

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN

I. FORRÁSOK

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS
A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN
I.

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Római Állam- és Tartományigazgatás Kutatóműhely
kiadványai

2.

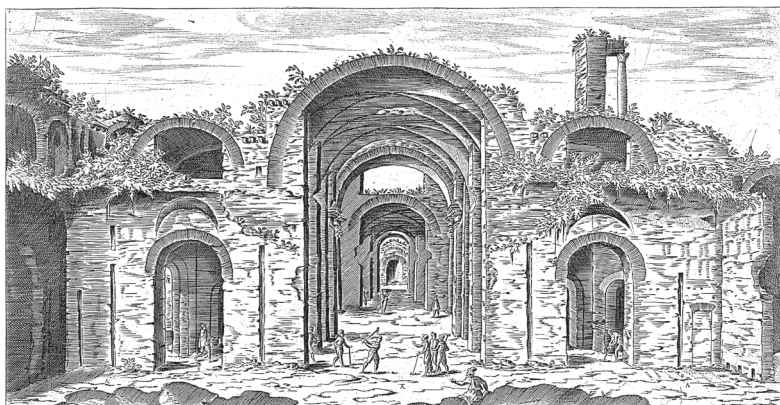
Sorozatszerkesztő
Szabó Ádám

A sorozatban eddig megjelent:

MAURIKIOSZ (ford. Kákóczki Balázs, Kató Péter):
Sztratégikon. Hadvezérek kézikönyve (2023)

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN

I. FORRÁSOK

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Fordította, a jegyzeteket és az utószót írta
Illés Imre Áron
(A szerző a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj
támogatásában részesült.)

Szakmai lektorok
Kelemen Miklós, Könczöl Miklós,
Szabó Ádám és Székely Melinda

Szerkesztette
Szabó Ádám

A borítón szereplő illusztráció:
a *Tabula Peutingeriana* részlete
Róma városával és környékével

A belső címloldalon szereplő illusztráció:
Diocletianus fürdői Rómában
(Étienne Dupérac metszete, 1575)

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: Csinta Áron
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt
Korrektor: Fülöp Éva

DOI: <https://doi.org/10.36250/01180>

ISBN 978-963-653-039-6

Hungarian translation © Illés Imre Áron, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

TARTALOM

<i>Rövidítésjegyzék</i>	7
CODEX THEODOSIANUS	9
CODEX IUSTINIANUS	121
DIGESTA IUSTINIANI	229
<i>Utószó</i>	331
<i>Felhasznált irodalom</i>	337
MELLÉKLETEK	343
<i>A római uralkodók listája</i>	345
<i>A Digesta-szemelvényekben idézett jogtudósok és művek</i>	347
<i>Glosszárium</i>	357

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

AE	L'Année Épigraphique
c.	constitutio*
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
Cod.	Codex Iustinianus
CTh.	Codex Theodosianus
Dig.	Digesta Iustiniani
FIRA	Fontes iuris Romani anteiustiniani
Gell.	Gellius: Noctes Atticae
Inst.	Institutiones Iustiniani
Irn.	lex Irnitana
Liv.	Livius: Ab urbe condita
Mal.	lex Malacitana
Nov.	Novellae Iustiniani
Nov. Theod.	Novellae Theodosiani
OCD	The Oxford Classical Dictionary
Plin. Ep.	Plinius minor: Epistulae
pr.	principium**
RE	Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
Suet.	Suetonius
SHA	Scriptores Historiae Augustae
TH	Tabula Heracleensis
Troes.	lex Troesmenisum
Urs.	lex Ursonensis

* Uralkodói rendelkezés, törvény.

** A több szakaszból álló *fragmentum*ok „nulladik”, bevezető szakaszának jelölése.

CODEx
THEODOSIANUS

12.1.1. ¹ Imperator Constantinus Augustus
Euagriusnak²

Egy helytartó (*iudex*) se próbáljon mentességet (*vacatio*) adni egy *curialis*-nak a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól, vagy mentsen fel (*liberare*) valakit önhatalmúlaga a *curiából*! Ha ugyanis egy ilyesfajta ember (ti. *curialis*) valamilyen szerencsétlenség folytán annyira rossz (anyagi) helyzetbe kerül, hogy enyhíteni (*sublevare*) kell a terhein, akkor az ügyét a mi tudomásunkra kell hozni, hogy neki a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól meghatározott időre³ biztosítsunk mentességet (*vacatio*).

*Kifüggesztetett*⁴ *Constantinus Augustus* harmadik és *Licinius* harmadik *consulsága idején* (313)⁵ március 15-én.

*Magyarázat:*⁶ Egy helytartó (*iudex*) se biztosítson meg nem érdemelt mentességet (*vacatio*) egy *curialis*nak, és ne is akarja őt mentesíteni (*liberare*) a kötelessége (*officium*) alól! Ha azonban egy *curialis*nak olyan csekély és kimerült a vagyona, hogy nem lehet rábízni a közterheket (*publicum*

¹ = *Cod.* 10.32.14, kicsit rövidebben és „magyarázat” nélkül.

² Egyes kéziratokban szerepel a *PPO* (= *praefectus praetorio*) rövidítés is.

³ Ti. ha időközben rendeződik az anyagi helyzete, akkor már nincs alapja a mentességnek, vö. *Dig.* 50.4.4.1.

⁴ Bevert gyakorlat volt a római birodalomban, hogy a törvényeket, határozatokat vagy akár a katonai diplomák mintapéldányait egy középület falára függesztették ki, jellemzően bronztáblára vésve vagy a tisztviselők határozatait fehérre festett fatáblákra írva. Lásd pl. „[...] lemásoltatta és hitelesíttette azon bronztábla alapján, amely a Caesareum Magnumban van kifüggesztve a második lépcsőn felmenve a jobb oldali oszlopcsarnok alatt a márvány Venus temploma mellett a falon, amelyen írva van az, ami az alábbiakban olvasható [...]” (*Domitianus edictuma a veteranusok kiváltságairól*, *FIRA I*², nr. 76, ford. Rihmer Z.).

⁵ A keltezéssel kapcsolatos problémákat részletesen lásd a második kötetben, a fordítás során a hagyományozott szövegnek megfelelő keltezéseket adom meg.

⁶ A *Codex Theodosianus* szövegéhez olykor későbbi, a *constitutiót* kibocsátó uralkodótól és a *Codex* összeállítójától is független magyarázatokat fűztek. Ezeket – a kiadók és a fordítók gyakorlatának megfelelően – a jelen fordítás is tartalmazza.

onus), akkor elrendelte (ti. a *constitutio* vagy a császár), hogy azt a császár (*princeps*) tudomására kell hozni.

12.1.2. Ugyanezen Augustus Crispinusnak⁷

Mivel bizonytalan voltál, hogy a két hónapos időtartamot a napok száma alapján vagy a hónap első napjai alapján kell számítani,⁸ (tudd meg, hogy) a közjog előírását kell szem előtt tartani, amely egyértelműen elrendeli, hogy mit kell a napok különböző számítása alapján számítani.

Kelt Constantinus Augustus negyedik és Licinius negyedik consulsága idején (315) október 1-jén.

12.1.3.⁹ Ugyanezen Augustus Mecilius¹⁰ Hilarianusnak, Lucania és a Bruttium helytartójának (*corrector*)

Azt akarjuk, hogy az összes *decurio* tartózkodjon a jegyzői (*tabellio*) feladatoktól (*officium*). Azok közül, akiket a *decurio*i tisztre (*decurionatus*) hívtak,

⁷ Ugyanígy Crispinusnak szól a *CTh.* 11.30.10 = *Cod.* 7.63.1 (két hónapos határidő a fellebbezéshez: ha távollétében jelölték, akkor attól számítva, hogy értesült róla; ha jelenlétében, akkor a jelöléstől kezdve), de ez 320-as keltezésű. Valamint a *CTh.* 11.30.19-ben is általában két hónapos fellebbezési határidő szerepel, így a fenti rendelkezés is a fellebbezésekről szólhat.

⁸ A probléma lényege az, hogy két hónapot vagy kb. 60 napot kell-e számítani, illetve előbbi esetben számít-e a megkezdett hónap, vagy sem. Azaz ha valaki január 15-én fellebbezett, akkor a határidő a különböző számítási módokon lehet március 1. (két hónapot, és nem a napokat számítva, inkluzív számítással), április 1. (két hónapot, és nem a napokat számítva, exkluzív számítással) vagy március 15. (a 60 napot számítva).

⁹ = *Cod.* 10.32.15, ahol csak az első mondat szerepel.

¹⁰ Hasonló témájú a *CTh.* 9.19.1 = *Cod.* 9.22.21 is (amennyiben egy *decurio* valaki más végrendeletét vagy hivatalos iratokat ír, ha hamisítással vádolják, akkor *decurio*i tisztének felfüggesztésével akár kivallatásnak is alá lehet vetni, s ha bűnösnek

senki sem mentesülhet (*excusare*) azon az alapon, hogy jegyző (*tabellio*), mivel őket, amennyiben alkalmasak (*idoneus*) erre, a *decuri*ói tisztre (*decurionatus*) kell hívni. Az a törvény (*lex*)¹¹ ugyanis, amely a *decuri*ókat akarja távol tartani a jegyzői (*tabellio*) feladatoktól (*officium*), nem akadályozza meg, hogy a jegyzőket (*tabellio*) a *decuri*ói tisztre (*decurionatus*) hívják.¹²

Kelt Sabinus és Rufinus consulsága idején (316) január 30-án.

12.1.4. Ugyanezen Augustus Octavianusnak, a hispaniai tartományok (*provincia*) *comes*ének

Azok, akik meg nem érdemelt tisztség (*honor*) jelvényeit (*insigne*) akarták bitorolni, a legelőkelőbbek (*primates*)¹³ és a polgárok (*municeps*) tanácskozásán (*consilium*) részt vehetnek ugyan, de állva, miközben ülve maradnak azok, akik minden tisztséget (*honor*) méltán és joggal érdemeltek ki. Ezért magasztosságot (*sublimitas*) gondoskodik róla, hogy senki se élvezze a tanácskozás vezetőjének (*praesidatus*) előjogát (*praerogativa*),¹⁴ csak az, aki hazájában (*patria*) a (tisztségek) összes fokozatát (*gradus*) rendben végigjárta. Azok pedig, akik idő előtt szerezték meg a vezetői pozíciót (*praesidatus*), csak a polgári tisztségek (*honor*) betöltése után rendelkezzenek a meghatározott megtiszteltetésekkel (*honestamentum*).

Kifüggesztetett Gallicanus és Bassus consulsága idején (317) január 19-én.

bizonyul, akkor a *decuri*ói terheket el kell vállalnia, de egyébként nem számít *decuri*ónak), amelyet ugyanezen Meciliusnak címeztek.

¹¹ Nem maradt ránk.

¹² Azaz egy *decurio* nem lehet *tabellio*, de egy *tabellio* *decuri*óvá válhatott. A *tabularius*okhoz lásd *Cod.* 10.71.

¹³ Vö. *principales*.

¹⁴ A *primates/principales* kivételezett helyzetéhez lásd pl. *CTb.* 12.1.75.

12.1.5. Ugyanezen Augustus a bithyniaiaknak

Szükséges, hogy a számukra biztosított méltóságot (*dignitas*) élvezzék azok, akik a palotában (*palatium*) szolgáltak (*militare*); akikre a tartományokat (*provincia*) bíztuk; akik a császári igazgatásban (*administratio*) szerzett érdemeik révén *perfectissimusi* vagy *egregiusi* címet (*honor*) nyertek; nemkülönben azok is, akik *decuri*óvá vagy városi előjáróvá (*principalis*) kinevezve hazájuk (*patria*) összes közfeladatát (*munus*) ellátták. Ha pedig egy *decurio* vásárolt protekcióval (*suffragium comparatum*) érdemelte ki a *perfectissimusi*, a kétszázas (*ducena*), a százas (*centena*) vagy az *egregiusi* méltóságot, mivel meg akart szabadulni saját *curi*ájától, őt a kinevező iratok (*codicillus*) visszavonása után vissza kell állítani eredeti helyzetébe, hogy miután alaposan kivizsgálták az összes tisztségét (*honor*) és polgári közfadatait (*munus civile*), csak a városi törvénynek (*lex municipalis*) megfelelő előjogokkal (*praerogativa*) rendelkezzen. Akit származási helye (*origo*), *incola* státusza vagy birtokosi helyzete miatt hívnak a *curi*ába, azt a protekcióval (*suffragium*) megszerzett *perfectissimusi* méltóság (*dignitas*) nem védi meg, s őt, miután megfosztották e méltóságától (*honor*), a *curi*ának kell átadni.

Kelt Gallicanus és Bassus consulsága idején (317) július 21-én.

12.1.6.¹⁵ Ugyanezen Augustus Patroclusnak

Bár méltatlannak tűnik, hogy akár azok is, akik semmilyen méltósággal (*dignitas*) sem rendelkeznek, a rabszolgalányokkal való méltatlan (*sordidus*) házasságig (*conubium*)¹⁶ alacsonyodjanak le, ezt azonban a törvények (*lex*)

¹⁵ *Cod.* 5.5.3, jóval rövidebben.

¹⁶ Pongyola nyelvhasználat, jogilag ez nem lehetne *conubium* (törvényes házasság), legfeljebb *contubernium* (ágyasság), bár a *sordidus* jelző mutatja, hogy valami nincs rendben, és a következők is jelzik, hogy nem érvényes ez a „házasság”.

nem tiltják; de a rabszolgákkal¹⁷ nem lehet házasságot (*conubium*) kötni, és az ilyen ágyasságból (*contubernium*) rabszolgák születnek. Elrendeljük tehát, hogy a *decuri*ók vágyukat követve ne meneküljenek a leghatalmasabb családok oltalmába. Megparancsoljuk tehát, hogy ha egy *decurio* titokban, az *actor*ok és a *procurator*ok tudtán kívül más rabszolganőjével egyesül,¹⁸ akkor helytartói (*iudex*) ítélet alapján a nőt bányamunkára kell ítélni, a *decuri*ót pedig jogvesztő száműzetéssel egy szigetre kell küldeni (*deportare*); ingóságait és városi rabszolgáit (*mancipium*) el kell kobozni, birtokait (*praedium*) és falusi rabszolgáit pedig annak a városnak (*civitas*) kell átengedni, amelynek *curialis*a volt, amennyiben az atyai hatalom (*patria potestas*) alól már felszabadult, és nincsenek gyermekei, szülei vagy egyéb rokonai, akiknek a törvények alapján az ő helyébe kellene lépniük.¹⁹ Ha pedig annak a helynek az *actor*ai vagy *procurator*ai, ahol ez a gaztett történt, tudtak erről, vagy miután kiderül a gaztett, nem akarták jelenteni, akkor őket is bányamunkára kell ítélni. Ha pedig a rabszolga tulajdonosa megengedte ezt, vagy miután megtudta, titkolta, akkor amennyiben a dolog a földeken történt, a birtokot a rabszolgákkal, az állatokkal és a többi egyébbel, ami a föld megműveléséhez kell, a kincstár (*fiscus*) számára el kell kobozni. Amennyiben a városban (*civitas*) történt a dolog, elrendeljük, hogy minden tulajdonának a felét el kell kobozni, megnövelve így a büntetést, mivel a bűn saját házának falai között történt, és miután kiderült a dolog, nem akarta nyilvánosságra hozni. Ha tehát a törvény (*lex*) kibocsátásának a napján kiderül, hogy valaki elidegenítette saját vagyonát (*patrimonium*), és egy rabszolganő tulajdonosának adta, a tanács (*ordo*) szorgalmasan folytathasson vizsgálatot, hogy a város közössége

¹⁷ Kérdéses, hogy valóban rabszolgákról van-e szó, vagy inkább *coloná*król, akiket *de facto* rabszolgának tekint a szöveg, bár jogilag nem azok.

¹⁸ Ti. törvényes házasságot nem köthetnek. A kapcsolat lényege, hogy más védelmét kereste, ezért „vette el” egy befolyásos család rangon aluli rabszolganőjét. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy itt és az előzőekben csak egyszerű szexuális kapcsolatról van szó „házasság” nélkül.

¹⁹ Ti. az ő vagyonával; fontos rendezőelv, hogy a *curialis*i vagyonnak olyan személy tulajdonában kell maradnia, aki a *curiá*hoz tartozik.

számára (*res publica civitatis*) pénzben kárpótolják azt, ami a fentnevezett vagyonából (*facultas*) elveszett.

Kelt Aquileiában Constantinus Augustus ötödik és Licinius Caesar consulsága idején (319) július 1-jén.

12.1.7. Ugyanezen Augustus az *edictum*hoz²⁰

Elrendeljük, hogy a *decuriók* 18 éves fiainak Karthágó tartományban el kell látniuk a polgári közfeladatokat (*munus civicum*). Nem lehet ugyanis elvárni, hogy elengedjék őket a családból, és felmentsék őket a (családi) áldozatok alól, mivel az apák akarata nem lehet a városok (*civitas*) érdekeinek a kárára.

Kifüggesztetett Constantinus Augustus hatodik és Constantius Caesar consulsága idején (320) február 21-én.

12.1.8.²¹ Ugyanezen Augustus Florentiusnak

A *decuriokat* a tisztségekre (*magistratus*) vagy az *annona* behajtására legalább három hónappal²² korábban kell jelölni (*nominare*), hogy gond nélkül választani lehessen valakit a felmentendők helyére, ha a panaszu²³k jogosnak bizonyulna.

Kelt Constantinopolisban Severus és Rufinus consulsága idején (323) április 13-án.

²⁰ Közelebbről nem ismert rendelkezés.

²¹ = *Cod.* 1.56.1.

²² A három hónap azért fontos, mert a fellebbezési idő általában két hónapos, vö. *CTh.* 12.1.2 és a hozzá írt jegyzeteket.

²³ Ugyanezen rendelkezés *CTh.* 11.30.12-ben szereplő részében ezekben az esetekben nem lehet fellebbezésről (*appellatio*) beszélni, csak panaszról (*querimonia*). Ugyanitt Florentinus szerepel.

12.1.9.²⁴ Ugyanezen Augustus
Hilarianusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Ha egy *decuri*ónak a saját vagy városi közössége (*res publica*) ügyében az udvarunkba (*comitatus*) kell jönnie, akkor ő addig nem indulhat el, amíg utazási engedélyt nem kap, miután kérvényt adott be a helytartóhoz (*iudex*). Ha pedig valaki merészségében figyelmen kívül hagyja ezt a parancsot, annak jogvesztő száműzetés (*deportatio*) lesz a sorsa.²⁵

Kifüggesztetett Karthágóban Crispus harmadik és Constantinus harmadik consulsága idején (324) július 9-én.

12.1.10. Ugyanezen Augustus
Maximusnak

Mivel különböző embereknek megengedtük, hogy a *legi*ókhoz vagy a *cobors*okhoz csatlakozzanak, vagy visszatérjenek a szolgálatba (*militia*), bárkiről, aki ilyen jótéteményt (*beneficium*) kér, vizsgálatot kell tartani, vajon *decuri*óktól származik-e, vagy hogy korábban a *curi*ába jelölték-e (*nominatus*). Ha pedig valami ilyen eset bebizonyosodna, akkor az érintettet adják vissza a *curi*ájának és a városának (*civitas*)! Ezt az eljárást kell alkalmazni mindazokkal kapcsolatban is, akik már korábbi jóváhagyás alapján hivatali szolgálatot látnak el, vagy akiket a szolgálatba visszahelyezve (*militia*) a (szolgálati) eskü (*sacramentum*) véd, vagy akiket ezután fognak protekció (*suffragium*) révén jóváhagyni.²⁶

Kifüggesztetett Antiochiában Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) július 11-én.

²⁴ = Cod. 10.32.16 minimális változtatással.

²⁵ A rendelkezés célja az lehet, hogy ne éljenek vissza a követeknek járó mentességekkel, vö. Cod. 10.41.2; 10.65.3 és Dig. 70.7.9.

²⁶ Ti. mint mentességgel járó szolgálat ellátóját.

12.1.11. Ugyanezen Augustus Constantius *praefectus praetorió*nak

Mivel egyesek a *curiák* elhagyásával a szolgálat (*militia*) védelmébe menekülnek, elrendeljük, hogy mindenki, aki még nincs alárendelve a *primipilus*nak, a szolgálatból (*militia*) felmentve térjen vissza ugyanabba a *curiába*, (amelyet elhagyott).²⁷ Csak azok maradhatnak meg a szolgálatban (*militia*), akik beosztásuknak és rendjüknek megfelelően az élelmezésért (*pastus*) felelnek.

Kelt Paulinus és Iulianus consulságának idején (325) október 7-én.

12.1.12.²⁸ Ugyanezen Augustus
Maximusnak, a Kelet *vicarius*ának

Bárki, akinek akár kisebb, akár nagyobb városban (*civitas*) van a származási helye (*origo*), ha e származási hely²⁹ elkerülése végett egy másik városba költözött betelepült lakosként (*incolatus*), és ezzel kapcsolatban megkísérelte akár könyörgéssel,³⁰ akár csalással, hogy saját városa (*civitas*) származási helyből fakadó jogait kijátssza, az viselje mindkét város (*civitas*) *decuriói* terheit (*onus*), az egyikben saját döntése miatt, a másikban pedig származási helye (*origo*) miatt!

Kifüggesztetett Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) december 25-én.

Magyarázat: Ha egy *curialis* abból a városból (*civitas*), ahol született,³¹ egy másik városba akar költözni, kötelező *curialis* státuszát semmiképpen se tudja elkerülni, akkor sem, ha ezt könyörgéssel próbálta kieszközölni, és semmilyen

²⁷ Nem mehet át más *curia*ba sem.

²⁸ = *Cod.* 10.39.5.

²⁹ Ti. az ezzel összefüggő feladatok, köteleességek.

³⁰ Ti. a császárhoz intézett kérvénnyel stb.

³¹ Pontatlan fogalmazás, a *curia*hoz tartozás esetében nem a születési, hanem a származási hely (*origo*) számított, amelyet az apa származási helye határozott meg. Pl. ha valaki ott született, ahol apjának csak lakóhelye (*domicilium*) volt, akkor is annak a városnak a *curiájához* tartozott, ahova apja – és így saját – származási helye

más érveléssel sem kerülheti el saját városa (*civitas*) iránti kötelezettségeit (*necessitas*) és szolgálatait (*servitium*) pusztán azért, mert lakóhelyét (*habitatio*) meg akarta változtatni. Ha valaki mégis így tesz, és másik városba (*civitas*) költözik, az a parancs, hogy mindkét városban (*civitas*) szolgáljon: az egyikben a születési helyzeténél fogva, a másikban pedig mivel ott akart lakni.

12.1.13.³² Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Értesültünk róla, hogy a *curiákat* elhagyják azok, akik – bár származási helyük (*origo*) révén oda kell tartozniuk – mégis kérvényezik, hogy szolgálatba (*militia*) léphessenek, és a *legiókba* vagy különböző hivatalokba (*officium*) mennek. Ezért elrendeljük, hogy minden *curia* ügyeljen arra, hogy akiket rajtakapnak, hogy 20 szolgálati évnél (*stipendium*)³³ rövidebb ideje vannak hivatalban (*officium*) – akár származási helyükről (*origo*) elmenekülve, akár jelölésük (*nominatio*) megvetésével³⁴ a szolgálatba (*militia*) lépve –, azokat hurcolják vissza a *curiába*. És tudják meg, hogy egyébként is úgy kell eljárni, hogy aki a *curiát* hátrahagyva szolgált (*militare*), azt visszahívják a *curiába*, nemcsak akkor, ha származási helye odaköti (*originalis*), hanem akkor is, ha a közfeladatok (*munus*) ellátásához megfelelő vagyonnal (*substantia*) rendelkezve menekült a szolgálatba (*militia*), vagy ha a mi jótéteményünk (*beneficium*) által lett felmentve (*liberare*)!

Kelt Constantinus Augustus hetedik és Constantius Caesar consulsága idején (326) május 17-én.

(*origo*) kötötte. Bár különösen a növekvő terhek miatt a születési és a származási hely valószínűleg az esetek döntő többségében egybeesett.

³² = *Cod.* 10.32.17 jóval rövidebben.

³³ Egyes vélemények szerint a *stipendium*okat hiba lenne teljes évnek tekinteni, ilyen kontextusban azonban indokoltnak tűnik egy *stipendium*ot egy évvel megfeleltetni, lásd pl. *C.Th.* 12.1.38, ahol az 5 *stipendium*ra *tot annosként* utal vissza, vagy *C.Th.* 12.1.95, ahol 15 *stipendium* 3 *lustrum*nak felel meg, ráadásul aránytalan különbség állna fenn az évek és a *stipendium*ok száma alapján.

³⁴ Ti. közfeladattal járó *curialis*i vagy *magistratus*i posztra történő jelölés.

12.1.14. Ugyanezen Augustus a *praefectus praetorió*knak

Kegyelemességünk (*clementia*) már egy korábban kihirdetett törvénnyel (*lex*)³⁵ elrendelte, hogy a *comes*eknek, a helytartóknak (*praeses*) és a császári magánvagyon (*privata*, ti. *res*) *rationalis*ainak és előljáróinak (*magister*) a gyermekei, ha *curialis*i származásúak (*origo*), akkor a városi tanácsokhoz (*ordo*) tartoznak. Most elrendeljük, hogy akiket kegyelmességünk ítélete alkalmasnak talált, azok, miután összes közfeladatukat (*munus*) ellátták, és tisztségeket (*honor*) viseltek, tisztes előléptetést kapjanak, azokat azonban, akiket nem ismer el az uralkodói tekintély, [...] *praefectura* ítéletére bíztuk, hogy azokat, akik láthatóan *curialis*októl származnak, és az uralkodó ítélete alapján egyáltalán nem alkalmasak, a saját tanácsukba (*ordo*) helyezték vissza, azokat azonban, akiket a mi ítéletünkkel léptettünk elő, hagyják érintetlenül, de az ő örököseiket engedjük át a *curiá*iknak. Ha pedig egy *decurio* anyagilag tönkremegy, és a *curiá*ból menekülve szabálytalan előmenetellel (*ambitus*) a város (*urbs*)³⁶ igen híres *senatus*ába került, ne engedjük be e területbe!

Kelt Constantinus Augustus hetedik és Constantius Caesar consulsága idején (326) november 24-én.

12.1.15. Ugyanezen Augustus Annius Tiberianus *comes*nek

Tudatjuk a tartományok összes helytartójával (*rector*), hogy kegyelmességünk (*clementia*) úgy rendelkezett, hogy a *veteranus*ok fiait³⁷ a *curialis*i közfeladatok (*munia*) terhelik.³⁸ Úgy, hogy azok is, akik a *perfectissimusi*

³⁵ Nem maradt fenn.

³⁶ Ti. Róma.

³⁷ Maguk a *veteranus*ok általában mentességet élveznek, lásd *Cod.* 10.44.1; 10.55–56 és *Dig.* 50.5.7.

³⁸ A *CTh.* 12.1.18; 12.1.35; 12.1.89 stb. alapján a szolgálatot vállalók gyermekei vagy követik apjuk szolgálatát, vagy *curialis*ok lesznek.

címmel (*honor*) ékeskednek, a *curiá*ba kényszerítve lássák el a szükséges kötelezettségeiket (*officium*)!

Kifüggesztetett Constantius és Maximus consulsága idején (327) április 21-én.

12.1.16.³⁹ Ugyanezen Augustus

Ha a tisztségre (*magistratus*) jelöltek (*nominatus*) elmenekülnek, keressék meg őket, és ha kitartóan rejtőzködve maradnak, akkor javaikat adják át azoknak, akiket akkor helyettük a *duumviri* közfeladatok⁴⁰ (*munus*) ellátására hívtak! Ha azonban később mégis előkerülnének, akkor két teljes évnyi⁴¹ *duumviri* terhet (*onus*) kell magukra vállalniuk.

12.1.16.1. Mindenkiel szemben hasonlóan kell eljárni, aki megpróbálja elkerülni a közösségi közfeladatok ellátását (*obsequium publicorum munerum*).

Kelt Serdicában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) szeptember 29-én.

12.1.17.⁴² Ugyanezen Augustus Lucretius Paternusnak

Mivel érvénytelenek azok a császári leiratok (*rescriptum*), amelyek egyeseknek mentességet (*vacatio*) biztosítanak a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, mindenki köteles ellátni a polgári feladatokat (*civilis necessitas*), úgy, hogy érvénytelen a polgárok (*civis*) vagy a *curia* egyetértésével egyes

³⁹ = *Cod.* 10.32.18.

⁴⁰ A *Codex Theodosianus* és a *Codex Iustinianus* összeállításának idejére a *duumvirek* jelentősége csökkent, sőt, többnyire el is tűntek, így itt *duumvir* alatt általános városi tisztviselőt kell értenünk.

⁴¹ A tisztségek hivatali ideje általában egy év volt, így a két év büntetésnek számít.

⁴² = *Cod.* 10.32.19.

személyeknek biztosított mentesség (*immunitas*) is, ezért mindenkinek a közfeladatot (*munus*) ellátók közé kell tartoznia.⁴³

Kelt Heracleában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) október 25-én.

12.1.18. Ugyanezen Augustus a *vir clarissimus praefectus praetorió*knak

*Egyebek után: A decuriók ne vágyakozzanak a senatusba,*⁴⁴ de azok, akik ugyanezt a méltóságot (*dignitas*) már elnyerték, maradjanak!

12.1.18.1. Azt akarjuk, hogy az előző rendelkezésnek⁴⁵ megfelelően a szolgálatot ellátók (*militaris*) fiai vagy atyjuk szolgálatát (*militia*) kövessék, vagy ha nem akarnak szolgálni (*militare*), és betöltötték a 35. évüket,⁴⁶ adják át őket a *curiá*knak.

Kelt Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) november 25-én.

12.1.19. Ugyanezen Augustus Euagriusnak

Mivel különböző városok (*civitas*) egyes *curialis*ai mértéktelenül a *curia* közösségébe hívtak olyan ifjakat is, akiknek közösségi oltalom (*publica tutela*) jár – olyannyira, hogy bebizonyosodott, hogy egyesek hét- vagy nyolcéveseket jelöltek (*nominare*) –, elrendeljük, hogy senkit se hívjanak a *curia*ba jelölésekkel (*nominatio*), és ne is kényszerítsék arra, hogy ilyen

⁴³ Azaz helyi szinten nem lehet mentességet biztosítani.

⁴⁴ Bár a városi tanácsot is olykor *senatus*nak nevezik a forrásaink, itt a birodalmi *senatus*-ról van szó, amely mentességet biztosítana a *decurió*i terhek alól.

⁴⁵ Vö. *CTb.* 12.1.15; 7.22.1–2 ugyanilyen értelemben.

⁴⁶ Egyes vélemények szerint inkább 25.

feladatokat (*functio*) ellásson, csak ha már belépett a 18. életévébe. Azt akarjuk tehát, hogy a jövőben ezeket kíméljék, és a *curialisi* kötelezettségek alól legyenek felmentve azok, akiket e meghatározott életkoruk előtt jelöltek (*nominare*). Mihelyt azonban megkezdtek a 18. életévüket, át lehet adni őket a városi feladatoknak (*municipale obsequium*), ha a kibocsátott törvény alapján⁴⁷ nem jelentkezhetnek a szolgálatba (*militia*), vagy tartózkodnak ettől.

Kelt Bassus és Ablavius consulsága idején (331) augusztus 8-án.

Magyarázat: A 18 évnél fiatalabbakat nem jelölheti senki *curialis*nak, és ne is alkalmazzák őket a (város) szolgálatára: mivel ennek a törvénynek (*lex*) az a hatása, hogy mindenkit csak a 18. életévétől kezdve lehet a közönség szükségleteire alkalmazni, ha szükséges. Akit pedig korábban ezen életkornál fiatalabb korban jelöltek (*nominare*), azt mentsék fel (*absolvare*)!

12.1.20. Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Egy *decurio* se lehessen a városok (*civitas*) *procurator*a vagy *curator*a, kivéve akkor, ha már a hazája (*patria*) összes közfeladatának (*munus*) kivétel nélkül eleget tett, (és) akár életkorával, akár érdemeivel (kiérdemelte)! Aki pedig vezető pozícióra (*administrare*) vágyva protekcióval (*suffragium*) ezt mégis elnyeri, azt nemcsak hogy a vágyott hivatalból (*officium*) kell eltávolítani, hanem tüstént el kell venni tőle a hivatalos levelet (*epistula*) vagy folyamodványt (*codicillus*),⁴⁸ és őt az udvarba (*comitatus*) kell küldeni.

Kelt Bassus és Ablavius consulsága idején (331) augusztus 12-én.

Magyarázat: Ez a törvény (*lex*) előírja, egy *curialis*, aki nem látta el sorban a *curia* összes feladatát (*officium*), ne szerezhesse meg a *curator* vagy a *defensor* hivatalát (*officium*), kivéve, ha korábban, ahogy már mondtuk, az összes közfeladatnak (*munus*), amellyel hazája (*patria*) tanácsának (*ordo*) tartozik, eleget tett. Ha azonban az előbb mondottak közül valaki

⁴⁷ Vö. *CTh.* 12.1.15; 12.1.18; 7.22.1–2.

⁴⁸ Ti. a kinevezési iratait.

ezen előírás ellenére protekcióval (*suffragium*) vagy egy tisztség (*honor*) megszerzésével akarja magát megvédeni,⁴⁹ egyrészt veszítse el, amit megszerzett, másrészt vezessék oda, ahol az állam urai⁵⁰ vannak!

12.1.21. Ugyanezen Augustus Felix *praefectus praetorió*nak

Africai *curialis*ok panaszkodtak, hogy egyeseket a saját testületükből – bár már *flameni* (*flamonium*) vagy papi (*sacerdotium*) tisztséget (*honor*) töltöttek be, vagy sorban betöltötték a tisztségeket (*magistratus*) – arra kényszerítették, hogy az állomások (*mansio*) előjárói (*praepositus*) legyenek, amely feladatot az egyes *curiá*kban az alacsonyabb érdemű és rangú emberek szoktak betölteni.⁵¹ Ezért elrendeljük, hogy a fentnevezett tisztségekkel (*honor*) ékesítettek közül senkit se kötelezzenek az említett szolgálatra (*obsequium*), nehogy úgy tűnjön, hogy jogtalanságot követnek el az ítéletünkkel szemben.

Kelt Viminaciumban Constantius és Albinus consulsága idején (335) augusztus 4-én.

12.1.22. Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Mivel a *decuri*ók, a *decuri*ók fiai és az ő leszármazottaik különböző szolgálatokba (*militia*) menekülnek, elrendeljük, hogy akármilyen hivatalban (*officium*) is szolgáljanak (*militare*), felmentve (*eximere*) a szolgálatból (*militia*) vissza kell állítani őket a *curiá*jukba, kivéve azokat, akik már a palotánk (*palatium*) hivatalaiban (*officium*) vannak.

Kelt Constantinopolisban Nepotianus és Facundus consulsága idején (336) augusztus 22-én.

⁴⁹ Ti. városi közfeladatainak ellátásával szemben.

⁵⁰ Ti. a császárok.

⁵¹ A rangsorrend egyértelműen kiderül a *decuri*ók névsorából, vö. *Dig.* 50.3.

12.1.23. Imperator Constantius Augustus Iulianusnak

Jóllehet azokat, akiket már a harmadik rendelet (*edictum*) hívott, és mégsem akartak válaszolni, a törvények (*lex*) szigora a *curiák* tagjainak sorába kötelezi, mégis jónak láttuk, hogy emberségesebben járjunk el, és rendelettel (*edictum*) figyelmeztessük őket, hogy 30 napon belül jelenjenek meg. Ha pedig eddig a határidőig nem jelennek meg, és képviselőjüket sem küldik el a bíróságra, hogy ő távollétük jogos indokairól beszámoljon, akkor a róluk hozott ítélet (*sententia*) minden késlekedés nélkül lépjen érvénybe!

Kelt Antiochiában Ursus és Polemius consulsága idején (338) október 11-én.

12.1.24.⁵² Ugyanezen Augustus Aconius
Catullinusnak, Africa *vicarius*ának

Mindenkinek, aki elmenekülve a *curiák* szolgálata (*obsequium*) elől koholt méltóságokat (*dignitas*) szerzett, 30 font ezüstöt kell fizetnie, még akkor is, ha a hamis méltóság (*honor*) reménye szedte rá őket.

Megkapták Karthágóban Ursus és Polemius consulsága idején (338) december 12-én.

12.1.25. Ugyanezen Augustus

Mivel kétségtelen, hogy vásárolt méltóságok (*dignitas*) ürügyén elnéptelenedtek a *curiák*, jónak láttuk, hogy mindenki, aki protekcióval (*suffragium*) jutott méltóságok (*dignitas*) jelvényeihez (*insigne*), a méltatlanul szerzett tisztség (*honor*) ragyogásától megfosztva lássa el a szokásos polgári közfeladatokat (*civile munus*). Azt akarjuk azonban, hogy maradjanak meg

⁵² Ehhez tartozik a *CTh.* 6.22.2.

tisztán és sértetlenül azoknak a méltóságai (*dignitas*), akiket a tartományok ítélete választott meg⁵³ a *legatusi* hivatalba (*officium*), vagy akik tisztes tanúságtételekre (*testimonium*) támaszkodva érdemelték ki az ilyen méltóságok (*dignitas*) kiváltságait (*privilegium*) és jelvényeit (*insigne*).⁵⁴

Kelt Emesában Ursus és Polemius consulsága idején (338) október 28-án.

12.1.26. Imperator Constantius Augustus
és Imperator Constans Augustus
Catullinusnak, Africa *vicarius*ának

Mindenkit kötelezz a polgári terhek (*onus civicum*) vállalására, aki tiszteletbeli volt *comes* – bármilyen rendű is –, tiszteletbeli volt helytartó (*praeses*), tiszteletbeli volt *rationalis*, tiszteletbeli volt *magister studiorum* vagy tiszteletbeli volt *perfectissimus*, és az ő gyermekeiket is, mivel inkább hazájuk (*patria*) tisztségeire (*honor*) vagy tisztségviselésére (*magistratus*) kellett volna költeniük azt, amit a tisztségek (*honor*) megcsúfolására fordítottak!⁵⁵

Kelt Ursus és Polemius consulsága idején (338) november 1-jén.

12.1.27. Ugyanezen Augustusok:
Üdvözlég, igen kedves Celsinusunk!

Panaszkodtál, hogy az igen fényes Karthágó *senatusa* kis létszámú, és a *curialisok* nagyon kevesen vannak, mivel mindannyian ki nem érdemelt méltóságok (*dignitas*) jelvényeit (*infula*) vásárolják meg családi vagyonuk

⁵³ Vö. *CTh.* 12.12.

⁵⁴ A ténylegesen és személyesen viselt tisztségek, címek mellett, úgy tűnik, a tiszteletbeli, nem tényleges címeknek két fokozata van: amit érdemtelenül, és amit jogosan viselnek.

⁵⁵ Ti. a fenti személyek a mentességet biztosító hivatalok tényleges ellátása nélkül jutottak pozícióikba, ráadásul erre még költöttek is.

(*familiaris res*) alávaló eltékozlásával.⁵⁶ Az ilyesfajta férfiak tehát kötelesek ellátni a polgári közfeladatokat (*civicum munus*), miután megfosztották őket koholt tisztségeiktől (*honor*), bármilyeneket is szereztek. Ezt egész Africában lelkiismeretesen be kell tartani.

Kelt Treviriben Constantius Augustus második és Constans Augustus consulsága idején (339) január 8-án.

12.1.28. Ugyanezen Augustusok Anatoliusnak, Asia *vicarius*ának

A császári rendeletek (*constitutio*)⁵⁷ világosan előírják, hogy (a tisztségekre és a közfeladatokra) történő jelölések (*nominatio*) március 1-jén legyenek, hogy a fényes tisztségek (*honor*) és a közfeladatok (*munus*) betöltését a lehető legkorábban elkezdjék.⁵⁸ *És a többi.*

Kelt Constantius Augustus második és Constans Augustus consulsága idején (339) november 26-án.

12.1.29.⁵⁹ Ugyanezen Augustusok a cirtaiak constantinusi városa (*civitas*) tanácsának (*ordo*)

Méltóságod (*gravitas*) gondoskodjon róla, hogy a szökevény tisztségviselők (*magistratus*)⁶⁰ a helyzetüknek megfelelő kötelességeiket (*necessitas*)

⁵⁶ A *curialis*ok családi vagyona az államnak is fontos, az ezekre támaszkodó feladatellátás miatt, így fontos a pazarlás visszaszorítása, különösen akkor, ha ezzel mentességet biztosító pozíció elnyerése a cél.

⁵⁷ Nem maradtak ránk.

⁵⁸ Pharr szerint tavasszal (*primum tempus*, francia *printemps*), valójában a *primo tempore*, *primo quoque tempore* kifejezés a fenti értelemben szerepel pl. a *lex Irnitana*ban is, ahol szintén semmi sem indokolja a tavasz feltételezését.

⁵⁹ = *Cod.* 10.32.20, ahol a vége hiányzik.

⁶⁰ Ti. akiket kineveztek egy tisztségre, de nem voltak hajlandók azt ellátni, és inkább elmenekültek, vö. *CTh.* 12.1.16.

ellássák, és hogy kötelezzék őket, hogy tüstént visszaadják és megfizessék azokat a költségeket, amelyeket a város (*civitas*) helyettük megelőlegezett! Majd állhatatosan gondoskodjon arról, hogy *curiája* elhagyásával senki se jusson a *senatori* rendbe (*ordo*), csak ha a városi tisztségekkel (*civicus honor*) az összes feladatát (*functio*) már teljesítette!

Kelt Naissusban Acindynus és Proculus consulsága idején (340) január 19-én.

12.1.30.⁶¹ Ugyanezen Augustusok Nemesianus *comes*nek

Valamennyi város (*civitas*) *curialis*ainak semmilyen feladatot (*inquietudo*) sem kell ellátniuk a mi (császári) magánvagyonunkkal (*res privata*) kapcsolatban,⁶² és ilyesfajta terhekkel (*onus*) még soron kívül sem terhelhetők, mivel elegendő, ha a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) megfelelően ellátják. *És a többi.*

Kelt Bessában Acindynus és Proculus consulsága idején (340) augusztus 12-én.

12.1.31.⁶³ Ugyanezen Augustusok Catullinus *praefectus praetorió*nak

Senki se szolgáljon (*militare*) hivatalban (*officium*) a jegyzők (*tabularius*), az írnokok (*scriba*) és a *decuri*ók vagy az ő fiaik közül, hanem minden hivatalból (*officium*) – még ha a mi palotánkban (*palatium*) szolgálnak (*militare*) is – kerítsék elő, vigyék vissza, és tüstént a városi *curiá*knak és kötelességeknek (*officium*) szolgáltatassák vissza őket, kivéve, ha már öt évet leszolgáltak!

Kelt Lauriacumban Marcellinus és Probinus consulsága idején (341) június 24-én.

⁶¹ = *Cod.* 10.32.21.

⁶² Vö. *CTh.* 21.1.33.

⁶³ = *Cod.* 10.71.1, *CTh.* 8.2.1.

12.1.32. Ugyanezen Augustusok Hilarianusnak

A katonák (*militaris*)⁶⁴ azon fiait, akikről azt mondják, hogy alkalmatlanok a fegyverforgatásra, azonnal át kell adni a *curiák*nak. Káros ugyanis az állam (*res publica*)⁶⁵ számára, ha a *curiák* az emberhiány miatt meggyengülnek.

Kelt Marcellinus és Probinus consulsága idején (341) augusztus 17-én.

12.1.33. Ugyanezen Augustusok Rufinus *comes Orientis*nek

Mivel magasztosságod (*sublimitas*) azt jelentette, hogy sokan elhagyva kötelességeiket (*officium*) azon mesterkednek, hogy a mi (császári) magánvagyonunk (*res privata*) *colonusainak*⁶⁶ jogán kiváltságokra (*privilegium*) törekedve elkerüljék a *curialisok* közé történő jelölést (*nominatio*), elrendeljük, hogy az, akinek 25 *iugerum*nál nagyobb magánbirtoka van,⁶⁷ és a mi (császári) magánvagyonunkból (*res privata*) ennél nagyobb területet művel és igazgat személyesen, az kiváltságaiba (*privilegium*), származásába (*origo*) vagy bármiféle egyéb mentességébe (*excusatio*) vetett minden hiú reményétől megfosztva a *curia* közösségébe kerüljön vissza. Hasonlóan azt is a *curiába* kell visszarendelni, akinek kevesebb, mint 25 *iugerum*nyi birtoka van, és a mi vagyonunkból (*res nostrae*) keveset vagy kevesebbet⁶⁸ használ földművelésre. De mindez minden családság nélkül legyen, azaz ha valaki színlelt eladással csökkenti a törvényben előírt vagyonát, akkor mindent, ami a színlelt eladással máshoz került, a kincstárunk (*fiscus*) számára el kell kobozni. S ez a büntetés sújtja azokat is, akik egy csalárd

⁶⁴ *Militaris* mindenki lehet, aki szolgál, a következők (pl. fegyverforgatás) alapján itt kifejezetten a katonák.

⁶⁵ Itt a *res publica* valószínűleg inkább az állam, nem pedig város, pl. a *curiák* többszáma miatt.

⁶⁶ A császári birtokok *colonusainak* különleges helyzete volt.

⁶⁷ Úgy tűnik, a 25 *iugerum* a minimumvagyon a *curialis* státuszhoz.

⁶⁸ Más olvasat szerint: ugyanennyit vagy kevesebbet.

kérvény beadásával egyedi leiratot (*speciale rescriptum*)⁶⁹ eszközölnék ki e rendelkezés kijátszására.

Kelt Antiochiában Constantius Augustus harmadik és Constans Augustus második consulsága idején (342) április 5-én.

12.1.34. Ugyanezen Augustusok
Auxentiusnak, Augustamnica
helytartójának (*praeses*)

Előrelátásod (*prudentia*) törvényünk (*lex*)⁷⁰ értelmében gondoskodjon róla, hogy azok, akik annak ellenére, hogy *curialisi* közfeladatokra (*munus*) kötelezettek, tiszteletbeli méltóságokat (*dignitas*) élveznek, e védelem (*patrocinium*) megvonásával a közfeladatokat (*publica utilitas*) elvállalják és ellássák!

Kelt Antiochiában Constantius Augustus harmadik és Constans Augustus második consulsága idején (342) április 8-án.

12.1.35.⁷¹ Ugyanezen Augustusok
Leontius *praefectus praetorió*nak

A törvény (*lex*) megismétlésével elrendeljük, hogy a *veteranusok* fiai, amennyiben 16 éves koruk után nem tudják a szolgálat (*militia*) terheit (*munus*) vállalni, vagy alkalmatlanok a fegyverviselésre, a *curiák*ba tartozzanak.

Kelt Hierapolisban Placidus és Romulus consulsága idején (343) június 27-én.

⁶⁹ Azaz személyre szóló felmentést.

⁷⁰ Vö. pl. *CTh.* 12.1.26; 12.1.36; 12.1.41–42, 44.

⁷¹ = *CTh.* 7.22.4.

12.1.36.⁷² Ugyanezen Augustusok Titianusnak

Az összes olyan tiszteletbeli volt *comes* és helytartó (*praeses*), aki protekcióval (*suffragium*) jutott méltóságába (*dignitas*), maradjon a polgári terhekre (*civile onus*) és közfeladatokra (*munus*) kötelezve; de tartsák meg a *plebeius* adózási beosztást (*capitatio*) is, nehogy a köz érdekei sérüljenek a protekciókkal (*suffragium*) történő titkos mesterkedések révén! Azokat azonban mégis mentesíteni kell a fenti terhek (*onus*) alól, akik a birodalom igazgatásában (*administratio*) vagy állami követjárásokban (*legatio*) tevékenykednek, azzal a feltétellel, hogy ha valaki a törvényünk (*lex*) tiltása ellen mégis könyörögne,⁷³ annak birtokát (*patrimonium*) el kell kobozni a kincstárunk (*fiscus*) számára.

Kelt Treviriben Placidus és Romulus consulsága idején (343) június 30-án.

12.1.37. Ugyanezen Augustusok Placidus *praefectus praetorió*nak

Biztosítva lett,⁷⁴ hogy a *decuriók* leszármazottai, akik szolgálatra (*militia*) jelentkeztek, bármilyen hosszú ideje (*stipendium*) is szolgálnak, a szolgálati idejük semmiféle kiváltsága (*praerogativa*) alapján se nyerjenek felmentést (*absolvere*),⁷⁵ hanem adják át őket azoknak a városi tanácsoknak (*ordo*), amelyeket elhagytak. Így kell eljárni a mészégetőkkel, a fegyverkészítőkkel és az ezüstművesekkel is,⁷⁶ hogy aki csak a fentiek közül hivatalokra (*officium*)⁷⁷ vagy polgári közfeladatokra (*munus civile*) kötelezett, az a *curiába*

⁷² = *Cod.* 10.64.5 jóval rövidebb.

⁷³ Azaz a császárhoz fordulna külön kérvénnyel.

⁷⁴ Vö. *C.Th.* 12.1.10 és 13.

⁷⁵ *Ti.* a *curialis* terhek alól.

⁷⁶ Az állami szempontból jelentős szakmák művelői nem változtathatták meg szabadon a foglalkozásukat, ahogy a *curialis* státusz is öröklődött.

⁷⁷ Itt nem egyértelmű a különbség az *officium* hivatal és kötelesség, kötelezettség, esetleg foglalkozás jelentése között.

visszahelyezve még egy leirat (*rescriptum*) kieszközlése révén⁷⁸ se mentesülhessen (*liberare*).

Kelt Leontius és Sallustius consulsága idején (344) május 28-án.

12.1.38. Ugyanezen Augustusok Anatolius *praefectus praetorió*nak

Mivel egyesek a *curiá*jukat elhagyva a *domesticus*ok vagy a *protector*ok testületéhez csatlakoztak, vagy *scholák*ban⁷⁹ való szolgálatra (*militia*) jelentkeztek, vagy a palota hivatalaihoz (*officium palatinum*) csatlakoztak, elrendeljük, hogy e tévedést gyökerestül megszüntetve mindannyiukat vissza kell hívni a *curiá*jukba. Hogy mégse tűnjön úgy, hogy szolgálatuk időtartamát figyelmen kívül hagyjuk, azok, akik fegyveresen szolgálnak (*militiae munus*) a *comitatensis* alakulatokban,⁸⁰ csak akkor adassanak vissza a *curiá*juknak, ha még nem szolgáltak öt évet (*stipendium*), és nem vettek részt csatában az állam védelmében. Azok is, akik a palotában (*palatium*) nyertek méltóságot (*dignitas*), amennyiben *curialis* származásúak (*origo*), minden védelemtől megfosztva állíttassanak vissza a városi szolgálatokba (*oppidaneum officium*), amennyiben ennél kevesebb évig szolgáltak. Elrendeljük, hogy erről értesítsék a lovasság és a gyalogság főparancsnokát (*magister equitum ac peditum*), a *vir clarissimus comes domesticorum*ot, nemkülönben a *comes sacrarum largitionum*ot, a *magister officiorum*ot és a *magister castrensium*ot, akik alá ezek mindannyian tartoznak, hogy előrelátásod gondoskodásával és mindegyikükről való írásos jelentésével mindannyian a saját helyzetüknek visszaadassanak.

Kelt Caesenában Constantius Augustus negyedik és Constans Augustus harmadik consulsága idején (346) május 23-án.

⁷⁸ Ti. egyéni, személyre szóló mentesség.

⁷⁹ A különböző szolgálatok nagyobb egységei.

⁸⁰ Gyorsan mozgó, nagy harcértéket képviselő, a birodalom belsejében elhelyezkedő csapatok.

12.1.39. Ugyanezen Augustusok
Anatolius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy mindig szem előtt kell tartani, hogy az összes *primarius*-nak⁸¹ és *curialis*nak engedelmeskednie kell a helytartók (*iudex*) utasításainak, kivéve a testi fenytést (*iniuria corporis*), mivel ez még a rabszolgák esetében is rút és gyalázatos dolog. Ezért őszinteséged (*sinceritas*) gyakori intéssel és buzdítással ösztönözze mind a *curiák primariusait*, mind azokat, akik tisztséget (*magistratus*) viselnek vagy viseltek, hogy készségesen fogadják ezeket az utasításokat, mivel egyáltalán nem kell tartaniuk a testi fenytéstől!

Kelt Antiochiában Limenius és Catullinus consulsága idején (349) április 1-jén.

12.1.40. Ugyanezen Augustus⁸²
Taurus *praefectus praetorió*nak

Sok *curialis* a szolgálat (*militia*) puszta nevéhez menekült,⁸³ és olyan rafináltan intézi az ügyeit, hogy sem a szolgálati feladatokat (*munia militaria*), sem a városi terheket (*onus oppidaneum*) nem látja el. Mindannyian kerüljenek vissza városukhoz (*civitas*), mivel sem a szolgálatban (*militia*) megszerzett méltóság (*dignitas*) puszta neve nem biztosít előjogot (*praerogativa*), sem a szolgálati éveik (*stipendium*) száma nem segít nekik (*suffragare*)!

Kelt Ravennában Constantius Augustus hatodik és Constans Augustus második consulsága idején (353) július 21-én.

⁸¹ Vö. *primates, principales*.

⁸² Ti. Constantius.

⁸³ Azaz valójában nem látják el a mentességet adó szolgálatot, csak tiszteletbeli címeket viselnek stb.

12.1.41. Ugyanezen Augustus a karthágóiak tanácsának (*ordo*)

Minden tiszteletbeli volt *comes*, tiszteletbeli volt helytartó (*praeses*) és a többiek, akik a méltóságok (*dignitas*) tényleges ellátása nélkül kaptak tiszteletbeli kinevezést (*codicillus honorarius*), ha kiderül róluk, hogy a ti testületetekben (*consortium*) vannak, maradjanak ott, de lássák el az összes terhet (*onus*) és tisztséget (*honor*), amelyet a városi (*municipalis*) helyzet megkíván, ugyanakkor maradjon meg a méltóságuk (*dignitas*) címe (*titulus*), amelyet világos, hogy megkaptak.⁸⁴

Kelt Constantius Augustus hatodik és Constantius második consulsága idején (353) július 23-án.

12.1.42. Ugyanezen Augustus
üdvözli a caesenaiaiak tanácsát (*ordo*)

Ha valakiről kiderül, hogy a tiszteletbeli volt helytartói (*praeses*) vagy a *perfectissimus*i méltóságba jutott, akkor maradjon meg a méltósága (*dignitas*), amelyet protekcióval (*suffragium*) szerzett, de nem kevésbé maradjon saját tanácsának (*ordo*) közösségében, lássa el a *curialis*i kötelezettségeket (*officium*) és kötelezzék a városi közfeladatok (*municipale munus*) ellátására veletek együtt!

12.1.42.1. Ha pedig valaki a *clarissimus*i méltóság (*dignitas*) jelvényeit (*infula*) nyerte el, de kérelem beadásával nem nyert felmentést a számára kijelölt közfeladat (*munus*) alól, akkor ő az elnyert méltóság (*dignitas*) gyümölcsét veszítse el!

12.1.42.2. És mindannyian, akik különböző hivatalok révén (*officium*) jelentkeztek szolgálatra (*militia*), ha *curialis*októl származnak (*origo*),

⁸⁴ Ti. a méltóságot.

esküjük (*sacramentum*) alól feloldva a ti társaságotokba (ti. a *curialisok* közé) tartozzanak!

Kelt Mediolanumban Constantius Augustus hetedik és Constantius Caesar harmadik consulsága idején (354) május 22-én.

12.1.43. Ugyanezen Augustus Taurus *praefectus praetorió*nak

Biztosítva van, hogy a *decuriók* és a *decuriók* fiai ne játszhassák ki a *curiák* érdekeit, még akkor sem, ha igaz elhatározással⁸⁵ álltak szolgálatba (*militia*). Ha azonban csak azért menekültek a szolgálati (*militia*) eskühöz (*sacramentum*), hogy a város érdekében végzett kötelezettséget (*obsequium*) megtagadják, akkor e hazug bűn könnyen megakadályozható. Értesültünk arról ugyanis, hogy a fentnevezettek közül igen sokan jelentkeztek szolgálatra (*militia*), és protekcióhoz (*suffragium*) jutottak, hogy rövid idő elteltével tisztes leszerelésben (*honesta missio*) részesüljenek,⁸⁶ [ezeket tehát mentsék fel a szolgálat alól]⁸⁷ és hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munus*) elvégzésére fordítsák buzgó elméjük gondját!

Kelt Mediolanumban Arbitio és Lollianus consulsága idején (355) július 17-én.

12.1.44. Ugyanezen Augustus Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Aki a palotában (*palatium*) protekció (*suffragium*) révén *perfectissimus* vagy *comes* lett, azt meg nem érdemelt tisztsége (*honor*) méltóságától (*dignitas*) fosszák meg, és ha felfedezik, hogy nyugalmazottként (*otiosus*) él abban

⁸⁵ Azaz nem pusztán *curialis* terheik elkerülése végett.

⁸⁶ De valójában tényleges szolgálattal ezt nem érdemelték ki, vö. *CTh.* 12.1.45.

⁸⁷ Értelmi kiegészítés a kiadók részéről: *solvantur igitur militia*.

a tartományban (*provincia*), amelynek a közfeladatait (*munia*) el akarta kerülni, vessék alá a megfelelő kötelezettségeknek (*obsequium*)!

Kelt Sirmiumban Datianus és Cerealis consulsága idején (358) május 22-én.

12.1.45. Ugyanezen Augustus
Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Azt mondják, hogy igen sokan, kevésre tartva nemzetségük (*genus*) és származásuk (*origo*) kötelékeit, városi közfeladataikat (*munia oppidanæa*) becstelenül hátrahagyva a szolgálatba (*militia*) menekülnek. Ezért elrendeljük, hogy nemcsak azokat, akik még most is szolgálnak (*militia*), hanem a *veteranus*okat is fel kell szólítani, hogy az illetékes helytartónál (*iudex*) nyújtsák be kérvényeiket – méltányos ugyanis, hogy senki se védekezzen a tisztességes leszerelés (*honestæ missio*) pusztá nevével⁸⁸ –, hogy ha akár még most is szolgálnak, akár már a nyugalmat (*otium*) élvezik, kapják őket vissza a *curiák*, ha bebizonyították, hogy hozzájuk tartoznak. Azt akarjuk, hogy a *veteranus*októl elvegyék a kicsalt leveleket,⁸⁹ elrendelve, hogy vissza kell adni a *curiák*nak azokat, akikről bebizonyosodott, hogy odatartoznak.

Kelt Sirmiumban Datianus és Cerealis consulsága idején (358) június 22-én.

12.1.46. Ugyanezen Augustus
Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Elrendeljük, hogy a tartományi főpapot (*sacerdos provinciae*) csak az ügyvédek (*advocatus*) közül és az ő testületükből (*consortium*) lehet kinevezni. Senki se gondolja azonban, hogy úgy szabjuk feltételként az ügyvédi

⁸⁸ Azaz a tényeket is vizsgálják, egy pusztá – adott esetben protekció révén szerzett, a tényleges szolgálati időt nem tükröző – igazoló irat nem elég.

⁸⁹ Ti. leszerelést stb. igazoló iratokat.

státuszt (*advocatio*) a papi tisztség betöltéséhez, hogy attól a városi közfeladatok (*munus oppidaneum*) ellátását (*functio*) elválasztjuk, mivel a bírósági ügyvivőknek (*patronus forensium quaestionum*) semmilyen jogok sem biztosítanak mentességet (*vacatio*) a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól! Nem engedjük tehát, hogy egy ügyvéd (*advocatus*) felmentést (*excusare*) kapjon abból a *curiából*, ahova tartozik, ha polgárként (*civico nomine*) vagy letelepült lakosként (*incolatus vinculo*) köteles a város szükségleteit (*necessitas oppidanea*) szolgálni. Elrendeljük, hogy akik más helytartók (*iudex*) előtt⁹⁰ foglalkoznak a peres ügyek előadásával, azok is kötelesek ellátni a (fő)papi tisztséget (*sacerdotium*), de úgy, hogy abban a tartományban (*provincia*) kell az ilyenfajta tisztségeket (*honor*) gyakorolniuk, ahol a *curialis* feladatokat is el kell látniuk.

Kelt Mursában Datianus és Cerealis consulsága idején (358) június 27-én.

12.1.47. Ugyanezen Augustus⁹¹

A városi tanácsokról (*ordo*) gondoskodva már régen elrendeltük,⁹² hogy a tanács (*ordo*) méltósága (*dignitas*) védett legyen a testi fenyegetéstől. Törvények által meghatározott mértéket szabtuk az ítéleteknek. Ezért elrendeljük, hogy ha egy helytartó (*iudex*) akár az ítéletek kiszabásában, akár a testi fenyegetésekben egy *curialisszal* szemben áthágja a megengedett mértéket, akkor ő 5 font aranyat, a hivatala (*officium*) pedig 10 font aranyat fizessen a kincstárnak (*fiscus*).⁹³

Kelt Eusebius és Hypatius consulsága idején (359) június 14-én.

Magyarázat: A *curialis*ok elítélése során bizonyos mértéket kell tartaniuk a helytartóknak (*iudex*), hogy ne merészeljenek a *curialis*ok testével

⁹⁰ Ti. nem a saját helytartójuknál, azaz más tartományban, mint ahova *curialisként* tartoznának.

⁹¹ Egyes kéziratokban szerepel a címzett is: Caecilianus *praefectus praetorio*.

⁹² Vö. *CTb.* 12.1.39.

⁹³ A hivatal azért, mert megakadályozhatták volna, lásd lent!

vagy vérevel kegyetlenkedni. Ha valaki ez ellen tesz, akkor a helytartó (*iudex*) köteles 5 font aranyat fizetni a kincstárnak (*fiscus*), a hivatala (*officium*) pedig 10-et.

12.1.48. Ugyanezen Augustus
a *senatus*nak

Ha egyes *decuri*ók történetesen a közfeladataikat (*munia*) megvetve a *senatus*unk testületéhez csatlakoznak, akkor nevüket töröljék a *senatus* névsorából, és engedjék át őket a saját városuk (*urbs*) *curi*ájának! Akik pedig a *praetori* tisztséget betöltötték, azok maradjanak a *senatus*ban, de adják vissza, amit a kincstár (*fiscus*) vagy a városuk (*urbs*) vagyonából elvettek,⁹⁴ úgy, hogy ezt követően már egyetlen ilyen tisztség (*honor*) elnyerésére se legyen lehetőségük!

Kelt Taurus és Florentius consulsága idején (361) május 3-án.

12.1.49. Ugyanezen Augustus
Taurus *praefectus praetori*ónak

Egyedül a püspököt (*episcopus*) nem kényszerítheti senki, hogy átengedje vagyonát a *curi*ának – ahogy ez korábban is elrendeltetett –,⁹⁵ hanem maradjon papi előljáró (*antistes*), és ne engedje át vagyonát. Akik pedig presbiterek, diakónusok, aldiakónusok vagy egyéb papok lesznek, azoknak – amennyiben a *curia* támogatja ezt, és erről egyetértésüket kifejezik a helytartó (*iudex*) színe előtt is, valamint kétségtelen, hogy ők maguk

⁹⁴ Ez utalhat aktív sikkasztásra, de passzív mulasztásra is, azaz távollétükben nem látták el, vállalták a feladataikat, ezzel kárt okozva a városnak.

⁹⁵ Ezek a *constitutio*ók nem maradtak fent, későbbi témába vágó szabályozás a *CTh*.

kiváló, becsületes és feddhetetlen életet élnek – legyen meg tisztességedük⁹⁶ jutalma (*patrimonium*),⁹⁷ azaz tartsák meg saját vagyonukat, különösen akkor, ha az egész nép szavaival kifejezi, hogy ezt óhajtja!

12.1.49.1. Ha azonban valaki titkos mesterkedéssel úgy törekszik a fent-nevezett papi fokozatokra, vagy álnok törekvéssel meg is szerzi ezeket, hogy a *curialis*ok nem nyilatkoztak a helytartó (*iudex*) előtt, és a nép sem kérte ezt, akkor birtokát (*patrimonium*) át kell adnia a gyermekeinek, akik kötelesek helyette a *curialis*i kötelezettségeket (*obsequium*) ellátni. Ha pedig nincs leszármazottja, akkor a vagyona (*substantia*) kétharmad részét azoknak a hozzátartozóknak kell adnia, akik törvényesen örökölhetnek utána, egyharmadát pedig tartsa meg magának, így az átadott vagyonnal teljesíti a kötelezettségeit (*obsequella*) rokonai révén, akár *curialis*ok, akár korábban soha nem teljesítettek kötelezettséget (*obsequium*) a *curián*ak. Ha pedig sem fiai, sem rokonai nincsenek annak, aki a *curia* elhagyásával Isten tiszteletének szolgálatára akar átpártolni, akkor kétharmad részt a *curia* kapjon, és a harmadik rész maradjon annál, akiről az imént mondtuk, hogy az egyházi személyek (*ecclesiasticus*) testületébe törekedett ravasz mesterkedéssel! Ami pedig tőlük a *curiához* került, azt a *curia* nem ruházhatja át. Mivel azonban attól kell tartani, hogy a vagyon elidegenítése vagy másokra ruházása révén egyetlen része sem lesz a *curia* feladataira (*utilitas*) fordítva, azt kell szem előtt tartani, hogy ha nyilvánvalóvá váltak az álnok tervek,⁹⁸ akkor az, aki bármilyen rokonságban is van az illetővel, amikor ezt igazolta, kapja meg ugyanezt a vagyont, hogy teljesítse vele a *curia* közfeladatait (*munus*). Ha pedig egyetlen rokont sem lehet felkutatni, akkor kerüljön a *curiához* minden, amiről bebizonyosodik, hogy bármilyen címen elidegenítették attól az időponttól kezdve, hogy a *curia* közfeladatait (*munia*) megtagadta az, aki Isten tiszteletének útjára törekszik!

⁹⁶ Azaz nem csupán a terhek és a kötelezettségek elkerülése végett lesznek klerikusok.

⁹⁷ Szó szerint öröksége.

⁹⁸ Azaz, hogy csak a *curialis*i feladatok elkerülése céljából lettek klerikusok.

12.1.49.2. Ha a magtárak előjárói (*praepositus horreorum*) és azok, akik tisztséget készülnek viselni, és a béke felügyelői (*praepositus pacis*) vagy a különböző adónemek beszedői (*susceptor diversarum specierum*)⁹⁹ azután döntenek úgy, hogy csatlakoznak az egyházhoz, miután a kiszabott feladat (*sollicitudo*) vagy tisztség (*honor*) kötelezettségeit (*officium*) már megkezdték, akkor illő, hogy az égi törvény papi előjárói (*antistes*) mondjanak ellent nekik, és az ő közbenjárásukkal kell ezeket a megfelelő kötelezettségekre (*officium*) visszahívni; ha azonban a papi előjárók ezt elmulasztják, akkor a *curialis*oknak kell visszahívniuk őket a helytartói hivatal (*iudiciale officium*) közbenjárásával. *És a többi.*

Kelt Taurus és Florentius consulsága idején (361) augusztus 29-én.

12.1.50.¹⁰⁰ Imperator Iulianus Augustus
Secundus *praefectus praetori*ónak

Egyebek után: A *decuri*ókat, akik azon az alapon, hogy keresztények,¹⁰¹ elhagyják a közfeladatokat (*munia*), vissza kell hívni.

12.1.50.1. És a kereskedőkre (*negotiator*) kiszabott arany és ezüst beszolgáltatásától legyenek mentesek (*immunis*) a *curi*ák – kivéve, ha történetesen köztudomású, hogy egy *decurio* kereskedik valamivel –, úgy, hogy a városok (*civitas*) tanácsaitól (*ordo*) távol legyenek az ilyesfajta terhek (*sarcina*), ahogy azt fentebb mondtuk!

12.1.50.2. Mivel pedig jelentették, hogy egyes *curialis*ok a hatalmasok (*potens*) házaiba menekülnek,¹⁰² hogy e rút menedékkérést megakadályozzuk, büntetést határoztunk meg, ti. hogy fejenként 1-1 *solidus*t fizessen,

⁹⁹ A *species* miatt kifejezetten terményadó is lehet.

¹⁰⁰ Az eleje megegyezik a *CTh.* 13.1.4-gyel.

¹⁰¹ Valószínűleg szűkebb értelemben kifejezetten klerikusok.

¹⁰² Lásd *patrocinium*.

aki egy hatalmas házába menekül, és ugyanennyit fizessen büntetésként az is, aki őt befogadja. Ha azonban ura tudta nélkül egy rabszolga fogadja be, fejével bűnhődjön, ha egy szabad születésű teszi ezt *patronusa* akarata ellenére, azt jogvesztő száműzetéssel (*deportatio*) sújtásák.

Kifüggesztetett Constantinopolisban Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) március 13-án.

12.1.51.¹⁰³ Imperator Iulianus Augustus
Iulianus comes Orientisnek

A régi uralkodók megengedték,¹⁰⁴ hogy azokat, akik anyai ágon származnak onnan, az antiochiai *curialisok* közé sorolják,¹⁰⁵ amennyiben apjuk méltósága (*dignitas*) alapján egy város sem formál jogot rájuk.

Kelt Antiochiában Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) augusztus 28-án.

12.1.52. Ugyanezen Augustus
Iulianusnak, Foenice¹⁰⁶ consularisának

Nincs akadálya a *curialisok* azon kérésének, hogy betelepült lakosnak (*incola*) nevezzék azokat, akiket máshol *decuriók*nak neveznek; náluk is kötelezhetők,¹⁰⁷ amennyiben van elég vagyonuk, és nem mondtak le betelepült lakosi státuszukról (*incolatus*) már a perbe idézés előtt.¹⁰⁸ A jogi logika

¹⁰³ = *Cod.* 10.32.22 minimális változtatással.

¹⁰⁴ Ezek a *constitutiók* nem maradtak fent.

¹⁰⁵ Alapesetben az apai származás, illetve státusz a döntő, vö. *Dig.* 50.1.1.2 és *C.Th.* 12.1.137 = *Cod.* 10.32.44. Ugyanez az antiochiai kiváltság jelenik meg a *Cod.* 10.32.61-63-ban is.

¹⁰⁶ Phoenice/Phoenicia.

¹⁰⁷ Ti. az őket sújtó terhek viselésére.

¹⁰⁸ Az *incoláknak* is el kellett látniuk a közfeladatokat.

nem engedi ugyanis, hogy a fentnevezetteket¹⁰⁹ kötelezzék¹¹⁰ pusztán a földbirtoklás alapján a lakóhely tényleges megváltoztatása nélkül, még ha *decuriók* vagyonával rendelkeznek is. De a betelepült lakosi státuszuk (*incolatus*) alapján kötelezhetők, feltéve, hogy nem katonáskodtak, nem vezettek katonai hadjáratot (*expeditio militaris*), vagy nem lettek hivatalosan *senátorok* az igazgatásban (*administratio*) betöltött szerepük alapján.

Kelt Antiochiában Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) szeptember 3-án, és megkapták október 15-én Tyrusban.

12.1.53. Ugyanezen Augustus
Sallustius *praefectus praetorió*nak

Mivel a kevés (tudomásunkra jutott) eset alapján nem ok nélkül gyanítjuk, hogy valójában igen sok ilyesmit követtek el, szeptember elsejétől az összes, a *curiák* által történt jelölést (*nominatio*) hatálytalannak tekintjük, kivéve a szokott rendszeres jelöléseket. A korábban végbement jelölésekről tüstént tarts jogi vizsgálatot!

12.1.53.1. Jónak láttuk azt is meghatározni, hogy melyek azok a testületek (*corpus*), amelyek törvényesen gyakorolhatják az éves jelöléseket (*nominatio*). Évente lehet jelölni (*nominare*) a *decuriók* azon fiait, akik még nem tartoznak *curiához*, és ugyanazon város (*oppidum*) azon *plebeius* polgárait (*civis*), akiket bőségesebb vagyonuk a *decuriók* közfeladatainak (*munus*) elvállalására kötelez.

Kelt Antiochiában Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) szeptember 18-án.

¹⁰⁹ Ti. akik máshol *decuriók*, de nincs *domiciliumuk* a kérdéses városban.

¹¹⁰ Ti. a *curialis* feladatok ellátására.

12.1.54.¹¹¹ Ugyanezen Augustus
Iulianus comes Orientisnek

Gondoskodni kell azon új *decuriõ*król, akik csak nemrég kerültek a *curiá*-ba, hogy ne terheljék õket az adószedõk (*susceptor*) korábbi adósságai. Ne engedd, hogy másvalaki jelölésének (*nominatio*)¹¹² terhe miatt nekik legyen kellemetlenségük, hanem ezek miatt az adósságok miatt azok felelõsek, akik azokat a korábbi adófelmérések (*delegatio*) idején okozták!

Kifüggesztetett Berytusban Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) november 1-jén.

12.1.55.¹¹³ Ugyanezen Augustus
Leontiusnak, Palaestina *consularis*ának

Aki 13 gyermek apja, az nemcsak a *curiá*ba nem hívható, hanem ha *decurio* lenne, akkor is igen tisztos békében (*quies*) kellene részesülnie.¹¹⁴

Kelt Antiochiában Iulianus Augustus negyedik és Sallustius consulsága idején (363) március 1-jén.

Magyarázat: Ez a törvény (*lex*) azt írja elő, hogy akiről bebizonyosodik, hogy 13 fiú apja, az nemcsak a *curia* szolgálatára (*servitium*) nem kötelezhető, hanem ha *curialis*, igen tisztos békét (*quies*)¹¹⁵ kell számára biztosítani.

¹¹¹ = Cod. 10.32.23.

¹¹² Ehhez lásd Cod. 10.72.8.

¹¹³ = Cod. 10.32.24, más megfogalmazással.

¹¹⁴ Azaz mentességet élvez majd.

¹¹⁵ Ti. a *curialis*i terhektől megszabadított békét.

12.1.56. Ugyanezen Augustus

Aki *curialis* származásuként (*origo*) lelkesen¹¹⁶ szolgálni (*militare munus*) akart, mielőtt letelt 10 szolgálati éve (*annorum stipendium*), parancsaink tekintélye révén mentesüljön (*immunis*) a *curiától*.¹¹⁷ Ha azonban egészen mostanáig 10 évnél kevesebb ideje szolgál a határ menti katonaságnál (*militia limitanea*), akkor nemzetsége (*genus*) és származási helye (*origo*) többet nyom a latban, és így a *curiához* kell csatlakoznia.

Kelt Antiochiában Iulianus Augustus negyedik és Sallustius consulsága idején (363) december 21-én.

12.1.57. Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Valens Augustus
Mamertinus *praefectus praetorió*nak

Senki se kerüljön be *senator*ként a *senatori* rendbe (*ordo*), ha még nem látta el az összes városi közfeladatot (*munus municipale*)! Ha pedig hazája (*patria*) összes feladatának ellátása után szolgálta le szolgálati idejét (*stipendium*), akkor a *senatori* rend (*ordo*) testülete úgy fogadja be, hogy az őt visszakövetelő polgártársainak (*civis*) a zaklatása (*flagitatio*)¹¹⁸ ne gyötörje! Azok pedig, akik figyelmen kívül hagyják törvényünket (*lex*) – eltávolítva a *senatori* névjegyzékből (*album*) –, míg eleget nem tesznek a városi szükségleteknek (*municipalis necessitas*), ne kapják meg e tisztség (*honor*) pusztá rangját se! Akik ugyanis e tisztség (*honor*) rangját akarják megszerezni, kötelesek a helytartó (*iudex ordinarius*) előtt bizonyítani, hogy összes közfeladatukat (*munus*) ellátták. Helyükbe pedig fiaik kerüljenek,

¹¹⁶ Azaz nem hátsó szándékból, pusztán a *curialis* terhek elkerülése végett.

¹¹⁷ Ti. a *curialis*okat sújtó terhek alól.

¹¹⁸ Kifejezetten a közfeladatokra jelölés stb.

már amennyiben őket a család utódai hozzásegítik, hogy teljesítsék törvényünk (*lex*) célját!¹¹⁹

Kelt Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) május 7-én.

12.1.58. Ugyanezen Augustusok Mamertinus *praefectus praetorió*nak

Aki *curialis* családból származik, és hazája (*patria*) közfeladatainak (*munus*) teljesítése előtt *senator* lett, az ne élvezze ennek gyümölcsét, amíg nem teljesíti a közfeladatokat (*munus*): miután ezeket teljesítette, ha el akarja kerülni a költséges *senatori* rendet (*ordo*), mondjon le méltóságáról (*dignitas*)! Ha megtartja méltóságát, akkor a gyermekei, akik ezután születnek, legyenek akár *senatorok*, *praetorok* és *quaestorok*, ne legyenek kötelezve a *decuriók* közfeladatára (*munus*)!

12.1.58.1. A szolgálat (*militia*) semmilyen fokozata és akármilyen hosszú szolgálati idő se nyújtson védelmet annak, akit *curialis* származásúként (*origo*) visszakövetel (a városa)!

12.1.58.2. De ha valaki születési előjogánál fogva elkerülte a *curialis* kötelezettségét, amennyiben 18. életévének betöltése után nem kezdte el azt a szolgálatot (*militia*), amely révén szülei mentességet (*immunitas*) nyertek, mégse legyen gondtalan (*securus*) származási helye (*origo*) miatt!¹²⁰

Kelt Hadrianopolisban Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) május 13-án.

¹¹⁹ Azaz hogy a *curialis* feladatok teljesítve legyenek azáltal, hogy a mentesség elnyerése után fiaik lépnek a helyükbe.

¹²⁰ Azaz el kell látnia *curialis* feladatait.

12.1.59. Ugyanezen Augustusok
a byzaciumiaknak

Aki az egyházi szolgálatot választja, az vagy egy hozzátartozóját tegye maga helyett *curialisszá* saját vagyona átadásával, vagy engedje át javait a *curiának*, amelyet elhagyott! Aki egyiket sem tette meg, mikor egyházi ember (*clericus*) lett, azt szükséghelyzetben (*necessitas*) vissza kell hívni. *És a többi.*

Kelt Aquileiában Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) szeptember 12-én.

12.1.60.¹²¹ Ugyanezen Augustusok
a byzaciumiaknak

A papokat (*sacerdos*) vagy a *curialis*okat nem lehet arra kötelezni, hogy saját városuk határain kívül jelenjenek meg.¹²² A papok kinevezése (*creare*) során és számukra biztosított előjogaiknak (*privilegium*) tekintetében a régi szokást kell megtartani.

Kelt Aquileiában Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) szeptember 12-én.

12.1.61. Ugyanezen Augustusok
Terentiusnak, Tuscia *corrector*ának

A vulsiniibeliiek városának (*urbs*) azok a városi elöljárói (*principales*), akik elnyerték a *patronus*ok méltóságát (*dignitas*), rendelkezzenek munkáik (*labor*) és kötelességeik (*officium*) azon előjogával (*praerogativa*), hogy

¹²¹ = *Cod.* 10.32.25 jelentős különbségekkel.

¹²² A cél, hogy az adott települések *curialis*ai maradjanak a településen, hogy ott ellássák feladataikat, vö. *C.Th.* 12.1.176.

a helytelenül döntő helytartók (*iudex*) kénye-kedve szerint ne érhesse őket súlyos jogtalanság (*iniuria*)!¹²³

Kelt Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) október 28-án.

12.1.62. Ugyanezen Augustusok Symmachus *praefectus urbin*ak

Azt a városi polgárt (*municipalis*), aki a kézművesek (*faber*) testületébe (*collegium*)¹²⁴ férközött be azzal a szándékkal, hogy kijátssza a többi kötelezettségét (*officium*), korábbi állapotába kell visszaállítani. A jövőben se merészeljen egyetlen *decurio* származású (*origo*) ember se erre a feladatra (*officium*) törekedni!

Kelt Mediolanumban Isteni (Divus) Iovianus és Varronianus consulsága idején (364) december 10-én.

12.1.63.¹²⁵ Ugyanezen Augustusok Modestus *praefectus praetori*ónak

Egyesek lustaságukban a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) elhagyva távoli és elhagyatott helyekre mennek, és a vallás ürügyén a szerzetesek (*monazon*) közösségeihez csatlakoznak. Megfontolt utasításunkkal elrendeltük tehát, hogy ezeket és a hasonló embereket Egyiptomban a rejtkehelyeikről felkutatva a *comes Orientis* fogja el, és hívják vissza őket hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munia*) ellátására, vagy rendelkezésünk értelmében veszítsék el csábító családi vagyonukat, amellyel kapcsolatban

¹²³ A *gravis iniuria* akár testi sértés, kínzás is lehet.

¹²⁴ Ti. a mentességet biztosító testületekbe, ezekhez lásd pl. *Cod.* 10.66; 10.48.7 és *Dig.* 50.6.7.

¹²⁵ = *Cod.* 10.32.26, minimális változtatásokkal.

elrendeltük, hogy azok kapják meg, akik közösségi feladatok (*functio*) közfeladatait (*munus*) hajlandóak magukra vállalni.

Kifüggesztetett Berytusban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (370) január 1-jén.

12.1.64.¹²⁶ Ugyanezen Augustusok Mauretania Sitifensis lakóinak

Atyja szolgálatának (*militia*) előjogával (*privilegium*) nem mentegetheti magát az, akit nagyapai kötelék fűz a *curiá*hoz, és az apát is kétségtelenül vissza fogja kapni a *curia*, amennyiben a fentnevezett időtartamon¹²⁷ belül a saját ügyeivel¹²⁸ foglalkozott. De ha valaki katona (*militaris*) nagyapától és *decurio* apától született, akkor az apai feladatot (*functio*) kell követnie.¹²⁹

Kelt Treviriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (370) április 23-án.

12.1.65. Ugyanezen Augustusok Terentiusnak, Tuscia helytartójának (*corrector*)

Minden *curialist*, aki bármilyen kedvezés folytán korábban jutott magasabb pozícióba, mint hogy teljesítette volna összes közfeladatát (*munia*), saját kötelezettségeinek (*necessitas*) tanácsába (*ordo*) hívják vissza,¹³⁰ és nem juthat a bitorolt méltósághoz (*dignitas*), csak ha már teljesítette, amivel

¹²⁶ = *Cod.* 10.32.27, kihagyással.

¹²⁷ *CTh.* 7.1.6 alapján 5 év.

¹²⁸ Ez a „saját ügy” akár a saját városának ügyeiként is értelmezhető.

¹²⁹ Általános szabályként az apa státuszát kellene követni, de a *curialis*ok esetében az állam számára a *curialis* státusz fontosabb még a *militiánál* is, azaz akár az apa, akár a nagyapa tartozik a *curialis*ok közé, a fiú *curialis* lesz. Ritka kivétel pl. a *Cod.* 10.32.29, ahol a *decurio* apa és az *inquilina* anya esetében az anya helyzete a fontosabb.

¹³⁰ Azaz a *curialis*ok közé.

hazájának (*patria*) tartozik! Nem nehéz belátni ugyanis, hogy nem lehet a városok (*civitas*) tanácsainak (*ordo*) megengedni azt, ami még a *senatori* rendnek (*ordo*) sincs engedélyezve.

Kelt Mediolanumban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) május 28-án.

12.1.66. Ugyanezen Augustusok Rufinus *praefectus praetorió*nak

A *curiák* tanácsaiba (*ordo*), amelyeknek tekintélyét nagyon a szívünkön viseljük, nem kerülhet be más, csak az, akit jelöltek (*nominare*) vagy megválasztottak (*eligere*),¹³¹ és akit maguk a *curiák* akarnak a soraik közé felvenni. És senki sem kerülhet a *curiá*ba olyan bűn miatt, amely miatt a tanácsból (*ordo*) el kellene távolítani.¹³²

Kelt Ravennában Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) június 21-én.

12.1.67.¹³³ Ugyanezen Augustusok Volusianus *praefectus urbi*nak

A palotában szolgálók (*palatinus*) kivételével¹³⁴ senki sem nyerhet mentességet (*immunis*) semmiféle előjog (*praerogativa*) révén a kötelező közfeladatok (*munus*) alól.

Kelt Mediolanumban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) június 28-án.

¹³¹ Más olvasat szerint talán: „név szerint megválasztottak”; de a javítás nem tűnik indokoltnak, mivel a választással, kinevezéssel kapcsolatban soha nem szerepel a „név szerint” kitétel.

¹³² Ugyanígyen értelemben a *CTh.* 12.1.108.

¹³³ = *Cod.* 10.32.28, kihagyással.

¹³⁴ Részletesebben lásd *Cod.* 10.32.66.

12.1.68. Ugyanezen Augustusok Severus *praefectus urbinak*

Ami uralkodói tekintély (*auctoritas*) vagy ítélet (*iudicium*) nélkül az abelinumiak tanácsának (*ordo*) kárára történt egy helytartó (*ordinarius iudex*) túlzott önhittsége révén, az nem lehet ártalmára a régi szokásnak (*consuetudo*), és a jövőre nézve sem hoz létre törvényerejű kötelezettséget.

Kelt Veronában Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) október 6-án.

12.1.69. Ugyanezen Augustusok
Auxoniusnak, Asia *diocesis vicarius*ának

Akikről kiderül, hogy idő előtti vágyukban¹³⁵ a *senatori* testületet (*coetus*) hazájuk (*patria*) tisztségei (*honor*) elé helyezték, azok mindannyian sértetlenül tartásuk meg *senatori* méltóságuk (*dignitas*) pozícióját, de lássák el azokat a tisztségeket (*honor*), amelyeket még nem teljesítettek hazájuk (*patria*) számára! Sőt jelentsék be azokat a gyermekeiket is,¹³⁶ akik még a *senatori* méltóság (*dignitas*) elnyerése előtt születtek!

Kelt Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365/368/370/373)¹³⁷ október 6-án.

12.1.70. Ugyanezen Augustusok
Mamertinus *praefectus praetorió*nak

Ha valaki ebből az adószedéssel (*susceptio*) megbízott testületből (*corpus*) bármilyen tisztséget (*honor*) nyert protekció (*suffragium*) révén, ne kapja

¹³⁵ Ti. mielőtt még teljesítették volna városi kötelezettségeiket, vö. *CTh.* 12.1.58.

¹³⁶ Ti. mint olyan személyeket, akik a *curiához* tartoznak.

¹³⁷ Többször voltak egyszerre *consulok*, ha a helyes időrendben szerepelnek a *constitutiók*, akkor csak a 365 jöhet szóba.

meg a méltóság (*dignitas*) előnyeit (*meritum*), még ha a mi bíborunkhoz (*nostrae purpurae*)¹³⁸ könyörgött is!

Kelt Valentinianus és Valens consulsága idején (365) január 30-án.

12.1.71. Ugyanezen Augustusok és Gratianus Augustus
Amphilochiusnak, Campania *consularis*ának
és Sofroniusnak, Picenum *consularis*ának

Aki valamilyen tisztség (*honor*) vagy közfeladat (*munus*) mellőzésével meg nem érdemelt pozícióba törekedett, azt hívják vissza a feladataira, amelyek elől elmenekül, még akkor is, ha a *curia* szemet hunyt felette, vagy ha a bíróság előtt elfogadható okok felhozásával érvénybe is lépett ez az alattomos eljárás! Nem számít az az előzetes döntés sem, ha a helytartó (*iudex*), mikor ilyesfajta panaszokat terjesztenek eléje, kijelenti, hogy a *curia* tudta, mit kockáztat.

Kelt Treviriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus harmadik consulsága idején (370) május 5-én.

12.1.72. Ugyanezen Augustusok
Olybriusnak, Tuscia *consularis*ának

Ha egy nagykereskedő (*negotiator*) földet vásárolt, és azon az alapon, hogy valamely ingatlanok tulajdonosa, a *curia*-ba hívják, ne biztosítson számára védelmet a kötelezettségek (*necessitas*) ellen az a tény, hogy a pénzzel, amellyel kereskedik, a kereskedőkre kivetett aranyat és ezüstöt (ti. adót) elismeri! Ha pedig jelölték (*nominatio*), lássa el feladatait (*functio*), amelyeket önként vállalt, mikor pénzét földvásárlásba fektette!

¹³⁸ A bíbor kizárólag az uralkodónak fenntartott szín.

Kelt Treviriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus harmadik consulsága idején (370) május 5-én.

12.1.73. Ugyanezen Augustusok
Symmachusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Akit semmilyen közigazgatási tisztség (*honor*) nem támogat, és nem az udvari szolgálat (*palatinus labor*) jelvényeivel vagy a szolgálat (*militia*) jogos érdemeivel próbál bejutni a *senatus* testületébe, azt külön ez ügyben küldött követség (*legatio*) hívja vissza, és adja vissza annak a *curiának*, amelyet el akart kerülni!

Kelt Treviriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus negyedik consulsága idején (373) november 30-án.

12.1.74. Ugyanezen Augustusok Modestus *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: Azokkal kapcsolatban, akik a *curiákból* a *senatus* testületeibe (*consortium*) jutottak, a következőképpen kell eljárni: ha valaki az összes közfeladatot (*munus*) elvégezte, és van olyan fia, aki még az előtt született, hogy ő a *senatori* tisztséget (*honor*) elnyerte volna, akkor a fiát adja át a *curiának*, hogy a feladatokat (*functio*) ellássa, ő maga pedig nyerve el a vágyott *clarissimusi* méltóságot (*dignitas*)! Ha pedig két vagy több fia is lenne, akkor a régóta meglévő császári törvény (*lex*)¹³⁹ alapján kell dönteni: a két vagy több fiú közül ki kell sorsolni azt az egyet, akinek lehetőséget biztosít a *senatus* testületébe (*collegium*) való bekerülésre, úgy, hogy amikor az apjával vagy az apja után a *senatus* testületébe (*consortium*) választják (*legere*), számára megfelelő földbirtokot kell biztosítani,¹⁴⁰ mikor az atyai örökséget felosztják testvéreivel. Mindenesetre, ha egy *curialis* lesz *senator*,

¹³⁹ Nem maradt fent, de úgy tűnik, erre utal a *CTh.* 12.1.90 is.

¹⁴⁰ Ti. *senatusi* tagságával kapcsolatos költségeire.

és egyetlen fia jövőjében bízva azt kéri, hogy a fia csatlakozhasson a *senatus*-hoz, és megígéri, hogy cserébe ő vissza fog térni a *curia* közfeladataihoz (*munus*), akkor az ilyesfajta csalást nem lehet megengedni.

12.1.74.1. Továbbá ha a *curialis*ok közül olyasvalaki lesz *senator*, akinek nincs fia, akit hazája (*patria*) feladataira (*functio*) nemzetsége (*genus*) és közfeladatai (*munus*) örököseként hagyjon maga után, akkor gyorsan távolítsák el a *senator*ok közül azon törvény alapján, amelyet azokkal kapcsolatban hoztak, akikről bebizonyosodott, hogy a Constantius tizedik és Iulianus harmadik consulsága¹⁴¹ óta eltelt 11 éven belül jutottak a leg-tiszteletreméltóbb rend (*ordo*) testületébe (*collegium*): méltányos azonban, hogy akik korábban kerültek ebbe a testületbe, azokat az idő régisége megvédje!

12.1.74.2. Ha tehát egy *curialis* származású személy a tőlünk vagy az isteni (*divus*) uralkodóktól elnyert *senatori* tisztségben (*honor*) bízik, akkor ami a gyermekeit illeti, a fenti eljárást kell követni, azzal a kivétellel, hogy ha valakinek nincs gyermeke, akkor vissza kell adni a *curiának*, ahogy elrendeltük, kivéve, ha *senatusi* tagságának régisége vagy az előírt időtartam előjoga (*praerogativa*) megvédi, vagy pallosjoggal (*ius gladii*) rendelkezett, vagy a kikiáltók (*praeco*) jogával¹⁴² rendelkezett, amely tisztségek (*honor*) többeknek megadattak, és ők régen ezek miatt *senatoroknak* számítottak.

12.1.74.3. A ténylegesen betöltött (*verus*) méltóság (*dignitas*) ezen címeihez (*titulus*) kell kapcsolni a helytartókat (*iudex*)¹⁴³ is, akik megszerezve saját *senatori* méltóságukat (*decus*) a *praetura* jelvényeivel (*insigne*) és tisztségeivel (*honor*) lesznek ékesítve, vagy azokat, akikről köztudott, hogy a néptribunus elnevezéssel a régi név örve alatt a mi jóváhagyásunkkal álltak a nép élén.

¹⁴¹ 260.

¹⁴² Ti. a kikiáltó tartásának jogával, azaz olyan tisztviselő, akinek vannak *praecōi*.

¹⁴³ Talán itt általában főhivatalnok, nem speciálisan helytartó.

12.1.74.4. Elrendeljük azonban, hogy azokat, akik a méltóságok hiábavaló árnyékait és haszontalan képmásait hajhásszák tiszteletbeli kinevezésekkel (*codicillus honorarius*), azoknak ez semmit se segítsen; kivéve a kiemelkedő méltóságok (*eminens dignitas*) magasztos címeit, ha ti. valaki tiszteletbeli címen ugyan – a legmagasabb fokozattól egészen a *consularis*ig –, de végső soron nem érdemtelenül szerezte meg magának a legfőbb méltóságot. Az egyéb alacsonyabb tiszteletbeli méltóságokból (*dignitas*) betöltőiket vissza kell adni azoknak a kötelességeknek (*officium*), amelyeket elhagytak.

12.1.74.5. Így kell eljárni a *curialis* származásúak (*origo*) esetében. Akik azonban szabadon rendelkeznek magukról (*suae potestatis*),¹⁴⁴ és semmilyen feladatra (*functio*) nincsenek kötelezve a tartományokban (*provincia*), ha akár a hosszú szolgálati idő, akár az udvarunkban végzett feladatok¹⁴⁵ segítségével *senatori* kinevezést (*codicillus*) nyertek, azok miután egyszer már elnyerték a *clarissimus* méltóságot (*dignitas*), örökké maradjanak a *senatori* rendben (*ordo*), kivéve, ha vétkeik vagy gyalázatos életvitelük miatt méltatlannak bizonyulnak a legtekintélyesebb rendhez (*ordo*).

Kelt Constantinopolisban Gratianus Augustus második és Probus consulsága idején (371) március 1-jén.

12.1.75. Ugyanezen Augustusok Viventius *praefectus praetori*ónak

Akik a közfeladatok sorban történő teljesítésével és kemény munkával, nem pedig kedvezés vagy kikönyörgött protekció (*suffragium*) révén jutottak a tartományi főpapságig (*sacerdotium provinciae*) vagy a városi előjáró (*principalis*) tisztéig, azok élvezzenek mentességet (*immunis*), amennyiben tevékenységük vizsgálata alapján a polgárok (*civis*) körében osztatlan jó hírnevük van, és az egész tanács (*ordo*) hivatalosan tanúsította ezt! A jövőben is élvezzék a békét (*otium*), amelyet folyamatos munkájuk

¹⁴⁴ Esetleg önjogúak (*sui iuris*), azaz nincsenek más – elsősorban atyai – hatalma alatt.

¹⁴⁵ Szöveghiány, a fordítás valószínű értelmi rekonstrukció.

tanúságtételével érdemeltek ki, és testük is legyen szabad azoktól a jogtalanságoktól (*iniuria*), amelyekkel az előkelőket (*honoratus*) sem szabad sújtani! Elrendeljük, hogy adják meg nekik a tiszteletbeli volt *comes*eket illető tiszteletet (*honor*) is, amelyet azok szoktak elérni, akik hűségüket és szorgalmukat tanúsították a városi közösségek (*res publica*) igazgatásában végzett szolgálatukkal.

Kelt Treviriben Gratianus Augustus második és Probus consulsága idején (371) június 28-án.

12.1.76.¹⁴⁶ Ugyanezen Augustusok és Gratianus
Modestus *praefectus praetori*ónak

Bármilyen házból (*domus*) is vannak elővezetve,¹⁴⁷ akik *curialis* származásúak (*origo*), azokat kötelezni kell a közösségi közfeladatok ellátására (*publicorum munerum functio*). Azokat, akik az ilyeneket rejtegetik, méltóságuk (*existimatio*) elvesztése mellett vagyoni büntetés is fenyegetse, ha a köz hasznát továbbra is a magánemberek érdekei és védelme (*patrocinium*) mögé helyezik.

Kelt Ancyrában Gratianus Augustus második és Probus consulsága idején (371) július 13-án.

12.1.77. Ugyanezen Augustusok
Probus *vicarius urbis*nak

Senki se akarjon tartományi helytartó lenni – elfeledve származási helyét (*origo*) és hazáját (*patria*), ahova lakóhelye (*domicilium*)¹⁴⁸ jogán köteles tartozni –, csak ha már fokozatosan végigjárta a *curia* közfadatait (*munus*)!

¹⁴⁶ = *Cod.* 10.32.31.

¹⁴⁷ A továbbiak miatt valószínűleg a gazdagok házaiból, *patrocinium*ából.

¹⁴⁸ A *domicilium* és az *origo/patria* nem ugyanaz, így itt pongyola a fogalmazás.

De ne a *duumviri* tisztséggel vagy a papsággal (*sacerdotium*) kezdjen, hanem az összes tisztség (*officium*) sorrendjét (*ordo*) betartva lássa el ezeket!¹⁴⁹ Nem engedjük, hogy akár kedvezésből, akár a helytartó hallgatólagos beleegyezésével ettől eltérjenek azok, akik ügyvédi (*advocatio*) előjogra (*praerogativa*) támaszkodnak. Továbbá a városi előjárók (*principalis*) vagy a papok (*sacerdotalis*) főtisztségeibe (*honor*) se furakodjon be senki, aki még semmilyen *curialis* feladatot (*officium*) nem látott el! Mindenkinnek a saját támogatásunkkal biztosítunk lehetőséget az államigazgatás (*administratio publica*) pozícióinak betöltésére, ha hazájuk (*patria*) közfeladatait és tisztségeit (*magistratus*) már sorban betöltötték. És a többi.

Kelt Treviriben Modestus és Arinthaesus consulsága idején (372) február 23-án.

12.1.78. Ugyanezen Augustusok Probus *praefectus praetorió*nak

Az *illustris comes*eknek és a lovassági és gyalogsági főparancsnokoknak (*magister equitum ac peditum*) megírtuk, hogy tudják meg, tartsák távol magukat a *veteranusok* összes olyan fiától, akit a *curiának* adtak át, vagy aki polgári közfeladatokat (*civile munus*) és más kötelezettségeket (*necessitas*) teljesít.¹⁵⁰ Azokat pedig, akiket már véletlenül bevonultattak, tüstént adják vissza korábbi feladataiknak (*officium*), és ne kérjenek helyettük fiatalabb helyetteseket!

Kelt Pataviumban¹⁵¹ Modestus és Arintheus (sic!) consulsága idején (372) május 16-án.

¹⁴⁹ Vö. *Dig.* 50.4.14-5.

¹⁵⁰ Vö. *CTh.* 12.1.15 és a hozzá írt jegyzeteket.

¹⁵¹ A kéziratokban Patavione, valószínűleg inkább Pataviumra, mint Poetovióra kell javítani.

12.1.79.¹⁵² Ugyanezen Augustusok
Modestus *praefectus praetorió*nak

Akinek az osdroënai *primipilaris*ok közül több fia is van, az az egyiket állítsa a maga helyére mintegy örökösként, a másikat pedig edessai hazája (*patria*) iránti szeretetéből adja át a *curia* feladatainak (*obsequium*), a többit pedig adja olyan szolgálatra (*militia*), amilyenre akarja! Ha pedig csak két fia van, akkor a *cohors*ának és a *curiá*jának köteles eleget tenni. Ha pedig csak egy gyermeke van, akkor őt adja át hazája (*patria*) tanácsának (*ordo*), és ezen rendelkezés ellen semmilyen jótevényt (*beneficium*) sem érvényes. De lehetőséget biztosítunk az apáknak és a fiúknak is, akik e törvény tekintélye alapján a városok (*civitas*) szolgálatához (*obsequium*) csatlakoztak, hogy ha úgy találják, hogy egyes *curialis*ok a város előljáróinak (*principales*) védelme (*patrocinium*) alatt mentesültek (*excusare*), akkor ezt hozzák nyilvánosságra, hogy ezek, amennyiben hasonló feladatokra (*officium*) kötelezettek, engedelmeskedjenek a parancsoknak.

Kelt Antiochiában Gratianus Augustus harmadik és a *vir clarissimus Equitius consulsága* után (375)¹⁵³ december 3-án.

12.1.80. Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Iulianus *praefectus Aegyptine*nek

A *curialis*ok egész rendje (*ordo*) legyen mentes (*immunis*) a vádlottakat sújtó kínzásoktól és a korbácsolástól, és tudja meg a helytartó (*iudex*), hogy ha ő maga vagy a hivatala (*officium*) e törvény (*lex*) tiltása ellenére

¹⁵² = *Cod.* 12.57.5, vö. *C.Th.* 12.1.105.

¹⁵³ A *consuli* tisztség jelentőségének csökkenése miatt a késő római korban már voltak olyan évek, amikor nem töltötték be a *consuli* pozíciókat, ezekben az esetekben a megelőző év *consul*ait használták fel a keltezésre.

valami jogtalanságot kísérel meg, akkor a legsúlyosabb büntetést kell elszenvednie! Méltóságod (*gravitas*) tehát e rendelkezés tekintélyét figyelembe véve ne csupán tartózkodjon a *curialisok* jogtalan testi fenyegetésétől (*iniuria*), hanem alaposan odafigyelve gondoskodjon róla, hogy ha valamely hivatal (*officium*) valami vakmerőséget követ el, akkor szigorúbb büntetéssel bűnhődjék!

Kelt Gratianus Augustus ötödik és Theodosius Augustus első consulsága idején (380) március 17-én.

12.1.81.¹⁵⁴ Ugyanezen Augustusok
Neoterius *praefectus praetorió*nak

Vissza kell adni a városi tanácsuknak (*ordo*) azokat a fegyverkovácsokat (*fabricensis*), akik *curialis* származásukat (*origo*) és városuk (*civitas*) közfeladatait (*munus*) elhagyták. A többieket azonban ne érje a legkisebb zaklatás (*inquietudo*) se!

Kelt Thessaloniciában Gratianus Augustus ötödik és Theodosius Augustus első consulsága idején (380) március 17-én.

12.1.82.¹⁵⁵ Ugyanezen Augustusok
Neoterius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy mindenkit hívjanak vissza a *curiájába*, aki – bár származási helye kötelékei (*originale vinculum*) a közfeladatok (*munus*) ellátására kötelezik – jelentősebb hivatalokat (*officium*) próbál betölteni, vagy az igen fényes *senatus*hoz csatlakozott, vagy a hivatalokban (*officium*) szolgálva (*militare*) megtagadta hazája (*patria*) iránti kötelezettségeit (*officium*), feltéve, hogy nincs hivatalos igazolása (*allegatio*) érdemeiről.

¹⁵⁴ = *Cod.* 10.32.32.

¹⁵⁵ Hasonló témában, de jóval részletesebben: *CTh.* 12.1.74.

Kelt Thessalonicában Gratianus Augustus ötödik és Theodosius Augustus első consulsága idején (380) március 17-én.

12.1.83. Ugyanezen Augustusok

Ha egy katonai (*militaris*) származású személy a *cohors* hivatalába (*officium*) lépett, és ereje meggyengülésével bejelenti, hogy már igen öreg, vagy gyengesége alapján alkalmatlannak ítélik, akkor visszahívva semmittevésének rejtekéből vagy késői kifürkészéséből¹⁵⁶ adassék át a *curiák* feladatának (*functio*)!

Megíratott Petrusnak, Foenice Damascusban székelő consularisának Constantinopolisban Gratianus Augustus ötödik és Theodosius Augustus első consulsága idején (380) május 14-én.

12.1.84. Ugyanezen Augustusok Cameniusnak, Africa *vicarius*ának

Azt akarjuk, hogy az egyes tanácsok (*ordo*) által végrehajtott jelölések (*nominatio*) során tartsák be a már régóta meghatározott mennyiségi szabályt, hogy a kétharmad résszel kapcsolatban,¹⁵⁷ akiknek az ülésen részt kell venniük, le kell számítani azokat, akiket a gyengeség vagy a lomha öregség akadályoz, vagy akiket az egyházi szolgálat (*obsequium*) igényel magának, vagy dezertálás bűne távolít el, és a maradékból kell a kétharmadot számítani.

Kifüggesztetett Karthágóban Syagrius és Eucherius consulsága idején (381) február 15-én.

¹⁵⁶ Azaz nincs elévülési idő.

¹⁵⁷ Vö. *Dig.* 50.9.4; *CTh.* 12.1.142.

12.1.85.¹⁵⁸ Ugyanezen Augustusok
Eutropius *praefectus praetorió*nak

Az összes helytartó (*iudex*) és a tartományok helytartói (*rector*) tartózkodjanak a meggondolatlan jogtalankodás szokásától, és tudják meg, hogy a városi előjárók (*principalis*) és *decuri*ók közül senkit sem lehet semmilyen bűn vagy vétek sérelme ürügyén korbácsütésekkel kínozni!

12.1.85.1. Ha pedig a helytartók (*iudex*) közül valaki nyakasságában olyan meg nem engedett őrülségre vetemedett, hogy egy városi előjárót (*principalis*), *decuri*ót vagy saját, ha lehet így nevezni, *curiá*jának a *senator*át korbácsütéseknek veti alá, akkor őt 20 font arany befizetésére büntessék és örökös becstelenséggel (*infamia*) bélyegezzék meg, hogy ezt még egy különleges¹⁵⁹ császári leirat (*rescriptum*) se moshassa le soha! És a hivatala (*officium*) is fizessen a kincstárunknak (*fiscus*) 50 font aranyat, mivel lehetőséget biztosítunk, hogy szabadon ellentmondjanak, hogy ezáltal a helytartójuk (*iudex*) nyakasságának ellenálljanak!¹⁶⁰

Kelt Heracleában Eucherius és Syagrius consulsága idején (381) július 21-én.

12.1.86. Ugyanezen Augustusok Eutropius *praefectus praetorió*nak

Akikről bebizonyosodik, hogy a *curialis*i kötelezettség (*officium*) fáradsalmait elhagyva meg nem engedett szabálytalan előmenetel (*ambitio*) előnyeit szerezték meg, de nem érdemeikkel, hanem pénzzel, azokat semmiféle megfontolás ne tudja megvédeni, hanem adják vissza őket kötelező feladatainak (*functio*)! Semmi kétség se férjen hozzá, hogy az ő fiaikat is vissza kell hívni (a *curialis*ok feladataira)!

Kelt Heracleában Eucherius és Syagrius consulsága idején (381) július 21-én.

¹⁵⁸ = *Cod.* 10.32.33, apróbb módosításokkal.

¹⁵⁹ Azaz személyre szabott.

¹⁶⁰ Azaz őket is büntetni kell, mert elejét vehették volna a dolognak.

12.1.87. Ugyanezen Augustusok Florus *praefectus praetorió*nak

Magasztosságot (*sublimitas*) mindenkinek, aki jogi ügyek intézése (*causarum actio*) vagy katonai eskü (*sacramentum militare*) nélkül állt szolgálatba, parancsolja meg, hogy térjen vissza a *curialis* szolgálathoz (*obsequium*)! Akikről pedig megtudja, hogy vásárolt méltósággal (*dignitas*) szereztek védelmet maguknak, azoknak parancsolja meg, hogy lássák el az összes olyan feladatot (*functio*), amelyről azt hiszik, hogy elkerülték!

Kelt Heracleában Eucherius és Syagrius consulsága idején (381) július 30-án.

12.1.88. Ugyanezen Augustusok Syagrius *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: Bizonyos, hogy a *curialis*okat vissza kell adni származási helyüknek (*origo*) – kivéve azokat, akiket ötéves fegyveres szolgálat (*militia*) vagy 30 évnyi palotai méltóság (*palatina dignitas*) véd – úgy, hogy a múltra vonatkozóan megmarad az ötéves feltétel,¹⁶¹ a jövőre nézve azonban az ilyen személyek legyenek kizárva a szolgálat (*militia*) magasabb testületéből (*consortium*), és vissza kell adni a saját státuszának (*fortuna*) mindenkit, aki az előírtnál rövidebb ideje szolgál a *palatinus*ok között vagy a *protector*ok és a *domesticus*ok között.

Kifüggesztetett Karthágóban Syagrius vir clarissimus és Eucherius vir clarissimus consulsága után (382) április 9-én.

12.1.89. Ugyanezen Augustusok Syagrius *praefectus praetorió*nak

Mindenki, akit az apai kötelességek (*obsequium*) *municeps*szé tettek, bármilyen nagyapai vagy ősi származást is hozna elő, veszítse el minden lehetőségét arra, hogy a *curia* iránti kötelezettségeivel (*nexus*) felhagyjon,

¹⁶¹ Eszerint a 30 évnyi palotai méltóság is az 5 éves feltétel hatálya alá esik (Sz. Á.).

és a helytartókat (*rector*) is, ha ilyesmihez hozzájárulnának, komoly büntetés éri!

12.1.89.1. A *curiák* kötelezettsége (*necessitas*) tartson igényt a *veteranusok* azon fiaira, akik alkalmatlanok a fegyveres szolgálatra, és akik tagjaik gyengesége vagy elméjük tompasága miatt tétlenkednek (*otium*)!

Kelt Syagrius *vir clarissimus* és Eucherius *vir clarissimus consulsága után* (382) július 5-én.

12.1.90. Ugyanezen Augustusok Proculus *comes Orientis*nek

Gondoskodj róla, hogy akikről nyilvánvaló, hogy a kegyes (*pius*) Isteni (*Divus*) Constantius tizedik és Iulianus harmadik consulsága után¹⁶² – ezt az időszakot jelölik meg ugyanis isteni (*divus*) atyáink, Valentinianus és Valens rendeletei (*decretum*)¹⁶³ – *curialis*i nemzetségük (*genus*) ellenére *senatori*i méltóságra (*dignitas*) törekedtek, azokat mindannyiukat adják vissza összes kötelező feladatuk (*functio*) ellátására! Ha pedig már ellátták az összes feladatukat (*functio*), akkor se hagyj fel azzal, hogy kötelezd őket, hogy a lehető legalkalmasabbakkal helyettesítsék magukat!

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága idején (382/383) március 8-án.

12.1.91. Ugyanezen Augustusok Darius *consularis*nak

Ha a *curialis*ok elhagyva *curiájukat* nem látták el hazájuk (*patria*) számára kötelezően ellátandó feladataikat (*functio*), és mikor eltávoztak, nem

¹⁶² 360.

¹⁶³ *CTh.* 12.1.74.

választattak (*subrogare*) a maguk helyébe alkalmas embereket, akkor őket kötelezni kell, hogy a teendőiket ellássák, és saját helyükbe a köz érdekében alkalmas embereket állítsanak.

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága idején (382) augusztus 6-án.

12.1.92.¹⁶⁴ Ugyanezen Augustusok
Florus *praefectus praetorió*nak

Ha valaki úgy döntött, hogy vagyonának ügyintézését (*procuratio*) egy *curialis*ra bízza, akkor vagyonát, amelyet a *curialis*ra bízott, árverezze el a kincstár, mégpedig úgy, hogy semmiféle méltóság (*dignitas*) sem biztosít ez alól mentességet (*exceptio*)! Őt pedig, aki nem törődve szabadságával és származásával a legbecstelenebb hitványságot vállalta magára, és saját becsületét szolgai engedelmességgel átkozta el, jogvesztő száműzetéssel (*deportatio*) büntessék!

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága idején (382) október 23-án.

12.1.93. Ugyanezen Augustusok
Clearchus *praefectus praetorió*nak

Mindenkit, aki a *decuriók* közül a *senatorok* ragyogó testületéhez (*collegium*) csatlakozott, és az ő utódaikat is – akár korábban születtek, akár később¹⁶⁵ –, küldjenek vissza a *curiába*!

Kelt Antonius és Syagrius consulsága idején (382) november 25-én.

¹⁶⁴ = *Cod.* 10.32.34, kisebb módosításokkal.

¹⁶⁵ Ti. a *senatus*hoz való csatlakozáshoz képest.

12.1.94. Ugyanezen Augustusok
Constantianusnak, Pontica *dioecesis vicarius*ának

Akikről méltóságod (*gravitas*) megtudja, hogy lopva betöltött szolgálat (*militia*) vagy csalással megszerzett különböző méltóságok (*dignitas*) révén elkerülték a városok (*civitas*) kötelezettségeit (*obsequium*), és meg nem érdemelt tisztségre jogtalanul törekedve (*ambitus*) megtagadták hazájuk (*patria*) szükséges szolgálatát (*ministerium*), azokat mindannyiukat mindenféle halasztás nélkül hívd vissza a tanácsok (*ordo*) testületébe (*collegium*) és a feladatok(at) ellátók) (*functio*) társaságába, és ne engedd, hogy bármilyen hivatal (*officium*) vagy tisztség (*honor*) nyújtotta mentesség (*excusatio*) alapján eltávozzanak!¹⁶⁶ Azok élvezhetik szabadon tisztségüket (*honor*), akik az összes közfeladat (*munus*) és jelölés (*nominatio*) teljesítése után kaptak (a *curialis* terhek alól) megszabadított méltóságot (*dignitas*).

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) január 31-én.

12.1.95. Ugyanezen Augustusok
Eusigniusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Azok a férfiak, akik a tanácsból (*ordo*) származnak, nem menekülhetnek a szolgálati (*militia*) eskühöz (*sacramentum*). De 15 éves szolgálat (*stipendium*) után korábbi tanácsa (*ordo*) kötelei alól szabaduljon az, aki kimutatta, hogy három *lustrum*¹⁶⁷ keresztül folyamatosan szolgált (*militare*), és ellátta mind a háborús kötelezettségeket (*bellica necessitas*), mind a szolgálati (*militaris*) feladatokat (*munus*)!

Kelt Mediolanumban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) február 26-án.

¹⁶⁶ Ti. a férfiából.

¹⁶⁷ A *lustrum* 5 éves időszak, így ez a hely világosan mutatja, hogy ezekben a kontextusokban a *stipendium* évet jelent, nem az egyébként szokásos négyhavi időszakot.

12.1.96. Ugyanezen Augustusok
 Florus *praefectus praetorió*nak

Meg van engedve Mysia tartomány *curialis*ainak, hogy ha vannak a köznép (*plebs*)¹⁶⁸ sorában erre alkalmasak, akkor őket a *decuri*ói közfeladatokra (*munia*) hívják, nehogy azok a szolgai személyek, akik egyébként gazdagok, alacsony származásuk révén elkerüljék azokat a terheket (*onus*), amelyekért vagyonuk (*patrimonium*) felelős lenne.

12.1.96.1. Kívánságukra az is hozzá lett fűzve, hogy azokat a helyi származásúakat (*originalis*), akik a tartományok különböző hivatalaihoz (*officium*) menekültek, Isteni (*Divus*) Iulianus idejétől kezdve¹⁶⁹ minden bizonytalanság nélkül a *curialis*i feladatokra (*functio*) hurcolják vissza.

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) március 5-én.

12.1.97. Ugyanezen Augustusok
 Cynegiusnak, *comes sacrarum largitionum*nak

Tudd meg, hogy Egyiptom *dioecesis* kivételével mindenhol be kell tartani azt, hogy egy *decurio* se lehessen sehol akár a legjelentéktelenebb állami adóbevétel (*vectigal*) bérlője se, hanem az összes különböző bérletet azokra a foglalkozásokra és személyekre kell bízni, akik saját vagyonukkal és életükkel kötelesek helytállni a városi számadásokért (*publica ratio*)!

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) március 8-án.

¹⁶⁸ Azaz azok között, akik nem *decuri*ók.

¹⁶⁹ Iulianus 363-ban halt meg.

12.1.98.¹⁷⁰ Ugyanezen Augustusok
Postumianus *praefectus praetorió*nak

Magasztosságod (*sublimitas*) a közfeladatok (*munus*) esetében – amennyiben nem látták még el ezeket korábban – vagy alkalmas helyettesek állításakor vagy a fiaik visszatartása esetében tartsa meg a korábbi uralkodók előírásait,¹⁷¹ nehogy hazájukat (*patria*) valami kár érje! Azokat is, akik ügyvédi tevékenységük (*advocatio*) ürügyén elhagyják a *curialis* terheket (*onus*), kényszerítse, hogy mindent lássanak el, amit bár nem a szükség (*necessitas*) követel meg, de hazájuk (*patria*) mégsem enged el! Sőt rendelje el, hogy még a tanárok (*magister*) fiai is, amennyiben *curialis* származásúak, hasonlóképpen kötelezve legyenek (a *curialis* terhekre)!¹⁷²

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) április 6-án.

12.1.99.¹⁷³ Ugyanezen Augustusok
Hypatius *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: A parancs (*iussio*),¹⁷⁴ amely alapján a zsidók hízelegnek maguknak, és amely alapján számukra mentesség (*immunitas*) jár a *curialis* közfeladatok (*munus*) alól, legyen érvénytelen, mivel még az egyházi személyek sem szentelhetik magukat az isteni szolgálatnak, csak ha már hazájuk (*patria*) iránti összes kötelezettségüket ellátták! Akit tehát valóban felszenteltek Istennek, állítson valaki mást vagyona birtokába, hogy az helyette elvégezze a közfeladatokat (*munus*)!

¹⁷⁰ = *Cod.* 10.32.35, rövidebben.

¹⁷¹ *Vö. C.Th.* 12.1.87–87, 90–91, 94.

¹⁷² Maguk a tanárok mentesülnek, bővebben lásd *Cod.* 10.53.

¹⁷³ = *Cod.* 1.9.5, rövidebben.

¹⁷⁴ Közelebről nem ismert rendelkezés.

Kelt Mediolanumban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) április 18-án.

12.1.100. Ugyanezen Augustusok
Hypatius *praefectus praetorió*nak

Mindenkit, aki *curialis* származásúként (*origo*) a szolgálat (*militia*) különböző fokozataiba férközött, vissza kell adni saját tanácsainak (*ordo*), kivéve azokat, akiknek segítségére van annak a régi törvénynek a tekintélye, amely a katonai (*stipendium*) vagy palotai szolgálat (*militia*) bizonyos éveit határozta meg az emberek számára (ti. hogy ez alapján mentességet kapnak).

Kelt Mediolanumban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) április 19-én.

12.1.101.¹⁷⁵ Ugyanezen Augustusok
Basilius *comes sacrarum largitionum*nak

A *senatori* rend (*ordo*) mintájára minden *municeps* apja származási helyét (*origo*) kövesse, ne legyenek érvényesek az egyedileg kibocsátott leiratok (*rescriptum*) sem, ha valaki anyja származási helyével (*origo*) védekezve esetleg elérte, hogy egy nagyobb *curiá*ból egy kisebbbe kerüljön,¹⁷⁶ és semmiféle, a tartomány szokásaira alapuló kifogást (*exceptio*) ne lehessen emelni!

Kelt Rómában Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) június 16-án.

¹⁷⁵ = *Cod.* 10.32.36, minimális módosítás.

¹⁷⁶ Ti. azt remélve, hogy ott kisebbek lesznek a terhei is.

12.1.102.¹⁷⁷ Ugyanezen Augustusok
Postumianusnak, aki másodjára tölti be
a *praefectus praetorio* tisztséget

Valahányszor a mi leirataink (*rescriptum*) alapján próbálnak kieszközölni valamit azok, akiket a *curiához* köt a származásuk (*origo*), vagy erre jelölt ki a peres felek¹⁷⁸ között hozott ítélet, ezeknek egyáltalán ne legyen reményük arra, hogy szent¹⁷⁹ rendelkezés ürügyén elhagyhatják a *curiákat*!

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) július 19-én.

12.1.103. Ugyanezen Augustusok
Proculus *comes Orientis*nek

Ha nincs szükséghelyzet, mindenkinek a saját akaratából kell ellátnia a *syriarchia*¹⁸⁰ közfeladatát (*munus*).

Kelt Salamariában Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) július 27-én.

12.1.104. Ugyanezen Augustusok
Postumianus *praefectus praetorió*nak

Azok a *curialisok*, akik inkább akarnak az egyháznak, mint a *curiáknak* szolgálni, ha valóban akarják, amit tettetnek, akkor vessék meg, amit alattomban elvisznek! Nem szabadítjuk fel (*liberare*) őket (a *curia* szolgálata

¹⁷⁷ = *Cod.* 10.32.37.

¹⁷⁸ Más olvasat és értelmezés szerint: „az atyák (ti. tanácsstagok) döntése/választása.”

¹⁷⁹ Szent, azaz császári.

¹⁸⁰ A syriai tartománygyűlés vezetője.

alól), csak ha megvetik vagyonukat (*patrimonium*). Nem illő ugyanis, hogy az isteni foglalatosságoknak szentelt lelkeket a vagyon utáni vágy szállja meg.

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) november 7-én.

12.1.105. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Mivel Edessában hiány volt a *municep*sekben, isteni (*divus*) atyáink elrendelték,¹⁸¹ hogy Osdroëna tartomány helytartói (*praeses*) hivatala (*officium*) vezetőinek (*princeps*) gyermekei, ha egyedül vannak, az említett város (*civitas*) *curialis*ai közé soroltassanak; ha azonban ketten vannak, akkor a vagyonuk megosztásával az egyiket a szolgálathoz (*militia*), a másikat a *curiá*hoz kössék. Mivel pedig így áll a helyzet, a jelen törvénnyel (*lex*) és a korábbi megtartásával elrendeljük, hogy mindenki, aki a szolgálati (*militia*) rendben (*ordo*) vezetői posztot (*principatus*) fog betölteni, vagy akiről bebizonyosodik, hogy ilyet ténylegesen betöltött – hiába is gondolja agyafúrtan, hogy a vezetői (*principatus*) feladat (*munus*) mentesíti őt –, gyermekeit adja át a nevezett *curiá*nak, és ossza meg utódait Edessa városával (*civitas*), hogy a városi közösség (*res publica*) hasznára legyenek. Azok is, akik a törvénnyel (*lex*) ellentétesen még atyáink uralkodása előtt akármilyen esküre (*sacramentum*) is támaszkodtak,¹⁸² visszahurcolva a mondott *curiá*hoz csatlakozzanak!

Kelt Constantinopolisban Richomer és Clearchus consulsága idején (384) május 6-án.

¹⁸¹ Lásd *CTh.* 12.1.79.

¹⁸² Ti. mentességük érdekében.

12.1.106. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

A *curialis*okat, akik tartományi méltóságokat (*dignitas*) láttak el, a hazájuk (*patria*) számára járó feladatokra kell kötelezni.

Kelt Heracleában Richomer és Clearchus consulsága idején (384) július 8-án.

12.1.107. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Ha azok közül, akiket helyzetük mentesíteni szokott a *curia* kötelezettségei alól, valaki egy *curialis*nak törvényes vagy végrendelet által kijelölt örököse, vagy ugyanezen elhunyt szándéka szerinti hitbizományos (*fidei-commissarius*) vagy hagyományos (*legatarius*), vagy ha őt történetesen egy élő ember bőkezűsége teszi gazdaggá, akkor tudja meg, hogy a vagyona azon részéért kell *denarius*nyi (*denarismus*) vagy *unciányi* adót fizetnie az adományozó nevében, amelyet kapott!

Kelt Veronában Richomer és Clearchus consulsága idején (384) augusztus 31-én.

12.1.108.¹⁸³ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

A hivatalnokok (*officialis*) közül büntetés gyanánt senkit se adjanak át a *curiának*, kivéve, ha valaki a *curiától* menekülve azért kezdett szolgálni (*militare*), hogy ne kelljen ellátnia a származásából fakadó hivatalokat (*officium*)! Figyelmeztessd tehát a joghatóságod (*censura*)¹⁸⁴ alá beosztott összes helytartót (*iudex*), hogy senki se gondolja, hogy büntetés gyanánt

¹⁸³ = *Cod.* 10.32.38.

¹⁸⁴ Mivel *praefectus praetorió*ról van szó, a *censura* itt inkább joghatóságot jelenthet.

bárkit is a *curiához* lehet beosztani, mivel a bűnösöket büntetéssel, nem pedig méltósággal (*dignitas*) kell sújtani!¹⁸⁵

Kelt Constantinopolisban Richomer és Clearchus consulsága idején (384) november 6-án.

12.1.109. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Azt akarjuk, hogy akarata ellenére senkit se kényszerítsenek versenyjátékok rendezésére (*agonothesia*), és mindent abba a helyzetbe kell visszaállítani, amelyben most találják őket. De azért a *curialisok*, akik már minden kötelességüket teljesítették, és a tisztségeikből sincs már hátra semmi, amellyel tartoznának – kivéve ezt vagy a hasonló jellegű feladatokat (*functio*) –, miután hazájuknak (*patria*) mindent megadtak, amit csak a köz érdeke kíván, jóllehet talán nem akarnak versenyt bemutatni, mégis személyes helyzetük miatt kényszeríteni kell őket, hogy ezek élére álljanak, hogy élvezzék a számukra örök időkre biztosított tiszteletbeli volt *comesi* (*ex comitibus*) méltóságot (*dignitas*), és biztosítva legyen ezeknek az is, hogy a tartományokban a versenybírók között ülhessenek, és illesse meg őket az *osculum* joga.¹⁸⁶

Kelt Arcadius Augustus első és Bauto consulsága idején (385) április 26-án.

¹⁸⁵ Bár a szöveg még méltóságnak tekinti a tanácstagságot, a kontextus jól mutatja, hogy a gyakorlatban már inkább büntetésként élhették meg.

¹⁸⁶ Nem teljesen világos miről van szó, talán valamilyen csókkal (pl. kézcsók) kapcsolatos tiszteletadás.

12.1.110. Ugyanezen Augustusok
Neoterius *praefectus praetorió*nak

A tanács (*ordo*) az összes hozzá tartozó városi polgárt (*municeps*) a saját helytartója (*cognitor*)¹⁸⁷ előtt követelje vissza, amennyiben semmilyen másik, a hazájánál (*patria*) illetékesebb bírósághoz sem lehet fellebbezni! Ha valamely *curialis* tartományt igazgatna, akkor értse meg, hogy számára nem lehetséges a *senatori* méltóságra (*dignitas*) jutni, csak ha előtte mindent teljesít, amivel csak hazájának (*patria*) tartozik! És hogy a polgárok (*municeps*) alattomos összejátszása révén nehogy megghiúsítsák a parancsokat, tudja meg minden egyes város (*civitas*) tanácsa (*ordo*), hogy 30 font aranyat kell büntetesképpen fizetnie, kivéve, ha kitaró panaszaival ragaszkodik sajátjai visszaköveteléséhez!¹⁸⁸

Kelt Mediolanumban Arcadius Augustus első és Bauto consulsága idején (385) május 28-án.

12.1.111. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Általában egyetlen *curialis*nak se legyen lehetősége hazája (*patria*) közfeladatainak (*munus*) elhagyására azáltal, hogy fiát vagy bárki mást jelöl helyettesének! Aki úgy lép a *senatori* rendbe (*ordo*), hogy egy városban (*civitas*) hátrahagyta (maga helyett) fiát vagy helyettesét, azt kivétel nélkül mind saját, mind helyettese közfeladatai (*munus*) által a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) címén kötelezni kell, hogy mindkét helyen¹⁸⁹ a földbirtokához (*patrimonium*) kapcsolódó jelentős költségeket vállalja.

¹⁸⁷ Esetleg nem a tartományi helytartó, hanem a város jogi képviselője.

¹⁸⁸ Azaz büntetés jár a *curialis*oknak, ha nem követelik vissza társaikat: értelemszerűen a helyi lakosság sokkal jobban ismerte a helyi viszonyokat, így elsősorban a helyiek azok, akik első kézből szerzett információk alapján „jelenthették fel” a problémás *curialis*okat.

¹⁸⁹ Ti. a *civitas*ában és Rómában.

Kelt Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) április 30-án.

12.1.112. Ugyanezen Augustusok
Florentius *praefectus Augustalis*nak

A főpapi tisztség (*archierosyne*) elnyerése során azt kell előnyben részesíteni, aki a legtöbb szolgálatot tette hazájának (*patria*), de keresztény hite miatt mégsem hagyott fel a templomok gondozásával.¹⁹⁰ Méltatlan ugyanis, sőt, hogy helyesebben fogalmazzunk, tiltott, hogy a templomok és a templomok ünnepei azoknak a gondjára legyenek bízva, akiknek lelkiismeretét az isteni vallás igaz megfontolása járta át, és akiknek az ilyen közfeladatok (*munus*) el kellett volna kerülniük, bár tiltva nem volt számukra.

Kibocsáttatott Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) június 16-án.

12.1.113. Ugyanezen Augustusok az összes *comes*nek
és a gyalogsági és lovassági főparancsnokoknak
(*magister equitum et peditum*)

A *vir clarissimus* duxok, *tribunus*ok és *praepositus*ok figyelmeztetésével rendelje el *illustris* nagyszerűséged (*magnificentia*), hogy az összes szökevényt¹⁹¹ régi származási helyére (*origo*) hívják vissza, akkor is, ha őket már különböző hivataloknak (*officium*) szentelték, vagy ha a katonai (*militaris*) eskünek (*sacramentum*) engedték át! Senki se védekezzen

¹⁹⁰ Úgy látszik, itt kifejezetten a régi római istenek templomaira utal a szöveg, ez esetben csak az épületek fenntartásáról és a népszerű ünnepek áldozatbemutató nélküli megtartásáról lehet szó a korban (Sz. Á.).

¹⁹¹ Az *origo* szerepeltetése miatt kifejezetten azok, akik elhagyták *curialis* kötelezettségeiket.

szolgálati éveinek számával, és senki se védje tettét hozzá nem illő (pozíciók) bitorlásával, amennyiben apja vagy nagyapja *decurio* volt! A tanácsok (*ordo*) is emlékezzenek, hogy büntetést kockáztatnak, ha a bárhol talált szökevényeket, még ha ellenállnak és ellenkeznek is, nem adják vissza e rendelet alapján!

Kelt Valentiában Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) szeptember 3-án.

12.1.114.¹⁹² Ugyanezen Augustusok
Eusignius *praefectus praetorió*nak

A *curialis*okat, még ha azt hiszik is, hogy a mi házunk (*domus*) kiváltsága (*privilegium*) megvédheti őket, vissza kell vinni a *curiába*, saját feladataikra (*functio*) kell kötelezni őket, és fizessék meg a várost ért károkat.¹⁹³ Mégis, ha közülük valakiről kiderül, hogy a császári ház (*domus divina*) iránt van kötelezettsége, teljesítse azt!

Kelt Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) december 25-én.

12.1.115. Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Tudják meg a *curiához* tartozó egyházi személyek, hogy ha azt akarják, hogy mentességük (*immunis*) megmaradjon, akkor saját vagyonukból (*patrimonium*) másokat kell alkalmassá tenniük, hogy ők a távozók jelenlétét és személyét helyettesítsék a közösségi közfeladatok (*publicum munus*) elvállalása során!

¹⁹² = *Cod.* 10.32.39, rövidebben.

¹⁹³ Ti. ami kárt okoztak, akár passzívan – azaz a feladataik be nem töltésével – is.

Kelt Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) december 31-én.

12.1.116. Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Arcadius Augustus
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Mindenki, akit *decurio* származásuként (*origo*) a peres ügyek vitelére vezet a dicsőség és a szorgalom szeretete, lássa el a hazája (*patria*) számára kötelező feladatokat (*functio*), és ne védekezzen egy üres cím előjogával (*praerogativa*), mivel könnyebben elláthatják a közfeladatokat (*munia*), ha a közösségi kötelezettséget (*publica necessitas*) abban az időben, amikor a peres ügyekkel foglalkoznak, szorgalmasan ellátják!

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus harmadik és Eutropius consulsága idején (387) március 27-én.

12.1.117.¹⁹⁴ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Ha valamely városi előjáróról (*principalis*) vagy *decurióról* kiderül, hogy pazarolta a közpénzeket, álnokul járt el a meg nem engedett hozzáírások (*adscriptio*) során, vagy mértéktelen volt az adók behajtása (*exactio*) alkalmából, akkor őt az ősi szokásnak megfelelően nemcsak általatok, akik a hely méltósága miatt a legjelentősebb ügyekkel vagytok megbízva, hanem a rendes helytartók (*iudex*) által is korbácsütésekre kell ítélni.

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus harmadik és Eutropius consulsága idején (387) március 31-én.

¹⁹⁴ = Cod. 10.32.40.

12.1.118.¹⁹⁵ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Egy *decurio* státuszát (*fortuna*), amelyet születésével nyert el, nem változtathatja meg protekcióval (*suffragium*) vagy szabálytalan előmenetellel (*ambitio*), és ha öregkora miatt már békében élhetne, akkor sem hagyhatja el a *curiát* amiatt a rendelkezés miatt, amelyet sokak számára gyorsan egyértelműsíteni kell.

12.1.118.1. Tehát a törvény (*lex*)¹⁹⁶ megismétlésével elrendeljük, hogy egy *curialis* se helyettesítse saját magát a fiával, és őt magát békében élve ne védje a *senatori* cím méltósága. Ha pedig valaki ezt követően merészel meg nem érdemelt tisztségre (*honor*) törekedni, akkor a rendes helytartó (*ordinarius iudex*) tekintélye távolítsa el e testületből, és adja vissza hazájának (*patria*) és polgártársainak (*civis*)!

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus harmadik és Eutropius consulsága idején (387) július 6-án.

12.1.119. Ugyanezen Augustusok Tatianus *praefectus praetorió*nak

Megtudtuk, hogy Claudiopolis, Prusias, Tottaum és Doris városának (*oppidum*) és a bithyniai állomásoknak (*mansio*) a *curialisai* menekülésükkel játsszák ki a közösségi feladatokat (*publica functio*), ezért elrendeljük, hogy először rendeletekkel (*edictum*) felszólítva térjenek vissza hazájuk (*patria*) szolgálatára (*utilitas*) és abba a városba (*civitas*), ahova születtek. Ha pedig e hivatalos figyelmeztetés után is a menekülésben és engedetlenségben töltött életet részesítik előnyben, akkor az alkalmas testületekből (*corpus*) és különösen azok közül, akik magasztosságod (*sublimitas*) hivatalában (*officium*) kipróbált módon szolgáltak (*militia*), kell a menekülőket

¹⁹⁵ = *Cod.* 10.32.41, jóval rövidebben.

¹⁹⁶ *CTh.* 12.1.111.

helyettesíteni, úgy, hogy e helyettesek kapják meg azok vagyonát (*patrimonium*), akiknek a kötelezettségeit (*necessitas*) magukra vállalják, és azok, akik saját akaratukból hagyták el hazájukat (*patria*), kénytelenek legyenek örökké nélkülözni azt, amelynek nem voltak semmi hasznára.

Kelt Scupiban Theodosius Augustus második és Eutropius consulsága idején (388) június 21-én.

12.1.120. Ugyanezen Augustusok Tatianus *praefectus praetorió*nak

Elrendeltük, hogy mindazokat, akik hasonlóképpen meg nem engedett szolgálatra (*militia*) pályáztak, mentsék fel a szolgálat (*militia*) alól, és helyezték vissza saját rendjükbe (*ordo*) és köteleességeikhez (*officium*), miután írásban értesítették¹⁹⁷ a *vir illustris magister officiorum*ot és a *vir illustris comes sacrarum ac privatarum*ot.

Kelt Mediolanumban Timasius és Promotus consulsága idején (389) december 17-én.

12.1.121. Ugyanezen Augustusok Tatianus *praefectus praetorió*nak

Aki a *curialis*ok rendjéből (*ordo*) jámborságunk (*mansuetudo*) második *consulsága*¹⁹⁸ előtt presbiteri méltóságot, diakónusi szolgálatot vagy ördögűzői hivatalt (*officium*) vállalt, annak a vagyona (*patrimonium*) legyen mentes (*immunis*) és szabad (*liber*) a *curialis*i kötelezettségektől (*nexus*)! Aki azonban bármilyen néven is Isten tiszteletének vallásos kötelezettségeit (*obsequium*) vállalta a fent említett *consulság* előírt ideje után, az tudja meg, hogy minden vagyonáról (*patrimonium*) le kell mondania!

Kelt Mediolanumban Valentinianus Augustus negyedik és Neoterius consulsága idején (390) június 17-én.

¹⁹⁷ Esetleg: „miután levélben értesítettük ezeket, elrendeljük [...]”

¹⁹⁸ 388.

12.1.122. Ugyanezen Augustusok
Tatianus *praefectus praetorió*nak

Azok, akikre ragyogó tisztségeket (*magistratus*) bízunk, és akiket a méltóságok (*dignitas*) jelvényeivel is felékesítettünk, kerüljenek be a *senatorok* igen fényes rendjébe (*ordo*) és abba a legragyogóbb *curiába*,¹⁹⁹ amennyiben nincs *curiájuk*, amelyhez a kötelezettség szerződése vagy a vér köteléke kapcsolja őket! Azokkal azonban teljesen más legyen a helyzet, akik tüstént születésükkor *curialisok* lettek! Ők ugyanis élhetnek a számukra engedélyezett méltóság (*dignitas*) előjogával (*praerogativa*), és felékesítheti őket a megszerzett tisztség (*honor*) ragyogása, ugyanakkor azonban maradjanak meg hazájuk (*patria*) kebelében, és mintegy megszentelt kötelékként őrizték az örök misztériumot;²⁰⁰ és innen való távozásuk vallási vétség legyen! Fiaikkal kapcsolatban szerfelett vigyázni kell arra, hogy maradjanak meg őseik *curiáiban*, miután az apától is elvettük a távozás lehetőségét.

Kelt Veronában Valentinianus Augustus negyedik és Neoterius consulsága idején (390) szeptember 2-án.

12.1.123. Ugyanezen Augustusok
Tatianus *praefectus praetorió*nak

Parancsaink²⁰¹ tekintélye már régóta világosan rendelkezett azokról, akik elhagyva *curiájukat* *senatori* méltóságot (*dignitas*) nyertek, vagy a keresztény vallás örve alatt eltávoztak a *curialisok* testületéből (*consortium*).²⁰² ha ezek személyét a tisztség (*honor*) vagy a vallásrend (*religio*) védené, akkor amit *curialis* vagyonukból megtartottak vagy valaki másnak adtak át, az legyen kötelezve az állami adóösszeírásra (*descriptio*)!

¹⁹⁹ Ez a *curia* itt a *senatus*, nem pedig egy városi *curia*.

²⁰⁰ Azaz lássák el *curialis* feladataikat.

²⁰¹ *CTh.* 12.1.121–122.

²⁰² Azaz klerikusok lettek.

12.1.123.1. Rendeletünkben világosan meg van határozva, hogy melyik *consulságtól* kell a teljes vagyronról (*patrimonium*) lemondani a *curia* javára abban az esetben, ha egy *curialis* az egyházhoz menekülne.

12.1.123.2. Ami pedig valaki máshoz kerül a *curialisok* vagyonából különböző ajándékozások során, az olyan részben legyen a *denariusok* (*denarismus*) vagy az *unciák* megfizetésére kötelezve, amilyen részben az eredeti tulajdonos nevében volt kötelezve!

12.1.123.3. Azokat pedig, akik valamely tisztségeket (*honor*) elnyerve méltóságukkal (*dignitas*) természetes helyzetüket²⁰³ megváltoztatták, a tisztség (*honor*) viselése után is azon közfeladatok (*munus*) ellátására kötelezzük, amelyekkel bizonyíthatóan tartoznak hazájuknak (*patria*).

12.1.123.4. Az ő fiaikkal kapcsolatban világos a rendelet (*sanctio*) meghatározása:²⁰⁴ mivel az atyák nem hagyhatják el²⁰⁵ hazájukat (*patria*), így a fiúkat sem lehet felszabadítani (*liberare*) a *curia* közfadatai (*munus*) alól.

12.1.123.5. Elrendeljük, hogy ha azok, akik Isten tiszteletével foglalkoznak, és a legszentebb misztériumoknak szolgálnak, gyermekeik törvényes öröklésére támaszkodnak, akkor – amennyiben e gyermekeknek még nincs helye az egyházban, vagy nem védik őket a törvények által meghatározott hivatalok (*officium*) – a gyerekek apjuk vagyonával álljanak a *curia* szolgálatára.

12.1.123.6. Azokat a birtokokat pedig, amelyek természetes örökösök hiányában üresen és gazdátlanul állnak, a *curia* magának fogja igényelni – ahogyan ezt világosan kifejeztük –, ezzel a lehetőséggel élve kárpótlásul azért, hogy a feladatok (*functio*) ellátására nincs elég ember.

²⁰³ Ti. azt, hogy *curialisok*.

²⁰⁴ *CTh* 12.1.86, 12.1.122.

²⁰⁵ Nem elutazási, hanem inkább elköltözési tilalomról van szó.

Kelt Constantinopolisban Tatianus és Symmachus consulsága idején (391) július 28-án.

12.1.124. Imperator Theodosius Augustus,
Imperator Arcadius Augustus és Imperator Honorius Augustus
Filoxenusnak,²⁰⁶ a thraciai tartományok *vicarius*ának

Ha valaki egy *decurio* vagy egy városi előjáró (*principalis*) lányát veszi feleségül, és feleségét a végzetes sors miatt úgy veszíti el, hogy nincsenek gyermekeik, továbbá az asszony végrendelete folytán ő kapja az örökséget, akkor őt – amennyiben minden hivataltól (*officium*) távol van, és semmilyen olyan kiváltság (*privilegium*) nem segíti, amely alapján méltán lehet mentességet (*excusare*) kapni – annak a városnak (*civitas*) a *curiája* igényli magának, amelyben korábban, még az asszony életében, mivel sem ingatlan, sem tulajdona nem volt, szabad (*liber*) volt (a *curialis* szolgálat alól), de az asszony örököseként a *curiának* lekötölezett vagyron birtokába jutott.

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) április 3-án.

Magyarázat: Ha valaki *curialis* lányát vette feleségül, és ez a nő a házasság alatt meghalt, és minden, amit csak ez a fentnevezett nő birtokolt, a végrendelet alapján a férjéé lett, a férj örökösként a *curia* összes kötelezettségére (*necessitas*) legyen kötelezve (*obnoxius*)!

12.1.125. Ugyanezen Augustusok
Victoriusnak, Asia helytartójának (*proconsul*)

Elrendeljük, hogy azt, akiről világosan kiderül, hogy *curialis* apától származik, a kötelező és a saját származási helyéhez (*origo*) tartozó feladatoknak

²⁰⁶ Philoxenusként is.

(*functio*) kell átadni azon szolgálati kiváltság (*privilegium militare*) megvonásával, amellyel az *actuariusok*²⁰⁷ dicsekednek.

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) április 24-én.

12.1.126. Ugyanezen Augustusok
Potamius *praefectus Augustalis*nak

Az elhivatott és minden kötelességüket teljesítő városi előjáróknak (*principalis*) legyen meg az a kiváltsága (*privilegium*), hogy semmilyen testi kellemetlenséget (*molestia*) nem kell eltűrniük, és tudja meg tapasztaltságod (*experientia tua*), hogy ha utasításunkat nem tartják be, akkor hivatalodat (*officium*) és ítélkezési joggal rendelkező székhelyedet is a meghatározott büntetésnek kell alávetni!

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) június 22-én.

12.1.127. Ugyanezen Augustusok
Tatianus *praefectus praetorió*nak

Aki végigjárta és betöltötte a hivatalokat (*officium*) saját *curiájában*, és így a többiek előtt az első helyet nyerte el, az a harmadik rend (*ordo*) *comitivájának* méltóságával (*dignitas*) rendelkezzen, hogy őt az elért méltóság (*dignitas*) minden jogtalanságtól (*iniuria*) védje meg, de csak úgy, hogy bár ezzel a tisztelettel (*honor*) lett megajándékozva, saját származási helyének (*origo*) kötelékeitől (*nexus*) mégse szabaduljon meg!

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) június 30-án.

²⁰⁷ Számadásokkal foglalkozó tisztviselők.

12.1.128.²⁰⁸ Ugyanezen Augustusok
*Abundantius comesnek és magister utriusque militiae*nek

Semmi közülük se legyen a szolgálatban álló (*militaris*) férfiaknak a *curiák*-hoz; tudják meg, hogy semmi sincs megengedve nekik, ami nem tartozik saját hatalmuk alá, akár *comes*, akár *tribunus*, akár *dux* valaki, egy *curialist* vagy városi elöljárót (*principalis*) sem illethet jogtalansággal (*iniuria*),²⁰⁹ botozással, súlyos ütlegetéssel! Ha valaki ezek után elhamarkodott és megfontolatlan merészséggel a városi elöljárók (*principalis*) közül valaki ellen törvénytelen jogtalanságot (*iniuria*) követ el, tudja meg, hogy 10 font aranyat kell fizetnie büntetésként!

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) július 31-én.

12.1.129. Ugyanezen Augustusok
Rufinus praefectus praetoriának

Egyebek után: Aki a *curiából* *senatorrá* vált, és aki, bár *curialis*, szolgálatba (*militia*) lépett, azt az általa elhagyott feladatra (*functio*) kötelezve állítsák vissza!²¹⁰ Sőt még azt is megparancsoljuk, hogy az általuk elhagyott közfeladatok (*munus*) vállalására kell kötelezni azokat, akik az igazgatás (*administratio*) valamely tisztségébe (*honor*) jutottak különböző protekciók (*suffragium*) és szabálytalan előmenetel (*ambitio*) révén. Ne veszítsék el tehát azt a tisztséget (*honor*), amelyet elnyertek, de ne legyenek távol attól a feladattól (*functio*) sem, amelyet elhagytak! Gondoskodni kell arról, hogy senki, aki születésénél fogva a *curiához* tartozik, ne törekedjen a *senatori* méltóság (*dignitas*) testületébe, mivel látnia kell, hogy a múlt²¹¹ és a jelen

²⁰⁸ = *Cod.* 10.32.42.

²⁰⁹ Akár testi sértés is.

²¹⁰ Ti. eredeti helyzetébe.

²¹¹ *Pl. CTh.* 12.1.82, 90, 93, 111, 118, 122, 123.

rendelkezés előírja számára, hogy nem lehet hasznára e rend (*ordo*) elnyert vagy kikönyörgött²¹² tekintélye.

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) november 22-én.

12.1.130. Ugyanezen Augustusok
Aurelianus *praefectus urbinak*

Ha valaki a városi polgárok (*municeps*) közül minden közfeladat (*munia*) ellátása után a *senatori* rendbe szeretne bejutni, tudja meg, hogy minden vagyona a *curia* szolgálatára van kötelezve (*obnoxius*), hogy azáltal egy alkalmas személyt állíthassanak a helyébe.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) február 27-én.

12.1.131. Ugyanezen Augustusok
Aurelianus *praefectus praetorió*nak

Antiochiában a fürdők fűtésében a teljesítés (*praestatio*) régi szokását meg kell tartani. Világos ugyanis, hogy méltán kell semmissé tenni azt, amiről bizonyos, hogy Tatianus adta hozzá.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) február 27-én.

²¹² Esetleg kihazudott.

12.1.132. Ugyanezen Augustusok
Aurelianus *praefectus praetorió*nak

Ha egy *curialis*nak három fiúgyermeke van, akkor nincs tiltva, hogy az egyiket a *senatus*nak adja.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) március 10-én.

12.1.133.²¹³ Ugyanezen Augustusok
Silvanus *dux*nak és a tripolisi határvidék (*limes*) *corrector*ának

Akikről a *plebeius*ok közül bebizonyosodik, hogy földbirtokuk vagy pénzük révén alkalmasak az egyes városok (*civitas*) ott lévő tanácsaiba (*ordo*), azok csatlakozzanak a *curialis* közfeladatokhoz (*munia*)! Akinek azonban semmilyen családi vagyona nincs, annak nem tilos, hogy az *apparitorok*²¹⁴ egységében szolgáljon (*militare*).²¹⁵

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) március 27-én.

12.1.134.²¹⁶ Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Ne kételkedj abban, hogy vissza kell adni a közfeladatoknak (*munia*) mindenkit, aki bár *curialis* származású, mégis a hivatalok (*officium*)

²¹³ = *Cod.* 12.59.4.

²¹⁴ A tisztviselők beosztottai, hivatalszolgák (pl. írnok, kikiáltó stb.). Gyakran ők biztosítják a tényleges szakértelmet és rutint.

²¹⁵ Vagyon hiányában úgysem lehetnének a *curia* szolgálatára, így az állam szempontjából nem releváns, hogy egyéb, *curián* kívüli feladatokat is végeznek-e.

²¹⁶ = *Cod.* 10.32.43, csak az eleje.

különböző kiváltságaihoz (*privilegium*) és a hivatali tevékenység előjogaihoz (*praeiudicium*) csatlakozott! Rendeld el, hogy azokat is adják vissza kötelező feladataiknak (*debita munia*), akikről azt mondják, hogy tisztségeket (*honor*) nyertek, de méltóságuk (*dignitas*) előjoga (*privilegium*) maradjon meg! És az azokkal kapcsolatban meghozandó ítélet se legyen mérsékelve, akiket a helytartói hivatal (*praesidale officium*) ernyője véd, vagy akiket nem²¹⁷ köt le a tengeri kereskedők feladatának (*functio navicularia*) közfeladata (*munus*)! Az ebben az ügyben ítélezőnek az ítéletét ki kell terjeszteni, hogy amikor a *curialis*ok birtokait (*fundus*) az ilyesfajta emberek különböző jogcímenek megszerzik, tudják meg, hogy őket – amennyiben sem a szolgálat (*militia*) előjogai (*privilegium*), sem a tisztségek (*honor*) protekciói (*suffragium*), sem az életkoruk gyengesége nem nyújt védelmet – a feladatok (*functio*) ellátására hívják azok helyébe, akik korábban rendelkeztek ezekkel a birtokokkal (*patrimonium*) tulajdonosként vagy lakóként.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) április 12-én.

12.1.135.²¹⁸ Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Egyetlen *curialis* se kapjon ideiglenes mentességet (*vacatio temporaria*), kivéve amelyet történetesen jogos és kivizsgált esetekben a mi rendelkezésünk (*adnotatio*) megengedett!

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) június 4-én.

²¹⁷ Logikusabbnak tűnik a „nem” nélkül.

²¹⁸ = *Cod.* 10.45.1.

12.1.136. Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Megengedhetetlen, hogy a *curiá*nak lekötelezett emberek megtagadják vagy elkerüljék azt, ami elől nem térhetnek ki,²¹⁹ de a *curiá*knak sem szabad igényt tartani azokra, akiket nem szerezhetnek meg, mivel jogos kiváltságaik (*privilegium*) megvédik őket.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) június 23-án.

12.1.137.²²⁰ Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Megparancsoljuk, hogy mindenkit, aki származásánál (*genus*) vagy tevékenységénél (*actus*) fogva kötelezett a városi polgároknak (*municeps*),²²¹ a szolgálatból (*militia*) és mindenféle hivatalból (*officium*) vissza kell hurcolni, és nem engedjük, hogy a leiratok (*rescriptum*) vagy a császári engedélyek (*adnotatio*) a közfeladatok (*munus*) elkerülésére szolgáljanak. Megparancsoljuk, hogy a betelepült lakosokat (*incola*) és a számfellettieket (*vacans*) is – amennyiben alkalmasak – a *curiá*k szolgálatára kell kötelezni.

12.1.137.1. Senkit sem köteleznek pusztán anyai származásának kötelékei,²²² mivel a nők gyengesége sohasem kötelezte leszármazottaikat olyan feladatokra (*functio*), amelyek alól őket magukat mentesnek (*immunis*) tartják.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) augusztus 9-én.

²¹⁹ Ti. a *curialis* szolgálatot.

²²⁰ = *Cod.* 10.32.43–44.

²²¹ Azaz a városi polgárok közé kell tartoznia.

²²² Egy kivételes esethez lásd *CTh.* 12.1.51 = *Cod.* 10.32.22.

12.1.138. Ugyanezen Augustusok
Aurelianus *praefectus praetorió*nak

A *curialis*okat, akik érdemeik révén tiszteletbeli méltóságig (*honoraria dignitas*) jutottak, ne terhelje a lóállítási kötelezettség (*equorum praestatio*), és *senatori* föld(adó) (*gleba*) sem kérhető azoktól, akiket [a törvény] nem kötelezett erre!

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) december 8-án.

12.1.139. Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Tüstént vissza kell adni atyai²²³ közfeladatainak (*munus*) mindenkit, aki annak ellenére, hogy a *curiá*ba kell tartoznia, szolgálatba (*militare*) lépett. Ez ügyben magasztos tekintélyed (*sublimis auctoritas*) gondoskodjon róla, hogy az egyes városok (*civitas*) minden egyes ilyen ember nevét terjesszék a te hivatalod elé – nehogy valaki a bejelentők elnégzésének köszönhetően elrejtőzzön –, és hogy mindenki mindenféle megtévesztés nélkül visszadva a *curiák* közfeladatainak (*munia*) szolgáljon összes leszármazottjával együtt! Azt akarjuk tehát, hogy ezt olyan sértetlenül és szilárdan tartsák be, hogy ezzel szemben semmiféle hatalom (*potestas*), sőt semmiféle császári rendelet (*adnotatio*) ne találjon meghallgatásra. Ha pedig valaki közülük (*curián*) kívüli²²⁴ hivatalokba (*officium*) jutott, akkor az ő teljes vagyona kerüljön a *curia* birtokába és joghatóságába!

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus harmadik és Honorius Augustus második consulsága idején (394) május 30-án.

²²³ Pharr szerint *compulsory municipal duties*, a *patrius* valóban utalhat a *patriára*, azaz a városra is, viszont az örökletesség miatt – amelyre ez a törvény is utal –, az atyait tartom helyesnek.

²²⁴ Pharr szerint *in other provinces*.

12.1.140.²²⁵ Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munus*) ellátására az érdemeik és vagyónuk révén legméltóbbakat kell kiválasztani, nehogy véletlenül olyanokat válasszanak (*eligere*), akik nem képesek ellátni a feladatokat (*functio*).

Kelt Olybrius és Probinus consulsága idején (395) január 20-án.

12.1.141. Ugyanezen Augustusok
Ennoiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Azt akarjuk, hogy háborítatlanul maradjon meg minden, amit régen a betelepültek jogáról (*incolatus ius*) elrendeltek.²²⁶

Kelt Olybrius és Probinus consulsága idején (395 [397–399]) január 20-án.

12.1.142.²²⁷ Ugyanezen Augustusok
Ennoiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

A jelölések (*nominatio*) módja nem lehet bizonytalan. Ha nem tud jelen lenni mindenki, aki szerepel a *curia* névsorában (*album*), akkor kevesek szükséges vagy véletlen távolléte ne gyengítse annak érvényességét, amit a tanács (*ordo*) nagyobb része célszerűen elrendelt, mivel a tanács (*ordo*) városban (*urbs*) lévő kétharmada²²⁸ a *curia* egészének felel meg!²²⁹ *És a többi.*

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) május 16-án.

²²⁵ = *Cod.* 10.32.46 (minimális különbséggel).

²²⁶ Korábbi, az *incolát*kat érintő rendelkezések, pl. *C.Th.* 12.1.5, 12, 46, 52, 77, 137.

²²⁷ = *Cod.* 10.32.45, egyetlen apróbb módosítással.

²²⁸ Szintén kétharmad a *Dig.* 50.9.3, bővebben lásd ott.

²²⁹ Vö. *C.Th.* 12.1.84.

12.1.143.²³⁰ Ugyanezen Augustusok
Ennoiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Észrevettük, hogy a polgárok (*civis*) tűrhetetlen csalárdsága árt a városoknak (*civitas*), mivel a *municipes* a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) elutazással²³¹ vagy szolgálatba (*militia*) való szabálytalan előmenetellel (*ambitio*) kerülnek el. Tehát elrendeljük, hogy a közfeladatok (*munus*) és -terhek (*onus*) ellátása céljából a *curiának* kell átadni azok vagyonát, akik öt éven belül nem térnek vissza a *curiába*.

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) május 16-án.

12.1.144.²³² Ugyanezen Augustusok
Ennoiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Annak érdekében, hogy a *municipes* ne okozzanak többé kárt a városoknak (*civitas*) elköltözéssel vagy szolgálatba (*militia*) állással, amennyiben öt éven belül nem térnek vissza a városukba (*civitas*), az ő vagyonukat a közfeladatok (*munus*) és -terhek (*onus*) ellátása céljából a *curiának* kell átadni.

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) május 16-án.

²³⁰ Lásd a következőt!

²³¹ Ti. más városba vagy tartományba, az utazás célja ezekben az esetekben az, hogy vagy teljesen elkerüljék *curialis* feladataikat, vagy olyan városba/tartományba menjenek, ahol kisebbek ezek a terhek. Pl. egy kisebb városban, ahol kevés *curialis* van, egy szegény *curialis* is gyakran sorra kerülhet, de ha ugyanez a szegény *curialis* egy nagyobb városba költözik, ahol számos nála gazdagabb *curialis* van, akkor jóval ritkábban kell ilyen terheket viselnie (bár ha mégis rákerül a sor, akkor költségesebbeket). De mindez fordítva is igaz lehet, ha valaki tehetősebb, és a nagyobb városban is biztosan rákerülne a sor, akkor jobban jár egy kisebb várossal, ahol a terhek is kisebbek, vö. *CTh.* 12.1.101 = *Cod.* 12.32.36.

²³² Lásd az előzőt!

12.1.145. Ugyanezen Augustusok
Ennoiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Helyesnek tűnt, hogy a főpapokat (*sacerdotes*) adják vissza Karthágóban az africaiaknak, hogy ott saját akaratukból vezessenek népszerű előadásokat.²³³ E tettel isteni (*divus*) atyánk²³⁴ jótéteményét újítjuk meg.

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) május 16-án.

12.1.146. Ugyanezen Augustusok
Dexter *praefectus praetorió*nak

Észrevettük, hogy sokan a hatalmasok oltalma alatt rejtőzködnek, hogy kötelező beszolgáltatásaikkal (*praestatio*) kapcsolatban kijátsszák hazájukat (*patria*). Szükséges tehát büntetést megállapítani, hogy mindenki, aki az előírt jogi eljárást megsérti, egy *curialis*ért 5 font aranyat, egy testületi tagért (*collegiatus*) pedig 1 font aranyat fizessen a kincstárunkba (*fiscus*). Továbbá mindenkit, akit rejtegetnek, üzzenek el, nehogy elnézésünk a szabályszegők makacssága iránt nagyobb méltatlankodáshoz vezessen!²³⁵

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395 [397–399]) június 15-én.

12.1.147. Ugyanezen Augustusok
Palladius *praefectus praetorió*nak

Akikről bebizonyosodik, hogy apjuk vagy ősük révén *decuri*ók, és kiderül, hogy valamilyen alkalomból fegyveres szolgálatba (*armata militia*)

²³³ Ti. színielőadások, játékok szervezése.

²³⁴ Ti. I. Theodosius.

²³⁵ Azaz ha ezekkel elnézőek vagyunk, ne a szabálykövetők járjanak rosszul!

léptek, azokat katonai esküjük (*sacramentum militare*) alól felmentve, ahogy az elrendeltetett,²³⁶ a polgári közfeladatokra (*munia civilia*) hívják vissza!

12.1.147.1. Ha az ilyesfajta emberek közül valaki az udvari hivatalok (*palatinum officium*) testületébe tartozik, azt az állománylistáról (*matricula*) törölve kísérettel a saját városába (*urbs*) kell vinni.

12.1.147.2. Ha pedig kiderül, hogy egy *decurio* a *praefectus praetorio* szolgálatában időzik, hasonló feltétellel²³⁷ kell a származási helyének megfelelő városba (*civitas originaria*) irányítani.

12.1.147.3. A többi udvari szolgálattal (*ministerium*) és hivattal (*officium palatinum*) kapcsolatban is e törvényhez (*lex*) hasonló módon elrendeljük, hogy ha egy *municeps* ezekben a hivatalokban találunk, akkor őt a szolgálati kinevezésétől (*militare cingulum*) megfosztva adják vissza a város (*civitas*) közfadatainak (*munus*). És a többi.

Kelt Rávennában a mi urunk, Theodosius Augustus hetedik és Palladius consulsága idején (416) szeptember 9-én.

12.1.148.²³⁸ Ugyanezen Augustusok
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Mikor szokás szerint nyilvános tárgyalás folyik a tartományi főpap (*sacerdos provinciae*) kinevezéséről, tekintélyünkkel ugyanazt rendeltük el, ti. hogy a hazájuk (*patria*) közfadatainak (*munus*) ellátására az érdemeik és vagyonuk révén legméltóbbakat válasszák ki (*eligere*), és ne jelöljenek (*nominare*) olyasféle embereket, akik nem képesek ellátni a kötelező feladatokat (*functio*).

²³⁶ Lásd pl. *CTh.* 12.1.100, 154, 181.

²³⁷ Pharr az előző tagmondathoz köti.

²³⁸ Vö. *CTh.* 12.1.140 és *Cod.* 10.32.46.

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) szeptember 28-án.

12.1.149.²³⁹ Ugyanezen Augustusok
Ennoiuknak üdvözlétét küldik

A *curiák* pusztulására a *curialisok* megpróbálnak bármiféle módon szerzett vagyonuk (*patrimonium*) akármilyen ürügyén mentesülni, el akarván cserélni saját származási helyüket (*origo*) a tengeri kereskedők (*navicularius*) terhére (*onus*). Mivel ezt a dolgot nem tilthatjuk meg teljesen, észszerűen felosztjuk: egy város (*civitas*) sem veszítheti el a szülöttét, ezért a vagyon (*patrimonium*), amely a tengeri kereskedők (*navicularius*) rendjéből (*ordo*) származik, csak részben azé, akit gazdagít, tilos ugyanis ezt bárkinek is megvenni, ajándékként elfogadni vagy *damnosa hereditasként*²⁴⁰ megszerezni, mivel az örökösök érdekeire is tekintettel kell lenni, amikor a leendő rokoni kapcsolatokról döntünk.²⁴¹ Senkinek se engedje tehát magasztosságod (*sublimitas*), hogy a közösségi kötelezettségektől (*publica necessitas*) való megszabadulás végett szülő*curiáj*át elhagyja, és fordítson gondot arra, hogy a *curiáink* tanácsai (*ordo*) ne szenvedjenek semmiféle kárt, és a tengeri kereskedők vagyona (*patrimonium*) se pusztuljon el, hanem a feladat (*functio*) mindkét státusza maradjon sértetlen!

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) december 26-án.

²³⁹ = *Cod.* 6.30.16, az eleje és a vége nélkül.

²⁴⁰ Az örökség *damnosa* (~ káros, veszteséges), ha az örökséget sújtó terhek (pl. hitelek, adósságok) nagyobbak, mint az örökség összege.

²⁴¹ Azaz házasságokról.

12.1.150.²⁴² Ugyanezen Augustusok
Caesarius *praefectus praetorió*nak

A tiszteletbeli *comesi* címet (*honoraria comitiva*) elnyerő *curialis*oknak²⁴³ félniük kell azokat, akiknek a méltányosságára vannak bízva, és ne gondolják, hogy azért érdemelték ki ezt a méltóságot (*dignitas*), hogy megvethessék a helytartók (*iudex*) utasításait. Ha pedig kitartanak e bűnük mellett, 5 font aranyat kell büntetésként fizetniük, és meg kell őket fosztani a tisztségtől (*honor*), amelyet elárultak.

Kelt Constantinopolisban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) december 29-én.

12.1.151. Ugyanezen Augustusok
Petroniusnak, a hispaniai tartományok *vicarius*ának

Azt akarjuk, hogy a városi jegyzőkönyveket (*municipalia gesta*) legalább három *curialis* jelenlétében vezessék – nem számítva a tisztségviselőt (*magistratus*) és a jegyzőt (*exceptor publicus*) –, mindig ez a létszám legyen a jegyzőkönyvek (*acta*) hitelességének igazolása során is. Így ugyanis nincs lehetőség csalásra, és az igazságnak is nagyobb lesz a tekintélye.

Kelt Mediolanumban Arcadius Augustus negyedik és Honorius Augustus harmadik consulsága idején (396) május 7-én.

E törvénynek nincs szüksége magyarázatra.

²⁴² = *Cod.* 10.32.47.

²⁴³ Lásd pl. *CTh.* 12.1.189 = *Cod.* 10.32.56, ahol a rangelső *curialis* kap tiszteletbeli *comesi* címet.

12.1.152.²⁴⁴ Ugyanezen Augustusok Africanus *praefectus urbinak*

A fővárosi hivatalnokok (*togatusok*)²⁴⁵ testületéből senki se vállaljon tartományi feladatokat (*functio*): a hivatalra törekvőktől is tagadják meg a belépést, és senkire se kényszerítsék akarata ellenére!

Kifüggesztetett Constantinopolisban Arcadius Augustus negyedik és Honorius Augustus harmadik consulsága idején (396) augusztus 3-án.

12.1.153. Ugyanezen Augustusok Florentinus *praefectus urbinak*

Néhány *decurio* tisztességes leszerelésben (*honoraria missio*) részesül a *pro-protectores*, a *domesticusok* testületéből vagy máshonnan. Bár egy korábbi rendelkezés²⁴⁶ úgy határozott, hogy maradjon meg náluk a kimesterkedett méltóság (*dignitas*), de emiatt semmit se tagadjanak meg hazájuktól (*patria*), most magasabbra tekintve ezeket teljes egészében megfosztjuk a tisztség (*honor*) nyújtotta védelemtől. Így, ha valaki bármit is kiérdemelt (a fenti tisztségek alapján), azt úgy kell tekinteni, mintha semmit sem ért volna el, és ezen az alapon semmilyen alantas (*sordidus*) vagy alacsonyrendű dologtól nem mentesül, még a bírósági ítéleten alapuló korbácsolástól sem, amennyiben az adott személy státusza ezt lehetővé teszi.

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) december 21-én.

12.1.154. Ugyanezen Augustusok Florentinus *praefectus urbinak*

Egyebek után: Ha egy városi polgár (*municipes*) valamikor előnyben részesítette az udvari (*palatinus*) vagy a fegyveres (*armatus*) szolgálatot (*militia*)

²⁴⁴ = *Cod.* 2.7.3, apróbb módosításokkal.

²⁴⁵ *Togát*, és nem katonai egyenruhát viselő civil tisztviselők.

²⁴⁶ *CTh.* 7.21.3.

kötelező feladataival (*functio*) szemben, akkor ne fosszák meg előjogaitól (*privilegium*), sem a (szolgálati) időtől, de az évek számát, valamint szolgálati idejének (*stipendium*) érdemeit se számítsák be, hanem tartsa meg őt a *curia*, és örök időkre igényt tartva rá őrizze meg szolgálatára kötelezve! *És a többi.*

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) december 21-én.

12.1.155. Ugyanezen Augustusok Florentinus *praefectus urbinak*

Egyebek után: Akit befogadtak a legragyogóbb rendbe (*ordo*),²⁴⁷ azt nem lehet elmozdítani a méltóságokból (*dignitas*), ezért mindenkit, aki a *curialis* terhek (*onus*) ellátása után a tisztségek (*honor*), az igazgatás (*administratio*) vagy bármilyen más méltóságok (*dignitas*) jelvényeit nyerte el, ékesítsenek a hatalmi jelvények (*insigne*), de gyermekei és összes utódja az atyai méltóság (*dignitas*) örve alatt ne mentesüljenek a *curialis* kötelekektől (*vinculum*), kivéve, ha valamelyikük történetesen már tőle mint *senatortól* született, és a nemesebb *curia* testületéhez tartozik! Az *illustris* férfiak gyermekeinek is jogos mentességet (*excusare*) adni abban az esetben, ha tétlenségükkel és rút lomhaságukkal nem vetkőztek ki atyai erényeikből. Azok esetében is, akik *curialis* közfeladataik (*munus*) feladatainak (*functio*) teljesítése előtt érdemelték ki méltóságukat (*dignitas*), különleges emberiségünkkel lehetővé tesszük, hogy ha akarják, akkor a hazájuk (*patria*) által rájuk szabott terheket helyettesek révén teljesítsék, és hogy megbízottuk személye ne legyen vita tárgya, amíg ez nem gátolja a kötelező feladat (*officium*) ellátását. *És a többi.*

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) december 21-én.

²⁴⁷ Ez az *ordo* itt a *senatus*.

12.1.156. Ugyanezen Augustusok
Florentinus *praefectus urbinak*

Egyebek után: Minden rend (*ordo*), testület (*collegium*), *centurio* és mindenki, [bárhogy is hívják és] bárhol is van betagozódva, általában köteles a közfeladatokat (*munus*) és a kötelezettségeket (*officium*) ellátni – függetlenül attól, hogy hol vannak e testületek – úgy, hogy tudja meg, hogy az elnyert tanúsítványok (*testimonialis*) nem biztosítanak számára tisztséget (*honor*), kiváltságot (*privilegium*) vagy mentességet (*excusatio*). *És a többi.*

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) december 21-én.

12.1.157.²⁴⁸ Ugyanezen Augustusok
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Mindenki, aki valamilyen jogcímen egy *curiá*hoz tartozik, hitétől (*superstitio*) függetlenül²⁴⁹ köteles ellátni a közfeladatokat (*munia*).

Kelt Mediolanumban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) február (szeptember?) 13-án.

12.1.158.²⁵⁰ Ugyanezen Augustusok
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Értsültünk róla, hogy Apuliában és Calabriában a városok (*civitas*) sok tanácsa (*ordo*) bizonytalan, mivel egyes zsidó vallásúak azt gondolják,

²⁴⁸ = *Cod.* 10.32.49, vö. *CTh.* 12.1.158.

²⁴⁹ Általánosabb megfogalmazás: mindenki keresztény volt, de több, hittételek dolgában eltérő nézeteket valló felekezetet élt egymás mellett a korban, amelyek vetélkedtek egymással, rajtuk kívül a törvény által érintettek voltak a zsidó vallású személyek (*Sz. Á.*).

²⁵⁰ Vö. *CTh.* 12.1.157.

hogy egy törvény (*lex*),²⁵¹ amelyet a Kelet területein hoztak,²⁵² megvédi őket a közfeladatok (*munus*) vállalásának kényszerétől (*necessitas*). Így tehát e rendelettel (*auctoritas*) meghatározzuk, hogy mindenki, aki valamilyen jogcímen egy *curiá*hoz tartozik, hitétől függetlenül köteles ellátni városának (*civitas*) közfeladatait (*munia*), mivel e törvény (*lex*), ha létezik egyáltalán, nem hatályos, és világos, hogy a mi területünkön káros.

Kelt Mediolanumban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) szeptember 13-án.

12.1.159.²⁵³ Ugyanezen Augustusok
Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Az összes *curialis* kivétel nélkül maradjon a származása szerinti (*originalis*) és így rá nézve örökké kötelező *curiá*ban, és aki ebből valamilyen csalás vagy szabálytalan előmenetel (*ambitio*) révén a tartományok (*provincia*) vezetésébe (*regimen*) vagy az (állam)igazgatásba (*administratio*)²⁵⁴ került, az tudja meg, hogy őt meg kell fosztani attól a tisztségtől (*honor*), amelyet elnyert, és nemcsak a *curiá*ba kell visszahívni mintegy *manus iniectió*val, hogy visszamenőlegesen is ellássa az összes közfeladatot (*munus*) az elejétől kezdve, hanem vagyonának (*patrimonium*) fele részét is elveszíti büntetésként.

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) október 25-én.

²⁵¹ *CTh.* 16.8.13.

²⁵² Ti. ekkor már két birodalomfél volt, két uralkodóval.

²⁵³ = *Cod.* 10.32.50, kicsit rövidebben és apróbb változtatásokkal.

²⁵⁴ A kontextus miatt az *administratio* itt birodalmi, nem pedig városi szintű.

12.1.160. Ugyanezen Augustusok
Optatus *praefectus urbinak*

Egyebek után: Ha valaki egy *curiából* a mi urunk és örökkévalóságunk (*aeternitas*) testvére, Honorius Augustus negyedik és Eutychianus *vir clarissimus consulságának*²⁵⁵ november 13. napjáig igazgatási feladattal (*administratio*) megbízva a *senatori* rendbe (*ordo*) került, az maradjon *senator*, és ne érintsék az új törvény (*lex*) kötelékei,²⁵⁶ de helyettesével²⁵⁷ és vagyonával kapcsolatban, ahogyan arról már korábban gondoskodtunk,²⁵⁸ minden utasítást késlekedés nélkül be kell tartani!

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) november 24-én.

12.1.161.²⁵⁹ Ugyanezen Augustusok
Messala *praefectus praetorióinak*

Egyebek után: Szigorú büntetéssel kell eljárni azok csalárdságaival szemben, akik születésüknek megfelelő *curiájukat* elhagyva meg nem érdemelt hivatalokba (*officium*) furakodtak be ravasz és csalárd előkészületeikkel. Jóllehet illő büntetés kilátásba helyezésével rögzítve lett, hogy mi módon kell őket szolgálatuk (*militia*) nevének és méltóságának (*honor*) a fel-függesztésével visszaadni kötelességeiknek (*officium*), mégis azzal a ravasz tervvel álltak elő, hogy saját tartományuk határait elkerülve, mintha csak tiltva lett volna az odamenetelük, más tartományokba mentek. Így annak érdekében, hogy a *curiák* további kárára őket ne ösztönözze a rejtőzködés

²⁵⁵ 398.

²⁵⁶ Lásd az előző *constitutiót*!

²⁵⁷ Ti. aki helyette, de az ő vagyonának a terhére látja el a közfeladatokat.

²⁵⁸ Ha ebbe a *pluralis maiestatis*ba a korábbi uralkodók is beletartoznak, akkor pl. a *CTh.* 12.1.57, 65, 69, 74, 90, 118 *constitutióra* utalhat vissza.

²⁵⁹ = *Cod.* 10.32.51, kicsit rövidebben és több apróbb módosítással.

reménye és a büntetlenség vigasza, vágyaikkal szembeszállva elrendeljük, hogy az általuk elhagyott *curiákról* gondoskodjanak az ő vagyonukból, ti. azokéból, akik kivonták magukat a városok (*civitas*) közfeladatainak (*munia*) elvégzése vagy a *prosecutio*²⁶⁰ alól a számukra régóta tiltott szolgálatba (*militia*) való szabálytalan előmenetellel (*ambitio*) vagy bármilyen más csalárdsággal. Így ha ők, akiknek a *curia* nyilvánvaló kötelezettségeit (*nexus*) el kell látniuk, rendeletileg felszólítva egy éven túl inkább rejtőzködni akarnak, mintsem visszatérni, és nem is biztosítanak helyettest, aki a nevükben hazájuk (*patria*) iránti közfeladataikat (*munus*) a meghatározott év letelte után, ahogy a tanács (*ordo*) érdeke kívánta, teljesítse, akkor tudják meg, hogy a tartományok (*provincia*) helytartóinak (*moderator*) közbenjárásával az ő vagyonukból (*facultas*) kell az általuk elhagyott *curiáikról* gondoskodni! És nem hozhatnak fel semmiféle, az idő rövidségére alapuló védelmet. *És a többi.*

Kelt Theodorus vir clarissimus consulsága idején (399) augusztus 16-án.

12.1.162. Ugyanezen Augustusok Benignusnak, Róma város (*urbs*) *vicarius*ának

Tekintélyességed (*spectabilitas*) alkalmas eljárással gondoskodjon arról, hogy a városok (*urbs*) elhagyásával ne csatlakozzanak a tűzoltók (*centonarius*) testületéhez többen azok közül, akikről – bárkik is ők és akárhol is rejtőzködnék – bebizonyosodik, hogy kötelesek a *curiákat* és a testületeket (*collegium*) szolgálni! Illő, hogy a helytartók (*iudex*) az eljárásokat lefolytassák, ne pedig továbbítsák,²⁶¹ ha már oly sok törvény (*lex*) van,²⁶² amely a rejtegetőket meghatározott büntetéssel akarja sújtani.

Kelt Mediolanumban Theodorus consulsága idején (399) december 1-jén.

²⁶⁰ Szállítás, kísérés, akár az *annonáé*, élelmiszeré stb., akár esetleg az elmenekült *curialisoké*.

²⁶¹ Ti. felsőbb fórumoknak, azaz a császárnak.

²⁶² Pl. *CTh.* 12.1.76 és 146.

12.1.163. Ugyanezen Augustusok
Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Aki isteni (*divus*) atyánk második *consulsága*²⁶³ után *curiáj*át elhagyva az egyházi emberek (*clericus*) testületéhez csatlakozott, az – amennyiben már kiérdekelte, hogy püspök (*episcopus*), presbiter (*presbyter*) vagy diakónus (*diacon*) legyen – maradjon meg Isten titkosabb tiszteletében, de vagy arra kell kényszeríteni, hogy maga helyett helyetttest állítson a *curia* számára, vagy a régóta meghozott törvénynek²⁶⁴ megfelelően adja át vagyonát a *curiának*! Az összes többiek: a lektorok (*lector*), az aldiakónusok (*subdiacon*) és azok az egyházi emberek, akik nem rendelkeznek a klerikusok kiváltságaival (*privilegium*), tüstént lássák el a *curiájuk* számára kötelező közfeladataikat (*munus*)!

Kelt Theodorus consulsága idején (399) december 11-én.

12.1.164. Ugyanezen Augustusok
Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Ha valaki *curialis* apától származik, vagy már belekezdett egy *curia* közfeladatainak (*munus*) ellátásába, akkor ha szolgálatba (*militia*) lépett, saját társai a tartomány helytartójának (*rector*) a bíróságán indítsanak pert, és az érintett személy semmilyen, a joghatóságot illető, az adott helyre vonatkozó előírást nem (használhat fel akadályként arra, hogy máshol folytassák le a pert)! Egyéb perek esetében is a tartományok ugyanazon helytartója (*moderator*) előtt éljen kifogásaival (*allegatio*)!

Kelt Theodorus vir clarissimus consulsága idején (399) december 28-án.

²⁶³ Ti. I. Theodosius, 388.

²⁶⁴ *CTh.* 12.1.121.

12.1.165.²⁶⁵ Ugyanezen Augustusok
Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Ha egy zsidóról bebizonyosodik, hogy a *curiá*hoz tartozik, adják vissza a *curiá*nak!

Kelt Theodorus vir clarissimus consulsága idején (399) december 30-án.

12.1.166. Ugyanezen Augustusok
Pompeianusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Mecilianus *legatus* a régi szokásnak megfelelően azt mondta, hogy a papok (*sacerdos*) fiait akarataik ellenére nem lehet papi tisztségre (*sacerdotium*) kényszeríteni. Dicséretességed (*laudabilitas*) rendelje el, hogy a régi szokást tartsák be, úgy, hogy senkit se kényszerítsenek indokolatlanul, mégse legyen hiány alkalmas papokban (*sacerdos*)!

Kelt Mediolanumban Stilicho és Aurelianus consulsága idején (400) június 30-án.

12.1.167. Ugyanezen Augustusok és Theodosius Augustus
Anthemius *praefectus praetorió*nak

Annak érdekében, hogy a *curialis*ok közül senki se vonhassa ki magát helyettesítés révén hazájának (*patria*) közfeladatai (*munus*) alól, elrendeljük, hogy a *curialis*okat meg kell fosztani (a hozzánk való) könyörgés lehetőségétől.²⁶⁶

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus hatodik és Probus consulsága idején (406) október 5-én.

²⁶⁵ = *Cod.* 1.9.10.

²⁶⁶ Azaz ilyen kéressel nem fordulhatnak a császárhoz.

12.1.168. Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Anthemius *praefectus praetorió*nak

Gondoskodva az összes város (*civitas*) tanácsairól (*ordo*) megerősítjük a korábbi uralkodók (*princeps*) rendeleteit, hogy senki, aki a *curia* szolgálatára van kötelezve, se merészeljen bármilyen szolgálati esküre (*militiae sacramentum*) pályázni, vagy ha mégis felvették a szolgálatba, akkor elvonva a szolgálatból (*militia*) adják vissza városi kötelezettségeinek (*obsequium oppidaneum*).

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus nyolcadik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) május 18-án.

12.1.169. Ugyanezen Augustusok
Anthemius *praefectus praetorió*nak

Örömmel jóváhagytuk a 600 *solidus* befizetését, amellyel megerősítették a syriai Antiochia város (*civitas*) tisztségviselőinek (*magistratus*) *census*át, mivel gyakran bizonytalan volt. Éljen tehát e díszes város (*civitas*) a gondoskodásod biztosította növekedéssel és kegyességünk (*clementia*) bőkezűségével, hogy a nép ezen örömmel vigasztalódjon bajai²⁶⁷ közepette!

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus nyolcadik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) szeptember 27-én.

²⁶⁷ Vagy közelebbről nem ismert konkrét problémák, vagy általában az adóterhek stb.

12.1.170. Ugyanezen Augustusok
 Liberius *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: Elrendeljük, hogy szigorú megbüntetésük után kell visszaadni a városoknak (*urbs*) azokat a *curialis*okat, akik közfeladataik (*munus*) elvégzése nélkül hagytak fel azzal, aminek születtek. *És a többi.*

Kelt Ravennában Honorius Augustus nyolcadik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) november 26-án.

Magyarázat: Az a *curialis*, aki kötelező szolgálatainak (*servitium*) elvégzése nélkül hagy fel kötelező szolgálatával (*officium*), hívassék vissza a város (*civitas*) szolgálataira, ahonnan eltávozott!

12.1.171. Ugyanezen Augustusok
 Dardanus *praefectus praetorio Galliarum*nak

Jónak láttuk, hogy a városi előjárók (*principalis*) a gall tartományokban ne hagyhassák el korábban a *curiájukat*, csak ha 15 évet már eltöltöttek a tanácsbeli (*ordo*) feladatok intézésével (*administratio*), és pályafutásuk ezen éveit töltsék a hazájuk (*patria*) érdekében végzett ügyintézésel. És bár vissza kell hívni (a *curiákba*) mindenkit, akiről úgy tűnik, hogy rövid(ebb) idő alatt szabadult meg, mégis elrendeljük, hogy mértéktartóan kell eljárni, ezért csak azoknak parancsoljuk meg, hogy most visszatérjenek az elhagyott kötelezettségeikhez (*necessitas*), akikről kiderül, hogy hat évnél rövidebb idő előtt távoztak el. Illő, hogy senki se utasítsa vissza az évek üdvösen meghatározott időtartamát, mivel mindezen (feladataik) elvégzésével a tekintély (*splendor*) és a tisztség (*honor*) díszei járnak.

12.1.171.1. Különösen pedig mivel maga a dolog nagysága is megkívánja, hogy a városi előjárók (*principalis*) feladatát és a városok (*urbs*) kormányzását (*gubernaculum*) kipróbált emberek intézzék, ezért úgy határozunk, hogy a tanács (*ordo*) kára (*praeiudicium*) nélkül a *curia* egyetértésével kell

kiválasztani azokat, akik minden korábbi tevékenységükre való tekintettel képesek megfelelni a (*curia*) ítéletének.

12.1.171.2. Illő, hogy az, aki egészen a második helyre (*locus*) jutott,²⁶⁸ de életkora vagy betegsége miatt nem képes igazgatási feladatát (*administratio*) ellátni, érdemei protekcióját (*suffragium*) és (munkával) töltött életének tanúságtételét (*testimonium*) tartsa meg akkor is, ha a meghatározott időnél rövidebb ideig irányította a *curia* (ügyeit).

Kelt Ravennában Honorius Augustus nyolcadik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) december 7-én.

12.1.172. Ugyanezen Augustusok Herculius *praefectus praetorio* Illyricinek

Legyenek hatálytalanok azok az ítéletek (*sententia*), amelyek az eltelt időszakban a magasságos székhelyed (*sedes*) által lefolytatott vizsgálat (*examen*) során a *curiák* kárára és az előterjesztett igazság józan számítása ellenére személyes kedvezésből (*gratia*) olyan személyeket mentettek fel a *curia* (szolgálatá alól), akik kötelesek voltak (a *curiát* szolgálni)! Így mindenkit, akit a születése a városi közfeladatokra (*municipale munus*) kötelez, kényszeríteni kell arra, hogy saját státuszát (*fortuna*) kövesse.

12.1.172.1. Elrendeljük továbbá, hogy akik egyházi tisztség (*clericatus*) védelme (*patrocinium*) alatt játszották ki hazájukat (*patria*) kötelező közfadataik (*munus*) terén,²⁶⁹ azokat azzal a feltétellel kell visszaadni (ti. a városuknak), hogy az egyház (*ecclesia*) szolgálatában töltött időtől és egyházi rangjuktól függően vagy azonnal térjenek vissza régi

²⁶⁸ Ti. a *curiában*.

²⁶⁹ Ti. jogtalan mentességgel éltek.

helyzetükbe (*status*), és teljesítsék városi feladataikat (*functio municipalis*), vagy vagyonuk (*patrimonium*) adassék át a *curiáknak*.²⁷⁰

12.1.172.2. Azok is maradjanak az általuk választott helyzetben (*fortuna*), akik önként csatlakoztak a *curiák* társaságához (*coetus*), az ő gyerekeikkel kapcsolatban is meg kell őrizni a törvények (*lex*) tekintélyét (*auctoritas*)!

Kelt Constantinopolisban Varanes vir clarissimus consulsága idején (410) május 24-én.

12.1.173.²⁷¹ Ugyanezen Augustusok
Anthemius *praefectus praetorió*nak

A szegényebb (*inferior*) *curialis*ok terheinek enyhítése és a hatalmasok (*potens*)²⁷² nyomásgyakorlásának visszafogása érdekében jónak láttuk, hogy a hamarosan kezdődő nyolcadik *indictió*tól kezdve az adószedések (*descriptio*), amelyeket az egyes tanácsok (*ordo*) végeznek egyéb sürgető tevékenységeik mellett, ne kezdődjenek el, csak ha már írásban értesítették erről a tartományok (*provincia*) helytartóit (*rector*), és megerősítést nyertek a helytartók tekintélye (*auctoritas*) által.

12.1.173.1. Az ilyen adóbegyűjtés során (*contributio*) beszolgáltatott aranyat úgy kell hitelesíteni az aranyat begyűjtő adószedő számára (*susceptor auriarius*), hogy az elismervény (*securitas*) tartalmazza a befizető nevét, a napot, a *consult*,²⁷³ a hónapot, a (befizetés) jogcímét (*causa*) és az összeget, hogy ezáltal világosan látható legyen az adószedés (*descriptio*) méltányossága, és az adóösszeírásban szereplő személyt is támogassák a világos dokumentumok.

²⁷⁰ Vö. *CTh.* 12.1.121, 123, 163 stb.

²⁷¹ = *Cod.* 10.22.1, sok apró változással.

²⁷² Nemcsak a vagyon számít, hanem az ebből is fakadó befolyás, illetve tekintély is.

²⁷³ Ti. az évet.

12.1.173.2. Azt is figyelembe kell venni, hogy az elvégzett adószedés (*descriptio*) részletes kimutatását (*dispunctio*) csatolni kell a négyhavi listákhoz, amelyeket kitűnőséged (*excellentia*) hivatala (*officium*) állít össze rendszeresen, hogy attól való félelmében, hogy a dolog a ti hatalmatok (*potestas*) tudomására jut, senki se merészeljen megkísérelni semmit, ami által megkönnyítené a gazdagok (*locuples*) helyzetét, vagy tönkretenné a szegényeket.

12.1.173.3. Ezekkel kapcsolatban is a legjobb azt betartani, hogy akik *curialis*ok javaiból szereztek ajándékba kapott vagyont, azok maguk is igen hasonló előrelátás gyümölcsét élvezzék.

12.1.173.4. Ha valamely helytartó (*iudex*), könyvelő (*numerarius*) vagy *curialis* úgy gondolja, hogy e rendelkezést meg lehet szegni, a ti székhelyetek (*sedes*) által kiszabott büntetés fenyegetse!

Kelt Constantinopolisban Varanes vir clarissimus consulsága idején (410) augusztus 26-án.

12.1.174.²⁷⁴ Ugyanezen Augustusok
Euchariusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

A *duumvir* nem gyakorolhatja büntetlenül hivatali jelvényeinek (*fascēs*) hatalmát (*potestas*) városa (*civitas*) határain kívül. Elrendeljük, hogy a *curialis*okat a tartományi főpapi tisztségre (*sacerdos provinciae*) is vissza kell adni,²⁷⁵ ahogy fiaikat is a városuknak (*civitas*).

Kelt Ravennában Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága idején (412) március 10-én.

²⁷⁴ = *Cod.* 10.32.53, jóval rövidebben.

²⁷⁵ Más olvasat szerint a papi tisztségből (*sacerdotium*) kell visszaadni a *curiának*.

12.1.175. Ugyanezen Augustusok
Lupianus *comesnek* és *magister militum*
per Orientemnek

Akikről a tartományok (*provincia*), különösen pedig Foenice helytartói (*moderator*) – miután a városok (*civitas*) tanácsai (*ordo*) hivatalosan értesítették őket erről – jelentették, hogy a *curialisok* testületéből (*consortium*) kiemelkedőséged (*culmen*) hivatalába (*officium*) mentek, azokat gyorsan megbízható kísérettel annak a helytartónak a vizsgálata elé kell átküldeni, aki az ügyükről jelentést tett. Az érintett személyek pedig vagy önként elvállalják a polgári közfeladatokat (*civile munus*), vagy ha pereskedni akarnak, a helytartó (*cognitor*) ítéletét követően, amennyiben az ítélet ezt javasolja,²⁷⁶ vissza kell adni őket a tanácsnak (*ordo*).

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága idején (412) május 18-án.

12.1.176. Ugyanezen Augustusok Iulianusnak,
aki másodszor tölti be a *proconsul Africae* tisztet

Elrendeljük, hogy azok kivételével, akik Karthágó *curiájának* teljesítették a főpapi hivatal (*sacerdotium*)²⁷⁷ közfeladatát (*munus*), mindenki

²⁷⁶ Azaz tényleg elhagyták *curiájukat*.

²⁷⁷ A papság itt az egy évre szóló „tartományi” főpapi hivatalra vonatkozik (*sacerdotium provinciae*), amelyet ugyanazon nagyobb igazgatási egységbe (itt *dioecesis*, azaz *dioecesis Africae*) tartozó kisebb igazgatási egységek (a *dioecesis Africae provinciái*: Africa proconsularis [Zeugitana], Byzacena, Mauretania Sitifensis, Mauretania Caesariensis, Numidia Cirtensis, Numidia Militiana, Tripolitania; s ezek városai az említett *civitasok* és *urbsok*) előkelői is betölthettek a *dioecesis* fővárosában, Karthágóban. Aki betöltötte egy évig a főpapi tisztet, az „volt főpap” (*sacerdotalis*) címmel a jelvények viselésének jogát és egyéb előjogokat is birtokolt, rangjának megfelelően szerepelhetett a szertartások és a játékok alkalmával. Sokan a hivatal letelte után is a főpapi székhelyen maradtak lakni, így alkothattak olyan felesleges tömeget, amelyet hazaküldéssel oszlattak vagy ritkítottak a császárok. A korban

térjen vissza saját városába (*urbs*), akit más tartományokból (*provincia*) vagy városokból (*civitas*) ékesítenek ezzel a tiszttel (*honor*). Megparancsoljuk, hogy azt, amit pedig a volt (fő)papok (*sacerdotalis*) felesleges tömege szokott végrehajtani, azt az lássa el saját (hivatali) ideje alatt, aki a (fő)papi hivatalt (*sacerdotium*) ellátja. Hogy ne tűnjünk úgy, mint akik elvettünk valamit az ünnep- és a törvényt napokból (*legitimus*),²⁷⁸ elrendeljük, hogy meg kell határozni azt, hogy ha valaki történetesen annak a napnak az ünnepi felvonulása miatt Karthágóba ment, az öt napon belül távozzon e városból (*urbs*), és menjen haza. Hogy pedig e világos rendelkezéseket senki se merje megszegni, tudja meg, hogy a helytartói (*proconsul*) hivatal (*officium*) azonnal 30 font arany büntetést szab ki arra, aki Karthágó városában (*urbs*) – kivéve az ahhoz a [*de*]curiához²⁷⁹ tartozókat – akar letelepedni, amennyiben a napok fent meghatározott számát túllépi! Abban se kételkedjen, hogy méltóságának (*dignitas*) előjogától (*privilegium*) is meg lesz fosztva! Jelen (rendelkezés) tekintélyével (*auctoritas*) elrendeljük, hogy a kibúvókat is korlátozni kell, nehogy egy volt főpap (*sacerdotalis*) gyorsan házakat vásárolva azt színlelje, hogy lakóhelye (*domicilium*) van, mivel világos, külön is elrendeltük, hogy mindenki térjen vissza oda, amely helyről bebizonyosodik, hogy az a származási helye (*origo*).

Kelt Ravennában Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága után (413) január 27-én.

a nevezett *sacerdotium* és *sacerdotalis* a tartománygyűlés egy évre választott vezetőjét jelenti, a *principatus*korból átörökölt tisztségnévvel. Mivel már csak címzésükben voltak papok, a gyakorlatban nem, ezért a *sacerdotalis* – volt pap vagy papi személy – kifejezést alkalmazták rájuk (*Sz. Á.*).

²⁷⁸ Ti. amikor lehet népgyűlést, bírósági tárgyalást stb. tartani.

²⁷⁹ Vagy Karthágó *curiájához*, vagy kifejezetten a papok *decuriájához*.

12.1.177. Ugyanezen Augustusok
Leontius *praefectus praetorio Illyricine*nek

A régi uralkodók (*princeps*) rendelkezései (*sanctio*) előírják, hogy a *curiák* szükségleteire (*necessitas*) kell kötelezni azokat, akik jóllehet a *curia* kötelékében (*nexus*) nincsenek kötelezve, de szülőföldjük (*solum genitale*) iránti szeretetüktől vagy a bőkezűség vágyától indítatva mégis *curialisi* közfeladatot (*munus*) vállalnak magukra.²⁸⁰ Ennek ellenére az elpusztított²⁸¹ Illyricumról gondoskodva elrendeljük, hogy kizárólag Illyricum összes városa esetében szem előtt kell tartani, hogy aki sértetlen hírű (*integrae opinionis*), és egyáltalán semmi köze a *curia* testületéhez (*consortium*), de ezt követően úgy dönt, hogy önként *curialisi* közfeladatot (*munus*) vállal – akár pusztán pénz felajánlásával, amely segítségével azt a közfeladatot teljesen el lehet látni; vagy a közfeladatnak (*munus*) a tényleges ellátásával; vagy a hivatali jelvények (*insigne*) felöltésével (megelégedve akár a nép tetszésnyilvánításával, akár saját szerény és csendes öntudatának jutalmával) –, az a személy azon város (*civitas*) tanácsának (*ordo*) vagy a tanács nagyobb részének tanúságtételével, amelyben úgy döntött, hogy önkéntes közfeladatot (*munus*) teljesít, először is világosan bizonyítsa be a tartomány (*provincia*) helytartójának (*rector*) bírósága (*iudicium*) előtt, vagy ha a helytartó távol van, akkor a *duumvirek* vagy az adott város *defensor civitatis*a előtt, hogy nem tartozik a *curiához*, és ezt a tanács (*ordo*) is megvesztegetés nélkül tanúsítja. Másodszor, ha megígéri, hogy egy bizonyos közfeladatot (*munus*) el fog látni, akkor a jelenlévő *curialisok* válasza által megerősítve – ti. hogy sem az ő vagyona, sem pedig utódai nem fognak soha *curialisi* zaklatást (*inquietudo*) elszenvedni – az ígért közfeladatot minden *curialisi* tehertől (*molestia*) szabadon (*liber*) és mentesen (*securus*) lássa el, de ne legyen lehetősége arra, hogy amit elkezdett, azt csak félig teljesítse! E bőkezűségéért cserébe pedig, miután ellátta a közfeladatot (*munus*), amelyre ígéretet tett, abban a városban (*civitas*) rendelkezzen

²⁸⁰ Ezekhez lásd *Cod.* 10.44.

²⁸¹ Ti. Alarich gótjai által.

ugyanazzal a tisztelettel (*honor*), amellyel egy *curialis* rendelkezik ugyanazon közfeladat hasonló vállalása és teljesítése után!

12.1.177.1. Ha azonban valaki *curialis*i származású, és visszaélve a tanács (*ordo*) jóindulatával (*gratia*) vagy szorult helyzetével (*angustiae*) azt gondolja, hogy valamely közfeladat (*munus*) teljesítése révén megszabadulhat (*liberare*) a *curiától* e törvény (*lex*) örve alatt, azt a közfeladat (*munus*), valamint a tanács (*ordo*) jóindulatú vagy kényszerű nyilatkozata (*professio*) után a *curia* (kötelezettsége) továbbra is terhelje, mivel *curialis*! Elrendeljük, hogy e törvényt (*lex*), amely attól kezdve, hogy meghoztuk, érvényes lesz, csak Illyricum egész területén vegyék figyelembe.

Kelt Constantinopolisban Lucius vir clarissimus consulsága idején (413) április 16-án.

12.1.178. Ugyanezen Augustusok Seleucus *praefectus praetorió*nak

Mindenki, aki *curialis* születésű (*genus*), származású (*origo*) vagy eredetű (*stirps*), a *curiák* kötelékébe (*nexus*) köteles tartozni. Méltányos ugyanis, hogy a szabad születésű (*ingenuus*) anyától születettek, amennyiben az ő születési helyzetüket (*natalis*) igazolja származásuk (*origo*) is, őseik méltóságához (*dignitas*) csatlakozzanak, mivel szabad születésű (*ingenuus*) anyától születettek. Senki se gondolja, hogy a magánemberek²⁸² jogait kisebbsítette a törvényünk (*lex*), amellyel [őseink] szokását követve anyai ágról is gondoskodni kívánunk az államunkról (*res publica nostra*)!

Kelt Ravennában Honorius Augustus tizedik és Theodosius Augustus hatodik consulsága idején (415) január 21-én.

²⁸² Ti. a várossal szemben.

12.1.179. Ugyanezen Augustusok
Seleucus *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: A *senatusconsultum Claudianum* tekintélyét (*auctoritas*) megerősítve elrendeltük, hogy azokat a szabad (*ingenuus*) születésűektől származókat, akiknek az ősei a *curiá*nak szolgáltak, adják oda a városoknak (*civitas*).²⁸³ Elrendeljük továbbá, hogy ezt nem csak a jövőre, hanem a múltra vonatkozóan is be kell tartani.

12.1.179.1. Azt akarjuk, hogy az egyes városok (*urbs*) *curiáj*ának és testületeinek (*collegium*) vessék alá azokat is, akik nem tartoznak sehova, és akiket őseink egyetlen rendelkezése (*dispositio*) sem kapcsolt valamely testület (*corpus*) társaságához.

12.1.179.2. Azt akarjuk, hogy azok is a saját közfeladataiknak (*munus*) szolgáljanak, akik letették valamely szolgálat (*militia*) esküjét (*sacramentum*).

12.1.179.3. Ha valaki ellenkezik a *curialis*ok visszaadása, kötelezése és kiválasztása kapcsán, azt sújtsa tüstént 5 font arany büntetés, amely a mi kincstárunk (*fiscus*) hasznára lesz!

12.1.179.4. Ha egy rabszolga (*servus*) járt el ügyvivőként (*actor*) vagy *procurator*ként, akkor büntetésül meg kell égetni, a *curiali*si feladatokra kötelezetteket pedig vissza kell állítani (eredeti helyzetükbe).

Kelt Ravennában Honorius Augustus tizedik és Theodosius Augustus hatodik consulsága idején (415) január 21-én.

²⁸³ A *senatusconsultum Claudianum*ra való utalás miatt itt és az előző *constitutió*ban valószínűleg szabad *curialis* anya és rabszolga apa gyerekéről van szó, ebben az esetben nem a rabszolga tulajdonosáé lesz a gyermek, hanem a *curiához* kell tartoznia.

12.1.180. Ugyanezen Augustusok
Ursus *praefectus urbinak*

Jóllehet minden vágyunk, hogy a legfényesebb (*amplissimus*) társaságot (*coetus*),²⁸⁴ amely tagságának (*consortium*) örvendezünk, növeljük, mégis, ha valaki úgy nyerte el a *clarissimus*i kinevezést (*codicillus*), hogy a (városi) feladatokba (*functio*) volt belebonyolódva, és a városi (*municipalis*) tanács (*ordo*) kötelezettségei (*nexus*) kötelezték le, akkor magasztossáгод (*sublimitas*) tudja meg, hogy ezeket nem szabad felvenni és befogadni (a *senatus*ba)! Úgy gondoljuk ugyanis, hogy egy személy nem képes mindkét pozíciót megfelelően ellátni.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus hetedik és Palladius consulsága idején (416) február 17-én.

12.1.181.²⁸⁵ Ugyanezen Augustusok
Palladius *praefectus praetorió*nak

Megtartva azokat a rendelkezéseket, amelyekről közismert, hogy azokat már régóta mind mi, mind a korábbi uralkodók, a mi atyáink meghozták a *curialis*okról, ezzel az általános érvényű törvénnyel is elrendeljük, hogy ha valaki²⁸⁶ igényt tart egy *decuri*ójára,²⁸⁷ és a helytartó (*iudex*) nem elérhető, akkor tudja meg, hogy a szóban forgó *decuri*ót – amennyiben ellenkező – *manus iniectio* alkalmazásával a helytartó (*cognitor*) vizsgálata elé kell vinni. A tartomány helytartója (*moderator*) pedig, ha véletlenül kérdés merülne fel a védekezés megbízhatóságával kapcsolatban, 10 font aranyat fizessen büntetesképpen, és hivatalára is ugyanekkora büntetést szabjanak ki, amennyiben három hónapon belül megfelelő tárgyalással a származási

²⁸⁴ Ti. a *senatust*.

²⁸⁵ = *Cod.* 10.32.54, jóval rövidebben és egyéb változtatásokkal is.

²⁸⁶ Valószínű kiegészítés az *ordo* vagy a *curia*, azaz „ha valamely tanács vagy *curia*”.

²⁸⁷ Ti. vissza akarja szerezni a *curi*ának.

hely (*origo*) kérdését nem vizsgálja ki, és büntetés kiszabásával együtt nem adja vissza az illetőt kötelező közfeladatainak (*munus*), ha vétkes, vagy nem szabadítja meg őt minden ilyen zaklatástól (*inquietudo*), (ha ártatlan)!

12.1.181.1. Ha pedig kiderült, hogy olyan személyek, akik a *curia* szolgálatára vannak kötelezve, elszöktek *decurioi* státuszuk (*decurionatus*) elől, és különböző hivatalokban (*officium*) és szolgálatban (*militia*) vannak – amennyiben nem akarják egy alkalmas helyettes révén saját vagyonuk felelősségvállalásával (*periculum*) teljesíteni származási helyük (*origo*) iránti kötelezettségüket –, akkor illő, hogy őket megfelelő eljárás keretében fel kell menteni szolgálati (*militia*) esküjük (*sacramentum*) alól, és saját városukba (*civitas*) vinni. Azokkal kapcsolatban, akik a fegyveres szolgálatra esküdtek fel (*armatum sacramentum*), a *vir illustris magister militum*oknak kell levelet küldeni, hogy az ő tekintélyük (*auctoritas*) oldja fel a szolgálatot (*militare cingulum*), és adja vissza az érintetteket városuk (*civitas*) közfeladatainak (*munia*).

Kelt Ravennában Theodosius Augustus, a mi urunk (dominus noster) hetedik és Palladius első consulsága idején (416) május 3-án.

12.1.182. Ugyanezen Augustusok Monaxius praefectus praetorióinak

Ezt követően senki se merészeljen a magasabb *curia*²⁸⁸ tisztségeire (*honor*) jutni a közfeladatok (*munus*) sorrendjének mellőzésével, hanem előtte sorban lássa el városának összes feladatát (*functio*), és csak ekkor siethet elnyerni a megfelelő tisztelet (*honor*)!

Kelt Eudixopolisban Theodosius Augustus hetedik és Palladius consulsága idején (416) augusztus 26-án.

²⁸⁸ Ti. a *senatus*.

12.1.183. Ugyanezen Augustusok
 Monaxius *praefectus praetorió*nak

Annak érdekében, hogy az egyes városok (*civitas*) megtartsák a közfeladatok (*munus*) ellátására kötelezett polgáraikat, nagyságod (*magnitudo*) ne engedje, hogy bárki, aki a *curia* szolgálatára van kötelezve, vagy közösségi feladatokba (*functio*) bonyolódott, az ő helyzetéhez nem illő *clarissimatus* méltóságra törekedjen kicsalt kinevezési iratokkal (*codicillus*)! Ez ügyben az *illustris praefectus urbinkhoz* kell fordulni.

Kelt Constantinopolisban Honorius tizenkettedik és Theodosius nyolcadik consulsága idején (418) április 17-én.

12.1.184.²⁸⁹ Ugyanezen Augustusok
 Asclepiodotus *praefectus praetorió*nak

Szükséges, hogy a *curialisok* vagy a *cohortalinusok* bármikor – akár a már teljesített szolgálat előjoga (*praerogativa*) és leszolgált ideje előtt, akár a szolgálati idő (*stipendium*) végigjárása után – született gyermekei a származásuknak megfelelő (*originalis*) státuszt kövessék, mivel elegendő, hogy a mi kegyelmességünk (*clementia*) az ő szüleiknek biztosított (szolgálataik) viszonzásaként mentességet (*vacatio*).

Kelt Constantinopolisban Asclepiodotus és Marinianus consulsága idején (423) április 15-én.

²⁸⁹ = *CTh.* 6.35.14, jóval bővebben.

12.1.185.²⁹⁰ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Celernek, Africa helytartójának (*proconsul*)

A közfeladatok (*munus*) teljesítéséről (*refusio*) szóló, egyszer már megadott jóváhagyást (*securitas*) egy másik helytartó (*proconsul*) sem vizsgálhatja felül. Ezért tekintélyesség (*spectabilitas*), követve ennek az igen üdvös és jogos előírásnak a rendelkezését, a jövőre nézve tiltsa meg, hogy az elvégzett közfeladattal (*munus*) kapcsolatos vizsgálatra kötelezzék azokat, akikről nyilvánvaló, hogy már megkapták a jóváhagyást (*securitas*)!

Kelt Ravennában Felix *vir clarissimus* és Taurus *vir clarissimus consulsága* után (429) április 27-én.

12.1.186.²⁹¹ Ugyanezen Augustusok
Celernek, Africa helytartójának (*proconsul*)

A *proconsularis* tartomány (*provincia*) követsége (*legatio*) Bubulcus *vir spectabilis comes* közvetítésével panaszkodott, hogy a *curialis*okat olyan más személyek helyett is kötelezik,²⁹² akiknek nincs is birtokuk annak a városnak a területén (*territorium*), és hogy gyakran a legelhivatottabbakat kötelezik a tartozások megfizetésére a tényleges adósok helyett. Ennek a dolognak pedig folyamatosan olyan rossz híre lett – mind a kényszerítettek, mind az előkelők és a helytartók (*iudex*) megítélése szerint –, hogy az egyes városok (*urbs*) tanácsában (*ordo*) már alig lehet alkalmas *curialist* találni. E hibás gyakorlat szokásának eltörlésével elrendeljük tehát, hogy egyetlen *curialis*nak sem lehet semmi köze más város területéhez (*territorium*) tartozó adósságokhoz, hanem a városi polgárok (*municeps*) csak

²⁹⁰ = Cod. 10.22.2, apróbb módosításokkal.

²⁹¹ = Cod. 11.59.16, jóval rövidebben.

²⁹² Ti. közfeladatokra vagy hasonlókra.

a saját területükért (*gleba*)²⁹³ felelnek. Tekintélyességed (*spectabilitas*), követve ezt az üdvös rendelkezést (*sanctio*), gondoskodjon róla, hogy minden egyes adós ettől kezdve feleljen a saját adósságáért!

Kelt Ravennában Felix vir illustris és Taurus vir illustris consulsága után (429) április 27-én.

12.1.187.²⁹⁴ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Akik e törvény (*lex*) kibocsátása előtt bármilyen módon *spectabilis* vagy *illustris* méltóságot (*dignitas*) nyertek, azok teljes mértékben élvezzék az egyszer már megszerzett tisztséget (*honor*) és előjogait (*privilegium*)! Akik azonban a *decuri*ók vagy a *curia* szolgálatára kötelezett személyek közül ezután jutnak *spectabilis* rangra, azok személyesen lássák el mind a *curialisi*, mint a *senatori* közfeladatokat (*munus*), és a *senatori* méltóság (*dignitas*) elnyerése után született gyermekeik is apjuk példájára legyenek kötelezve!²⁹⁵ Aki pedig nem az államigazgatás (*administratio*) fáradságos munkája révén jutott az *illustris*ek közé, hanem csak egy méltóság (*dignitas*) tiszteletbeli címével, az *senatori* feladatait személyesen lássa el, a *curia* iránti kötelezségeinek azonban helyettesek révén is eleget tehet – a saját vagyona terhére! Azonban még *illustris* méltósága megszerzése után született gyermekei is személyesen – nem pedig helyettesek révén – kell hogy ellássák nemcsak *senatori*, hanem *decuri*ói közfeladataikat (*munia*) is.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) április 3-án. Ugyanez a példány Eubulusnak, praefectus praetorio Illyricinek.

²⁹³ Ti. az e területhez tartozó adósságokért, közfeladatokért.

²⁹⁴ Vö. *Cod.* 10.32.60, igen jelentős különbségekkel.

²⁹⁵ Ti. a *curialisi* kötelezettségekre.

12.1.188.²⁹⁶ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Egyebek után: Ha egy *decurio* vagy a *curia* szolgálatára kötelezett személy²⁹⁷ e törvény kibocsátása előtt szolgált (*militia*), vagy korábban lépett szolgálatba, és még most is szolgál, vagy ügyvédi tevékenységet (*causidicina*) folytat a legfényesebb (*amplissimus*) *praefectus*, *Orientis* és *Illyrici* bíróságán (*forum*) vagy a városi bíróságon (*urbanum iudicium*), akkor az ő esetében a korábban kibocsátott uralkodói rendeletek az irányadóak. Ha azonban valaki közülük e törvény (*lex*) kibocsátása után merészelt szolgálatba (*militia*) lépni, semmiféle határidőre vonatkozó előírással sem védekezhet, hanem őt vissza kell juttatni saját helyzetébe (*condicio*), nehogy ő vagy gyermekei, akik az ő ilyen jogállása²⁹⁸ után születtek, elhagyhassák azt a szolgálatot, amellyel hazájuknak (*patria*) tartoznak.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) április 3-án.

12.1.189.²⁹⁹ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Az alexandriai városi előjárókat (*principalis*) – még ha ügyvédkedéssel (*advocatio*) foglalkoznak is – ne terhelje külföldre utazás (*peregrinatio*), sem állami gondnokság (*cura publica*), kivéve amit a saját városukban (*civitas*) bíznak rájuk! A *curia* rangelső tagja (*primus*) pedig, aki az összes közfeladat (*munus*) ellátása során jutott e magas pozícióba, élvezze az első rend *comességének* (*comitiva*) öt évig biztosított méltóságát (*dignitas*), de

²⁹⁶ = *Cod.* 10.32.55, jóval rövidebben.

²⁹⁷ Ez leginkább egy *decurio* fia (esetleg fiúunokája) lehet.

²⁹⁸ Ti. hogy szolgálatba lépett, azaz nehogy akár a később született gyerekei azt higgyék...

²⁹⁹ = *Cod.* 10.32.56, sok apró változtatással.

ne legyen kötelezve a *senatori* feladatokra (*functio*), hanem maradjon a *curiában*!

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

12.1.190.³⁰⁰ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy az alexandriai tanács (*ordo*) öt rangelső tagja (*primates*) mentesüljön (*immunis*) a testi fenytések (*iniuria corporalis*) alól, hogy szabadon szólva védhessék hazájuk (*patria*) érdekeit, ugyanakkor, ha mégis valami bünt követnének el, pénzbüntetéssel lehet sújtani őket! A vizsgálat azonban a *curia* jelenlétében a *vir spectabilis Augustalis* (*praefectus Aegypti*) ítélőszékére (*iudicium*) tartozik.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

12.1.191.³⁰¹ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Illő, hogy aki 30 éven keresztül látta el a polgári közfeladatokat (*munus civile*) Alexandria városában (*civitas*), azt mentesítsék (*excusari*) a fizikai munkával végzendő közfeladatok alól (*munia corporalia*), de a vagyoniak alól (*pecuniaria*) ne. Az érdemeket kell ugyanis figyelembe venni, hogy ezt az előjogot (*privilegium*) alaposan megvizsgált személyek kapják, ne pedig méltatlanok élvezzék válogatás nélkül.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

³⁰⁰ = *Cod.* 10.32.57.

³⁰¹ = *Cod.* 10.32.58.

12.1.192.³⁰² Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy ha a jegyzők (*hypomnematographus*) olyanokat jelöltek (*nominare*) közösségi feladatokra (*publica functio*), akik biztatásukra önként jelentkeztek, akkor nem kell megvárni az *Augustalis* beleegyezését, amely többnyire megvásárolható, hanem elegendő mindkét fél akarata ahhoz, hogy megkezdődjön a feladat (*functio*), ha ez ellen senki sem panaszkodik. Csak ekkor (forduljanak)³⁰³ a fentnevezett helytartóhoz (*iudex*) a jelölt (*nominatus*) és a kinevező (*creator*), egybehangzó jelentésükkel. Ha a helytartó ezt vonakodik átvenni vagy jóváhagyni, akkor tudja meg, hogy büntetésként 25 font aranyat kell fizetnie!

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) augusztus 4-én.

³⁰² = *Cod.* 10.32.59, apróbb módosítással.

³⁰³ Különböző olvasatok és értelmezések, de a jelentés nagyjából ugyanaz.

**CODEX
IUSTINIANUS**

10.32.¹ *A decuriókról, fiaikról és azokról, akik decurióknak
számítanak, valamint hogy hogyan szabadulhatnak
meg a curiával kapcsolatos státuszuktól*²

10.32.1. Imperator Valerianus Augustus
és Imperator Gallienus Augustus
és Valerianus Caesar Caesónak

Ha az apád azt akarta, hogy *decurio* legyél, és e tisztséget (*honor*) még az ő életében rád ruházták, akkor az ő örökösei is felelősek a városi közösségnek (*res publica*) – az apádat ugyanis e téren kezesnek tekintik –, de csak ha a te vagyod már kimerült.³

Kifüggesztetett Aemilianus és Bassus consulsága idején (259) november 27-én.

10.32.2. Diocletianus Augustus
és Maximianus Augustus szent⁴ levelének másolata

A tisztségviselőknek (*magistratus*) figyelniük kell arra, hogy a meghatározott közfeladatokra (*munus*) történő jelöléseket (*nominatio*) akkor végezzék, amikor a *decurio*kat a szokott módon összehívták a *curiába*,⁵ és gondoskodjanak róla, hogy a jelölést (*nominatio*) tüstént a jelölt (*nominatus*) tudomására hozzák egy városi hivatalszolga (*officialis publicus*)

¹ A szöveg hagyományban innentől eggyel kisebb számozás is szerepel, azaz a 32 helyett 31 stb., egészen az 57-ig, onnan pedig kettővel kisebb, azaz 58 helyett 56. Az itt közölt a standard.

² Már a cím is jelzi, hogy pl. a *Digestá*ban szereplő szemelvényekkel ellentétben a *decurio*i pozíció e rendeletekben már nem megtiltás, hanem – főleg anyagi – teher, amelyetől szabadulni akarnak.

³ A témához lásd még *Dig.* 50.1.2 és *Cod.* 10.61.2.

⁴ Ti. császári.

⁵ Azaz nem titokban, mindenki – kivált a jelölendő – háta mögött.

segítségével!⁶ A jelöltnek, ha akarja, legyen lehetősége fellebbezni,⁷ és ügyét a helytartó (*praeses*) előtt lefolytatni a szokott módon. Ha kiderül, hogy valakit eleve nem lehetett volna jelölni, akkor a perköltséget fizesse meg neki a jelölő (*nominator*)!⁸

Nap és consul nélkül.

10.32.3. Ugyanezen Augustusok Iuliusnak

Bár a *decuriōi* tisztet (*honor*) önként vállaltad, mégsem lehet törölni téged a *decuriōk* névsorából (*album*),⁹ még ha azt is állítod, hogy túl öreg vagy.

Kifüggesztetett Diocletianus Augustus második és Aristobulus consulsága idején (285) november 13-án.

10.32.4. Ugyanezen Augustusok Cassianusnak

Kétségtelen, hogy a (*decurio* által) örökbe fogadott fiú az örökbefogadó méltósága alapján *decurio* fiának számít. Ezért őt, akit természetes fiadként vettél a nevedre, a tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) nem ítélni meg nem engedett testi kínzásokra¹⁰ durva jogsértésért, és ezt a tettet megfelelő bírsággal kell büntetni.

Kifüggesztetett Diocletianus Augustus második és Aristobulus consulsága idején (285) november 20-án.

⁶ Vö. *Troes.* 11, a követésekkel kapcsolatban.

⁷ A fellebbezés határideje 2 hónap volt, vö. pl. *CTh.* 11.30.10 = *Cod.* 7.63.1, *CTh.* 11.30.19.

⁸ Ugyanígy *Cod.* 10.69.1.

⁹ Vö. *Dig.* 50.3.

¹⁰ A *decuriōkat* általában nem lehet testi fenytésnek, kínzásnak alávetni, vö. *Dig.* 50.2.14; *Cod.* 10.32.33 vagy *CTh.* 12.1.39; 12.1.47 stb., ezzel szemben lásd *Cod.* 10.32.40, illetve a *CTh.* 12.1.190 = *Cod.* 10.32.57 csak a rangelső öt *decuriōt* vonja ki a testi fenytés alól.

10.32.5. Ugyanezen Augustusok
Alexandernek

Hibásan mondták neked, hogy az atyai hatalom alatt álló fiúkat nem lehet közfeladatokra (*munus*) vagy tisztségekre (*honor*) hívni.¹¹ Ha azonban fiad jelöléséhez (*nominatio*) nem járultál hozzá, akkor az ő hivatalos tevékenységéért nem perelhetnek téged.

*Kifüggesztetett Maximinus második és Aquilinus consulsága idején (286)
... hónap 8-án/10-én.*

10.32.6. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹²
Leontiusnak

A jog nem tiltja, hogy írástudatlan emberek a *decuriók* közfeladatait (*munus*) lássák el.

Kelt az Augustusok consulsága idején (293) április 24-én.

10.32.7. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Diogenianusnak

Jóllehet a testvéreknek osztatlan vagyonuk van, ez nem akadályozza meg, hogy őket a saját nevükben egyenként kötelezzék a polgári közfeladatokra (*munus civile*).

Kifüggesztetett <Hadrianopolisban> az Augustusok consulsága idején (293) május 12-én.

¹¹ E kérdéshez általában lásd *Dig.* 50.1.2.

¹² Diocletianus és Maximianus Augustusok, valamint Galerius és Constantius Caesarok.

10.32.8. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Platonianusnak

A becstelenség (*infamia*) – amelyet kerülnöd kell –, és nem szemeid elvesztése foszt meg a megszerzett tisztségtől (*honor*).¹³

Kelt Nicomediában a Caesarok consulsága idején (294) január 17-én.

10.32.9. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Aureliusnak

Kétségtelen, hogy a *decuri*ók névsorának (*album*) összeállításakor előnyben kell részesíteni az apákat a gyermektelenekkel szemben.¹⁴

10.32.10. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Aureliusnak

Ha a tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) megbizonyosodik arról, hogy az apád elmúlt 70 éves, akkor gondoskodni fog róla, hogy mentessége (*vacatio*) legyen a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól.

10.32.11. Ugyanezen Augustusok és Caesarok Maximusnak

Kétségtelen, hogy a feleséget nem lehet *decurio* férje miatt perelni.¹⁵

¹³ A kötelezettség alól azonban nem mentesít, lásd *Cod.* 10.32.12.

¹⁴ Vö. *Irn.* B, a gyermekek száma számított a választások esetén is (*Irn.* 56), bár különösen a későbbi *constitutio*ók esetén már nem a hagyományos módon zajlott a választás, vö. *nominatio*.

¹⁵ A *decurio*kítétel miatt valószínűleg férje *curialis* kötelezettségeivel kapcsolatos perről lehet szó, hasonló értelemben *Cod.* 4.12.2 (általában a férj „büne” [*culpa*] miatt).

10.32.12. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Zoticusnak

Illő, hogy a becsteléneknek (*infamis*) ne legyen mentessége (*immunitas*), mivel a mentesség kiváltság, nem pedig büntetés.¹⁶

Kelt az Augustusok consulsága idején (293) november 27-én.

10.32.13. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Protusnak

A *decurioi* közfeladatok (*munus*) alól nem ad örökös mentességet (*excusatio*) sem a helytartó (*praeses*) ítélete, sem az 50. életév betöltése, sem pedig a köszvény.

10.32.14.¹⁷ Imperator Constantinus Augustus
Euagriusnak

Egy helytartó (*iudex*)¹⁸ se mentsen fel senkit önhatalmúlag a *curiából*! Ha ugyanis egy ilyesfajta ember valamilyen szerencsétlenség folytán annyira rossz (anyagi) helyzetbe kerül, hogy enyhíteni kell a terhein, akkor az ügyét a mi tudomásunkra kell hozni, hogy neki a polgári közfeladatok alól (*munus civile*) meghatározott időre mentességet (*vacatio*) biztosítsunk.¹⁹

Kifüggesztetett Constantinus Augustus harmadik és Licinius harmadik consulsága idején (313) március 15-én.

¹⁶ Vö. *Cod.* 12.32.8.

¹⁷ = *CTh.* 12.1.1, hosszabban és „magyarázattal”.

¹⁸ *Cod.* 10.32.47 szerint a *curialisok* sem adhatnak mentességet.

¹⁹ Ugyanígy *Cod.* 10.45.1.

10.32.15.²⁰ Ugyanezen Augustus
Hilariusnak, Lucania és Bruttium helytartójának (*corrector*)

Azt akarjuk, hogy az összes *decurio* tartózkodjon a jegyzői (*tabellio*) feladatokról (*officium*).

Kelt Sabinus és Rufinus consulsága idején (316) január 30-án.

10.32.16.²¹ Ugyanezen Augustus
Hilariusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Ha egy *decurio*nak saját vagy városi közösségének (*res publica*) ügyében udvarunkba (*comitatus*) kell jönnie, akkor ő addig nem indulhat el, amíg utazási engedélyt nem kap, miután kérvényt adott be a helytartónak (*iudex*). Ha pedig valaki merészségében figyelmen kívül hagyja ezt a parancsot, az megfelelő büntetésben részesül.

Kifüggesztetett Karthágóban Crispus harmadik és Constantinus harmadik consulsága idején (324) július 9-én.

10.32.17.²² Ugyanezen Augustus
Euagrius *praefectus praetorió*nak

Aki a *curiát* hátrahagyva lépett szolgálatba (*militare*), azt hívják vissza a *curiába*!²³

Kelt Constantinus Augustus hetedik és Constantius Caesar consulsága idején (326) május 17-én.

²⁰ = *CTh.* 12.1.3, jóval hosszabban.

²¹ = *CTh.* 12.1.9, minimális változtatásokkal.

²² = *CTh.* 12.1.13, jóval részletesebben.

²³ Ugyanígy *Cod.* 12.33.2 és 4 (kifejezetten a *militia armataról*), de ugyanezt erősíti meg több lenti *constitutio* is.

10.32.18.²⁴ Ugyanezen Augustus

Ha a tisztségre (*magistratus*) jelöltek (*nominatus*) elmenekülnek, keressék meg őket, és ha kitartóan rejtőzködve maradnak, akkor javaikat adják át azoknak, akiket akkor helyettük a *duumviri* közfeladatok (*munus*) ellátására hívtak! Ha azonban később mégis előkerülnének, akkor két teljes évnyi *duumviri* terhet (*onus*) kell magukra vállalniuk.

10.32.18.1. Mindenkiel szemben hasonlóan kell eljárni, aki megpróbálja elkerülni a közösségi közfeladatok ellátását (*obsequium publicorum munerum*).

Kelt Serdicában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) szeptember 29-én.

10.32.19.²⁵ Ugyanezen Augustus
Lucretius Paternusnak

Mivel érvénytelenek azok a császári leiratok (*rescriptum*), amelyek egyeseknek mentességet (*vacatio*) biztosítanak a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, mindenki köteles ellátni a polgári feladatokat (*civilis necessitas*). Érvénytelen a polgárok (*civis*) vagy a *curia* egyetértésével egyes személyeknek biztosított mentesség (*immunitas*) is, ezért mindenkinek a közfeladatot (*munus*) ellátók közé kell tartoznia.

Kelt Heracleában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) október 25-én.

²⁴ = *CTb.* 12.1.16.

²⁵ = *CTb.* 12.1.17.

10.32.20.²⁶ Imperator Constantius Augustus
és Imperator Constans Augustus
a cirtaiak constantinusi városa (*civitas*) tanácsának (*ordo*)

Méltóságod (*gravitas*) gondoskodjon róla, hogy a szökevény tisztségviselők (*magistratus*) a helyzetüknek megfelelő kötelességeiket (*necessitas*) ellássák, és hogy kötelezzék őket, hogy tüstént visszaadják és megfizessék azokat a költségeket, amelyeket a város (*civitas*) helyettük megelőlegezett!

Kelt Naissusban Acindynus és Proculus consulsága idején (340) január 19-én.

10.32.21.²⁷ Ugyanezen Augustusok Nemesianus *comes*nek

Egyetlen város (*civitas*) egyetlen *curialis*ának sem kell semmilyen feladatot (*inquietudo*) ellátnia a mi (császári) magánvagyonunkkal (*res privata*) kapcsolatban, és ők ilyesfajta feladatokkal (*onus*) még soron kívül sem terhelhetők, mivel elegendő, ha a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) megfelelően ellátják.

Kelt Bessában Acindynus és Proculus consulsága idején (340) augusztus 12-én.

10.32.22.²⁸ Imperator Iulianus Augustus
Iulianus *comes Orientis*nek

A régi uralkodók (*princeps*) megengedték, hogy azokat, akik anyai ágon származnak onnan, az antiochiai *curialis*ok közé sorolják, amennyiben apjuk státusza alapján egy város (*civitas*) sem formál jogot rájuk.

Kelt Antiochiában Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) augusztus 28-án.

²⁶ = *CTh.* 12.1.29, kicsit hosszabban.

²⁷ = *CTh.* 12.1.30.

²⁸ = *CTh.* 12.1.51.

10.32.23.²⁹ Ugyanezen Augustus Iulianus *comes Orientis* nek

Gondoskodni kell azon új *decuriō*król, akik csak nemrég kerültek a *curiā*-ba, hogy ne terheljék őket az adószedők (*susceptor*) korábbi adósságai. Ne engedd, hogy másvalaki jelölésének (*nominatio*) terhe miatt nekik legyen kellemetlenségük, hanem ezek miatt az adósságok miatt azok felelősek, akik azokat a korábbi adófelmérések (*delegatio*) idején okozták!

Kifüggesztetett Berytusban Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) november 1-jén.

10.32.24.³⁰ Ugyanezen Augustus
Leontiusnak, Palaestina *consularis*ának

Ha egy *decuriō*nak 13 gyermeke van, akkor a közfeladatok (*munus*) felől legyen igen tiszteletreméltó nyugalma (*quies*)!

Kelt Antiochiában Iulianus Augustus negyedik és Sallustius consulsága idején (363) március 1-jén.

10.32.25.³¹ Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Valens Augustus a byzacenaiaknak

A *curialis*okat nem kötelezhetik arra a *provinciá*k helytartói (*moderator*), hogy saját városuk (*civitas*) határain túl jelenjenek meg, kivéve, ha az állam szükséglete (*publica necessitas*) úgy kívánja.

Kelt Aquileiában Isteni (Divus) Iovinianus és Varronianus consulsága idején (364) szeptember 12-én.

²⁹ = *CTh.* 12.1.54.

³⁰ = *CTh.* 12.1.55, más megfogalmazással és „magyarázattal”.

³¹ = *CTh.* 12.1.60, jelentős különbségekkel.

10.32.26.³² Ugyanezen Augustusok
Modestus *praefectus praetorió*nak

Egyesek lustaságukban a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) elhagyva távoli és elhagyatott helyekre mennek, és a vallás ürügyén a szerzetesek közösségeihez csatlakoznak.

10.32.26.1. Megfontolt utasításunkkal elrendeljük tehát, hogy ezeket és a hasonló embereket rejtekhelyeikről felkutatva fogják el, és hívják vissza őket hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munia*) elvégzésére, vagy rendelkezésünk értelmében veszítsék el csábító családi vagyonukat, amellyel kapcsolatban elrendeljük, hogy azok kapják meg, akik a közösségi feladatok (*functio*) közfeladatait (*munus*) hajlandók magukra vállalni.

Kifüggesztetett Berytusban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (370/373?) január 1-jén.

10.32.27.³³ Ugyanezen Augustusok
Mauretania Sitifensis lakóinak

Atyja szolgálatának (*militia*) előjogával (*privilegium*) nem mentegetheti magát az, akit nagyapai kötelék fűz a *curiá*hoz. Mert ha valaki katona (*militaris*) nagyapától és *decurio* apától született, akkor az apai feladatot (*functio*) kell követnie.

Kelt Treviriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (370) április 23-án.

³² = *CTh.* 12.1.63, minimális eltérésekkel.

³³ = *CTh.* 12.1.64, bővebben.

10.32.28.³⁴ Ugyanezen Augustusok
Volusianus *praefectus urbinak*

Senki sem nyerhet mentességet (*immunis*) semmiféle előjog (*praerogativa*) révén a kötelező közfeladatok (*munus*) alól.

Kelt Mediolanumban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) június 28-án.

10.32.29. Ugyanezen Augustusok
Germanianusnak, a gall tartományok
(*provincia*) *praefectus praetoriójának*

Aki császári házunk (*domus*) valamely bérlőjének (*inquilina*) és egy *decurio* férjnek a házasságából születik, az nem az apja, hanem az anyja státuszát követi.

Kelt Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) október 13-án.

10.32.30. Ugyanezen Augustusok
Modestus *praefectus praetorióinak*

Nem kétséges, hogy egy városi közösség (*res publica*) *procuratorainak* a köz érdekét szolgáló keresettel (*actio publica*)³⁵ kell élniük.

³⁴ = *CTb.* 12.1.67, kicsit hosszabban.

³⁵ Azaz a köz, a város érdekében perelhetnek.

10.32.31.³⁶ Ugyanezen Augustusok és Gratianus
Modestus *praefectus praetorió*nak

Bármilyen házból (*domus*) is vannak elővezetve,³⁷ akik *curialis* származásúak (*origo*), azokat kötelezni kell a közösségi közfeladatok ellátására (*publicorum munerum functio*). Azokat, akik az ilyeneket rejtegetik, méltóságuk (*existimatio*) elvesztése mellett vagyoni büntetés is fenyegetse, ha a köz hasznát továbbra is a magánemberek érdekei és védelme (*patrocinium*) mögé helyezik!

Kelt Ancyrában Gratianus Augustus második és Probus consulsága idején (371) július 13-án.

10.32.32.³⁸ Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Neoterius *praefectus praetorió*nak

Vissza kell adni a városi tanácsuknak (*ordo*) azokat a fegyverkovácsokat (*fabricensis*), akik *curialis* származásukat (*origo*) és városuk (*civitas*) közfeladatait (*munus*) elhagyták. A többieket azonban ne érje a legkisebb zaklatás (*inquietudo*) se!

Kelt Thessaloniciában Gratianus Augustus ötödik és Theodosius Augustus első consulsága idején (380) március 17-én.

³⁶ = *CTh.* 12.1.76.

³⁷ A továbbiak miatt valószínűleg a gazdagok házaiból, *patrocinium*ából.

³⁸ = *CTh.* 12.1.81, vö. 12.1.82 is.

10.32.33.³⁹ Ugyanezen Augustusok
Eutropius *praefectus praetorió*nak

Az összes helytartó (*iudex*) és a tartományok *rectorai* tartózkodjanak a meggondolatlan jogtalankodás szokásától, és tudják meg, hogy a városi elöljárók (*principalis*) és *decuri*ók közül senkit sem lehet semmilyen bűn vagy vétek sérelme ürügyén megkínozni!

10.32.33.1. Ha pedig a helytartók (*iudex*) közül valaki nyakasságában olyan meg nem engedett őrülségre vetemedett, hogy egy városi elöljárót (*principalis*), *decuri*ót vagy saját – ha lehet így nevezni – *curi*ájának a *senator*át kínzásoknak veti alá, akkor 20 font arany befizetésére büntessék, és örökös becstelenséggel (*infamia*) bélyegezzék meg, hogy ezt még egy különleges császári leirat (*rescriptum*) se moshassa le! És a hivatala (*officium*) is fizessen kincstárunknak (*fiscus*) 50 font aranyat, mivel lehetőséget biztosítunk, hogy szabadon ellentmondjanak, hogy ezáltal a helytartó nyakasságának ellenálljanak!

Kelt Heracleában Eucherius és Syagrius consulsága idején (381) július 21-én.

10.32.34.⁴⁰ Ugyanezen Augustusok
Florus *praefectus praetorió*nak

Ha valaki úgy döntött, hogy vagyonának ügyintézését (*procuratio*) egy *curi*-*alis*ra bízza, akkor a legsúlyosabb büntetéssel sújtsák, mégpedig úgy, hogy semmiféle méltóság (*dignitas*) sem biztosíthat ez alól mentességet (*exceptio*)!

10.32.34.1. Őt pedig, aki nem törődve szabadságával és származásával (*genus*) a legbecstelenebb hitványságot magára vállalva saját hírnevét szolgálai engedelmességgel átkozta el, száműzzék (*exsilium*)!

³⁹ = *CTh.* 12.1.85, apróbb különbségekkel.

⁴⁰ = *CTh.* 12.1.92, apróbb különbségekkel.

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága idején (382) október 23-án.

10.32.35.⁴¹ Ugyanezen Augustusok
Postumianus *praefectus praetorió*nak

A *decuri*ók fiainak visszatartása⁴² esetében magasztosságod (*sublimitas*) tartsa meg a korábbi uralkodók előírásait!

10.32.35.1. Azokat is, akik ügyvédi tevékenységük (*advocatio*) ürügyén elhagyják a *curialis*i terheket (*onus*), kényszerítse, hogy mindent lássanak el, amit bár nem a szükség (*necessitas*) követel meg, de hazájuk (*patria*) mégsem enged el!

10.32.35.2. Sőt rendelje el, hogy még a tanárok (*magister*) fiai is, amennyiben *curialis* származásúak, hasonlóképpen kötelezve legyenek (a *curialis*i terhekre)!

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) április 6-án.

10.32.36.⁴³ Ugyanezen Augustusok
Basilius *comes sacrarum largitionum*nak

A *senatori* rend (*ordo*) mintájára mindenki apja származási helyét (*origo*) kövesse, ne legyenek érvényesek az egyedileg kibocsátott leiratok (*rescriptum*) sem, ha valaki anyja származási helyével (*origo*) védekezve esetleg

⁴¹ = *CTh.* 12.1.98, bővebben.

⁴² Azaz ha valaki távol akarja tartani fiát a *curia* szolgálatától.

⁴³ = *CTh.* 12.1.101, minimális eltérésekkel.

elérte, hogy egy nagyobb *curiából* egy kisebbbe kerüljön, és semmiféle a tartomány szokásaira alapuló kifogást (*exceptio*) ne lehessen emelni!

Kelt Rómában Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) június 16-án.

10.32.37.⁴⁴ Ugyanezen Augustusok
Postumianus *praefectus praetorió*nak

Valahányszor a mi leirataink (*rescriptum*) alapján próbálnak kieszközölni valamit azok, akiket a *curiához* köt a származásuk (*origo*), vagy erre jelölt ki a peres felek között hozott ítélet, ezeknek egyáltalán ne legyen reményük arra, hogy szent rendelkezés ürügyén elhagyhatják a *curiákat*!

Kelt Constantinopolisban Merobaudes második és Saturninus consulsága idején (383) július 19-én.

10.32.38.⁴⁵ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

A hivatalnokok (*officialis*) közül büntetés gyanánt senkit se adjanak át a *curiá*-nak, kivéve, ha valaki a *curiától* menekülve azért kezdett szolgálni (*militare*), hogy ne kelljen ellátnia születéséből fakadó kötelességeit (*officium*)!

12.32.38.1. Figyelmeztessd tehát a joghatóságod (*censura*) alá beosztott összes helytartót (*iudex*), hogy közülük senki se gondolja, hogy büntetés gyanánt bárkit is a *curiához* lehet beosztani, mivel a bűnösöket büntetéssel, nem pedig méltósággal (*dignitas*) kell sújtani!

Kelt Constantinopolisban Richomer és Clearchus consulsága idején (384) november 6-án.

⁴⁴ = *CTh.* 12.1.102.

⁴⁵ = *CTh.* 12.1.108.

10.32.39.⁴⁶ Ugyanezen Augustusok és Arcadius Augustus
Eusignius *praefectus praetorió*nak

A *curialis*okat, még ha azt is hiszik, hogy a mi házunk (*domus nostra*) kiváltsága (*privilegium*) megvédheti őket, vissza kell vinni a *curiába*, saját feladataikra (*functio*) kell kötelezni őket, és fizessék meg a várost ért károkat!

Kelt Honorius, a legnemesebb fiú (*nobilissimus puer*) és Euodius *consulsága* idején (386) december 25-én.

10.32.40.⁴⁷ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Ha valamely városi eljáróról (*principalis*) vagy *decurióról* kiderül, hogy pazarolta a közpénzeket, álnokul járt el a meg nem engedett hozzáírások (*adscriptio*) során, vagy mértéktelen volt az adók behajtása (*exactio*) során, akkor az ősi szokásnak megfelelően nem csak általatok, akikre a hely méltósága miatt a legjelentősebb ügyeket bízta, hanem a rendes helytartók (*iudex*) által is korbácsütésekre kell ítélni.

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus harmadik és Eutropius *consulsága* idején (387) április 1-jén.

10.32.41.⁴⁸ Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Egy *decurio* státuszát (*fortuna*), amelyet születésével nyert el, nem változtathatja meg protekcióval (*suffragium*)⁴⁹ vagy szabálytalan előmenetellel

⁴⁶ = *CTh.* 12.1.114, kicsit hosszabban.

⁴⁷ = *CTh.* 12.1.117.

⁴⁸ = *CTh.* 12.1.118, jóval hosszabban.

⁴⁹ Vö. *Cod.* 4.3.1.

(*ambitio*), és ha öregkora miatt már békében élhetne is, akkor se hagyhatja el a *curiát* amiatt a rendelkezés miatt, amelyet sokak számára gyorsan egyértelműsíteni kell.

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus harmadik és Eutropius consulsága idején (387) július 6-án.

10.32.42.⁵⁰ Imperator Theodosius Augustus,
Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus

Abundantius *comes*nek és *magister utriusque militiae*nek

Semmi közük se legyen a szolgálatban álló (*militaris*) férfiaknak a *curiák*-hoz; tudják meg, hogy semmi sincs megengedve nekik, ami nem tartozik saját hatalmuk (*potestas*) alá, akár *comes*, akár *tribunus*, akár *dux* valaki, egy *curialist* vagy városi előljárót (*principalis*) sem illethet jogtalansággal (*iniuria*), botozással, súlyos ütlegetéssel!

10.32.42.1. Ha valaki ezek után elhamarkodott és megfontolatlan merészséggel a városi előljárók (*principalis*) közül valaki ellen jogtalan személyesértést követ el, tudja meg, hogy 10 font aranyat kell fizetnie büntetésként!

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) július 31-én.

10.32.43.⁵¹ Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Ne kételkedj abban, hogy vissza kell adni a közfeladatoknak (*munia*) mindenkit, aki bár *curialis* származású, mégis a hivatalok (*officium*) különböző

⁵⁰ = *CTb.* 12.1.128.

⁵¹ = *CTb.* 12.1.134, jóval hosszabban.

kiváltságaihoz (*privilegium*) és a hivatali eljárások előjogaihoz (*praeiudicium*) csatlakozott! De nem engedjük, hogy a leiratok (*rescriptum*) vagy a császári engedélyek (*adnotatio*) a közfeladatok (*munus*) elkerülésére szolgáljanak.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) április 12-én.

10.32.44.⁵² Ugyanezen Augustusok
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Senkit sem köteleznek pusztán anyai származásának kötelékei, mivel a nők gyengesége sohasem kötelezte leszármazottaikat olyan feladatokra (*functio*), amelyek alól ők maguk mentesülnek (*immunis*).

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) augusztus 9-én.

10.32.45.⁵³ Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Ennodiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

A jelölések (*nominatio*) módja nem lehet bizonytalan. Ha nem tud jelen lenni mindenki, aki szerepel a *curia* névsorában (*album*), akkor kevesek szükséges vagy véletlen távolléte ne gyengítse annak érvényességét, amit a tanács (*ordo*) nagyobb része célszerűen elrendelt, mivel a tanács (*ordo*) városban lévő kétharmada a *curia* egészének felel meg!

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) május 16-án.

⁵² = *CTh.* 12.1.137.

⁵³ = *CTh.* 12.1.142, egyetlen apróbb módosítással.

10.32.46.⁵⁴ Ugyanezen Augustusok
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munus*) ellátására az érdemeik és vagyonuk révén legméltóbb *curialis*okat kell kiválasztani (*eligere*), nehogy véletlenül olyanokat jelöljenek (*nominare*), akik nem képesek ellátni a közfeladatokat (*functio publica*).

Kelt Olybrius és Probinus consulsága idején (395) szeptember 28-án.

10.32.47.⁵⁵ Ugyanezen Augustusok
Caesarius *praefectus praetorió*nak

A tiszteletbeli *comesi* címet (*honoraria comitiva*) elnyerő *curialis*oknak félniük kell azokat, akiknek a méltányosságára vannak bízva, és ne gondolják, hogy azért érdemelték ki ezt a méltóságot (*dignitas*), hogy megvethessék a helytartók (*iudex*) utasításait!

10.32.47.1. Ha pedig kitartanak e bűnük mellett, 5 font aranyat kell büntetésként fizetniük, és meg kell őket fosztani a tisztségtől (*honor*), amelyet elárultak.

Kelt Constantinopolisban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) december 29-én.

⁵⁴ = *CTb.* 12.1.140, minimális eltéréssel.

⁵⁵ = *CTb.* 12.1.150.

10.32.48.⁵⁶ Ugyanezen Augustusok
Florentinus *praefectus urbinak*

Elrendeljük, hogy a *curialis*ok öröklése során a férfiági rokonságot vegyék figyelembe, még akkor is, ha az apa már eltávozott.⁵⁷

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) december 21-én.

10.32.49.⁵⁸ Ugyanezen Augustusok
Theodorus *praefectus praetorió*nak

Mindenki, aki valamilyen jogcímen egy *curiá*hoz tartozik, hitétől (*superstitio*) függetlenül köteles ellátni a közfeladatokat (*munia*).

Kelt Mediolanumban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) február 13-án.

10.32.50.⁵⁹ Ugyanezen Augustusok
Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Az összes *curialis* kivétel nélkül maradjon a származása szerinti és így rá nézve örökké kötelező *curiá*ban, és aki ebből valamilyen csalás (*fraus*) vagy szabálytalan előmenetel (*ambitio*) révén a tartományok (*provincia*) vezetésébe (*regimen*) vagy az (állam)igazgatásba (*administratio*) került, az tudja meg, hogy nemcsak a *curiá*ban kell maradnia, hanem visszamenőlegesen is el kell látnia az összes közfeladatot (*munus*) az elejétől kezdve!

⁵⁶ = *CTh.* 8.7.19, jóval hosszabban.

⁵⁷ A latinban is kétértelmű: ha már meghalt, vagy ha már elmenekült, de a *CTh.* párhuzamos helye egyértelműen fogalmaz: *fugerint*, azaz elmenekült(ek).

⁵⁸ = *CTh.* 12.1.157, vö. 158 is.

⁵⁹ = *CTh.* 12.1.159, kicsit hosszabban és egyéb apróbb változásokkal is.

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus negyedik és Eutychianus consulsága idején (398) október 25-én.

10.32.51.⁶⁰ Ugyanezen Augustusok
Messala *praefectus praetorió*nak

Jóllehet illő büntetés kilátásba helyezésével rögzítve lett, hogy mi módon kell a *curialis*okat szolgálatuk nevének és méltóságának (*honor*) a fel-függesztésével visszaadni kötelességeiknek (*officium*), mégis azzal a ravasz tervvel álltak elő, hogy saját tartományuk határait elkerülve, mintha csak tiltva lett volna az odamenetelük, más tartományokba mentek. Így annak érdekében, hogy a *curiák* további kárára ezeket ne ösztönözze a rejtőzködés reménye és a büntetlenség vigasza, vágyaikkal szembeszállva elrendeljük, hogy az általuk elhagyott *curiákról* gondoskodjanak ezek vagyonából, ti. azokéból, akik megpróbálták kivonni magukat a városok (*civitas*) köz-feladatainak (*munia*) elvégzése vagy ezek *prosecutiója* alól a számukra régóta tiltott szolgálatba (*militia*) való szabálytalan előmenetellel (*ambitio*) vagy bármilyen más csalárdással.

10.32.51.1. Így ha ők, akiknek a *curia* nyilvánvaló kötelezettségeit (*nexus*) el kell látniuk, rendeletileg felszólítva egy éven túl inkább rejtőzködni akarnak, mintsem visszatérni, akkor tudják meg, hogy az egy év letelte után a tartományok helytartóinak (*moderator*) közbenjárásával az ő vagyonukból kell az általuk elhagyott *curiákról* gondoskodni! És nem hozhatnak fel semmiféle, az idő rövidségére alapuló védelmet.

Kelt Theodorus vir clarissimus consulsága idején (399) augusztus 16-án.

⁶⁰ = *CTh.* 12.1.161, kicsit hosszabban és egyéb apróbb változásokkal is.

10.32.52.⁶¹ Ugyanezen Augustusok
Probinusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Létezik-e a dolgoknak olyan méltánytalan bírása (*arbiter*), aki az igen jó helyzetben lévő és a *curialis*okban bővelkedő városokban (*urbs*) bárkit is a már elvégzett teher (*onus*) megismétlésére kényszerít, hogy amíg egyesekeket még alig avattak be a *curia* rejtelmeibe, addig másokat a folyamatos és megismételt feladatok (*functio*) gyötörnek?

Kelt Mediolanumban Caesarius és Atticus consulsága idején (397) március 17-én.

10.32.53.⁶² Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Euchariusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

A *duumvir* nem gyakorolhatja büntetlenül hivatali jelvényeinek (*fascēs*) hatalmát (*potestas*) városa (*civitas*) területének (*territorium*) határain kívül.

Kelt Ravennában Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága idején (412) március 10-én.

10.32.54.⁶³ Ugyanezen Augustusok
Palladius *praefectus praetorió*nak

Általános érvényű törvénnyel elrendeljük, hogy ha valaki saját *curiá*-jához tartozóként tart igényt egy *decurióra*, és a helytartó (*praeses*) nem elérhető, akkor tudja meg, hogy a szóban forgó *decuriót* – amennyiben ellenkező – *manus iniectio* alkalmazásával a helytartó (*cognitor*) vizsgálata

⁶¹ = *CTh.* 12.5.3, egyetlen apróbb eltéréssel.

⁶² = *CTh.* 12.1.174, hosszabban.

⁶³ = *CTh.* 12.1.181, jóval hosszabban és egyéb változtatásokkal is.

elé kell vinni! A tartomány helytartója (*moderator*) pedig, ha véletlenül kérdés merülne fel a védekezés megbízhatóságával kapcsolatban, 10 font aranyat fizessen büntetésképpen, és hivatalára is ugyanekkora büntetést szabjanak ki, amennyiben három hónapon belül megfelelő tárgyalással a származási hely (*origo*) kérdését nem vizsgálja ki, és büntetés kiszabásával együtt nem adja vissza az illetőt kötelező közfeladatainak (*munus*), ha vétkes, vagy nem hirdeti ki, hogy legyen mentes minden ilyen zaklatástól (*inquietudo*), (ha ártatlan)!

Kelt Ravennában Theodosius Augustus hetedik és Palladius első consulsága idején (416) május 3-án.

10.32.55.⁶⁴ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Ha egy *decurio* vagy a *curia* szolgálatára kötelezett személy szolgálatba (*militia*) merészelt lépni, semmiféle határidőre vonatkozó előírással sem védekezhet, hanem vissza kell juttatni saját helyzetébe (*condicio*), nehogy ő vagy gyermekei, akik az ő ilyen jogállása után születtek, elhagyhassák azt a szolgálatot, amellyel hazájuknak (*patria*) tartoznak.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) április 3-án.

10.32.56.⁶⁵ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Az alexandriai városi előjárókat (*principalis*) – még ha ügyvédkedéssel (*advocatio*) foglalkoznak is – ne terhelje külföldre utazás (*peregrinatio*),

⁶⁴ = *CTh.* 12.1.188, jóval hosszabban.

⁶⁵ = *CTh.* 12.1.189, sok apróbb eltéréssel.

sem állami gondnokság (*cura publica*), csak amit saját városukban (*civitas*) bíznak rájuk!

10.32.56.1. A *curia* rangelső tagja pedig, mivel az összes közfeladat (*munus*) ellátása után jutott e magas pozícióba, élvezze az első rend *comességének* (*comitiva*) két év után biztosított méltóságát (*dignitas*), de mégis maradjon a *curialisok* között!

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

10.32.57.⁶⁶ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy az alexandriai tanács (*ordo*) öt rangelső tagja (*summates*) mentesüljön (*immunis*) a testi fenytések (*iniuria corporalis*) alól, hogy szabadon szólva védhessék hazájuk (*patria*) érdekeit, ugyanakkor ha mégis valami bűnt követnének el, pénzbüntetéssel lehessen sújtani őket. A vizsgálat azonban a *curia* jelenlétében a *vir spectabilis Augustalis* (*praefectus Aegypti*) ítélőszékére (*iudicium*) tartozik.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

10.32.58.⁶⁷ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Illő, hogy aki 30 éven keresztül látta el a polgári közfeladatokat (*munus civile*) Alexandria városában (*civitas*), azt mentesítsék (*excusari*) a fizikai munkával végzendő közfeladatok alól (*munia corporalia*), de a vagyoniak

⁶⁶ = *CTh.* 12.1.190.

⁶⁷ = *CTh.* 12.1.191.

alól (*pecuniaria*) ne. Az érdemeket kell ugyanis figyelembe venni, hogy ezt az előjogot (*privilegium*) alaposan megvizsgált személyek kapják, ne pedig méltatlanok élvezzék válogatás nélkül.

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) június 4-én.

10.32.59.⁶⁸ Ugyanezen Augustusok
Isidorus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy ha a jegyzők (*hypomnematographus*) olyanokat jelöltek (*nominare*) közösségi feladatokra (*publica functio*), akik biztatásukra önként jelentkeztek, akkor nem kell megvárni az akkori *vir spectabilis Augustalis* beleegyezését, amely többnyire megvásárolható, hanem elegendő mindkét fél akarata ahhoz, hogy megkezdődjön a feladat (*functio*), amely miatt senki sem panaszkodik. Csak ekkor (forduljanak) a fentnevezett helytartóhoz (*iudex*) a jelöltek (*nominatus*) és a kinevezők (*creator*) egybehangzó jelentésükkel!

10.32.59.1. Ha a helytartó ezt vonakodik átvenni vagy jóváhagyni, akkor tudja meg, hogy büntetésként 25 font aranyat kell fizetnie!

Kelt Constantinopolisban Isidorus és Senator consulsága idején (436) augusztus 4-én.

10.32.60.⁶⁹ Ugyanezen Augustusok
Thomas *praefectus praetorió*nak

Senki, aki származásánál fogva a *curia* szolgálatára kötelezett, ne láthassa el a *curialis* feladatokat (*curialis functio*) helyettes személy révén, hanem ő

⁶⁸ = *CTb.* 12.1.192, apróbb módosításokkal.

⁶⁹ = (?) *CTb.* 12.1.187, jelentős különbségekkel.

maga személyesen végezze el a közfeladatot (*munus*), amellyel hazájának (*patria*) tartozik, még akkor is, ha *spectabilis* méltóság (*dignitas*) ékesíti! Az egyetlen kivétel, ha mindezt különleges jótétemény (*beneficium*) teszi lehetővé számára.

10.32.60.1. Azoknak azonban, akik tiszteletbeli címmel elnyerték az *illustris* méltóságot (*dignitas*), nincs megtiltva, hogy saját vagyonuk felelősségére helyettesek révén teljesítsék a *curia* számára a közfeladatokat (*munus*).

Kelt Constantinopolisban Eudoxius és Dioscorus consulsága idején (442) február 25-én.

10.32.61. Imperator Leo Augustus
Vivianus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy se Dorotheus *vir illustris* és az ő egész vagyona, se Irenaeus *vir spectabilis tribunus* és titkár (*notarius*) – bár még apja *illustris* méltóságának (*dignitas*) elnyerése előtt született – ne szenvedjen el semmi háborgatást (*inquietudo*) *curialis* származása és státusza miatt. Továbbá a *curialis* státusztól és feladattól (*functio*) mentesüljenek gyermekeik is, akár a már meglévők, akár a később születendők, és egyéb utódaik is, akármikor is szülessenek az idő és a származás örök folytonossága révén. Az isteni emlékezetű Iulianus törvénye ugyanis, amelyet Antiochia város (*civitas*) *curialis*ainak anyai származásával kapcsolatban hirdetett ki,⁷⁰ nem érvényes Dorotheus *vir illustris* vagy Irenaeus *vir spectabilis* esetében, sem az ő vagyonukkal, sem már meglévő vagy bármikor később születendő gyermekeikkel, sem ezek vagyonával szemben.

⁷⁰ Vö. *Cod.* 10.32.22.

10.32.61.1. Előírjuk továbbá, hogy az összes többi személy esetében, aki anyai ágon a fent említett Antiochia városának *curiájához* tartozik, ugyanez a törvény hatályos maradjon.

10.32.62. Ugyanezen Augustus
Constantinus *praefectus praetorió*nak

Ha az, akinek az anyja az igen ragyogó Antiochia város (*civitas*) *decuriójának* a lánya, apja pedig egy másik város (*civitas*) számára sem tartozik közfeladatokkal (*munia*), a tartományi helytartó (*iudex*) vizsgálata során magától bevallja vagy kétségkívül rábizonyul, hogy *curialis* lányától származik, és beírták a *decuriók* névjegyzékébe (*album*), az tudja meg, hogy semmi lehetősége nincs státuszának megtagadására vagy elkerülésére, ne próbálja elutasítani anyai nagyatyja sorsát, és ne kételkedjen abban, hogy alá van vetve a *curialisi* közfeladatoknak (*munia*)!

10.32.62.1. Ha azonban a *curia*, amelyről a jelen rendelkezés szól, nem gondoskodott arról, hogy a fenti rendelkezésnek megfelelően magához kapcsolja a *curialis* lányától származó fiút, akkor a *curia* e fiú utódait semmilyen módon sem zaklathatja. Nem tűrjük ugyanis, hogy annak a fiúnak a mellőzésével, akit a *curialis* lánya szült, az unokát vagy a dédunokát vagy egyéb későbbi leszármazottat pereljének.

10.32.63. Ugyanezen Augustus a *senatus*hoz

Az ifjú Docticius *vir clarissimus* helyzetét semmiképpen sem lehet háborgatni (*inquietare*), sem *curialisi* státuszával, sem az ő javaival kapcsolatban. Az, aki ilyesmit megkísérel, a szentségtörők büntetésével bűnhődjön! Mivel mindenkit, aki apja *illustris* méltóságot biztosító feladatának (*administratio*) ellátása után vagy még aközben születik, meg kell védeni

a *curialis*ok ilyen szándékaitól, kétségtelenül atyai vagyonával együtt, amellyel kapcsolatban senki sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy az atya személyével együtt mentes a *curialisi* kötelezettségtől.

10.32.64. Imperator Zeno Augustus
Sebastianus *praefectus praetori*ónak

Azt akarjuk, hogy azok, akik a *curia* szolgálatára vannak kötelezve, de a mi kegyességünk igen boldog uralkodása óta *comes privatarum*ok vagy *comes Augustae partis*ok, vagy a *comes largitionum* vagy a *comes domesticorum* vagy a *quaestor* vagy a *magister officiorum* igazgatási feladatainak ellátásáig jutottak vagy a jövőben fognak jutni, emiatt a *curialisi* közfeladatok (*munus*) kötelezettségeit ne kerüljék el. Hanem bármikor született gyermekeikkel és vagyonukkal együtt a fenti feladatok ellátásának befejezése után továbbra is álljanak a *curia* szükségleteinek (*commoditas*) szolgálatára, kivéve, ha történetesen e tárgyban hozott egyéb törvények valamilyen más kiváltsággal (*privilegium*) meg nem védik őket,⁷¹ mivel sértetlenül és maradéktalanul akarjuk megőrizni az összes többi törvényesen és uralkodói rendeletek (*constitutio*) által biztosított kiváltságot (*privilegium*)!

10.32.64.1. Hogy azonban ne tűnjék úgy, hogy a számukra engedélyezett tisztségnak (*honor*) csak az üres nevét tartják meg, ezért a méltóságok (*dignitas*) címeivel (*titulus*) rendelkezzenek, továbbá sértetlenül és maradéktalanul megőrizve méltóságuk (*dignitas*) kiváltságait (*privilegium*) a *curialisi* közfeladatokat (*munus curiale*) saját vagyonuk kezessége mellett helyettesek révén is elláthatják!

10.32.64.2. Elrendeljük ugyanakkor, hogy azok, akik uralkodásunk kezdete előtt nyerték el a fentnevezett méltóságokat (*dignitas*), vagyonukkal

⁷¹ Ti. a *curialisi* szolgálattól.

és a méltóság (*dignitas*) (viselése) után született gyermekeikkel együtt legyenek megszabadítva a *curialisi* kötelmekről (*nexus*) és tehertől (*onus*).

10.32.64.3. Elrendeljük továbbá, hogy azok, akik bármikor *patriciusok*, *consulok* vagy *consularisok* lettek vagy lesznek, vagy *magister militumok*-ként vagy *praefectus praetorio Orientis*ként vagy *Illyrici*ként vagy *praefectus urbis*ként láttak vagy fognak ellátni tényleges igazgatási feladatokat (*administratio*), vagyonukkal és a méltóság (*dignitas*) (viselése) után született gyermekeikkel mindenképpen legyenek megszabadítva a *curialisi* kötelmekről (*nexus*) és tehertől (*onus*).

10.32.65.

(Egy görög nyelvű *constitutio* hiányzik itt a kéziratokból.)

10.32.66. (65.) Imperator Anastasius Augustus
Polycarpus *praefectus praetori*ónak

Úgy gondoltuk, hogy az isteni emlékezetű Zeno igen szent⁷² rendelkezését (*constitutio*)⁷³ – amely arról szólt, hogy a *curialisok*at, miután bizonyos kiemelkedő igazgatási feladatokat (*administratio*) vagy méltóságokat (*dignitas*) viseltek, a *curialisi* státuszok (*condicio*) kötelmétől (*nexus*) meg kell szabadítani – abban az egy részletben módosítani kell, amely arról gondoskodik, hogy „azok, akik ugyanazon rendelkezés előtt, de az isteni emlékezetű Zeno uralkodásának kezdete után *comes privatarum* vagy *comes piissimae Augustae partis*ok, vagy a *comes largitionum* vagy a *comes domesticorum* vagy a *quaestor* vagy a *magister officiorum* igazgatási feladatainak ellátásáig jutottak, emiatt a *curialisi* közfeladatok (*munus*) kötelezettségeit

⁷² Ti. császári.

⁷³ Lásd az előző *constituti*ót!

ne kerüljék el. Hanem bármikor született gyermekeikkel és vagyonukkal együtt a fenti feladatok ellátásának befejezése után továbbra is álljanak a *curia* szükségleteinek szolgálatára, kivéve, ha történetesen e tárgyban hozott egyéb törvények valamilyen más kiváltsággal (*privilegium*) meg nem védik őket!”

10.32.66.1. Megparancsoljuk tehát, hogy azok számára is, akik a fent említett igazgatási feladatokat vagy ezek közül az egyiket ellátták, nemkülönben gyermekeik és vagyonuk számára érintetlen és sértetlen legyen az a jótétemény (*beneficium*), amelyet korábban⁷⁴ az *illustris* igazgatási feladat (*administratio*) ellátásával elnyertek,⁷⁵ hogy ti. mind ők, mind azok a gyermekeik, akik az ő ilyesfajta igazgatási feladatuk elnyerése után születtek, a vagyonukkal együtt élvezzék azt a felmentést (*relaxatio*) (korábbi) státuszuk és a *curialis* közfeladatok (*munus*) alól, amelyet a korábbi uralkodói rendelkezések (*dispositio*) biztosítottak számukra, még akkor is, ha ők már személyesen vagy helyetteseik révén az isteni emlékezetű Zeno rendelkezését követően a *curiának* járó közfeladatokat (*munus*) teljesítettek. Ugyanakkor az isteni emlékezetű Zeno ugyanezen rendelete, attól a naptól számítva, hogy kihirdették, érvényességét megtartja, mivel a törvényeknek a jövő számára kell szabályt alkotniuk, nem pedig a múltra nézve jogtalanságot.

10.32.67. (66.) Imperator Iustinianus Augustus
Demosthenes *praefectus praetori*ónak

A *curialis* testületek (*consortium*) érdekeit szem előtt tartva úgy határozunk, hogy senki se hízelegjen magának, és gondolja azt, hogy bizonyos módokon megszabadulhat (a *curiától*), hanem tudja meg, hogy csak a mi törvényünknek (*forma*) megfelelő módon szabadulhat meg a *curialis*

⁷⁴ Azaz Zeno rendelete előtt.

⁷⁵ Azaz amelyet addig élveztek, amíg ténylegesen ellátták a feladatot.

státusztól. Minden korábbi mód, amelyet nem tartalmaz a jelen rendelkezés (*sanctio*), a mai naptól kezdve érvényét veszti.

10.32.67.1. Ha tehát valaki elnyeri a *patriciusi* (*patriciatus*) magas méltóságot (*honor*), vagy megkapja a tiszteletbeli vagy a rendes *consulatus* díszait, és azáltal *consul* vagy *consularis* lesz, vagy a *praefectus praetorió*k feladatait látja el, vagy a *praefectus urbi* tisztséget érdemli ki – és ténylegesen el is látja –, vagy a *magister militum* feladatának ellátást vállalja el, az örülhet, hogy szabad és mentes (*liber et exsors*) az ilyenféle (ti. *curialis*) státusztól vagyonával és utódaival együtt, akik azt követően születtek, hogy a méltóságot (*dignitas*) kiérdemelte, vagy a feladatot ellátta. Korábban született gyermekei megmaradnak régi státuszukban.

10.32.67.2. Az igen ékesszóló (*eloquentissimus*) *praefectus*ok, *quaestor*ok, a kincstár (*fiscus*) *patronus*ai, valamint a *praefectus Orientis*ek és a *praefectus Illyrici* és a *praefectus urbi*ek szabaduljanak meg a *curia* iránti kötelezettségeiktől (*nexus*), vagyonukkal és gyermekeikkel együtt, akik akár e méltóságot (*gradus*) elnyerése előtt, akár utána születtek!

10.32.67.3. Az *agentes in rebus*⁷⁶ vezető *clarissimus* férfiak, továbbá a császári *scrinium memoriae*, a *scrinium sacrarum epistolarum*, a *scrinium libellorum*, a *scrinium sacrarum cognitionum et dispositionum* élén álló *vir spectabilis*ek vagyonukkal és gyermekeikkel együtt, akik a hivatali idejük (*stipendium*) lejártá után születtek, már a régi törvények alapján is elnyerték a *curiától* való szabadságukat.

10.32.67.4. Ezt is megerősítve tekintettel a sok erőfeszítésre, amelyet igen hosszú időn keresztül végeztek, érintetlenül és sértetlenül megőrizzük azt, hogy ők mindannyian mentesüljenek a *curialis* pozíciójuktól vagyonukkal és leszármazottaikkal együtt annak megfelelően, amit a fentiekben mondtunk.

⁷⁶ Különböző feladatokat (hírszerzés, titkosrendőrség) ellátó állami ügynökök.

10.32.67.5. A jövőre vonatkozóan nem engedjük meg, hogy a kincstár (*fiscus*) leendő *patronus*ának a korábban⁷⁷ született gyermekei megszabaduljanak (a *curiától*), nehogy azt merészeljék maguknak követelni, ami még a legmagasabb méltóságoknak (*dignitas*) sem volt megengedve. Az ő utódaik tehát, akik azelőtt születtek, hogy apjuk a kincstár *patronusa* lett, maradjanak meg régi státuszukban.

10.32.67.6. Nem tűrjük, hogy egyetlen *curialis* is bármilyen más módon szabaduljon meg pozíciójától, mint amelyet egyesével felsoroltunk. Akár tartalmazták ezeket a régi törvények – ilyen volt az, hogy pl. az apának korábban is meg volt engedve, hogy három fiából egyet az igen tekintélyes *senatus*nak adjon – vagy a korábbi határozatok (*scitum*), akár nem. De ha van is erre vonatkozó különös szabály (*pragmatica sanctio*) vagy az *eminentissimus praefectus* egy döntése (*sententia*), vagy valamilyen más módot eszközölnek is ki, akkor is mindezek a dolgok hatálytalanok és meg nem történtnek számítanak, és a *curialis*okat vissza kell adni a városuknak (*civitas*), és javaikat is alá kell vetniük,⁷⁸ és számukra semmi mentesség (*excusatio*) nem marad érvényben.

10.68.

(Egy görög nyelvű *constitutio* hiányzik itt a kéziratokból.)

⁷⁷ Ti. mielőtt a mentességet biztosító tisztséget betöltötte volna.

⁷⁸ Ti. a *curialis* szolgálatnak.

10.33. *Ha egy felszabadított rabszolga (libertus)
vagy egy rabszolga (servus) decuriói
pozícióra törekszik*

10.33.1. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Saturninusnak

Ha egy felszabadított rabszolga (*libertus*) nem rendelkezik az aranygyűrű viselésének jogával, és nem is állították vissza születési jogait,⁷⁹ akkor a tartomány helytartója (*praeses*) azon túl, hogy nem engedi, hogy ő a *curia* tagja legyen, a törvény szigorának megfelelően illő büntetéssel is sújtja.

10.33.2. Ugyanezen Augustusok
Orcinának

Ha a tartomány helytartója (*praeses*) megtudja, hogy az, aki *aedilisi* tisztet tölt be, a te rabszolgád (*servus*), és rájön, hogy e szolga helyzetének teljes tudatában pályázott az *aedilisi* tisztségre, akkor őt a *curia* méltóságának (*dignitas*) szolgálai szégyenfolttal való beszennyezéséért megfelelő büntetéssel fogja sújtani. Ha azonban az illető anyja a közvélekedés szerint szabad volt, és ő maga *decuriótól* született, és így tévedésből pályázott a tisztségre (*honor*), akkor őt (a helytartó) egyszerűen csak visszaadja hatalmadba.

⁷⁹ Azaz nem tették hivatalosan *ingenuus*zá császári kegy révén, vö. *Cod.* 8.6.

10.34. *A curialisok ingatlanait (praedium) nem lehet határozat (decretum) nélkül eladni*⁸⁰

10.34.1.⁸¹ Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Arcadius Augustus
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Ha egy *decurio* a szükségtől űzve városi vagy vidéki ingatlanát el (akarja) adni, akkor forduljon az illetékes helytartóhoz (*iudex*), és terjessze elé egyenként az összes, öt szorongató ügyet, és így csak akkor kapjon engedélyt birtokának (*possessio*) eladására, ha az eladás szükségességét bebizonyította! Ilyen eljárás nélkül érvénytelen az eladás.

10.34.1.1. Így lesz biztosítva az, hogy sem a mértéktelen eladót, sem a vevőt, akármilyen státuszú is, nem találják törvényszegőnek. Végére is így később sem lesz semmi, ami miatt az eladó panaszkodhatna, hogy álnokul becsapták, vagy a vevő kényszerítette hatalmával, mivel a hivatalos feljegyzésekből világos lesz, hogy az egyik saját szükségletei miatt adott el, a másik pedig saját akaratából vásárolt.

10.34.1.2. Ha pedig valaki a tiltás ellenére rejtett mesterkedéssel, csalással rászedett személyek révén vásárol meg olyan területet, amelyet *decurio* adott el, tudja meg, hogy elveszíti azt az összeget, amelyet kiadott, és a területet, amelyet megvásárolt, jövedelmével együtt vissza kell szolgáltatnia.⁸²

Kelt Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Euodius consulsága idején (386) november 24-én.

⁸⁰ Ennek és a következő *titulus*nak is az a célja, hogy a *curialisok* vagyona (vagy annak legalább egy jelentős része) maradjon meg a *curia* szolgálatában.

⁸¹ = *CTh.* 12.3.1, több apróbb eltéréssel.

⁸² A *Cod.* 4.44.17 is tiltja a titkos eladást, de a *curia* engedélyét nem részletezi.

10.34.2.⁸³ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Florentius *praefectus praetorió*nak

Sem a *curia*hoz tartozó hagyatékek eladását, sem egy adósságát már megfizetett hagyatéki adós felmentését nem lehet máshogy megengedni, csak ha jegyzőkönyv felvétele mellett a tanács (*ordo*) teljes létszámának vagy többségének a jelenlétekor hozott határozattal jóváhagyták a szerződés megkötését vagy a kötelezettség megszüntetését.

10.34.2.1. Elrendeljük, hogy az ezekből befolyó összeget ingatlanok (*praedium*) vásárlására kell fordítani. Az ezekből befolyó összes jövedelmet, ahogy mondtuk, a lehető legigazságosabb módon ugyanazon *curia* azon közösségi közfeladataira (*publicum munus*) kell fenntartani, amelyek leginkább rászorulnak erre, és mindenki és különösen a leggazdagabbak egyetértésével vagy megfelelő kezesség biztosítása mellett kell a bérlőket kiválasztani.

Kelt Constantinopolisban Felix és Taurus consulsága (428) idején június 9-én.

10.34.3. Imperator Zeno Augustus
Sebastianus *praefectus praetorió*nak

Megtiltjuk, hogy a *curialis*ok határozat (*decretum*) közbeiktatása nélkül adjanak el ingatlant vagy vidéki rabszolgát (*mancipium rusticum*). Határozat nélkül is engedélyezzük azonban nekik az ajándékozást, a cserét és minden egyéb szerződést, mivel a szent⁸⁴ rendelkezések is, amelyeket e tárgyban a régi uralkodók (*princeps*) hoztak, igen sokszor beszélnek ki nem fizetendő árról, így ebből igen világosan meg lehet állapítani, hogy a *decurió*knak csak a határozat nélküli vásárlásról szóló szerződést tiltották meg.

⁸³ Vö. *Cod.* 10.35.1.

⁸⁴ Ti. császári.

10.34.3.1. Mikor pedig az eladás alkalmával a határozatról tárgyalnak, ahogy mondtuk, elrendeljük, hogy az (eladók) vagy azok, akik vásárolnak tőlük, semmiféle költséget ne viseljenek, akár a személy, akár a dolog vagy színházi bőkezűség ürügyén, ahogy állítólag gyakran megesik, és a határozatot sem kell írotábláról felolvasni, hanem a vásárlás jóváhagyásának az ügyében az illetékes helytartó (*iudex*) a *curialis*ok vagy a *curia* nagyobb részének a jelentése alapján hozzon döntést az előterjesztők rosszindulata és a szerződő felek kára nélkül.

10.34.4.

(Egy görög nyelvű *constitutio* hiányzik itt a kéziratokból.)

10.34.5.

(Egy görög nyelvű *constitutio* hiányzik itt a kéziratokból.)

10.35. Milyen esetekben és kiknek kell a *decuri*ók vagyonából a negyedrészt (*quarta*) adni, és az elosztás módjáról

10.35.1.⁸⁵ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Florentius *praefectus praetori*ónak

Elrendeljük, hogy ha egy *curialis* örököse nem tartozik a *decuri*ók testületéhez (*consortium*), akkor az őt megillető jogosultság – akár egyedüli örökös (*ex asse*), akár csak egy részt örököl (*ex parte*), akár a hagyaték

⁸⁵ Vö. *Cod.* 10.32.4.

birtokába utalt személy (*bonorum possessor*) – negyedrészteljes joggal tart igényt a *curia*.

Kelt Constantinopolisban Felix és Taurus consulsága idején (428) június 9-én.

10.35.2. Ugyanezen Augustusok Apollonius *praefectus praetori*ónak

Emlékezünk arra, hogy a nemrég kibocsátott isteni (*divalis*)⁸⁶ törvénnyel az elhunyt *curialis*ok vagyonából a negyedrészt a *curiák* testületeinek adtuk, ha az végakaraturukból kifolyólag vagy akár végrendelet nélkül *curialis* fiaikon kívül bárki másnak jut. Sokan azonban – mintha csak az egész vagyon (*patrimonium*) tönkretételére keresnének alkalmat minden egyes dolog kis részét maguknak követelve – olyannyira szétdarabolták az egész vagyont, hogy míg a hátrahagyott örökségben részesülőknak akarnak ártani, a saját jogaikat is tönkreteszik.

10.35.2.1. Ezek túlzott szabadosságát előrelátó rendelkezéssel megzabolázva a *curialis*októl megtagadjuk annak lehetőségét, hogy önhatalmúlag megszerezzék egy elhunyt vagyonát. Az örökösnek, akihez akár végrendelet nélkül, akár közvetlenül vagy hitbizomány (*fideicommissarius*) révén jut az örökség, kell gondoskodnia arról, hogy az egész hátrahagyott vagyont (*patrimonium*) négy részre osszák, hogy az összes rész között tartsanak sorsolást, hogy a véletlen döntse el, melyik negyedrészt jut a *curiának*, és melyik háromnegyed rész illeti egyben az örököst vagy a hitbizományost (*fideicommissarius*).

10.35.2.1a. Így ti. a fentnevezett utódok és a *curia* meg fog szabadulni attól a bonyodalomtól, hogy a vagyon közös tulajdonosai legyenek. Mivel természetesen hiba az, hogy úgy elhanyagoljuk azt, amit közösen birtoklunk,

⁸⁶ Ti. császári.

hogy úgy tűnik, semmije sincs annak, aki nem birtokolja az egészet, és végül, míg a másét irigyeljük, pusztulni hagyjuk saját részünket is.

10.35.2.2. Mivel az elhunyt javainak negyedrészt át kell adni a *curiának*, elrendeljük, hogy az ingatlanvagyont, amelyet nem lehet egykönnyen elrejteni, és ha nyilvánoságra kerül, az sem okoz kárt, a *curialisok* felügyelete alatt kell felbecsülni és felosztani. Nem tűrjük azonban, hogy az ingóságokat – akár élők,⁸⁷ akár eszközök, akár bármi más, ami ilyen jogállású – kivigyék a köz elé, és nyilvánosságra kerüljenek, így elrendeljük, hogy bízni kell az örökösökben, akik miután esküt tettek, maguk között gondosan felbecsülik, hogy mi mennyit ér. Mi lehet ugyanis olyan durva és embertelen, mint a családi vagyon közszemlére tételével és felvonultatásával felfedni a vagyontalan szegénységét, a gazdagságot pedig nyilvánvalóvá tenni az irigység számára?

10.35.2.3. Ami az adósságok behajtását illeti, ha az örökösök nem akarnak helytállni valamiért, amiért a *curia* mint negyedrészt perelhet, akkor miután esküt téve biztosítékot adtak, az adósoktól (az örökösök) egyenként hajtásuk be a rájuk eső részt! Ha pedig valaki úgy halt meg, hogy adóssága volt, akkor az adósság rájuk eső részét mind az örökösök, mind pedig a *curia* köteles megfizetni.

10.35.2.4. Ha pedig a gyakran említett örökösök ki akarják vonni magukat az eskütétel alól, akkor az ingatlanvagyon mintájára a *curialisok* folytassanak le mindenre kiterjedő alapos vizsgálatot, úgy, hogy az elhunyt összes javait vigyék nyílt területre, és a *curialisok* jelenléte mellett tartsák meg a vagyon megvizsgálását és felosztását!

10.35.2.5. Elrendeljük, hogy minden olyan esetben, amikor a negyedrészt a *curiát* illeti, a megkötött egyezségek érvényesek és sértetlenek legyenek.

⁸⁷ Ti. rabszolgák vagy haszonállatok.

10.35.2.6. A *curialis*ok, azaz a *decuri*ók fiainak, unokáinak és dédunokáinak a mintájára – akikre elrendeltük, hogy a teljes vagyon szálljon – a *decuri*ók lányával, lányunokájával vagy lánydédunokájával kapcsolatban is elrendeljük, hogy ha (e nőrokon) ugyanazon város (*civitas*) egyik előjárójának (*principalis*) a felesége, ahonnan apja, nagyapja vagy dédapja származik, akkor akár végrendelet nélkül, akár a végakaratból kifolyólag a teljes vagyon feletti tulajdonjog minden részében sértetlenül⁸⁸ legyen az övé.

10.35.2.7. Ha pedig a szülők⁸⁹ halála után csak hajadonok vagy özvegyek maradnak, akkor azt akarjuk, hogy három év türelmi idő legyen – a serdületlenek esetében a serdülőkor elérése után, a serdültek vagy az özvegyek esetében pedig a szülők halálát követően –, amely időszak alatt a negyedrészt kérdése függőben legyen. Ha pedig a nő ugyanazon város *curialis*ához megy hozzá, akkor a negyedrészt örökjogon maradjon meg nála! Ha azonban ezen idő alatt egyáltalán nem megy férjhez, vagy nem ahhoz a *curi*ához tartozó férfihez megy hozzá, akkor a teljes vagyon mondott része a *curi*áé lesz, a városi vagy vidéki birtokok háromévi jövedelmével együtt. Ez esetben is úgy kell esküt tenni az ingóságok mennyiségéről és felbecsült értékükről, valamint keresetek indításáról és fogadásáról, mint ahogy kívülállók (*extraneus*) esetében lett előírva.

10.35.2.8. Ha azonban az elhunyt anyja vagy nagyanyja abban az időben, amikor a fiú vagy az unoka meghal, ugyanazon város (*civitas*) *curialis*ának a felesége, akkor nem tűrjük, hogy elveszítsék a negyedrészt.⁹⁰

10.35.2.9. Azt a külső örököszt (*heres extraneus*), akit a rokonság joga ugyan elválaszt, de ő mégis ugyanazon város (*civitas*) *curi*ájának szolgálatára kötelezett, a fenti negyedrészt kiadása alól mentesítjük.

⁸⁸ Azaz mintha *curialis* örökölné, nem kell a negyedrészt a *curi*ának adni.

⁸⁹ Értelemszerűen csak az apa, özvegyekhez lásd lent!

⁹⁰ Mivel a vagyon a *curi*ánál marad ebben az esetben is.

Kelt Constantinopolisban Dioscorus vir clarissimus és Eudoxius vir clarissimus consulsága után (413) március 9-én.

10.35.3. Imperator Iustinianus Augustus
Mena praefectus praetorióinak

(Előfordul, hogy) valaki köteles ellátni a *curialis* közfeladatokat (*munia*), és egy vagy több fiú vagy lány marad utána, de fiára vagy fiaira saját vagyonának csak kis részét hagyja – de azért annyit, amennyi megakadályozza őket abban, hogy megtámadják a végrendeletet –, míg vagyonát másokra hagyja, és így a vagyon ezen elosztása miatt *curialis* fiának vagy fiainak csak a vagyon igen kis része marad meg, annak ellenére, hogy a teljes *curialis* közfeladat (*munus*) a férfitódokat terheli, akik akár fiai, unokái vagy ükunokái, mind kötelezve vannak a *curialis* státusz betöltésére. Elrendeljük tehát, hogy az ilyesfajta méltánytalanság megszűnjék, és a végrendelkező a férfitódokra negyedrésznél kevesebbet ne hagyhasson, akár egy, akár több fiú van – és ezt a részt az se csökkentse, ha lánytestvéreik vannak –, hogy ők *curialis*okként ne csak tesütkkel, hanem vagyonukkal szolgálva is részt vállaljanak a *curia* feladataiból.

10.35.3.1. Ehhez még azt is elrendeljük, hogy ha egy *curialis* több lánygyermeket hátrahagyva távozik ebből a világból, s egyikük ugyanazon város (*civitas*) *curialis*ának lett a felesége, s az örökség többi részét pedig vagy azokra a lányaira hagyta, akik nem kötöttek ilyen házasságot, vagy pedig idegenekre (*extraneus*),⁹¹ akkor legyen világos, hogy nem tesz eleget a *curiának* úgy, ahogyan azt Theodosiusnak Apolloniushoz írott törvénye előírja.⁹² A vagyon (*patrimonium*) negyedrésze tehát teljes egészében a *curiának* járjon, akár úgy, hogy az egyetlen lánynak kell odaadni, aki *curialis*hoz ment feleségül, akár úgy, hogy a többi örököstől kell begyűjteni.

⁹¹ Lehet kifejezetten családon kívüli örökös (*heres extraneus*), de akár az is elképzelhető, hogy a város, a *curia* számára idegen, azaz nem – vagy nem abban a városban – *curialis*.

⁹² *Cod.* 10.35.2.

A lánynak pedig, aki *curialishoz* ment feleségül, kétségkívül mentesnek (*immunis*) kell maradnia az ilyenfajta negyedrészes átadásától, mivel férje révén saját személyére vonatkozóan már eleget tett a *curiának*. Mindezt be kell tartani akkor is, ha a *curialis* záradékkal ellátott végrendeletet hagyva hunyt el, de akkor is, ha végrendelet nélkül halt meg.

10.35.3.2. De ha kevesebbet vagy semmit sem hagynak örökül, akkor az apa vagyonából ezt mindenképpen a *curialis* fiúnak vagy a lánynak, aki ugyanazon város (*civitas*) *curialisához* ment hozzá, kell juttatni. Semmi akadályt nem lehet a *curia* elé gördíteni még akkor sem, ha a fentnevezett törvény szerint egy *curialis* halálakor olyan fiú, unoka, dédunoka, apa, nagyapa vagy dédapa lesz az örökös, akit a *curialis*i kötelezettségek (*nexus*) alól felmentett valamely méltóság (*dignitas*) vagy jogos ok. E téren ugyanis a legeggyértelműbben azt akarjuk, hogy Theodosius törvénye korlátozva legyen.

10.35.3.3. És általánosságban elrendeljük, hogy egy esetben sem örökölhettek a fiúutódok vagy a *curialisszal* házasságban élő lányok az apa vagyonának negyedrészenél kevesebbet, vagy ha nincsenek fiúk vagy lányok, csak más örökösök, akkor a *curia* a korábbi törvényeknek megfelelően az elhunyt *curialis* vagyonának negyedrészt kapja meg vigaszul.

Kelt Constantinopolisban Iustinianus Augustus második consulsága idején (528) június 1-jén.

10.35.4.

(Egy görög nyelvű constitutio hiányzik itt a kéziratokból.)

10.35.5.

(Egy görög nyelvű constitutio hiányzik itt a kéziratokból.)

10.37. *A fizetésről (salarium)*

10.37.1.⁹³ Imperator Constantinus Augustus
Marcellinusnak, *comes Orientis*nek

A városi közösség (*res publica*) pénzéből senkinek sem lehet fizetést (*salarium*) adni, csak annak, aki ezt a mi személyre szóló parancsaink alapján nyerte el.⁹⁴

Kelt Constantinopolisban Limenius és Catullinus consulsága idején (349) október 3-án.

10.38. *Ha egy curialis, elhagyva városát (civitas), inkább falun (rus) akarna élni*

10.38.1.⁹⁵ Imperator Arcadius Augustus és Imperator
Honorius Augustus Eutychianus *praefectus praetorió*nak

Megparancsoljuk, hogy az összes *curialist* fenyegetéssel kell figyelmeztetni, hogy ne hagyják el városaikat (*civitas*), és ne meneküljenek el onnan, azért hogy falun lakjanak, annak tudatában, hogy a birtokot (*fundus*), amelyért elhagyták a várost, a kincstárnak (*fiscus*) kell adni, és így nélkülözni fogják a falusi birtokot (*rus*), amelyért a hazájuk (*patria*) elhagyásával bizonyították tiszteletlenségüket (*impius*).⁹⁶

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus negyedik és Honorius Augustus harmadik consulsága idején (396) december 15-én.

⁹³ = *CTh.* 12.2.1, kicsit hosszabban.

⁹⁴ A *Dig.* 50.9.4 alapján tanárok és orvosok kaphatnak fizetést.

⁹⁵ = *CTh.* 12.18.2, tiltja a falura költözést a *CTh.* 12.18.1 is.

⁹⁶ Az *impius* melléknévben (vö. *pius*) a hálátlanság, a városukkal szembeni kötelességtelenség, felelősség, szeretet hiánya stb. van benne.

10.39. *A polgárokról (municeps) és az originariusokról*⁹⁷

10.39.1. Imperator Antoninus Augustus Silvanusnak

Mivel azt mondom, hogy származási helyed (*origo*) révén byblosi vagy, ugyanakkor betelepült lakos (*incola*) is a berytosiaknál, méltán kényszerítenek arra, hogy mindkét városban (*civitas*) ellásd a közfeladatokat (*munus*).⁹⁸

10.39.2. Imperator Gordianus Augustus Frontónak

Ha, ahogy mondom, az a nő, aki hitbizomány (*fideicommissum*) miatt szabadon bocsátott (*manumittere*) téged, egy olyan nőtől kapta a jogos szabadságra vonatkozó megbízást, akinek a származási helye (*origo*) Aquitania tartományban volt, akkor te is annak a helyzetének és annak a városnak a jogát nyered el, ahonnan az származott, aki téged szabadon bocsátott. Jónak látszott ugyanis, hogy a hitbizomány miatt felszabadítottak azoknak a helyzetét kövessék, akik a szabadságot ténylegesen megadták, nem pedig azokét, akik kérték (ti. a hitbizomány révén).

10.39.3. Imperator Philippus Augustus Patroclusnak

A jog alapján egyértelmű, hogy a fiúkat apjuk származási helyén (*origo*) lehet tisztségekre (*honor*) és közfeladatokra (*munus*) kötelezni, nem pedig az anyjuk városában (*materna civitas*), még ha ott is születtek, hacsak nincs ott a lakóhelyük (*domicilium*).⁹⁹

⁹⁷ Ugyanerről a témáról szól a *Digesta* 50.1 *titulusa*.

⁹⁸ Pl. örökbefogadás révén is kötelezhető a kettős közfeladat-ellátásra, vö. *Cod.* 8.47.7, bővebben lásd a *Dig.* 50.1.17.4-hez írt jegyzetet.

⁹⁹ Egy kivételes esetre lásd *Cod.* 10.32.22.

10.39.4. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Secundusnak

Nyilvánvaló, hogy senki sem szabadulhat meg saját származási helyétől (*origo*) tetszése szerint.

10.39.5.¹⁰⁰ Imperator Constantinus Augustus
Maximusnak, a Kelet *vicarius*ának

Bárki, akinek akár kisebb, akár nagyobb városban (*civitas*) van a származási helye (*origo*), ha e származási hely elkerülése végett egy másik városba költözött betelepült lakosként (*incolatus*), és ezzel kapcsolatban megkísérelte akár könyörgéssel, akár csalással, hogy saját városának a származási helyből fakadó jogait kijátssza, az viselje mindkét város *decurio*i terheit, az egyikben saját döntése miatt, a másikban pedig származási helye miatt!
Kifüggesztetett Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) december 25-én.

10.40. *A betelepült lakosokról (incola), és hogy hol van a lakóhelyük (domicilium), és azokról, akik tanulmányaik miatt másik városban (civitas) élnek*

10.40.1. Imperator Antoninus Augustus Paulinusnak

Nem árt neked,¹⁰¹ ha mikor betelepült lakos voltál (*incola*), elvállaltál valamilyen közfeladatot (*munus*), amennyiben a lakóhelyedet (*domicilium*) megváltoztattad, mielőtt még más tisztségre (*honor*) hívtak volna.

¹⁰⁰ = *CTh.* 12.1.12.

¹⁰¹ Ti. ha most azon az alapon akarnak tisztségre kötelezni, hogy korábban is láttál el közfeladatot a városban.

10.40.2. Imperator Alexander Augustus
Crispusnak

Isteni (*Divus*) Hadrianus egy levele alapján úgy tekintjük, hogy akik tanulmányaik miatt egy másik városban időznek, azoknak ott még nincs lakóhelyük (*domicilium*) – kivéve, ha 10 év elteltével is azon a helyen van az otthonuk (*sedes*) –, és az apának sincs ott lakóhelye, bár ott tanuló fiát gyakran meglátogatja.¹⁰²

10.40.2.1. De ha bebizonyosodott, hogy a laodiceaiak igen fényes városában (*civitas*) más okból van lakóhelyed (*domicilium*), akkor a hazugság nem fog segíteni abban, hogy ne lásd el a közfeladatokat (*munus*).

10.40.3. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Alexandernek

Igaz, hogy azokat, akik egy városhoz (*civitas*) tartozó területen (*territorium*) időznek, nem kötelezik közfeladatok (*munus*) ellátására és tisztségek (*honor*) viselésére, mint a betelepült lakosokat (*incola*).

10.40.4. Ugyanezen Augustusok Alexandernek

Mivel azt mondjátok, hogy nem onnan származtok (*originalis*), és nem is vagytok betelepült lakosok (*incola*), a közjog tekintélye nem engedi, hogy közfeladatokra (*munus*) kötelezzenek pusztán egy ház vagy birtok alapján, még ha ez egy *decurio* vagyonából származik is.¹⁰³

¹⁰² A kérdéshez a következő *constitutiones* mellett lásd még *Dig.* 50.1.17.5 és 50.1.35.

¹⁰³ Ilyen jellegű problémákhoz lásd *Cod.* 10.35.

10.40.5. Ugyanezen Augustusok
Alexandernek

Ha feleséged hazájában (*patria*) vagy bárhol máshol lakóhelyet (*domicilium*) létesítettél, a betelepült lakosokra vonatkozó jog alapján önként ugyanazon város közfeladataira (*munus*) kötelezted magad.

10.40.6. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹⁰⁴
Marcellusnak

Igen bizonyos, hogy ha a városnak (*civitas*) nincs semmilyen különleges előjoga (*privilegium*), akkor az egyes embereket csak a származási hely (*origo*) vagy az önként választott lakóhely (*domicilium*) alapján lehet polgári közfeladatokra (*munus civile*) hívni.

10.40.7. Ugyanezen Augustusok és Caesarok
Aureliusnak

Polgárrá (*civis*) a származási hely (*origo*), a szabadon bocsátás (*manumissio*), a polgárok közé történő bevásárlás (*adlectio*) tesz, míg betelepült lakossá (*incola*) a lakóhely (*domicilium*) – ahogy Isteni (*Divus*) Hadrianus is igen világosan kijelentette egy rendeletében (*edictum*).

10.40.7.1. Kétségtelen, hogy az egyes embereknek ott van a lakóhelye (*domicilium*), ahol házi tűzhelyük (*lar*), valamint dolgaik és vagyonuk java része; ahonnan nem távoznak, ha semmi nem szólítja el őket; ahonnan ha elutaznak, úgy tűnik, hogy idegenben vannak, és ha oda visszatérnek, megszűnnek idegenben lenni.

¹⁰⁴ Galerius és Constantius.

10.40.8. Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Arcadius Augustus ...

Úgy tekintjük, hogy a *senatorok*nak méltóságuk (*dignitas*) miatt a legszentebb városban (*urbs*)¹⁰⁵ van lakóhelyük (*domicilium*).

Kelt Valentinianus Augustus és Neoterius consulsága idején (390) március 1-jén.

10.40.9.¹⁰⁶ Ugyanezen Augustusok
Martinianus *comes Orientis*nek

Egy nőt férje tisztsége alapján (*honor*) léptetünk elő; férje származása (*genus*) alapján tesszük nemessé; férje személye alapján határozzuk meg az illetékes bíróságot (*forum*) és változtatjuk meg a lakóhelyet (*domicilium*).

10.40.9.1. Ha pedig később egy alacsonyabb rendű férfi felesége lesz, akkor a korábbi méltóságtól (*dignitas*) megfosztva az új férj státuszát követi.

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) november 10-én.

¹⁰⁵ Constantinopolis, korábban, illetve nyugaton Róma.

¹⁰⁶ = *Cod. 12.1.13*, vö. *CTb. 2.1.7* (jelentősen rövidebb).

10.41. Arról, hogy az apa és a fiú nem folytathatja egymás tisztségét (*honor*) vagy közfeladatát (*munus*), és az időközökről (*intervallum*)¹⁰⁷

10.41.1. Imperator Severus Augustus
és Imperator Antoninus Augustus
Septimius Zenónak

Ahogy nem kell ugyanabban a családban folytatni a tisztségeket (*honor*) és a közfeladatokat (*munus*), ha az apa és a fiú is *decurio*, úgy a mentességeknek (*vacatio*) megadott időtartamok sem lehetnek hasznára másoknak, mint akiket újra ugyanarra vagy más tisztségre (*honor*), illetve akiket ugyanarra vagy más közfeladatra (*munus*) hívnak.

10.41.1.1. Csecsemő fiad helyett sem, akiből azt akartad, hogy *decurio* legyen, kényszeríthetnek arra, hogy terheket (*onus*) vállalj, jóllehet a jövőre nézve ígéreteddel kötelezted magad, mégis úgy kell tekinteni, hogy azokkal kapcsolatban nyilvánítottad ki akaratomat, amelyeket rá lehet bízni.¹⁰⁸

10.41.2. Imperator Gordianus Augustus
Cyrillusnak

Két ugyanolyan tisztség (*honor*) között ötévnyi mentesség (*vacatio*) jár, míg különböző tisztségek között három. Akik követi feladatot (*legatio*) láttak el, azokat kétéves mentesség (*vacatio*) illet meg.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ti. a mentességek/tisztségek közötti időközök.

¹⁰⁸ Vö. *Dig.* 50.1.21.6.

¹⁰⁹ *Cod.* 10.65.3: csak „tengerentúli” követség esetén.

10.41.3. Imperator Diocletianus Augustus,
Imperator Maximianus Augustus
és a Caesarok Niciának

A császári rendeletek gyakran meghatározták, hogy az időközök, amelyek egyetlen személy esetére vonatkoznak, egyáltalán nincsenek hasznára a testvéreknek, még ha közösen birtokolják is javaikat.

10.41.3.1. Ha azonban mellőztek olyanokat, akik bár alkalmasak rá (*idoneus*), még nem láttak el közfeladatot (*munus*) – pedig kötelezhetőek erre –, akkor a tartomány helytartója (*praeses*) gondoskodni fog arról, hogy ne háborgassanak újra titeket, ha úgy találja, hogy már korábban engedelmeskedtetek a polgári közfeladatoknak (*civile munus*).

10.42. *A vagyoni közfeladatokról*
(*munus patrimoniorum*)¹¹⁰

10.42.1. Imperator Antoninus Augustus
Philocyriusnak

A polgári közfeladatokat (*civile munus*) sorban, a vagyon nagyságának megfelelően kell ellátni.

10.42.2. Ugyanezen Augustus
Maternusnak

A közfeladatokat (*munus*), amelyeket a köz haszna érdekében a vagyonra (*patrimonium*) szabnak ki, mindenkinek el kell látnia.

¹¹⁰ Vö. *Dig.* 50.4 *passim*.

10.42.3. Imperator Alexander Augustus Atiliusnak

Akik mentességet (*immunitas*) nyertek a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól, azoknak a vagyoni (*patrimonium*) terheket (*onus*) el kell vállalniuk. Idetartozik az is, hogy a vendégeket (*hospes*) is el kell szállásolniuk.

10.42.4. Imperator Valerianus Augustus
és Imperator Gallienus Augustus
Nerónak

Teljesen logikusnak tűnik az a döntés, amellyel a tartomány helytartója (*praeses*) úgy határozott, hogy a szekereket húzó lovak táplálása nem a személyekhez (*persona*), hanem a vagyonhoz (*patrimonium*) tartozik. Ha méltánytalan lenne, akkor is érvényes marad, mivel elmulasztottad a szükséges fellebbezést (*appellatio*).

10.42.5. Imperator Carus Augustus,
Imperator Carinus Augustus
és Imperator Numerianus Augustus Antepistusnak

Senkinek sem lehet mentessége (*excusatio*) a vagyoni (*patrimonium*) közfeladatok (*munus*) alól az életkor vagy a gyermekek száma alapján.

10.42.6. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Polymestusnak

Foglalkozásod és kérésed ellentmondásban áll egymással. Miközben azt állítod, hogy filozófus vagy, legyőz a vak kapzsiság, és megpróbálsz egyedül

mentesülni (*recusare*) a vagyonodhoz (*patrimonium*) kapcsolódó terhek (*onus*) alól. A többiek példáján láthatod, hogy hiába teszed mindezt.¹¹¹

10.42.7. Ugyanezen Augustusok Alexandernek

Még a kiskorúakat is alá szokták vetni a vagyoni közfeladatoknak (*munus patrimoniorum*). Ebből megértheted, hogy hiába kérsz teljes mentességet, mivel szükséges, hogy alávedd magad azoknak a közfeladatoknak (*munus*), amelyek költséggel járnak.

10.42.8. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹¹² Longinusnak

A *protostasia*, a papság (*sacerdotium*) és a tízes testületi tagság (*decaprotia*) nem fizikai munkával járó közfeladat (*munus corporale*), hanem kétségtelenül vagyoni (*patrimonium*).

10.42.9. Ugyanezen Augustusok és Caesarok Marciának

A vagyoni közfeladatokat (*patrimoniorum munus*) a nőknek is vállalniuk kell.

10.42.10. Ugyanezen Augustusoknak és Caesaroknak
a *praefectusok*hoz szóló szent leveleinek másolata

A rendkívüli adóketésekkal (*indictio*) kapcsolatban jelezzük a helytartóknak (*praeses*), hogy tudják meg, az összes birtokost és mindenki mást is

¹¹¹ Hasonlóan *Cod.* 10.53.8 és *Dig.* 50.5.8.4.

¹¹² Galerius és Constantius.

kötelezni kell, mivel világos, hogy ezek vagyoni közfeladatok (*patrimonii munus*), amelyeket méltán magára kell vállalnia mindenkinek, hogy a köz kötelezettségeinek (*obsequium publicum*) annál könnyebben eleget tegyenek.

10.43. *Hogyan kell a polgári közfeladatokat (civile munus) kiszabni?*

10.43.1. Imperator Carus Augustus,
Imperator Carinus Augustus
és Imperator Numerianus Augustus
Felicianusnak

Azt mondom, hogy amikor kineveztek (*creare*) az *angariák* teljesítőjének, fellebbeztél ez ellen, ezért a tartomány helytartója (*praeses*), ha megtudja, hogy te egy másik *curia* tagja vagy, nem fogja engedni, hogy más testület közfeladatainak (*munus*) ellátására hívjanak, mivel azon testület terheire vagy kötelezve, amelyhez állításod szerint tartozol.

10.43.2. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus Dionysiusnak

Logikus, hogy azokat, akik a magasabb tisztségeket (*honor*) már ellátták, nem lehet az alacsonyabbakra hívni.

10.43.3. Ugyanezen Augustusok Eutychianusnak

Mivel határozottan állítod, hogy már minden közfeladatot elláttál (*munus*), a tartomány helytartója (*praeses*) nem fogja engedni, hogy ugyanazokra a közfeladatokra (*munus*) hívjanak, amennyiben vannak egyéb olyan polgárok (*civis*), akik a polgári kötelezettségeket (*obsequium civile*) el tudják látni.

10.43.4. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹¹³
Reginusnak

A tartomány helytartója (*praeses*) nem fogja tűrni, hogy a polgári közfeladatok (*munus civile*) mértéktelen kiadásokkal terheljenek meg, miközben másokat nem vesznek igénybe, hanem a sorrenddel kapcsolatban – emlékezve a jogra és a vagyonbecslésre (*censura*) – ügyelni fog a méltányosságra.¹¹⁴

10.44. *Azokról, akik önként vállaltak közfeladatokat* (munus)

10.44.1. Imperator Alexander Augustus
Felicianusnak

A *veteranusok*, akik bár védekezhettek volna a nekik biztosított mentességgel (*immunitas*),¹¹⁵ mégis inkább *decuriók* szerettek volna lenni saját hazájukban (*patria*), nem kaphatják vissza a mentességüket (*excusatio*), amelyet egyszer már elhagytak, kivéve, ha egy meghatározott feltétel (*lex*) vagy megegyezés (*pactum*) által mentességük (*immunitas*) megmaradt, vagy csak a teher (*onus*) egy részét ismerték el.

10.44.2. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus Valeriusnak

Akinek mentessége (*vacatio*) van a közösségi közfeladatok alól (*publicum munus*), ha a *decuriói* tisztt kivételével valamilyen tisztséget (*honor*) önként elvállal, az az őt megillető kiváltságot (*privilegium*) nem veszíti el amiatt,

¹¹³ Galerius és Constantius.

¹¹⁴ Vö. *CTh.* 12.5.3 = *Cod.* 10.32.52 és *Dig.* 50.4.3.15.

¹¹⁵ Vö. *Dig.* 50.5.7. A *veteranusoknak* járó mentesség feltételeihez lásd még *Cod.* 10.55 és 56.

hogy engedelmeskedett hazája (*patria*) szükségleteinek, vagy a dicsőség iránti vágyból rövid ideig enyhített a közjog előírásán.

10.44.3. Imperator Leo Augustus
Pusaetus *praefectus praetorió*nak

Aki nem *curialisi* státuszú, azt semmilyen hátrány (*praeiudicium*) se érje státuszával és helyzetével kapcsolatban, ha valamely városban (*civitas*) saját akaratából bármilyen tisztséget (*honor*) vagy közfeladatot (*munus*) viselt! Hanem ő, gyermekei és összes jövőbeli leszármazottja maradjon – vagyonával együtt – szabad és mentes (*liberi alienique*) minden ilyenfajta kötelezettségtől (*nexus*)! Azzal a feltétellel, hogy ha valamilyen (köz)feladatot (*functio*) önként vállálnak, és ebből kifolyólag pénzt kell átvenniük, akkor – amennyiben visszafizették azt, ami ebből a nekik adott pénzből maradványként náluk maradt – minden zaklatás és helyzetüket fenyegető veszély nélkül távozhatnak (a feladatból).

10.44.3.1. Ha pedig közülük valaki a *decuriók* összes közfeladatát (*munus*) vagy feladatát (*functio*) vagy tisztségét (*honor*) önszántából, minden kényszer nélkül ellátta, akkor e törvénnyel elrendeljük, hogy ő bőkezűségéért cserébe annak a városnak az atyja (*pater civitatis*) legyen, amelyben önkéntes polgárnak (*municeps*) mutatkozik, amennyiben ezt ő is szeretné.

Kelt Constantinopolisban Basiliscus és Herminericus consulsága idején (465) november 9-én.

10.44.4. Imperator Iustinianus Augustus
Mena *praefectus praetorió*nak

Az akarjuk, hogy azok, akik eredetileg nem *curialisi* státuszúak, de később valamely város (*civitas*) *curiájához* csatlakoznak, bízzanak abban, hogy

utódaik – nemcsak a már megszületettek, hanem a *curiá*hoz történő csatlakozás után születők is – szabadok (*liber*) maradnak a *curialis* státusztól, függetlenül attól, hogy kifejezetten azzal a feltétellel csatlakoztak, hogy utódaik mentesek maradjanak az ilyen státusztól, vagy hogy semmi ilyen kijelentést nem tettek. Egyik esetben sem merésznél senki azt állítani, hogy gyermekeik vagy a *curiá*hoz való csatlakozás után született utódaik kötelesek apjuk státuszát követni. Ezzel a különleges jótéteménnyel (*beneficium*) buzdítottunk ugyanis mindenkit arra, hogy serényebben nyújtson ilyenféle segítséget a városnak (*civitas*), úgy, hogy az ilyen *decurio* leszármazottait hagyják békén a *decurio* vagyonának negyedrészt (*quarta portio*) érintő ügyekkel,¹¹⁶ mivel az ő vagyonuknak mentesnek kell maradnia minden *curialisi* tehertől (*gravamen*).

10.44.4.1. Ha azonban bebizonyosodik, hogy az elhunytnak a *curialisi* közfeladatok (*munus*) intézése (*administratio*) vagy az egyszer vagy többször ugyanazon *curiára* háramló negyedrészt (*quarta portio*) vagy bármi más ügy miatt adnia kellett valamit ugyanannak a *curiának*, akkor kétségtelen, hogy örököseinek ugyanazt biztosítaniuk kell a *curialis*oknak.

10.44.4.2. Jelen törvény hatálya alól azonban ki kell venni azokat az ügyeket, amelyekről nemcsak a régi törvények (*lex*), hanem a mi rendelkezéseink (*constitutio*) is rendelkeztek azokkal a vér szerinti fiúkkal (*naturalis*) kapcsolatban, akiket vér szerinti apjuk azzal a feltétellel (*lex*) adott vagy fog ezután adni a *curiának*, hogy akár végrendeletileg, akár végrendelet nélkül törvényes örökösei legyenek. Ennek megfelelően nemcsak a vér szerinti fiúk, hanem a tőlük származó férfitódók is az apa státuszát kövessék, vagy ha férfitódók nincsenek, akkor az elhunyt vagyonának a negyedrésze (*pars quarta*) a *curiának* jár!

¹¹⁶ Lásd *Cod.* 10.35.

10.45. Azokról, akik a császártól (princeps)
kaptak mentességet (vacatio)

10.45.1.¹¹⁷ Imperator Theodosius Augustus,
Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Rufinus *praefectus praetorió*nak

Egyetlen *curialis* se kapjon ideiglenes mentességet (*vacatio temporaria*), kivéve amelyet történetesen jogos és kivizsgált esetekben a mi leiratunk (*adnotatio*) megengedett!

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus harmadik és Abundantius consulsága idején (393) június 4-én.

10.46. A közfeladat alól való mentesség
(vacatio muneris)¹¹⁸

10.46.1. Imperator Gordianus Augustus
Ianuariusnak

Méltón válaszolták azt leiratban (*responsum*), hogy a közösségi közfeladat (*munus publicum*) alóli mentesség (*vacatio*) csak azokra vonatkozik, amelyeket nem törvény (*lex*), *senatusi* határozat (*senatus consultum*) vagy császári rendelet (*constitutio*) határozott meg. Ha teljesítetted ezt a jogi előírást, de a tisztségviselők (*magistratus*) elkezdtek soron kívüli közfeladatokra (*munus extraordinarium*) hívni, akkor a helytartóhoz benyújtott fellebbezés (*appellatio*) révén védhetnek meg a jog előírásai.

¹¹⁷ = *CTh.* 12.1.135.

¹¹⁸ Ehhez és a következő *titulus*sokhoz is bővebben lásd *Dig.* 50.5 és 6.

10.47. *A decuriók határozatai (decretum), amelyekkel mentességet (immunitas) adnak valakinek*

10.47.1. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Ursinusnak

*A decuriók határozata (decretum) senkinek sem adhat mentességet (immunitas), kivéve a szabad tudományok tanárait és az orvosokat.*¹¹⁹

10.47.2. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹²⁰ Cassiusnak

A tanács (*ordo*) részrehajló határozatait (*ambitiosum*¹²¹ *decretum*) a szent rendelkezések (*constitutio*) érvénytelenítik.

10.48. *A közfeladatok (munus) alól való mentességekről (excusatio)*

10.48.1. Imperator Carus Augustus,
Imperator Carinus Augustus
és Imperator Numerianus Augustus
Demetriusnak

Akikről bizonyos, hogy a mi ügyeinket igazgatták (*procurare*),¹²² azoknak is el kell látniuk a méltóságuknak (*dignitas*) megfelelő polgári közfeladatokat (*munus civile*).

¹¹⁹ Vö. *Cod.* 10.32.14 = *CTh.* 12.1.1 és *Cod.* 10.45.1 = *CTh.* 12.1.135. A tanárokról és az orvosokról lásd *Cod.* 10.53.

¹²⁰ Galerius és Constantius.

¹²¹ Vö. *Dig.* 50.9.4.

¹²² Azaz császári *procuratorok* voltak.

10.48.2. Diocletianus Augustus és Maximianus
 Augustus február ...-i jegyzőkönyvének részlete ...
 Miután Firmust és Apollinariust bevezették, és mikor
 az antiochiaiak többi vezető városi előjárója (*principalis*)
 is ott állt, Sabinus így szólt ... Diocletianus:¹²³

Mentességet (*indulgentia*) adtunk a polgári és a személyes közfeladatok (*munus civile et personale*) alól bizonyos méltóságoknak (*dignitas*), azaz azoknak, akik *protectorok* vagy *praepositusok* voltak. Őket tehát nem fogják személyes vagy polgári közfeladatokra (*munus personale aut civile*) hívni.

10.48.3. Ugyanezen Augustusok Marinusnak

A gyámsággal való foglalatosság nem mentesít (*excusare*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, ha ugyanis valakire három különböző ház feletti gyámságot bízunk egyszerre, az sem biztosít ilyesféle jótétéményt.

10.48.4. Ugyanezen Augustusok Attalusnak

A vízi orgonán (*hydraula*) játszóknak semmiképpen sem igazolhatják, hogy mentességük (*immunitas*) van a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól.

10.48.5. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹²⁴ Marcellinusnak

A közügyben távollévők *procuratorainak* nincs mentességük (*vacatio*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól.

¹²³ A szövegahagyományban fennmaradt görög részletek érthetetlenek.

¹²⁴ Galerius és Constantius.

10.48.6. Ugyanezen Augustusok és Caesarok Gaiusnak

Bizonyos, hogy a vadászok pusztán e foglalkozásuk miatt nem rendelkeznek mentességgel (*immunitas*).

10.48.7. Imperator Constantius Augustus Catullinus *vicarius*nak

Világos, hogy a régi szokásnak megfelelően minden közfeladat (*munus*) alól mentesülnek (*immunis*) a ruhakereskedők (*vestiarius*), a lenszövők (*linteo*), a bíborkereskedők (*purpurarius*) és a parthus bőrökkel kereskedők (*parthiarius*), akik önfeláldozása minket szolgál.¹²⁵

10.48.8.¹²⁶ Ugyanezen Augustus Taurus *praefectus praetori*ónak

Jónak láttuk, hogy egyetlen helytartó (*iudex*) se szabjon ki beszolgáltatást a tartománybeliekre (*provincialis*), hogy ezáltal mindenki buzgó serénységgel csak azokat teljesítse, amelyek a meghatározott adóelőírások révén kötelezőek, vagy amelyről a mi kegyelmességünk (*clementia*) dönt, hogy be kell szolgáltatni, akár a szokott adókivetések szentesítik ezt, akár korábbi uralkodói levelek.

10.48.8.1. Elrendeljük azonban, hogy ha valami ilyesmire mégis szükség lenne, akkor azt a te magasságod (*celsitudo*) elé kell terjeszteni, te hozz róla döntést, és miután teljesítették a dolgot, a mi tudomásunkra kell hozni, hogy a mi parancsunk erősítse azt meg.

10.48.8.2. Ha pedig valaki jogtalan meggondoltságában mégis megpróbál valami többet behajtani, az köteles négyszeres büntetést fizetni.

¹²⁵ Egyéb listák a mentességet biztosító foglalkozásokról: *Dig.* 50.6.7 és *Cod.* 10.66.1.

¹²⁶ = *CTb.* 11.16.8 és 11, jóval bővebben.

10.48.8.3. E parancsunk szigorúságának el kell rémítenie a helytartókat (*ordinarius iudex*) és a hivatalok (*officium*) (tagjait), ti. ha az ő kedvező engedékenységük vagy nemtelen félrenézésük révén egy *curialis* megfontolatlanul elkövet valamit, akkor őket is a kár összegére kell büntetni.

Kelt Mediolanumban Constantius Augustus kilencedik és Iulianus Caesar második consulsága idején (357) április 1-jén.

10.48.9.¹²⁷ Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Valens Augustus
és Imperator Gratianus Augustus
Claudiusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Helyesnek látszik arról gondoskodni, hogy senki se gondolja, hogy pénzzel megválthatja a személyes (köz)feladatot (*personalis functio*).¹²⁸

Kelt Triveriben (sic!) Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (370) december 1-jén.

10.48.10.¹²⁹ Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Hypatius *praefectus praetorió*nak

(Császári) magánvagyonunk (*res privata*) kiváltságainak (*privilegium*) megmaradása mellett az örökjoggal megjelölt¹³⁰ birtokokat (*praedium*) semmi soron kívüli teher ne érje, ne terhelje ezeket olyan járulékos költség, amelyet gyakran ráadásként, az eredetileg meghatározott adón (*canon*)

¹²⁷ = *CTh.* 14.3.12, jóval bővebben.

¹²⁸ Vö. *Dig.* 50.4.16pr.

¹²⁹ = *CTh.* 11.16.13.

¹³⁰ Azaz bérbe adott.

felül követelnek! Mivel semmit sem veszünk el a kiváltságok (*privilegium*) alapján felbecsült aranyadóból (*aurarius canon*) azon az alapon, hogy parancsunkra megváltozott az adófizetés.¹³¹ Az sem helyes, ha másokkal ugyanolyan helyzetben lévőknek tekintik azokat, amelyek (ti. birtokok) az *annona* beszolgáltatásán kívül az adófizetés örök időkre megállapított előjogaival (*praerogativa*) rendelkeznek.

Kifüggesztetett Karthágóban Eucherius és Syagrius consulsága után (382) április 13-án.

10.48.11.¹³² Ugyanezen Augustusok
Syagrius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy az összes polgári közfeladat (*civile munus*) alól mentesüljenek (*exsors*) azok, akik *comes* tisztséggel (*honor*) a *magister memoriae*, a *magister ab epistulis* vagy a *magister a libellis* tisztségét töltötték be, valamint azok, akik ugyanott jámborságodnak (*mansuetudo*) szolgáltak a válaszok (*responsum*) megfogalmazásával és lepecsételésével.

10.48.11.1. Azok tehát, akik korábban a palotánkban ilyen minőségben szolgáltak, büszkék lehetnek, hogy a nekik megfelelő előjogokkal (*privilegium*) rendelkeznek. Akik pedig magasabb méltóságokig (*dignitas*) jutottak, nem kevésbé élvezzék, hogy e pozíciójuk előjogai (*privilegium*) megilletik őket!

Felolvasatott Capuában Antonius és Syagrius consulsága idején (382) augusztus 30-án.

¹³¹ Ti. ha fizetnének is valamit soron kívül, az eredetileg meghatározott adót nem csökkentik.

¹³² = *CTb.* 11.16.14, jóval bővebben.

10.48.12.¹³³ Ugyanezen Augustusok
Hypatius *praefectus praetorió*nak

A legmagasabb méltóságok (*dignitas*) viselői, valamint a császári tanács (*consistorium*) *comesei*, a titkáraink (*notarius*) és valamennyi *cubicularius* és tiszteletbeli volt *cubicularius*¹³⁴ legyenek felmentve az összes alantas (*munera sordida*) közfeladat alól!

10.48.12.1. A többieket pedig, akiket a palotai vagy a palotán belüli katonai szolgálat előjogai (*praerogativa*) illetnek meg, ugyanez a kiváltság (*privilegium*) egyesítse, amennyiben igazolják, hogy korábbi törvények alapján ilyen felmentés (*exceptio*) illeti meg őket, de úgy, hogy mutassák be, hogy e jótéteményeket nem egyes személyeknek biztosították,¹³⁵ hanem közösen adományozták az ilyen méltóságoknak (*dignitas*) vagy testületeknek (*corpus*)! A mindkét nyelv szónoklat- és irodalomtanárait illető régi szokás maradjon érvényben!

10.48.12.2. Az alantas közfeladatok (*munera sordida*) alóli felmentés (*exceptio*) pedig ilyen legyen: a fentebb összefoglalt méltóságok (*dignitas*) vagyonára (*patrimonium*) ne szabjanak ki lisztkészítő feladatot, kenyérsütést vagy molnárkötelezettséget, se az ilyen férfiakra rendkívüli ló- vagy fogatállítást (*parangaria*),¹³⁶ kivéve azokat, akik a szokásoknak megfelelően a raetiai határt biztosítják, vagy akiknek az illyricumi hadsereget kell támogatniuk a szükségleteknek és az adott helyzetnek megfelelően!

10.48.12.3. A fenti személyektől nem lehet megkövetelni a középítkezéseken vagy a kézművesmunkákban, sem pedig a mészoltásban való részvételt. A kivételezett férfiak vagyonának nem kell faanyagot vagy

¹³³ = *CTh.* 11.16.15, jóval bővebben.

¹³⁴ A császári „hálószoba” őrzői, fontos állami pozíció.

¹³⁵ Azaz nem egyénileg, ilyen-olyan úton megszerzett mentességről van szó.

¹³⁶ Vö. *Cod.* 12.50.2; 12.50.19.

deszkát szolgáltatnia. Az ilyen férfiktól a szénbeszolgáltatás is távol legyen, kivéve azt a mennyiséget, amelyre rendszeresen a pénzverésnek vagy régi szokás alapján a fegyvergyártásnak szüksége van! Ugyanígy a köz- vagy szakrális épületek építése és helyreállítása (sem lehet feladatuk), és az újoncállítással és az újoncmegváltással összefüggő kötelezettséggel se bízzák meg őket! Az ilyesfajta előjogokkal megerősített vagyonnak nem kell vállalnia a követek (*legatus*) vagy az *adlectus*ok költségeit.

10.48.12.4. Mindez azonban csak azon vagyonok (*patrimonium*) hasznára van, amelyeket olyan ember birtokol, aki a méltóságot (*dignitas*) személyesen viselte.

10.48.12.5. Általános előjoggal (*praerogativa*) felmentjük az alantas közfeladatok (*sordida munera*) teljesítése alól azokat is, akik hasonló tisztséget (*honor*) láttak el.

Kelt Antonius és Syagrius consulsága idején (382) december 9-én.

10.48.13.¹³⁷ Ugyanezen Augustusok és Arcadius
Neoterius *praefectus praetorió*nak

Az egyes személyeknek adott, az alantas közfeladatok (*sordida munera*) alóli mentesség (*excusatio*) nem szállhat át az örökösre vagy az utódra. És nem is lehet örökké tartó, mivel nyilvánvaló, hogy nem a dolgoknak, hanem a személyeknek biztosítottuk ezt, tekintettel méltóságukra (*dignitas*) vagy szolgálataikra (*militia*).

Kelt Mediolanumban Arcadius Augustus és Baudo consulsága idején (385) április 14-én.

¹³⁷ = *CTb.* 11.16.16, jóval bővebben.

10.48.14.¹³⁸ Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Arcadius Augustus
Tatianus *praefectus praetorió*nak¹³⁹

Elrendeljük, hogy azt a törvényt,¹⁴⁰ amelyet a soron kívüli (*extraordinarius*) és az alantas közfeladatokról (*sordida munera*) a (köz)feladatok (*functio*) kifejezett megnevezésével és a méltóságok (*dignitas*) megjelölésével egyértelműen fogalmazva írtunk elő, azokkal kapcsolatban is be kell tartani, akikre a mi ajándékaink (*munus*) áradnak, hogy ne csak szolgálatuk (*militia*), hanem életük végéig élvezzék ugyanazon jótevémenyeket (*beneficium*).

Kelt Mediolanumban Tatianus és Symmachus consulsága idején (391) március 22-én.

10.48.15.¹⁴¹ Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Messianus *comes rerum privatarum*nak

Egyértelműen és teljes mértékben megparancsoljuk, hogy a mi vagyunkhoz (*patrimonium nostrum*)¹⁴² tartozó birtokok – akár bérlik őket, akár örökös használatban vannak –, ne ismerjenek el a rendes (terheken) felül se rendkívüli adót, se követelt pénzt, se bármit az alantas közfeladatok (*sordida munera*) közül. Ezt rendelték el ugyanis az isteni (*divus*) császárok (*princeps*), és ezt újította meg fenségünk is.

¹³⁸ = *CTh.* 11.16.19.

¹³⁹ A *CTh.* szerint *praefectus praetorio Orientis*.

¹⁴⁰ A *CTh.* 11.16.18 leszögezi, hogy a soron kívüli közfeladatok alól nincs mentesség, de az alantasok alól igen (magas állami tisztviselők, tanárok, rétorok stb. számára).

¹⁴¹ = *CTh.* 11.16.20.

¹⁴² Ti. a császári vagyonhoz.

10.48.15.1. Ha tehát bármelyik helytartó (*iudex*) ez ellen tesz, az tudja meg, hogy 5 font aranyat kell fizetnie a saját vagyonából, másik 5-öt a hivatalából (*officium*), és ugyanekkor büntetés sújtja a *curialis*okat, akik siettek e hibás parancsot teljesíteni.

Kelt Mediolanumban Olybrius és Probinus consulsága idején (395) június 15-én.

10.48.16.¹⁴³ Ugyanezen Augustusok
és Theodosius Augustus
Melitius *praefectus praetorió*nak

Az *illustris* személyektől távol tartjuk az alantas közfeladatokat (*sordida munera*) és a soron kívüli kötelességek (*necessitas*) hátrányait.

Kelt Ravennában Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága idején (412) február 15-én.

10.49. *Mely közfeladatok (munus) és szolgáltatások (praestatio) alól nem mentesülhet (excusare) senki?*

10.49.1.¹⁴⁴ Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Herculius *praefectus praetorió*nak

Mindenki köteles kiváltság(ra tekintet) (*privilegium*) nélkül az illyricumi szükségletekre ellátmányt (*species*) beszerezni és szállítani. Elrendeljük ugyanis, hogy senki se késlekedjen e feladatok ellátásában valamilyen kiváltságra (*privilegium*) hivatkozva.

¹⁴³ = *CTb.* 11.16.23.

¹⁴⁴ = *CTb.* 11.17.4, kicsit bővebben.

10.49.1.1. De ha a szükség erre kényszerít, azzal a feltétellel lássanak el ilyenfajta begyűjtési feladatot, hogy nemcsak az alkalmasakat veszik igénybe, hanem mindenki köteles ellátni ezt a közfeladatot saját vagyonának és adóosztályának megfelelően, a leggazdagabbakkal kezdve, a legszegényebbekkel bezárólag.¹⁴⁵

Kelt Constantinopolisban Bassus és Philippus consulsága idején (408) április 11-én.

10.49.2.¹⁴⁶ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Taurus *praefectus praetorió*nak

Mivel isteni hatalmasságunk (*numen*) igen sikeres hadjáratának (*expeditio*) az érdekében mindenhol az összes tartományban, amerre csak utunk visz, (mindenki) köteles szolgálatunkra lenni, elrendeljük, hogy senki se mentesüljön a szállítás (*angaria*), a soron kívüli szállítás (*parangaria*), a szekérállítás vagy bármilyen egyéb közfeladat (*munus*) alól, hanem megparancsoljuk, hogy mindenki, akár a mi császári házunkhoz (*domus divina*) vagy a tiszteletreméltó Augusta házához vagy a szent és sérthetetlen (*sacrosanctus*) egyházakhoz vagy bármilyen egyéb *illustris* házhoz tartozzon is, ha nincs mentesítve különös szabállyal (*lex pragmatica*) vagy uralkodói engedéllyel (*divina adnotatio*), esetleg császári utasítással (*sacrum oraculum*), akkor köteles a mi hadjáratunk időtartama alatt a rendelkezésére állni a te hatalmas székhelyed adókievetéseinek (*indictio*).

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus hatodik és Nomus consulsága idején (445) február 17-én.

¹⁴⁵ Ebben esetleg az is benne lehet, hogy a legszegényebbek csak akkor, ha a gazdagok hozzájárulása nem volt elég.

¹⁴⁶ = *Cod.* 1.2.11, rövidebben.

10.49.3. Imperator Leo Augustus
Dioscorus *praefectus praetorió*nak

Ezzel az igen előrelátó törvénnyel (*lex*) elrendeljük, hogy minden mentesség (*excusatio*) felfüggesztésével – egyetlen személlyel vagy méltósággal (*dignitas*) sem kivételt téve – a magasztosságod (*sublimitas*) irányítása alá rendelt valamennyi területen, ha a szükség úgy kívánja, akadálytalanul történjen a falak építése, a gabona és bármi egyéb termény begyűjtése, aszerint, ahogy nagyságod (*magnitudo*) hasznosnak és előnyösnek látja.

10.50. *Akik az életkoruk miatt mentesülnek* (excusare)

10.50.1. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Severinusnak és a többi arabiai szónoklattant
tanulónak (*scholasticus*)

Azt állítjátok, hogy szabad emberhez méltó tanulmányokkal foglalkoztok, különösen pedig a jogi tanulmányokkal, mégpedig Phoenice tartományban, a berytusiak városában (*civitas*), így annak érdekében, hogy a köz hasznáról és a ti reményeitekről is gondoskodjunk, elrendeljük, hogy 25 éves korotokig egyikőtöket sem lehet elszólítani tanulmányaitól.

10.50.2. Ugyanezen Augustusok
Theodorusnak

Mivel azt állítod, hogy a hatalmad (*patria potestas*) alól már elbocsátott fiaid még a törvényes kor (*legitima aetas*) alatt vannak, méltán kéred, hogy a szabad emberhez méltó tanulmányaiktól ne hívják el őket. Így nem lehet őket olyan személyes közfeladatokkal (*munus personale*) megbízni,

amelyek nem a vagyonhoz (*patrimonium*) kapcsolódnak, amennyiben nincs hiány polgárokból.

10.50.3. Ugyanezen Augustusok Prote(s)i lausnak

Nyilvánvalóan jogszerű, hogy aki 55 évesnél idősebb, azt akarata ellenére nem lehet személyes közfeladatokra (*munus personale*) hívni.

10.50.3.1. Ennek megfelelően, mivel azt mondd, hogy 70 évesnél idősebb vagy, ha a jelölés (*nominatio*) során fellebbezéshez (*appellatio*) folyamodtál, akkor jogosan kereshetsz védelmet a tartomány helytartójánál (*praeses*).

10.51. Akik betegség miatt (mentesülnek)

10.51.1. Imperator Gordianus Augustus Cassianusnak

Ha atyád annyira megvakult, hogy mindkét szeme világát teljesen elvesztette, akkor könnyítést (*levamentum*) kap a személyes közfeladatokkal kapcsolatban.¹⁴⁷

10.51.2. Imperator Diocletianus Augustus és Imperator Maximianus Augustus Iulianusnak

Mivel azt mondd, hogy ízületi betegségged elgyengített, a közjog tekintélyénél fogva a személyes közfeladatok (*personale munus*) alól mentesülni (*vacatio*) fogsz.

¹⁴⁷ Mivel nem részletezi, valószínűleg teljes mentességet, de a latinban csak *levamentum* ~ könnyítés szerepel.

10.51.3. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹⁴⁸ Celernek

A köszvény nem biztosít mentességet (*excusatio*) a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól. Mivel azonban azt állítod, hogy lábaid betegsége olyannyira kínoz, hogy még saját ügyeidben sem tudsz megfelelően eljárni, keresd fel a tartomány helytartóját (*rector*), aki ha meggyőződött állításaid hitelességéről, nem fogja engedni, hogy fizikai munkával járó közfeladatokra (*corporale munus*) hívjanak!

10.51.4. Ugyanezen Augustusok és Caesarok Reginusnak

Jogos, hogy az apa testi betegsége nem biztosít mentességet (*excusatio*) fiának a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól.

10.52. Azokról, akiknek gyermekeik száma vagy
szegénységük miatt jár mentesség (*excusatio*)

10.52.1. Imperator Alexander Augustus Verecundusnak

A gyermekek száma a tisztségek (*honor*) alól nem mentesít (*excusare*).¹⁴⁹

10.52.2. Imperator Philippus Augustus
és Philippus Caesar Severinusnak

Helyesebbnek tűnt, hogy azt a fiút, akit az ellenség elfogott, és még nem tért vissza, ne lehessen beleszámítani az apa számára a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól való mentességbe (*excusatio*).

¹⁴⁸ Galerius és Constantius.

¹⁴⁹ A közfeladatok alól viszont igen, lásd pl. *Cod.* 10.52.3 és 5, *Dig.* 50.5.2.1.

10.52.3. Ugyanezen Augustus és Caesar
Nonnusnak

A szülők helyébe lépő unokákat be szokták számítani helyettük.

10.52.3.1. Ezért ha a gyermekek ötös számát¹⁵⁰ az elhunyt gyermekektől származó unokák kipótolják, a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól a rendeleteknek (*constitutum*) megfelelően mentesül (*excusare*) az, akiről azt mondd, hogy az apád.

10.52.4. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Domnusnak

Mivel azt állítod, hogy javaidat (*facultas*) fiadnak adtad, és így semmid sincs, már nem kötelezhetnek a polgári közfeladatokra (*munus civile*) a vagyonod (*patrimonium*) miatt, mivel az már megszűnt a tiéd lenni.¹⁵¹

10.52.5. Ugyanezen Augustusok és Caesarok¹⁵²
Marcíanak

Isteni (*divus*) atyáink elrendelték, hogy azon személyes közfeladatok (*personale munus*) alól, amelyeket nemüknek megfelelően a nőkre is kiszabhatnak, a férfiak mintájára az öt életben lévő gyermek alapján a nőket is mentesíteni kell (*excusare*).¹⁵³

¹⁵⁰ Lásd a *Dig.* 50.4.3.6-hoz írt jegyzetet és lent a *Cod.* 10.52.6-ot!

¹⁵¹ A vagyontalanság mentességet biztosít a vagyoni közfeladatok alól, vö. *Dig.* 50.4.1-2 és lent *Cod.* 10.52.6.1.

¹⁵² Galerius és Constantius.

¹⁵³ A nők közfeladatáról (*munus*), sőt tisztségéről (*honor*) beszél a *Cod.* 10.64.1 is.

10.52.6.¹⁵⁴ Imperator Constantinus Augustus
Dalmatiusnak

Illő, hogy azok – bármilyen neműek is legyenek –, akiknek öt gyermeke van, rendelkezzenek az egyszer már megszerzett mentességgel (*vacatio*). Azzal a feltétellel, hogy ha ezen gyermekek között van törvényes korú (*legitima aetas*),¹⁵⁵ akkor apja helyett neki kell azonnal vállalnia a közfeladatokat (*munus*), de a szülőknél, akiknek öt fiuk vagy lányuk van, a törvények által korábban biztosított mentessége (*immunitas*) megmarad.

10.52.6.1. Ha valaki szegénysége miatt érdemelt ki mentességet (*vacatio*), és ezt igazolta is, akkor részesüljön ebben a jótéteményben (*beneficium*), ha szegényes vagyona miatt személyes kötelezettségekre (*personale obsequium*) hívják!

Kelt Sirmiumban Crispus harmadik és Constantinus második consulsága idején (324) január 19-én.

10.53. *A tanárokról* (professor)
és az orvosokról (medicus)

10.53.1. Imperator Antoninus Augustus
Numisiusnak

Mivel azt mondod, hogy a *legio secunda adiutrix* orvosa vagy, nem kényszeríthetnek arra, hogy a városi közfeladatokat (*munus civile*) elvállald, amíg az állam (*res publica*) érdekében távol vagy.¹⁵⁶ Miután visszatértél, a fentiek alapján már nincs mentességed (*vacatio*), de ha az orvosok azon csoportjának a tagjai közé tartozol, akik rendelkeznek az orvosoknak

¹⁵⁴ = *CTh.* 12.17.1, bővebben és apró eltérésekkel.

¹⁵⁵ Azaz nagykorú.

¹⁵⁶ Ti. a katonai szolgálat ideje alatt.

biztosított jótéteményekkel (*beneficium*), az ő mentességük (*immunitas*) megillet téged.¹⁵⁷

10.53.2. Imperator Gordianus Augustus
Heraclianusnak

Jól ismert, hogy a tanács (*ordo*) határozata (*decretum*) által jóváhagyott irodalomtanároktól (*grammaticus*) és szónokoktól (*orator*), ha haszontalannak bizonyulnak a tanulók számára, ugyanaz a rend visszavonhatja jóváhagyását.

10.53.3. Imperator Philippus Augustus
és Philippus Caesar
Ulpianusnak

A költők nem rendelkeznek a mentesség (*immunitas*) előjogával (*prae-rogativa*).

10.53.4. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Malchusnak

Isteni (*Divus*) Pius császár beszéde (*oratio*)¹⁵⁸ a szabad emberhez méltó tudományok oktatóit foglalja magába, a számtantanárokat azonban nem.

¹⁵⁷ Azaz már nem azon az alapon, hogy a katonák orvosa, hanem azon, hogy a mentességgel rendelkező orvosok közé tartozik, vö. *Dig.* 50.4.11.3 az ottani jegyzetekkel együtt.

¹⁵⁸ Amely minden bizonnyal arról szólt, hogy kinek jár mentesség.

10.53.5. Ugyanezen Augustusok
és Caesarok¹⁵⁹ Concedemónak¹⁶⁰

Gyakran elrendeltetett, hogy ha az orvosok (*medicus*) a meghatározott csoportba tartoznak is,¹⁶¹ a tanács (*ordo*) akarata ellenére nem kapnak mentességet (*immunitas*), mivel szükségszerű, hogy számukra a *decuriók* határozata (*decretum*) biztosítsa a mentességet.

10.53.6.¹⁶² Imperator Constantinus Augustus a néphez

Elrendeljük, hogy az orvosok (*medicus*) és különösen a főorvosok (*archiater*) és volt főorvosok, az irodalomtanárok (*grammaticus*) és az irodalom egyéb tanárai (*professor litterarum*) feleségükkel és gyermekeikkel együtt, nemkülönben a vagyonukkal, amelyet városukban (*civitas*) birtokolnak, mentesüljenek (*immunis*) minden feladat (*functio*), valamint polgári és közösségi közfeladat (*munus civile vel publicum*) alól, és a tartományokban ne fogadjanak be vendégeket (*hospes*),¹⁶³ ne lássanak el közfeladatot (*munus*), ne idézzék őket bíróság elé vagy szenvedjenek el jogtalanságot, és ennek érdekében, ha valaki ilyesmivel zaklatja őket, azt a helytartó (*iudex*) ítéletének (*arbitrium*) megfelelő büntetéssel kell sújtani.

10.53.6.1. Azt is megparancsoljuk, hogy a fenti személyeknek bért és fizetést kell adni, hogy annál könnyebben taníthassanak minél több embert a szabad emberhez méltó tudományokra és a fent említett mesterségekre.

Kifüggesztetett Constantinopolisban Dalmatius és Zenophilus consulsága idején (333) szeptember 27-én.

¹⁵⁹ Galerius és Constantius.

¹⁶⁰ Cedemo olvasat is lehetséges.

¹⁶¹ Ehhez lásd *Dig.* 50.4.11.3 a jegyzetekkel együtt.

¹⁶² Hasonlóan *CTh.* 13.3.1–3.

¹⁶³ Leginkább kötelező jelleggel elszállásolandó katonákat vagy tisztviselőket.

10.53.7.¹⁶⁴ Imperator Iulianus Augustus

A tudományok művelőinek és tanárainak elsősorban erkölcsikkel, másodszorban ékesszólásukkal kell kitűnniük.

10.53.7.1. Mivel azonban személyesen nem lehetek ott minden városban (*civitas*), elrendelem, hogy aki tanítani akar, ne hirtelen és meggondolatlanul vesse magát erre a feladatra, hanem a tanács (*ordo*) ítéletével jóváhagyva érdemelje ki a *curialis*ok határozatát (*decretum*),¹⁶⁵ a legderekabb polgárok teljes egyetértése mellett.

Kelt Spoletiumban Mamertinus és Nevitta consulsága idején (362) június 17-én, megkapták július 29-én.

10.53.8.¹⁶⁶ Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Valens Augustus
és Imperator Gratianus Augustus
Probus *praefectus praetorió*nak

Mindenkit vissza kell adni hazájának (*patria*), akiről kiderül, hogy meg nem érdemelten és öntelten adta ki magát a filozófia tanárának, kivéve azokat, akiket a legderekabbak jóváhagyása által el kell különíteni ettől a csőcseléktől. Rút dolog ugyanis, ha nem viselhetik hazájuk (*patria*) feladatait (*functio*) azok, akik azt állítják magukról, hogy a sors csapásait elviselik.¹⁶⁷

Kelt Sirmiumban Valentinianus, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Victor consulsága idején (369) január 19-én.

¹⁶⁴ = *CTh.* 13.3.5, hosszabban.

¹⁶⁵ Ti. ami – közvetve vagy közvetetten – mentességet biztosít számukra.

¹⁶⁶ = *CTh.* 13.3.7.

¹⁶⁷ Vö. *Cod.* 10.42.6.

10.53.9.¹⁶⁸ Ugyanezen Augustusok
Praetextatus *praefectus urbinak*

A főorvosok (*archiatus*), annak tudatában, hogy számukra a nép javaiból biztosítanak éves ellátmányt, inkább akarjanak tisztességgel kedvében járni a szegényeknek, mint rútul szolgálni a gazdagoknak.

10.53.9.1. Megengedjük, hogy ők megkapják azt, amit a gyógyultak¹⁶⁹ (*sanus*) adnak nekik szolgálataikért, azt azonban nem, hogy bármit kapjanak, amit súlyos betegek ígérnek meggyógyulásukért.

Kelt Triveriben Valentinianus Augustus és Valens Augustus harmadik consulsága idején (370) január 30-án.

10.53.10.¹⁷⁰ Ugyanezen Augustusok
Olybrius *praefectus urbinak*

Ha valaki előléptetését megalapozó érdemei révén egy elhunyt főorvos (*archiatus*) helyét készül elfoglalni, nem lehet a főorvosok testületének tagja, csak ha előtte a testület vezetőségének hét vagy annál is több tagja az ő alkalmasságát jóváhagyta. De az sem kerülhet azonnal a testület első tagjai közé, akit így vettek fel a testületbe, hanem azt a rendet kell követni, hogy a korábban felvettek előnyben részesülnek, így ő az utolsó lesz.

Kelt Valentinianus Augustus és Valens Augustus harmadik consulsága idején (370) március 10-én.

¹⁶⁸ = *CTh.* 13.3.8, bővebben.

¹⁶⁹ Szó szerint az egészségesek, a kontextus miatt azonban inkább „már egészségesek”, azaz gyógyultak.

¹⁷⁰ = *CTh.* 13.3.9, bővebben.

10.53.11.¹⁷¹ Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Monaxius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy az irodalomtanárok (*grammaticus*), a szónokok (*orator*) és a filozófia tanítói (*philosophiae praecetor*), nemkülönben az orvosok (*medicus*), azokon a kiváltságokon (*privilegium*) és mentességeken (*immunitas*) felül, amelyeket a korábban hozott rendeletek (*sanctio*) tekintélye révén elnyertek, azzal az előjoggal (*praerogativa*) is rendelkezzenek, hogy mindannyian, akik a szent palotában szolgáltak a főorvosok között – mivel elnyerték az első vagy a második *comesi* fokozatot (*comitiva*), vagy akár magasabb méltóságba (*dignitas*) is emelkedtek –, mentesüljenek mindenféle városi (*municipalis*) vagy *curialis* kötelezettség zaklatása alól – akár a igazgatási feladat (*administratio*) ellátásával, akár írásbeli igazolás megszerzésével érdemelték ki elbocsátásukat a szolgálatból. Legyenek tehát mentesek (*immunis*) minden feladattól (*functio*) és minden közösségi közfeladattól (*munus publicum*), és akárhol is vannak házaik, sem katonát (*miles*), sem helytartót (*iudex*) nem kötelesek beszállásolni!

10.53.11.1. Elrendeljük, hogy mindezek a jogok sértetlenül illessék meg gyermekeiket és feleségüket is.

10.53.11.2. Elrendeljük, hogy ezek a jogok illessék meg a fent említett tanárokat és az ő gyermekeiket is.

Kelt Constantinopolisban Constantius és Constans consulsága idején (414) november 30-án.

¹⁷¹ = *CTh.* 13.3.16, apróbb eltérésekkel.

10.54. *A sportolókról*

10.54.1. Imperator Diocletianus Augustus,
Imperator Maximianus Augustus
és a Caesarok Hermogenesnek

A sportolóknak is szokás mentességet (*vacatio*) biztosítani a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól, de csak akkor, ha bebizonyosodik, hogy minden életkorukban versenyeztek, és isteni küzdelemben nem kevesebb, mint három koszorút nyertek – ezek közül legalább egyet Rómában vagy a régi Hellasban (*antiqua Graecia*)¹⁷² – megérdemelten és korrupció, valamint megvesztegetés nélkül.

10.55. *Azokról, akik úgy szereltek le, hogy nem töltötték ki szolgálati idejüket (stipendium)*¹⁷³

10.55.1. Imperator Antoninus Augustus Verinusnak

Akiket méltatlanság (*ignominia*) miatt szereltek le, azoknak távol kell maradniuk a tisztségektől (*honor*), de a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól nem kapnak mentességet (*excusare*).

10.55.2. Imperator Diocletianus Augustus és Imperator Maximianus Augustus a *veteranus* Carusnak

Mivel előrehaladott életkorod miatt bocsátottak el a seregtől, kétségtelen, hogy tisztességes leszerelésben (*honesta missio*) részesültél.

¹⁷² Itt a hagyományos sportágakra utal, amelyeket a mitológiai korban valamely isteni személy alapított (Sz. Á.).

¹⁷³ A *veteranusok* mentességéről lásd *Dig.* 50.5.7 a jegyzetekkel.

10.55.2.1. És így mentességet (*vacatio*) fogsz élvezni a polgári közfeladatok (*civile munus*) és a tisztségek (*honor*) alól is: a jog azonban mégsem engedi meg, hogy azokat az előjogokat (*privilegium*) bitorold, amelyek azokat illetik, akik teljes szolgálati idejüket (*stipendium*) kitöltötték, mivel te magad is elismered, hogy nem teljesítetted a szolgálat (*militia*) meghatározott idejét, nem a katonai eskü (*sacramentum*) szolgálati éveinek (*stipendium*) lejártá után szereltél le.

10.55.3. Ugyanezen Augustusok Philopatornak

A jog mentességet (*vacatio*) biztosít a tisztségek (*honor*) és a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól a *veteranus*oknak, amennyiben bebizonyosodik, hogy 20. szolgálati évük (*annus*) után – amely szolgálatot *legió*ban vagy *vexillatio*ban töltöttek – tisztességgel vagy betegség miatti leszerelésben (*honestae vel causariae missio*) részesültek.

10.55.3.1. Ennek megfelelően, mivel azt állítod, hogy *cohors*ban szolgáltál, belátod, hogy teljesen hiába próbálsz magadnak mentességet (*vacatio*) biztosítani.

10.56. Mely közfeladatok (*munus*) alól mentesülnek (*excusare*) azok, akik szolgálatuk (*militia*) befejezése vagy ügyvédi tevékenység (*advocatio*) után időznek a tartományokban (provincia) anélkül, hogy ebből személyes előnyük származna, és az ő előjogaikról (*privilegium*)

10.56.1.¹⁷⁴ Akik befejezték a szolgálatot (*strateia*)¹⁷⁵ vagy az ügyvédi tevékenységüket (*synégoria*),¹⁷⁶ azoknak már meglévő előjogaikon

¹⁷⁴ Görög nyelvű.

¹⁷⁵ *Militia*.

¹⁷⁶ *Advocatio*.

(*pronomion*)¹⁷⁷ felül ne kelljen ellátniuk a gabona- (*sitónia*) és az olajvásárlás (*elaíonia*) feladatát, a közmunkák felügyeletét (*epopsia ergón*),¹⁷⁸ számvevői feladatot (*logothesion*),¹⁷⁹ a város védőjének feladatát (*ekdikia*),¹⁸⁰ a város atyjának feladatát (*pateria*),¹⁸¹ felügyelői (*logistia*)¹⁸² vagy *aedilisi* (*agoronomia*)¹⁸³ feladatot!

10.56.1.1. Akárhol szeretne lakni, ne kényszerítsék, hogy a városkapukon kívül felkeresse az *archónokat*,¹⁸⁴ akarata ellenére ne hívják gyűlésekre (*syllogos*),¹⁸⁵ ne jelöljék és ő se jelöljön (*onomazó*),¹⁸⁶ és se szokások, se látványosságok címén ne vegyen részt az adószedésekben (*diagraphé*)!¹⁸⁷

10.56.1.2. Egy háza (*oikia*) legyen szabad (*eleutheros*)¹⁸⁸ az arra járó vagy ott időző katonák elszállásolásától, mivel világos, hogy bizonyos méltóságokkal (*axia*)¹⁸⁹ rendelkezik az, akinek személyes mentessége (*ateleia*)¹⁹⁰ van: ez a rendelkezés (*diataxis*) ugyanis bővíti a korábbi jótéteményeket (*euergesia*), nem pedig elvesz belőlük!

¹⁷⁷ *Privilegium, praerogativa.*

¹⁷⁸ *Cura operum publicorum.*

¹⁷⁹ *Ratiocinium.*

¹⁸⁰ *Defensor civitatis.*

¹⁸¹ *Pater civitatis.*

¹⁸² *Curator.*

¹⁸³ A görög *agoronomia* általában az *aedilitas* megfelelője is, bár Blume és Mommsen véleménye szerint itt inkább általában a *cura annonae*ről lehet szó, vagy akár tágabb értelemben az *aedilisek* általános városüzemeltetési, -felügyeleti jogköréről.

¹⁸⁴ Az *archón* (~ vezető) lehetne helyi előljáró is, a „városkapukon kívül” kitétel miatt valószínűleg inkább városon kívüli tisztség, így valószínűleg a helytartó.

¹⁸⁵ *Comitia.*

¹⁸⁶ *Nominare.*

¹⁸⁷ *Descriptio.*

¹⁸⁸ *Liber, immunis.*

¹⁸⁹ *Dignitas.*

¹⁹⁰ *Immunitas, vacatio.*

10.56.1.3. Az állami (adókat?) (*démosia*)¹⁹¹ azonban fizesse, tisztelje az *archónokat*, és kapja is meg tőlük ő is a tiszteletet!

10.56.1.4. Aki pedig az e rendelkezésben (*diataxis*) foglaltak közül valamit megszeg, vagy megengedi, hogy valamit megszegjenek, azt 50 font arany büntetéssel kell sújtani.

10.57. *A kincstár (fiscus) jövedelmeinek (vectigal) bérlőiről*

10.57.1. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Punicusnak

Bizonyos, hogy nincs másoknak mentessége (*vacatio*) a közfeladatok (*munus*) és a tisztségek (*honor*) alól, csak azoknak, akik saját maguk bérelnek adóbevételeket (*vectigal*) a kincstártól (*fiscus*). Ezért jogi szempontból kétségtelen, hogy akik a fenti személyektől kapnak feladatokat, azok semmilyen előjogokkal (*privilegium*) nem rendelkeznek.

10.58. *A felszabadított rabszolgákról (libertinus)*

10.58.1. Imperator Diocletianus Augustus,
Imperator Maximianus Augustus és a Caesarok
Lucillusnak

A felszabadított jogállás nem nyújt mentességet (*excusatio*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, még abban a városban (*civitas*) sem, ahol a felszabadított rabszolgának csak lakóhelye (*domicilium*) van.¹⁹²

¹⁹¹ *Publica*.

¹⁹² A felszabadítottak származási helye a felszabadítóét követi.

10.59. *A becstelen személyekről*
(infamis)

10.59.1. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus
Charitónak

Bár a becstelen (*infamis*) személyek nem élvezhetnek olyan tisztségeket (*honor*), amelyeket a sértetlen méltóságú (*dignitas*) személyekre szoktak bízni, a *curialisi* és a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól nincs mentességük (*vacatio*), és eleget kell tenniük szokásos fizetési kötelezettségeiknek is a köz érdekében.

10.60. *A vádlottakról*

10.60.1. Imperator Alexander Augustus
Niciának

Isteni (*divus*) atyáink és mi is gyakran elrendeltük leiratainkban (*rescribere*), hogy a büntetettel bevádoltak nem pályázhatnak új tisztségekre (*honor*), csak ha igazolták ártatlanságukat.¹⁹³

¹⁹³ Vö. *Dig.* 50.1.17.12.

10.61. Azokról, akiket száműztek, vagy
kizártak a tanácsból (*ordo*)¹⁹⁴

10.61.1. Imperator Antoninus Augustus Rómában,
a két Asper consulsága idején (212) július 11-én
kibocsátott rendeletének (*edictum*) részlete

Akiket ezentúl egy időre tiltanak ki a tanácsból (*ordo*) vagy a jogi képviselők (*advocatio*) közül, azoknak a becstelensége (*infamia*) nem tart tovább a büntetésben meghatározott időtartamnál.

10.61.2. Imperator Gordianus Augustus
Ulpiusnak

Ha egy *decuri*ót egy időre száműztek, és az idő letelte után visszatért, akkor korábbi méltóságát (*dignitas*) visszakapja, de nem kaphat új tisztségeket (*honor*), csak akkor, ha még egyszer annyi idő eltelt, mint amennyi ideig száműzetésben volt.

10.62. A családfeüről (*filius familias*), és hogy miként
kell értük az apának felelősséget vállalnia¹⁹⁵

10.62.1. Imperator Severus Augustus
és Imperator Antoninus Augustus
Eutychusnak

Jogi szempontból kétségtelen, hogy az apa az (apai) hatalom alól már elbocsátott fiú (*emancipatus filius*) *decuri*ói tisztéért (*decurionatus*) nem

¹⁹⁴ Vö. *Dig.* 50.1.15; 50.2.2; 50.2.3 és 50.2.13.

¹⁹⁵ Lásd még *Dig.* 50.1.2, *Cod.* 10.32.1 és 5.

felelős, még ha bele is egyezett fia *decuri*óvá válásába, belegezése miatt ugyanis csak akkor köteles felelősséget vállalni fia *decuri*ói tisztéért, ha fia még a hatalma (*potestas*) alatt van. Úgy tekintjük, hogy beleegyezik az, aki nem nyilvánítja ki egyet nem értését a jelöléssel (*nominatio*).

10.62.2. Imperator Aurelianus Augustus Aspasiusnak

Ha azt állítod, hogy fellebbeztél (*appellare*), ezzel bizonyítod, hogy az ügy rád tartozik: miután ugyanis jelölték (*nominare*) a fiadat, csak tiltakozhattál és egyet nem érthettél a rá ruházott tisztséggel (*honor*).

10.62.3. Imperator Diocletianus Augustus és Imperator Maximianus Augustus Crispinusnak

Ha azok, akiket atyjukkal együtt hívtak a *protostasia* közfeladatára (*munus*), még az atyjuk hatalma alatt állnak, az ilyesfajta kötelezettségektől (*necessitas*) mentesüljenek (*liberare*), mivel szerfelett méltatlannak tűnik, hogy ugyanabból a családból és házból két személyt is ilyen kötelezettségre (*obsequium*) kényszerítsenek!

10.62.3.1. Azokat azonban, akikről bizonyos, hogy már elbocsátották őket a hatalom alól, és elhagyták a családot, habozás nélkül kötelezd (a közfeladatok ellátására)!

10.62.4. Ugyanezen Augustusok Alexandernak

A tisztségviselő (*magistratus*) a te anyagi felelősségvállalásod (*periculum*) nélkül tette fiadat *curator*rá, és nem kell fellebbezned.

10.62.4.1. Ha pedig a jelölő (*nominator*) az atyai hatalom alatt lévő fiút az apa beleegyezése nélkül hívta közfeladatra (*munus*), akkor a közfeladattal (*munus*) kapcsolatos anyagi felelősség őt terheli, feltéve, hogy a fiad nem lett már korábban *decurio* a te akaratodnak megfelelően.

10.63. *A szülő örököseinek anyagi felelősségéről* (*periculum*)

10.63.1. Imperator Alexander Augustus Claudianusnak

Ha atyád megígérte, hogy a te nevedben, de a saját vagyonából (*patrimonium*) fog játékokat (*munus*) rendezni, és így elérte, hogy téged pappá (*sacerdos*) nevezzenek ki (*creare*), akkor a tartomány helytartója (*praeses*) tudni fogja, hogy a fizetés terhe atyád összes örökösét közösen érinti.¹⁹⁶

10.64. *Hogy a nők hol vállalják azokat a közfeladatokat* (*munus*)
és tisztségeket (*honor*), *amelyek megfelelnek nemüknek*

10.64.1. Imperator Philippus Augustus Claudiusnak

A császári leiratok (*rescribere*) gyakran rendelkeztek arról, hogy Malchaeát, aki máshonnan származik (*orior*), mint ahova férjhez ment – amennyiben férje nem Rómából származik –, nem saját származási helyén (*origo*), hanem férje lakóhelyén (*incolatus*) lehet kötelezni a tisztségek (*honor*) és a közfeladatok (*munus*) közül azokra, amelyek a személyhez kapcsolódnak (*personis cohaerent*), és amelyeket neme lehetővé tesz. Ugyanakkor a nőknek vagyoni közfeladataikat (*munus patrimonii*) ott kell vállalniuk, ahol az adott birtokuk fekszik.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Azaz nem csak téged.

¹⁹⁷ Vö. *Dig.* 50.1.22.1 és *Cod.* 10.40.9.

10.65. *A követségekről*
(*legatio*)¹⁹⁸

10.65.1. Imperator Valerianus Augustus
és Imperator Gallienus Augustus
Achillinusnak

Három élő gyermek apja mentesül (*liberare*) a városi követségek (*legatio*) alól.

10.65.2. Ugyanezen Augustusok és Valerianus
Caius Marcusnak

Mivel ti saját nevetekben költségeket vállaltatok a város jogi védelme (*defensio publica*) érdekében, azt, amit hivataltársatok (*collega*) saját kiadásaira kapott, az ő örökösei nem számotokra kötelesek megtéríteni, hanem inkább a városi közösség (*res publica*) számára, amennyiben olyan helyzet áll elő, hogy teljesen vissza kell téríteni az összeget.

10.65.2.1. Ha azonban a pénzt az ügyvédek (*advocatus*) fizetésére szántátok, akkor jogosan kéritek, hogy ezt fizessék vissza nektek, akik ezeket hajlandók voltatok kifizetni.

10.65.2.2. Azt a hivataltársatokat (*collega*) pedig, akiről azt mondjátok, hogy hazátok (*patria*) jogi védelmét (*defensio*) elhagyta, a tartomány helytartójánál (*praeses*) bevádolhatjátok a követi feladat (*[ad]legatio*) el nem látása címén.

¹⁹⁸ Ehhez a témához lásd *Dig.* 50.7, *Troes.* 11, *Irn.* F–G.

10.65.3. Imperator Diocletianus Augustus
és Imperator Maximianus Augustus Mucianusnak

Elrendeltetett, hogy azok, akik a tengeren túlról érkeztek követként hozzánk, élvezzenek kétéves mentességet (*vacatio*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) és a tisztségek (*honor*) alól,¹⁹⁹ de azok ne, akik nyilvánvalóan a közelből (érkezve) teljesítették városi közösségük (*res publica*) iránti kötelezettségüket (*obsequium*).

10.65.4.²⁰⁰ Imperator Constantius Augustus Titianusnak

Az összes olyan tiszteletbeli volt *comes* és helytartó (*praeses*), aki protekcióval (*suffragium*) jutott méltóságába (*dignitas*), maradjon a polgári terhekre (*civile onus*) és a közfeladatokra (*munus*) kötelezve; nehogy a köz érdekei sérüljenek a protekciókkal (*suffragium*) történő titkos mesterkedések révén!

10.65.4.1. Azokat azonban mégis mentesíteni kell a fenti terhek (*onus*) alól, akik a közös követi feladatokban fáradoztak.

Kelt Treviriben Placidus és Romulus consulsága idején (343) június 30-án.

10.65.5.²⁰¹ Imperator Theodosius Augustus,
Imperator Arcadius Augustus és Imperator Honorius
Augustus Apodemius *praefectus praetorio Illyricine*k

Ha soron kívüli tanácskozássra van szükség, amikor követséget (*legatio*) kell hozzánk küldeni, vagy valamit jelenteni kell a te székhelyednek (*sedes*), azt,

¹⁹⁹ Vö. *Cod.* 10.41.2.

²⁰⁰ = *CTh.* 12.1.36, bővebben.

²⁰¹ = *CTh.* 12.12.12, jóval bővebben.

amiben mindenki közös kihallgatás és tárgyalás után egyetértett, ne terjesszék a rendes helytartó (*cognitor ordinarius*) vizsgálata elé!

10.65.5.1. Megengedjük ugyanis, hogy a tartománybeliek (*provincialis*) kérelmeit, amelyekkel a gyakran felmerülő problémákra kérnek szükséges orvoslást, ti ismerjétek meg,²⁰² és vizsgáljátok ki, hogy a te vizsgálatodon múljon, hogy ezek közül melyek azok, amelyeket a te segítséged tüstént meg tud oldani, és melyek azok, amelyeket a mi kegyelmességünknek (*clementia*) kell továbbítani.

10.65.5.2. Nyilvános helyen kell a tartománybeliek (*provincialis*) közös érdekéről (*utilitas*) dönteni, és a szokásos tekintély (*auctoritas*) erősítse meg azt, amit a többség véleménye jóváhagyott.

Kelt Constantinopolisban Arcadius Augustus második és Rufinus consulsága idején (392) július 28-án.

10.65.6.²⁰³ Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Monaxius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy valahányszor Alexandria városából (*civitas*) követséget (*legatio*) küldenek, az összes *curialis*, aki a városon (*urbs*) belül tartózkodik – amennyiben nem akadályozza valami betegség vagy elháríthatatlan akadály –, gyűljön össze a *curiában*, és saját aláírásukkal megerősített határozataikat (*decretum*) juttassák el a *vir clarissimus praefectus Augustalis*nak, hogy az ő jelentésével kísérve közöljék erényességeddel (*virtus*) kérényeket (*petitio*), és a te vizsgálatod által mérlegelt követséggel (*legatio*) legyen elintézve az ügy.²⁰⁴

²⁰² Ti. a helytartók felett álló *praefectus praetorio*.

²⁰³ = *CTh.* 12.12.15, bővebben.

²⁰⁴ A *CTh.* szerint a *praefectus praetorio* dönti el, hogy kell-e egyáltalán követeket küldeni.

Kelt Constantinopolisban Theodosius Augustus hetedik és Palladius vir clarissimus consulsága idején (416) október 5-én.

10.66. *A mesteremberek (artifex)
mentességeiről (excusatio)*

10.66.1. ²⁰⁵ Imperator Constantinus Augustus
Maximus *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy az egyes városokban (*civitas*) tartózkodó, röviddel alább összefoglalandó mesterségek (*ars*) művelői (*artifex*) mentesüljenek (*vacare*) az összes közfeladat (*munus*) alól, mivel nyugalmat (*otium*) kell biztosítani számukra mesterségbeli tudásuk elmélyítésére, hogy annál jobban vágyjanak maguk is tapasztaltabbá válni és fiaikat is kitanítani.

Kelt Felicianus és Titianus consulsága idején (337) augusztus 2-án.

És a lista:²⁰⁶ építésszek, orvosok, öszvérorvosok,²⁰⁷ festők, szoboröntők, márványszobrászok, ágykészítők avagy mennyezetkészítők, lakatosok, négyesfogat-készítők, kőfaragók (akiket a görögök *lithothéktések*nek neveznek), kőművesek (azaz építésszek), ácsok, mozaikkészítők, aranyozók, vakolatkészítők (akiket a görögök *koniatések*nek neveznek), ezüstművesek,

²⁰⁵ = *CTh.* 13.4.2.

²⁰⁶ Régészeti vetületei miatt az eredeti szövegrészt is ideiktatjuk: *architecti, medici, mulomedici, pictores, statuarii, marmorarii, lectarii seu laccarii, clavicarii, quadrigarii, quadratarii (quos Graeco vocabulo lithothéktai appellant), structores (id est aedificatores), sculptores ligni, musarii, deauratores, albini (quos Graeci koniatai appellant), argentarii, barbaricarii, diatretarii, aerarii, fusores, signarii, fabri, braccarii, aquae libratores, figuli (qui Graece kerameis dicuntur), aurifices, vitrearii, plumarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cutores, linarii, tignarii, blattearii (id est petalurgoi).* Lásd még *Dig.* 50.6.7 és *Cod.* 10.48.7.

²⁰⁷ Szó szerinti fordítás, azonban a kifejezés tágabb értelmű, inkább olyan állatorvost fed, aki a teherhordásban, szállításban, hadakozásban érintett patás állatokat, lovakat, öszvéreket, szamarakat gyógyítja (*Sz. Á.*).

aranyszállal szőtt köpenyek készítői, áttört műveket készítő, ²⁰⁸ bronz-művesek, bronzöntők, pecsétkészítők, ²⁰⁹ kovácsok, nadrágkészítők, vízszintezők, fazekasok (akiket görögül *kerameusok*nak mondanak), aranyművesek, üvegfúvók, brokátkészítők, tükörkészítők, elefántcsont-művesek, szűcsök, ványolók, bognárok, kőművesek, meszelők, pénzverők, lenvászontakácsok, ácsok, bíborfestők (azaz *petalurgosok*).

10.66.2. ²¹⁰ Ugyanezen Augustusok ²¹¹

Leontius *praefectus praetorió*hoz

Beszédünkben egyaránt tanításra és tanulásra buzdítjuk a mérnököket, a földmérőket és az építészeket – akik mindent felmérnek és beosztanak – és azokat, akik mérőeszközeikkel és mesterségükkel meghatározzák az épületek méreteit, és azokat, akik tanult vízszintezésükkel megmutatják a vízvezetékek irányát és méreteit. Így élvezzenek mentességet (*immunitas*) és fogadjanak tanoncokat azok, akik tanítanak!

Kelt Leontius és Sallustius consulsága idején (344) július 6-án.

²⁰⁸ A *diatretus*, *diatreta* áttört díszű üvegedényt, poharat jelent, az itt előforduló *diatretarius* különleges díszüvegedényeket készítő mestert is jelenthet (Sz. Á.).

²⁰⁹ A *signarius* képfaragó lehetne még, de a *signum* szóval illetett szoborművek többféle anyaga és formája nem teszi lehetővé, hogy egyféle mesterségnek lehessen tekinteni (Sz. Á.).

²¹⁰ = *CTh.* 13.4.3, apróbb eltérésekkel.

²¹¹ Ti. Constantius és Constans.

10.67. Arról, hogy a közfeladatokra (*munus*)
mindig a gazdagabbakat jelöljék (*nominare*)

10.67.1. Imperator Antoninus Augustus
Basilidának

Ha téged polgári közfeladatok (*munus civile*) ellátására hívnak, és azt
gondolod, hogy valaki mást, gazdagabbat kellene jelölni (*nominare*),²¹²
akkor indíts keresetet!

10.68. Ha személyes ellenségeskedés miatt
történik a kinevezés (*creatio*)

10.68.1. Imperator Alexander Augustus
Anicetusnak

Ha személyes ellenségeskedés miatt²¹³ neveztek ki (*creare*) polgári
közfeladatokra (*munus civile*), akkor a helytartó (*praeses*) méltányosan
gondoskodni fog róla, hogy ne legyen károdra ez a jelölés (*nominatio*),
mivel a köz érdekében áll, hogy ne személyes ellenségeskedésre alapul-
janak a kinevezések (*creatio*), hanem az igazság megítélésére²¹⁴ és a városi
közösség (*res publica*) érdekére.

²¹² Hasonló elv: *Dig.* 50.2.7.

²¹³ Vö. *Dig.* 50.5.1.1.

²¹⁴ Azaz, hogy valóban alkalmas-e a jelölt stb.

10.69. *A költségek megtérítése*

10.69.1. Imperator Gordianus Augustus
Dionysiusnak

Nem kell azokat a polgári közfeladatokat (*munus civile*) ellátnod, amelyeket a személyekre (*persona*) szabnak ki,²¹⁵ ha öt egészséges²¹⁶ gyermeked²¹⁷ van. Ha azonban egyesek ezen előjogod (*privilegium*) ellenére a te zaklatásod céljából hívtak közfeladatra (*munus*),²¹⁸ és te fellebbezés benyújtásával²¹⁹ biztonságba (*securitas*) jutottál, akkor a költségeket, amelyeket a perre költöttél, a téged jelölőktől (*nominator*) meg fogod kapni.

10.70. *Ha valaki a kinevezése (creatio)
után hal meg*

10.70.1. Imperator Gordianus Augustus
Asiaticusnak

Ha az apád még az előtt a nap előtt meghalt, hogy tisztségét (*honor*) vagy közfeladatát (*munus*) magára vállalta volna, akkor a tartomány helytartója (*praeses*) nem vitatja majd, hogy ezen a címen az ő örököseit nem lehet perelni.

²¹⁵ Azaz a személyes közfeladatokra.

²¹⁶ Vö. *Dig.* 50.4.3.6 és a jegyzetet.

²¹⁷ Esetleg kifejezetten fiúk.

²¹⁸ Vö. az előző *constitutiót*, továbbá *Cod.* 10.32.2 és *Dig.* 50.5.1.1.

²¹⁹ Ha van is mentessége, ennek érvényesítéséhez mindig fellebbeznie kell, vö. *Dig.* 50.5.1.1 és *Cod.* 10.42.4.

10.7.1. A jegyzőkről (*tabularius*), az írnokokról (*scriba*),
a könyvelőkről (*logographus*) és a *censualisokról*

10.7.1.1.²²⁰ Imperator Constantius Augustus
Catullinus *praefectus praetorió*nak

Senki se szolgáljon (*militare*) hivatalban (*officium*) a jegyzők (*tabularius*), az írnokok (*scriba*) és a *logographusok* vagy az ő fiaik közül, hanem minden hivatalból (*officium*) – még ha a mi palotánkban (*palatium*) szolgálnak (*militare*) is – megtalálva és visszavíve tüstént a városi kötelességeknek (*officium*) kell visszaszolgáltatni őket, kivéve, ha már öt évet leszolgáltak!

Kelt Lauriacumban Marcellinus és Probinus consulsága idején (341) június 24-én.

10.7.1.2.²²¹ Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus

Ha egy *decurio* önként *censualis* feladatot vállalt, akkor kerüljön olyan státuszba, amelyet ő maga választott, azaz veszítse el korábbi rendjének méltóságát (*dignitas*), ha a szükség úgy kívánja, hogy kínvallatásnak (*quaestio*) vessék alá!²²²

Kelt Constantinopolisban Ricomer és Clearchus consulsága idején (384) szeptember 17-én.

²²⁰ Vö. *CTh.* 8.2.1, 12.1.31.

²²¹ = *CTh.* 8.2.4.

²²² Azaz a *censualis*nak nincs mentessége a kínvallatás alól, míg a *decuri*ónak van, lásd a *Cod.* 10.32.4 jegyzeteit!

10.71.3.²²³ Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Hadrianus *praefectus praetorió*nak

Általános érvényű törvénnyel (*generalis lex*) elrendeljük, hogy ha egész tartományokban (*provincia*) vagy az egyes városokban (*civitas*) jegyzőkre (*tabularius*) van szükség, akkor erre szabad embereket jelöljenek ki, és senki se vállalhassa ezt a feladatot (*officium*), ha rabszolga.

10.71.3.1. Ha pedig egy tulajdonos (*dominus*) megengedi, hogy a rabszolgája vagy *colonus* a város iratait (*charta publica*) kezelje (hozzájárulását akarjuk itt kikötni, nem azt, ha tudtán kívül történik a dolog), akkor a tulajdonos, amennyiben ez a köz érdekét szolgálja, legyen felelős az elszámolással kapcsolatos feladatokért (*ratiocinium*), amelyeket a rabszolga, vagy a *colonus* intézett, a rabszolgát (*servus*) pedig a bűnnek megfelelő korbácsolás után át kell adni a kincstárnak (*fiscus*)! A tulajdonosoknak is érdekében állt, hogy a kezdettől fogva gondoskodjanak arról, hogy ne kerüljenek magánemberek szolgálói (*servitium*) a városi ügyek közelébe.

Kelt Mediolanumban Vincentius és Fravitus consulsága idején (401) március 25-én.

10.71.4. Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Cyrus *praefectus praetorió*nak

(Elrendeljük/szükséges, hogy)²²⁴ a *logisták*²²⁵ beosztottai (*boëthus*), a *demogrammateusok*,²²⁶ a könyvelők (*logographus*), a számvevők (*diastoleus*)

²²³ = *CTh.* 8.2.5, jóval bővebben és „magyarázattal”.

²²⁴ A főmondatnak nincs állítmánya, így valami hasonló értelmű kiegészítés szükséges.

²²⁵ Gr. *logistés*, latin neve *curator rei publicae*.

²²⁶ A *démósok* (kb. falu, kisebb község) jegyzői.

– amely elnevezésekről azt mondják, hogy a közösség szükségleteit szolgálják – vagy akármilyen más nevük is legyen, amennyiben nem támaszkodhatnak tisztségre (*honor*) vagy valamilyen kiváltságra (*privilegium*), a szigorú törvények (*lex*) utasításainak megfelelően kötelesek saját státuszukat (*fortuna*) követni, amennyiben ez nem károsítja vagy gyengíti a köz érdekeit (*publica utilitas*). És vissza kell adni a saját testületeiknek (*corpus*) azokat, akiket apjuk, ősök vagy saját kötelezettségük (*obligatio*) ezekhez kapcsol.

11.72. Az adószedőkről (*susceptor*), az előljárókról
(*praepositus*) és a kincstárnokokról (*arcarius*)

10.72.1.²²⁷ Imperator Constantinus Augustus
Euphrasiusnak, a három tartomány *rationalis*ának

Elrendeljük, hogy az állami adószedők (*susceptor*) minden késlekedés nélkül vegyék át az aranyat,²²⁸ nehogy valakit ennek ürügyén (további) kiadásokra kényszerítsenek.

10.72.1.1. Ha ugyanis valaki be akarja fizetni az adót, de az adószedő nem törődik vele, akkor tanúk állítása mellett tegyen erről jelentést, hogy ha ez valóban bebizonyosodik, akkor (az adófizető) a büntett alól felmentve kapja meg az adóbefizetést bizonyító nyugtát (*securitas*)²²⁹ egyéb kiadásaival együtt, azt pedig, aki elhanyagolta az adó átvételét, a helytartó (*praeses*) hivatalának (*officium*) ereje kötelezze arra, hogy a szóban forgó összeg kétszeresét fizesse be a kincstárnak (*fiscus*)!

²²⁷ = *CTh.* 12.6.2, jelentősebb eltérésekkel.

²²⁸ *Ti.* az adót.

²²⁹ Esetleg csak igazolást, hogy nem bűnös, de a továbbiak miatt inkább ő nem is fizet adót, hanem az adószedő *duplumot*, hiszen nincs szó arról, hogy az át nem vett adót befizesse.

10.72.1.2. Ha pedig az adószedők (*susceptor*) az illetékes helytartó (*iudex*) nemtörődömsége mellett követnek el valamit, annak értékét a helytartó (*iudex*) vagyonából kell büntetésként befizetni.

Kelt Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) július 19-én.

10.72.2.²³⁰ Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Valens Augustus
Secundus *praefectus praetorió*nak

A régi²³¹ törvények (*lex*) alapján az adószedőknek (*susceptor*) és azoknak a jelölői (*nominator*), akiket a magtárak (*horreum*) és a *pagus*ok élére neveznek ki (*creare*), anyagi felelősséggel (*obnoxius*) tartoznak, ha nem alkalmasak (*idoneus*) azok, akiket jelöltek (*nominare*), és az ő vagyonukból közvetítő révén lebonyolított vásárlással semmit se vásárolhassanak!

Kelt Constantinopolisban Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) július 30-án.

10.72.3.²³² Ugyanezen Augustusok
Mamertinus *praefectus praetorió*nak

Az új adószedők (*susceptor*) ne csak az aktuális év tartozásait szedjék be, hanem a korábbi évekből fennmaradt terményadót (*species*) is, mivel ezek is újak és frissek!

Kelt Rómában Valentinianus Augustus és Valens Augustus consulsága idején (365) október 31-én.

²³⁰ = *CTh.* 12.6.8.

²³¹ Az *inveterata* elvileg lehetne elavult, azaz már nem hatályos is, de ebben az esetben nem lenne értelme felvenni a *Codex*be e *constitutió*t, csak ha a végén megerősítené, hogy tényleg hatálytalanok.

²³² = *CTh.* 12.6.10.

10.72.4.²³³ Ugyanezen Augustusok
 Florentius *comes sacrarum largitionum*nak

Aki adószedői (*susceptio*) közfeladatot (*munus*) látott el, azt nem lehet ugyanarra a közfeladatra (*munus*) kötelezni, csak ha már elszámolt a korábbi feladatával (*sollicitudo*). Jogtalanul jár el ugyanis az, aki azokat terheli, akik jól látták el a feladatukat, de ostoba az, aki megtartja azokat, akik rosszul.²³⁴

10.72.4.1. Így tehát minden egyes teljes hivatali évük lejárta után be kell számolniuk arról, hogy milyen címen költöttek a beszedett adókból,²³⁵ hogy könnyebben lehessen a friss veszteséget jóvátenni, ha valakit rajtakapnak, hogy lopott.

10.72.4.2. Az adóbehajtók (*exactor*) hatalma (*potestas*) nem lehet örökös a tartománybeliek folyamatos zaklatásában – mint pl. abban, hogy erőszakosan pénzt csikarnak ki belőlük –, hanem évente váltakozniuk kell a helytartó ellenőrzése alatt, kivéve akkor, ha a város (*civitas*) szokása vagy a tanács (*ordo*) alacsony létszáma két éves hivatalt tesz szükségessé számukra.

Kelt Mantebrumban Gratianus, a legnemesebb fiú (nobilissimus puer) és Dagalaifus consulsága idején (366) szeptember 17-én.

²³³ = *CTh.* 12.6.11, kicsit bővebben.

²³⁴ Azaz az első esetben legalább addig legyen nyugtuk, amíg el nem számolnak a dologgal (azaz az adószedést követő évben ne legyenek újra adószedők), a második esetben pedig, ha nem tudnak elszámolni, akkor nyilván rosszul végezték a feladatukat, így kár lenne ismét rájuk bízni.

²³⁵ Esetleg milyen címekre osztották be/szét.

10.72.5.²³⁶ Ugyanezen Augustusok
Germanianus *comes sacrarum largitionum*nak

Amennyiben meghatározott mennyiségű *solidust* kell adóként befizetni, de nem pénzzé vert aranyat adnak, akkor 1 font aranyat 72 *solidusként* kell elfogadni.

Kelt Rómában Lupicinus és Iovinus consulsága idején (367) január 8-án.

10.72.6.²³⁷ Ugyanezen Augustusok
és Gratianus Augustus Chilonak

A gabonát (*frumentum*), amelyet a magtárakba (*horreum*) behordanak, azonnal nyugtával (*apocharum cautio*) kell megjelölni²³⁸ a beszolgáltatás mértékének megfelelően. A kincstári magtárakban (*horreum fiscale*) csak kincstári gabona (*frumentum fiscale*) lehet.

Kelt Treviriben Gratianus Augustus harmadik és Equitius vir clarissimus consulsága után (375) április 9-én.

10.72.7. Imperator Gratianus Augustus, Imperator
Valentinianus Augustus és Imperator Theodosius Augustus
üdvözlétünket küldjük az igen kedves Hypatiusunknak

A beszedett adó ne maradjon sokáig az adószedőknél (*susceptor*), hanem amit csak a tartománybeliek (*provincialis*) befizettek, azt tüstént szolgáltatassák be a császári kincstárakba (*sacer thesaurus*)!²³⁹

²³⁶ = *CTh.* 12.6.13, jóval bővebben.

²³⁷ = *CTh.* 12.6.16.

²³⁸ Más értelmezés szerint: „nyugtát kell adni róla.”

²³⁹ A *thesaurus* magtár is lehet, így ez mind a termény-, mind a pénzbeli adóra vonatkozhat.

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága után (383) április 29-én.

10.72.8.²⁴⁰ Imperator Valentinianus Augustus,
Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Arcadius Augustus
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Az adószedőket (*susceptor*) vagy -behajtókat (*exactor*) a *curia* legnagyobb jelenléttel tartott gyűlésén mindenki egyetértésével és megítélésének megfelelően jegyzőkönyvek tanúságtétele (*actorum testificatio*) mellett erősítsék meg (ti. hivatalukban), és a tartományok (*provincia*) helytartóinak (*rector*) tudomására kell hozni azoknak a nevét, akiket városi hivatal (*publicum officium*) közfeladatára (*munus*) emeltek és köteleztek! És akik jelölték (*nominare*) őket, vegyék figyelembe, hogy saját anyagi felelősséget (*discrimen*)²⁴¹ vállalnak mindazért, amit ők intéznek!

Kelt Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú és Euodius consulsága idején (386) október 27-én.

10.72.9.²⁴² Ugyanezen Augustusok
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Elrendeltük, hogy fém- és *kōmodius*okat kell elhelyezni minden egyes állomáson (*mansio*) és városban (*civitas*) *sextarius*okkal és egyéb súlyokkal együtt, hogy minden egyes adófizető – mivel minden dolognak a meghatározott mértéke a szeme előtt van – tudja, hogy mit kell adnia az adószedőknek. Így, ha egy adószedő (*susceptor*) át akarja hágni

²⁴⁰ = *CTh.* 12.6.20, magyarázattal.

²⁴¹ Jelentése itt azonos a *periculum*mal.

²⁴² = *CTh.* 12.6.21, minimális változtatással.

a meghatározott *modiusok*, *sextariusok* és súlyok mértékét, akkor tudja meg, hogy megfelelő büntetést fog fizetni!

10.72.9.1. Elrendeljük továbbá, hogy hatályon kívül helyezve azokat az eljárásokat, amelyek eddig minden nép kárára voltak, az adószedőknek (*susceptor*) kell adni a gabona (*frumentum*)²⁴³ $\frac{1}{50}$ részét, az árpa (*hordeum*) $\frac{1}{40}$ részét, a bor és a sertéshús $\frac{1}{20}$ részét.²⁴⁴

10.72.9.2. Az emberiesség érzésétől megindítva elrendeljük, hogy az arme-niai adószedés során a távolság miatt a gabonának és az árpának az $\frac{1}{40}$ részét, a bornak és a sertéshúsnak pedig az $\frac{1}{15}$ részét kell az adószedőknek adni.

Kelt Constantinopolisban Honorius, a legnemesebb fiú és Euodius consulsága idején (386) november 28-án.

10.72.10.²⁴⁵ Ugyanezen Augustusok Cynegius *praefectus praetorió*nak

Az adószedők (*susceptor*) a (város) védői (*defensor*) jelenlétében írásban határozzák meg²⁴⁶ a földbirtokosokra (*possessor*) kiszabott telekadó (*iugatio*) mértékét, az egyes terményadókat (*species*) és ezek számát és mértékét.

Kelt Constantinopolisban Timasius és Promotus consulsága idején (389) november 28-án.

²⁴³ A következő árpa miatt valószínűleg kifejezetten a búza.

²⁴⁴ Ezek a számok nem a teljes adó összegét, hanem az adó összege feletti, még az adószedő által beszedhető ún. *epimetrum* mértékét jelentik (ezt az is mutatja, hogy ahol többet kell utaznia az adószedőnek, ott többet szed be ebből).

²⁴⁵ = *CTh.* 12.6.23.

²⁴⁶ A kéziratok múlt idejű *praescribant* alakja helyett a felszólítói értelmű *futurum* lenne logikus (*praescribunt*).

10.72.11.²⁴⁷ Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Benignusnak, Róma város (*urbs*) *vicarius*ának

Azt akarjuk, hogy az egyszer már közzétett és a városi jegyzőkönyvekbe felvett borról szóló elismervényeket (*securitas*) számítsák fel az adószedőknek (*susceptor*), hogy a befizetett pénzzel (*arca*) kapcsolatos, már megkezdett vizsgálatot nyilvánosan folytassák le az elszámolások kivizsgálásával, és hogy az összes városi elismervényt (*publica securitas*), amely a jegyzőkönyvekben szerepel, az adószedők (*susceptor*) által elfogadottnak kell tekinteni.

Kelt Mediolanumban Stilicho és Aurelianus consulsága idején (400) június 8-án.

10.72.12.²⁴⁸ Ugyanezen Augustusok
Pompeianusuknak üdvözetüket küldik

Ha egy birtokos (*possessor*) rajtakapja az adószedőt (*susceptor*) vagy a jegyzőt (*tabularius*), hogy valami csalást követett el, és ez utóbbit sikkasztásért elítélték, többet nem viselheti azt a hivatalt (*officium*), amelyben pazarlóan bánt a pénzzel, még akkor sem, ha alattomos könyörgéssel kicsalt leiratunkra (*rescriptum*) hivatkozik.

Kelt Mediolanumban Stilicho és Aurelianus consulsága idején (400) december 31-én.

²⁴⁷ = *CTh.* 12.1.26.

²⁴⁸ = *CTh.* 12.6.27, jóval bővebben.

10.72.13.²⁴⁹ Ugyanezen Augustusok
*Lucius comes sacrarum largitionum*nak

Kegyelemességünk (*clementia*) elrendelte, hogy minden tartományban (*provincia*) két jegyző (*tabularius*) vagy könyvelő (*numerarius*) és ugyanennyi adószedő (*susceptor*) legyen.

10.72.13.1. Azt is akarjuk, hogy a legfényesebb (*amplissimus*) *praefectus praetoriói* hivatal tudja, hogy semmi közük nincs a kincstár (*arca*)²⁵⁰ elszámolásaihoz (*ratio cinium*) azoknak, akik a császári birtok adóit (*aurum largitionale*) szedik be; és hogy ha ezt nem tartják be, akkor a tartományok (*provincia*) helytartóit (*iudex*) 5 font aranyra kell büntetni, a hivatalok (*officium*) vezetőit (*primates*) pedig halállal kell büntetni.

Kelt Bassus és Philippus consulsága idején (408) január 27-én.

10.72.14.²⁵¹ Imperator Honorius Augustus
 és Imperator Theodosius Augustus
 Euchariusuknak üdvözlétét küldi

Nem tűrjük, hogy a *curialis*ok alacsonyabb hivatalokkal (*officium*) vagy soron kívül kiszabott terhekkal (*onus*) foglalkozzanak, nehogy emiatt kárt szenvedjen a köz érdeke (*utilitas*).

10.72.14.1. Méltányosabb tehát, hogy a (katonai) ruházat adójának intézését (*susceptio vestium*) rendes jelleggel a helytartói (*proconsul*) hivatal (*officium*) vagy azok intézzék, akik ott szolgálnak. Ezeknek ugyanis érdekében áll az ilyesfajta számadásokat (*ratio*) kivizsgálni, és megvizsgálni

²⁴⁹ = *CTh.* 12.6.30, bővebben és számos eltéréssel.

²⁵⁰ Az *arca* pontos jelentése vitatott, különböző kincstárakat jelölhet, itt valószínűleg a *praefectus praetoriói*t.

²⁵¹ = *CTh.* 12.6.31, apróbb eltérésekkel.

azok²⁵² milyenségét, mivel nekik kényelmesebb e feladat (*cura*) folytatóságos viselése. Méltánytalan ugyanis, hogy az adószedés során (*susceptio*) a hivatal (*officium*) a nyereséget, a *curialis* pedig csak a veszteséget kapja.

10.72.14.2. Ezt a jogtalanságot (*iniuria*) tehát eltávolítjuk a tanácsoktól (*ordo*), kivéve azokat az eseteket, amikor egy *curialis*-ról kiderül, hogy a fentnevezett hivatalban (*officium*) szolgál vagy szolgált.

Kelt Ravennában Honorius Augustus kilencedik és Theodosius Augustus ötödik consulsága idején (412) február 29-én.

10.72.15.²⁵³ Imperator Theodosius Augustus
és Imperator Valentinianus Augustus
Volusianus *praefectus praetorió*nak

Ami aranyat vagy ezüstöt egy birtokos (*possessor*) beszolgált, azt a kincstárnok (*arcarius*) vagy az adószedő (*susceptor*) vegye át, úgy, hogy a tartomány (*provincia*) helytartója (*moderator*) és az ő hivatala (*officium*) tudja meg, hogy az ő bűnüknek (*crimen*) számít, ha a birtokosokat (*possessor*) a súlyok valamilyen egyenlőtlensége által okozott veszteség éri!

10.72.15.1. És amit csak a tartományokból (*provincia*) a mi kincstárunkba (*aerarium*) küldenek, azt a kincstárunk (*aerarium*) fényességes (*illustris*) comeseinek kell írásban jelenteni.

Kelt Ravennában Felix vir clarissimus és Taurus vir clarissimus consulsága után (429) február 27-én.

²⁵² Egyes értelmezések szerint a ruhákét, mások szerint a személyekét.

²⁵³ = *CTh.* 12.6.32, jóval bővebben és eltérésekkel.

10.73. *A mérést végző személyekről*
(ponderator) és az arany befizetéséről

10.73.1.²⁵⁴ Imperator Constantinus Augustus
Euphrasiusnak, a három tartomány (provincia)
*rationalis*ának

Ha az adózók (*collator*) által befizetett aranyat valaki *solidusszal* vagy pénzzé nem vert arannyal (*materia*) akarja kimérni, azt meg nem hamisított mérleggel és súlyokkal mérjék le!

Kifüggesztetett Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) július 19-én.

10.73.2.²⁵⁵ Imperator Iulianus Augustus
Mamertinus *praefectus praetorió*nak

Valahányszor kétséges a *solidusok* minősége, a vitát az egyes városokban (*civitas*) kinevezett, görögül *zygostatés*nek²⁵⁶ nevezett személy oszlassa el, aki saját jóhiszemősége és hozzáértése révén senkit sem csap be, és őt sem csapja be senki!

Kelt Salonában Iulianus Augustus negyedik és Sallustius consulsága idején (363) április 23-án.

²⁵⁴ = *CTh.* 12.7.1, jóval bővebben.

²⁵⁵ = *CTh.* 12.7.2, bővebben és apróbb változásokkal.

²⁵⁶ „Mérlegelő.”

10.74. *Az állami arany* (aurum publicum)
szállítóiról (prosecutor)

10.74.1.²⁵⁷ Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Anthemius *praefectus praetorió*nak

Az arany szállítói olykor a szokott módon előzetesen kibocsátott szállítási utasítás nélkül előre átveszik az aranyat, olykor pedig tovább tartják maguknál azt, amit azonnal át kellene adni.²⁵⁸

10.74.1.1. Ezért elrendeljük, hogy az *illustris comes sacrarum largitionum* parancsa (*praeceptum*) nélkül senki se vegyen át aranyat olyan célból, hogy beolvassza, vagy hogy hosszabb ideig magánál tartsa.

Kelt Honorius Augustus nyolcadik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) július 20-án.

10.75. *Hogy ne használják fel jogtalanul azt,*
*amit városi*²⁵⁹ *adóként fizettek be*

10.75.1.²⁶⁰ Imperator Constantinus Augustus

A helytartó (*iudex*) azt a pénzt, amelyet a városi közösségtől (*res publica*) adóként kap, ne vegye birtokba, vagy próbálja birtokba venni, hogy azt kölcsönadja valaki közbenjárásával!

Kelt Treviriben Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) március 6-án.

²⁵⁷ = *CTh.* 12.8.1.

²⁵⁸ Vö. *Cod.* 10.72.7.

²⁵⁹ A *publicus* lehet állami is.

²⁶⁰ = *CTh.* 12.9.1.

10.75.2.²⁶¹ Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Palladiusnak

Senki semmiféle címen se használja fel jogtalanul azt, amit a raktárakba szolgáltatott be, vagy ami a kincstárban (*arca*) van, csak akkor, ha történetesen a felhasználására engedélyt kapott magasztos (*sublimis*) hatalmak (*potestas*) utasítása (*iussio*) révén!

Kelt Constantinopolisban Antonius és Syagrius consulsága idején (382) április 11-én.

10.75.3.²⁶² Imperator Arcadius Augustus
és Imperator Honorius Augustus
Messala *praefectus praetorió*nak

Tudják meg a helytartók (*iudex*), hogy nem fordíthatják más szükségletekre (*necessitas*) azt, ami a (császári) magánvagyon (*res privata*) adójából (*canon*) vagy abból folyik be, amit ugyanilyen címeken hajtanak be, kivéve, ha saját szabadosságukért a legszigorúbb büntetésben kívánnak részesülni!

Kelt Mediolanumban Theodorus consulsága idején (399) május 17-én.

²⁶¹ = *CTb.* 12.9.2.

²⁶² = *Cod.* 11.65.5, illetve *CTb.* 12.9.3, apróbb módosításokkal.

10.76. *A koszorúra szánt aranyról*
(aurum coronarium)²⁶³

10.76.1.²⁶⁴ Imperator Gratianus Augustus,
Imperator Valentinianus Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Cynegius *praefectus praetorió*nak

Jónak láttuk, hogy senkit se lehessen a szokás ellenére a koszorúra szánt arany beszédésére kényszeríteni.

Kelt Constantinopolisban Ricomer és Clearchus consulsága idején (384) január 18-án.

10.77. *A békebírókról (irenarcha)*²⁶⁵

10.77.1.²⁶⁶ Imperator Honorius Augustus
és Imperator Theodosius Augustus
Anthemius *praefectus praetorió*nak

A békebírókat (*irenarcha*), akik a tartományok (*provincia*) nyugalmára és az egyes városok területén (*territorium*) a békére ügyelnek, a *decuriók* jelöljék (*nominare*) azok közül, akiket a tartományok (*provincia*) helytartói (*praeses*) alkalmasnak (*idoneus*) ítélnék!

Kelt Constantinopolisban Honorius Augustus hetedik és Theodosius Augustus harmadik consulsága idején (409) december 25-én.

²⁶³ Kötelező ajándék a császárnak bizonyos ünnepi alkalmakkor.

²⁶⁴ = *CTh.* 12.13.5.

²⁶⁵ Vö. *Dig.* 50.8.18.7 mint személyes közfeladat.

²⁶⁶ A *CTh.* 12.14.1 eltörölte az *irenarchákat*, de ezek szerint mégis megmaradt a hivatal.

DIGESTA
IUSTINIANI

50.1.1. *Ulp. ad ed. II. Municeps*zé a születés,² a felszabadítás (*manumissio*)³ vagy az örökbefogadás (*adoptio*)⁴ tesz.⁵

50.1.1.1. Tulajdonképpen értelemben *municeps*eknek nevezzük azokat, akik részt vállálnak a közfeladatokban (*muneris particeps*), mivel azért fogadtuk őket a polgárok közé (*in civitatem*),⁶ hogy velünk együtt lássák el a közfeladatokat (*munus*);⁷ de manapság tágabb értelemben⁸ *municeps*eknek nevezzük az egyes települések (*civitas*) polgárait is (*civis*),⁹ pl. campaniai, puteoli (*municeps*ek).

50.1.1.2. Aki tehát két campaniai szülőtől származik, az campaniai. De ha campaniai apától és puteoli anyától származik, akkor szintén campaniai *municeps* lesz; kivéve akkor, ha történetesen (az adott város) valamilyen kiváltsága (*privilegium*) miatt az anya származási helyét (*origo*) kell figyelembe venni:¹⁰ ez esetben ugyanis az anya származási helyének (*origo*) *municeps*e lesz. Pl. az iliumiaknak megengedték, hogy ha valaki iliumi

¹ Nehezen értelmezhető kifejezés, az eredetiben *ad municipalem* áll, a c. *Tanta* 8c-ben – amely összefoglalja a *Digesta* tematikus felépítését – a latin szöveg csak *ad municipalem* mond, míg a c. *Dedóken* 8c-ben szereplő *hyper politón* és a *Basilica* 54-ben szereplő *peri politón* (a polgárokról) alapján inkább *de municipibust* (a *municeps*ekről) várnánk. Vagy elliptikus kifejezéssel van dolgunk, és ekkor a *municipalis* mellé oda kell értenünk pl. a törvény szót, vagy a *municipalis* főnévi értelemben többes szám helyett áll.

² *Dig.* 50.16.22.8: „*Municeps*eknek kell tekinteni azokat is, akik ugyanabban a *municipium*ban születtek.”

³ *Vö. Dig.* 50.1.6.3; 50.1.22pr.; 50.1.22.2 és 50.1.27pr.

⁴ *Vö. Dig.* 50.1.15.3 és 50.1.16.

⁵ *Cod.* 10.40.7 alapján ezt a sort kiegészíthetjük még az *adlectió*val, ti. amikor az uralkodó vagy a városi tanács döntése alapján kívülállókat vesznek fel a polgárok közé.

⁶ A *civitas* itt jelenthet várost, polgárjogot és polgárságot is.

⁷ Ugyanígy pl. *Gell.* 16.13.6.

⁸ Esetleg: kevésbé pontosan.

⁹ Még akkor is, ha az adott település nem *municipium*, ezenfelül a *coloniák* törvényeit is *lex municipalis*nak szokás nevezni.

¹⁰ Elsősorban az apa származási helyének megfelelő közfeladatokat és tisztségeket kellett ellátni (*vö. Cod.* 10.39.3), így az adott város számára jelentős előnyökkel járt, ha nemcsak az apai, hanem az anyai ágon is odakerültek a gyermekek, ti. így többen

anyától származik, akkor az az ő *municipes*ük legyen.¹¹ Ebben a kiváltságban részesültek, és részesülnek még ma is a delphiek. Celsus is tanúsítja, hogy Pompeius Magnus jótéteménye (*beneficium*) biztosította a pontusiaknak, hogy aki pontusi anyától születik, az pontusi (ti. *municipes*) legyen. Egyesek úgy vélik, hogy ez a jótétemény (*beneficium*) csak a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozik.¹² Celsus azonban nem fogadja el ezek véleményét: nem szükséges ugyanis azt biztosítani, hogy a házasságon kívül születettek az anyjuk státuszát (*condicio*) kövessék – ugyan milyen másik származási hely (*origo*) számíthatna esetükben? Hanem (ez a jótétemény) azokra (vonatkozik), akik különböző városokhoz (*civitas*) tartozó szülőktől származnak.

50.1.2. *Ugyanő disp. I.* Ha az atyai hatalom alatt álló fiút (*filius familias*) apja¹³ beleegyezésével teszik (*creare*) *decuri*óvá, akkor az összes közfeladatért (*munus*), amelyet a *decuri*óvá vált fiúra szabnak ki, az apát úgy terheli a kötelezettség (az anyagi felelősségvállalásra), mintha fia kezese (*fideiussor*) lenne.¹⁴ Ugy tekintjük, hogy az apa egyetért fia *decuri*ói tisztevel (*decurionatus*), ha a jelenlétében történő jelölés (*nominatio*) ellen nem

tudtak részt venni a közfeladatok ellátásában. Speciális helyzetre példaként lásd Antiochiát: *Cod.* 10.32.61–62.

¹¹ Iliumból, azaz Trójából származott a rómaiak mitikus őse, Aeneas, ezen az alapon Ilium a római korban különféle kiváltságokban részesült, pl. adómentességet is kapott, vö. Suet. *Claud.* 25.3.

¹² Azaz akiknek nincs törvényes apjuk. Ulpianus korában a *Constitutio Antoniniana* révén ez már jelentősen visszaszorult, de 212 előtt még a „házasságból” született szabad gyermekeknek sem volt feltétlenül törvényes apjuk, ha szüleik nem rendelkeztek *ius conubi*ával, azaz nem köthettek a római jog szerint érvényes házasságot. 212 után szinte minden szabad személy római polgárjogot nyert, ezzel együtt a *ius conubi*it is megkapták.

¹³ Ez nem feltétlenül a vér szerinti apa, hanem inkább a családapja (*pater familias*), akinek a hatalma alá tartozott, azaz adott esetben pl. a nagybátyja, a nagyapja.

¹⁴ Ha a fiú apja beleegyezésével még az ő életében lett *decurio*, akkor nemcsak az apjának, hanem az apa örököseinek is helyt kell állniuk érte, de csak akkor, ha a fiútól már mindent behajtottak, de ez sem volt elég (*Cod.* 10.32.1), azonban az apa halála után elvállalt közfeladatokért az örökösök már nem felelnek (*Dig.* 50.1.21.2).

tiltakozik. Ennélfogva bármit tesz városi ügyben (*res publica*)¹⁵ a fiú, az apa kezesként (*fideiussor*) fog helytállni érte.

50.1.2.1. Városi ügyintézéshez tartozó tevékenységnek kell tekintenünk a közpénzek kezelését vagy a kifizetésükről való döntést.

50.1.2.2. Ha pedig középítkezés (*opus*)¹⁶ vagy más városi ügy (*res publica*) intézésére *curatorokat* nevez ki (*creare*) (a fiú), ekkor is (az apját) terheli a felelősség.

50.1.2.3. Ha pedig saját utódát jelöli (*nominare*), akkor is az apját teszi felelőssé.

50.1.2.4. Ha pedig az állami bevételeket (*vectigal publicum*) adja bérbe,¹⁷ akkor is az apját terheli a felelősség.

50.1.2.5. De ha a fiú nem gondoskodik a gyámok (*tutor*) kinevezéséről,¹⁸ vagy kevésbé alkalmasakat (*idoneus*) választ, és nem válogatja meg őket kellőképpen, vagy alkalmatlant fogad el gyámnak, akkor kétségtelen, hogy őt magát terheli a felelősség. Az apának ugyanis csak azért kell helytállnia, amiért általában a kezeseknek (*fideiussor*). De őket (ti. a kezeseket) nem szokás (a fenti esetben kötelezni) – ezt ugyanis a jogtudósok írásai és a leiratok is tartalmazzák –, mivel e kezesek (*fideiussor*) csak közügyekért (*res publica*) állnak helyt, a közügyek pénzügyi részéhez pedig semmi köze a gyámgyermeknek (*pupillus*) számára történő gyámkinvezésnek.

50.1.2.6. Vissza lehet hívni a közfeladatokat (*munus*) elvégzésére azt, aki az eltávozási időn (*commeatus*) vagy az eltávozás megszabott keretein túl van távol.¹⁹

¹⁵ A *res publica* tág jelentése miatt akár szűkebb értelemben „a városban”, akár tágabb értelemben „közügyben” is lehet.

¹⁶ Bővebben lásd *Dig.* 50.10.

¹⁷ Lásd *Irn.* 63.

¹⁸ Maga a gyámság személyes közfeladat volt (*Dig.* 50.4.18.1), de a gyámok kinevezéséről a *magistratusok* gondoskodtak önállóan vagy a *decuriók* határozatának megfelelően (*Irn.* 29). Itt és az előzőek egy részében is a fiú nem csupán *decuriói*, hanem inkább *magistratusi* minőségében szerepel.

¹⁹ Vö. 50.2.1, *CTh.* 12.1.144 alapján, ha öt évnél tovább maradnak távol, akkor vagyonuk a tanácsra száll.

50.1.3. *Ugyanō ad Sab. XXV.* Helyesnek látszik, hogy az atyai hatalom alatt álló fiú (*filius familias*) is rendelkezhessen lakóhellyel (*domicilium*);

50.1.4. *Ugyanō ad ed. XXXIX.* de nem csak ott, ahol az apjának volt lakóhelye, hanem bárhol máshol, ahol ő maga lakóhelyet (*domicilium*) létesít.

50.1.5. *Paul. ad ed. XLV.* Labeo azt mondja, hogy aki több helyen ugyanúgy kereskedik (*negotiarum*), annak egyik helyen sincs lakóhelye (*domicilium*), de arról is beszámol, hogy egyesek szerint ez az ember mindezekben a helyeken *incolának* számít, avagy lakóhellyel (*domicilium*) rendelkezik:²⁰ ez utóbbi a helyesebb.

50.1.6. *Ulp. op. II.* Az olyan származási hely (*origo*) felvétele, amely nem valós, az igazságnak megfelelően nem szünteti meg. Ugyanis tévedés folytán nem veszítjük el igazi származási helyünket (*origo*), sem olyan embernek a hazugsága nem szünteti meg azt, aki azt állítja, hogy onnan származik, ahonnan valójában nem.²¹ Senki sem változtathatja meg az igazságot azzal, hogy letagadja hazáját (*patria*), ahonnan származik (*ori*), sem azzal, hogy azt hazudja, hogy onnan származik, ahonnan valójában nem.²²

50.1.6.1. A fiú (származási helyét tekintve) azt a várost (*civitas*) követi, ahonnan apja származik (*origo*), nem pedig lakóhelyét (*domicilium*).

50.1.6.2. Jogtudósaink jónak látták, hogy két helyen is rendelkezhesen lakóhellyel (*domicilium*) az, aki mindkét helyen úgy rendezkedett be, hogy úgy látszik, egyik helyen sincs kevésbé otthon, mint a másikon.²³

50.1.6.3. A felszabadítottak (*libertinus*) *patronusaik* származási helyét (*origo*) vagy lakóhelyét (*domicilium*) követik, ugyanígy gyermekeik is.

50.1.7. *Ugyanō de off. procons. V.* Ha valakit többen szabadítanak fel (*manumittere*), valamennyi *patronusa* származási helyét (*origo*) követi.

²⁰ Az *incolastatusz* feltétele a lakóhely: *Cod.* 10.40.7.

²¹ E két mondat nagy fokú hasonlósága miatt valószínűleg tévedésből szerepel kétszer.

²² Lásd *Cod.* 10.39.4.

²³ *Vö. Dig.* 50.1.27.2.

50.1.8. *Marci. de iudic. publ. I.* Az Isteni Testvérek (*Divi Fratres*)²⁴ leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), valamint más uralkodói rendelkezésekben (*constitutio*) is benne foglaltatik, hogy nem kötelezhetők a *decuriók* arra, hogy saját polgártársaiknak (*civis*) olcsóbban biztosítsák a gabonát, mint amennyibe kerül.²⁵

50.1.9. *Ner. membr. III.* Akinek nincs törvényes apja (*iustus pater*), annak származását (*origo*) az anyjától és attól a naptól kell számítani, amelyiken megszületett.

50.1.10. *Marci. de delator.* Az adósok javaival kapcsolatban egy városnak (*civitas*) sincs a kincstárhoz (*fiscus*) hasonló előjoga (*privilegium*),²⁶ kivéve, ha ezt az uralkodó az adott város számára kifejezetten biztosította.²⁷

50.1.11. *Pap. quaest. II.* Lentulus Verushoz intézett leiratában Imperator Titus Antoninus²⁸ úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy a tisztségviselők (*magistratus*) hivatala (*officium*) oszthatatlan és felelősségük (*periculum*) közös. De ezt úgy kell érteni, hogy csak akkor viseli a felelősséget (*periculum*) a hivataltárs (*collega*) is, ha sem az, aki az ügyet intézte, sem azok,

²⁴ Marcus Aurelius és Lucius Verus társcsászárok.

²⁵ Ugyanígy 50.8.7*pr.*, valamint ugyanezt a leiratot idézve *Dig.* 48.12.3*pr.*

²⁶ Mindamellettt bizonyos ügyekben a városokat olyan rendkívüli jogsegély illette meg, mint a gyámoltakat, a serdületleneket (*Cod.* 11.30.3), pl. a város ügyvédei is kérhették *in integrum restitutiót* (*Cod.* 1.50.1).

²⁷ Míg az adósságok behajtásánál a kincstár elsőbbséget élvezett a többi hitelezővel szemben (Paul. *Sent.* 5.12.10) – azaz amíg tartott a vagyon, a teljes összeget megkapta –, a városok csak külön császári engedéllyel nyerhették el ezt a jogot (Plin. *Ep.* 10.108–109). A syriai Antiochiának pl. csak az elhunyt adósokkal kapcsolatban volt előjoga (*Dig.* 42.5.37), s bár a *Dig.* 42.5.38.1 alapján úgy tűnhet, hogy a városok eleve rendelkeztek ilyen kiváltsággal a többi egyszerű hitelezővel szemben, SHERWIN-WHITE 1966: 717. véleménye szerint ez a részlet is csak az elhunytak vagyonára vonatkozik, a városok többi hitelezővel szembeni általános kiváltsága ellen szól a *Cod.* 8.17.3 és 11.30.2 is, lásd még KASER–HACKL 1996: 402–403.

²⁸ Antoninus Pius.

akik érte kezeskedtek, nem képesek az adósságot²⁹ kifizetni (*res servare*), és (a tisztségviselő) hivatali idejének lejártakor fizetéseképtelen volt.³⁰ Egyébként, ha a személy³¹ vagy a kezességvállalás (*cautio*) megfelelő (*idoneus*) volt, vagy pedig (a tisztségviselő) fizetőképés volt, amikor még perelhető volt a dolog, mindegyik (tisztségviselő) csak azért felelős, amit saját maga intézett (*administrare*).

50.1.11.1. Ha pedig történetesen az, aki saját felelősségére (*periculum*) jelölt (*nominare*) tisztségviselőt (*magistratus*), fizetőképés, akkor vajon először ellene mint kezes (*fideiussor*) ellen kell keresetet adni, vagy csak azután, ha a hivataltárs (*collega*) sem volt képes az adósságot kifizetni?³² Az látszott helyesnek, hogy a kezes (*fideiussor*) mintájára a jelölőt (*nominare*) kell először perelni, mivel a hivataltársat (*collega*) hanyagság (*neglegentia*) vagy valamilyen bűn (*poena*) miatt (szokás perelni), a jelölőt (*nominare*) azonban kezességvállalása (*fides*) miatt perelik.³³

50.1.12. Ugyanő resp. I. És a (jelölőnek) nem lehet *actio utilis* adni a jelölt (*nominatus*) hivataltársa (*collega*) ellen.³⁴

²⁹ Ti. azt az összeget, amellyel a *magistratus* tisztségviselése végén még hátralékban volt, mivel nem hajtott be valamekkora összeget, vagy a város számára hátrányos szerződést kötött stb.

³⁰ Azaz sem a *magistratus* vagyona, sem pedig a kezesek kezességvállalása (jelzáloga) nem volt elegendő a hátralék kifizetésére.

³¹ Azaz volt akkora vagyona, hogy abból fedezhették a hiányt.

³² A fentiek alapján a vétlen hivataltárs csak akkor felelős, ha sem hivataltársa, sem annak kezesei nem képesek a kárt megtéríteni, az adósságot kifizetni. Itt pedig az a kérdés merül fel, hogy ha e vétkes hivataltársat hivatalára valaki saját felelősségére jelölte, akkor ki viseli elsőként a felelősséget: a vétlen hivataltárs vagy a jelölő.

³³ Azaz a jelölő (mint kezes) a jelölés (mint kezességvállalás) miatt eleve perelhető, a hivataltársat pedig csak akkor szokás perelni, ha ő maga intézett valamit rosszul, ezért vétkes hivataltársa miatt csak jobb híján perelnék őt.

³⁴ Azaz ha a jelölőt perelik, ő nem perelheti tovább az általa jelölt *magistratus* hivataltársát annak érdekében, hogy ő is vállalja az anyagi felelősséget. *Actio utilis*: egy már meglévő per kiterjesztése, módosítása, jelen esetben a hivataltársra terjesztené ki a jelölő. Más értelmezés szerint (*nominati* helyett *nominantis* olvasattal) az eredeti jelölő hivataltársa ellen nem lehet keresetet adni.

50.1.13. *Pap. quaest. II.* Mi van akkor, ha az egyik tisztségviselő (*magistratus*) egész hivatali évében távol volt, vagy ha jelen is volt, engedetlensége, lustasága vagy betegsége miatt nem látta el a városi közösség (*res publica*) ügyeit (*negotium*), és ezért hivaltársa (*collega*) mindent egyedül intézett (*administrare*), de nem volt képes a tartozást kifizetni?³⁵ Ez esetben azt a rendet kell követni, hogy elsőnek azt kell a teljes összegért perelni, aki a város ügyeit ellátta, és azokat, akik érte kezkeskedtek; majd ha már ezektől behajtották (amit tudtak, de ez sem volt elég), akkor az vállalja a felelősséget (*periculum*), aki alkalmatlant jelölt (*nominare*); végül pedig a tisztségviselők (*magistratus*) közül az, aki nem vett részt a város ügyeinek intézésében.³⁶ Jogtalanul utasítaná vissza a jelölő (*nominare*) az egészért való felelősséget (*periculum*), mivel tudnia kellett, hogy az, akit jelölt (*nominare*), oszthatatlan hivaltalt (*officium*) és közös felelősséget (*periculum*) vállal. Ha ugyanis ketten viselték (a tisztséget), és az egyikük nem tudta kifizetni, amit kellett, akkor az, aki ennek a hivaltársát (*collega*) jelölte (*nominare*), az egészért perelhető.

50.1.14. *Ugyanő quaest. XV.* Úgy tekintjük, hogy a *municipes*ek tudják azt, amit azok tudnak, akikre a városi közösség (*res publica*) legfontosabb ügyeit bízták.³⁷

³⁵ Az el nem látott tisztségre vonatkozóan lásd még *Dig.* 50.4.9.

³⁶ Bár furcsának tűnhet, hogy a hanyag hivaltársat csak utolsóként perelik, de itt az az elv érvényesül, hogy bár közösen viselik a felelősséget, azért, amit egyikük önállóan intézett, elsősorban ő maga felel, majd kezesei és jelölője, és csak ezután következik a hivaltárs és esetleg az ő kezesei, jelölője (vö. *Dig.* 50.1.11pr.; *Cod.* 11.36.3 és *Cod.* 11.36.4). Ezenfelül az „alkalmatlant jelölt” kitétel arra utalhat, hogy itt nem feltétlenül vétkes hanyagságról (mivel ez esetben inkább kifejezetten büntetnék a feladatát el nem látó *magistratust*, vö. *Dig.* 50.4.9), hanem esetleg már korábban fennálló alkalmatlanságról volt szó. Ha nem osztják fel a feladatokat, és ugyanazt ketten végzik, akkor először ők ketten felelnek, és csak ezt követően a kezesek és jelölők (*Cod.* 11.36.1; *Cod.* 11.36.2).

³⁷ Ez a kitétel talán arra vonatkozik, hogy a város polgárai nem hivatkozhattak arra, hogy nem volt tudomásuk egyes rendelkezésekről. Általánosságban ilyen értelmű a *Cod.* 1.18.12, viszont a *Dig.* 50.9.6 felmentést ad a büntetés alól a vonatkozó rendelet

50.1.15. *Ugyanő resp. I.* Ha valakit egy időre kizártak a *decuriók* tanácsából (*ordo*), majd abba a tanácsba (*ordo*) visszatért, az a száműzetéssel sújtottakhoz (*relegatus*) hasonlóan (még egyszer) annyi ideig nem viselhet tisztséget (*honor*), amennyi ideig meg volt fosztva a (*decuriói*) méltóságtól (*dignitas*).³⁸ De helyesnek látták, hogy mindkét esetben³⁹ meg kell vizsgálni, milyen bűn miatt elítélve érdemeltek ki ilyen büntetést: a (törvények által előírtnál) súlyosabb büntetéssel sújtottakat ugyanis az ügy (ti. a száműzetés) végeztével mentesíteni (szokták) a becsületvesztés (*ignominia*)⁴⁰ alól,⁴¹ de a törvények (*lex*) által előírtnál enyhébb büntetéssel sújtottak olykor mégis a becstelenek (*infamis*) közé tartoznak, mivel a bírók (*iudicans*) hatásköre csak a ténykérdés vizsgálatára terjed ki, a jogról viszont nem dönthetnek.⁴²

50.1.15.1. Nem lehet keresetet adni az ellen, aki saját felelősségére (*periculum*) jelölte (*nominare*) hivatali utódát (*successor*), ha ez az utód (*successor*) tisztségviselése (*magistratus*) végeztével még alkalmas (*idoneus*) volt.⁴³

nem ismerete alapján. Esetleg a város nevében a tisztségviselők által kötött szerződésekről van szó.

³⁸ Ugyanígy *Cod.* 10.61.2.

³⁹ Ti. a száműzetés és a kizárás.

⁴⁰ Lásd becstelen!

⁴¹ Ha valakit a törvényben előírtnál súlyosabb büntetéssel sújtottak, az bizonyos esetekben mentesült a becsületvesztés alól (*Dig.* 3.2.13.7 és *Dig.* 48.19.10.2).

⁴² Azaz a bíró feladata, hogy megállapítsa, mit követtek el, és ha ez a bűn becsutenséggel jár, akkor a jog ellenében nem enyhíthet ezen, lásd *Dig.* 48.16.1.4: „Ahogy Papinianus válaszolt, az ítélező feladata a tett kivizsgálása, de a büntetést nem az ő akaratára bízzák, hanem a törvény tekintélyének tartják fenn.” Továbbá *Dig.* 47.2.64: „A tartomány (*provincia*) helytartója sem akadályozhatja meg, hogy az, akit lopás (*furtum*) miatt ítélték el, becsutens legyen.”

⁴³ Itt a *Cod.* 11.34.1-ben említettekhez hasonló helyzetről lehet szó, azaz ha a jelölt utód hivatali évének leteltekor még alkalmas, azaz fizetőképes volt, de ezt követően – még mielőtt a város felé fennálló esetleges kötelezettségeit teljesíteni tudta volna – vagyona annyira lecsökkent, hogy kötelezettségeinek nem tudott eleget tenni, akkor a jelölőnek már nem kell helytállnia érte.

50.1.15.2. A polgári közfeladatok (*civile munus*) elkerülése végett titkos megállapodással átadott birtokokat (*praedium*)⁴⁴ a kincstár (*fiscus*) számára lefoglalják, és még egyszer ekkora összeget köteles kifizetni saját vagyonából az, aki e tiltott dologban közreműködött.⁴⁵

50.1.15.3. A származási helynek (*origo*) a tisztségek (*honor*) viselésével és a közfeladatok (*munus*) ellátásával kapcsolatos jogát az örökbefogadás (*adoptio*) nem változtatja meg; de az örökbe fogadott fiú az örökbe fogadó apja (származási helyének megfelelő) új közfeladatokra (*munus*) is kötelezve van.

50.1.16. *Herm. iuris epit. I.* Ha azonban valakit örökbe fogadó apja hatalma alól elbocsát (*emancipare*), akkor ő nemcsak fia nem lesz többé, hanem annak a városnak (*civitas*) a polgára (*civis*) sem, amelyé az örökbefogadás (*adoptio*) révén lett.

50.1.17. *Pap. resp. I.* A felszabadított (*libertus*) *patronus*ára való tekintettel sem mentesül (*excusare*) polgári közfeladatai (*civile munus*) alól, és e tekintetben lényegtelen, hogy *patronus*ának végezze munkát, vagy egy vaknak tenne szolgálatot.⁴⁶

50.1.17.1. Ellenben a *senatorok* azon felszabadítottai (*libertus*), akik *patronus*uk ügyeit intézik, az atyák határozata (*decretum*) értelmében mentesülnek (*excusare*) a gyámság (vállalása) alól.⁴⁷

50.1.17.2. Az apa azt akarta, hogy fia *decurio* legyen: a városi közösségnek (*res publica*) előbb kell perelnie a fiút saját maga miatt, mint az apát

⁴⁴ Azaz ha valaki a közfeladatok ellátásába beszámítandó vagyonát látszateladással próbálja csökkenteni, vö. *CTh.* 12.1.33.

⁴⁵ De volt lehetőség arra, hogy valaki vagyonát szabályosan adja át fiának, és ezáltal ő mentesüljön az ehhez a vagyonhoz kapcsolódó vagyoni közfeladatok alól, mivel fia lépett a helyébe (*Cod.* 10.52.4).

⁴⁶ Azaz arra való hivatkozással, hogy a *patronus*a iránti kötelezettségeit kell teljesítenie, a felszabadított nem kaphat felmentést a közfeladatok alól, illetve *patronus*a esetleges mentességei sem vonatkoznak rá.

⁴⁷ A gyámság is (személyes) közfeladatnak számított, vö. *Dig.* 50.4.1.4; 50.4.18.1.

fia miatt.⁴⁸ Nem számít, ha a fiúnak csak katonai különvagyonra (*peculium castrense*)⁴⁹ van korábbi vagy későbbi katonáskodása (*militare*) révén.

50.1.17.3. Azokat az időhatárokat, amelyeket a(z ugyanazon) tisztségre (*honor*) való újrapiályázásra vagy más (tisztségek) elvállalására állapítottak meg, az (adott település lakosai) esetében tartják meg, nem másoknál.⁵⁰

50.1.17.4. De ugyanabban az időben ugyanaz a személy nem viselhet két városban (*civitas*) tisztséget (*honor*);⁵¹ ha pedig mindkét helyen tisztséget bíznak rá, akkor a származási helyén (*origo*) kell azt ellátnia.

50.1.17.5. A(z ingatlan)birtoklás (*possessio*) pusztá ténye⁵² nem elegendő ahhoz, hogy ez alapján a birtokosra (*possessor*) polgári közfeladatokat (*civile munus*) szabjanak ki, kivéve, ha ezzel a külön adományozott kiváltsággal (*privilegium*) rendelkezik a város (*civitas*).

⁴⁸ Azaz az apát csak akkor perelik, ha a fiú nem tudta teljesíteni a követelést.

⁴⁹ Az atyai hatalom alatt álló fiú elméletileg csak katonai magánvagyonnal rendelkezhetett, a többi vagyona a családapáé.

⁵⁰ A tisztségek esetében többnyire meghatározták, hogy milyen életkortól lehet viselni az adott tisztséget, hogy két azonos vagy különböző tisztség viselése között mennyi időnek kell eltelnie (vö. *Dig.* 50.1.18), illetve hogy az egyes tisztségek milyen sorrendben kövessék egymást (*Dig.* 50.4.11pr.). Egy személy azonban több településen is kötelezhető volt a közfeladatok ellátására (származási és lakóhelyén [*Cod.* 10.39.1; *Cod.* 10.40.6]; lakóhelyén és *patronusa* származási helyén [*Dig.* 50.1.22.2; 50.1.37.1], saját és örökbe fogadó apja származási helyén [*Dig.* 50.1.15.3]), sőt a tisztségek betöltésére is (pl. ha két település teljes jogú polgára volt [pl. *Dig.* 50.1.27pr.], akkor *municipis*-ként mindkét helyen tisztségeket kellett viselnie, de nem egy időben, vö. következő szakasz). A fenti rendelkezés célja tehát, hogy ha valaki egy városban betöltött egy tisztséget, ez nem érintette egy másik városban esedékes tisztségviselését, azaz ott a következő évben szintén betölthetett egy tisztséget, jóllehet ezt ugyanazon városban nem tehetne volna meg.

⁵¹ A szimultán tisztségviselés tiltása már Liv. 7.42.2-ben is szerepel, természetesen teljesen más körülmények között. Papinianus idején itt még feltehetően valóban a lehetőséget tiltják, azaz ha akarnak, sem viselhetnek két tisztséget két városban, a *Digesta* összeállításának idején azonban ez már inkább a *curialisok* védelmét szolgálja, hogy ne lehessen két tisztséget rájuk kényszeríteni, ennek ellenére pl. Daciában egész gyakori volt ez a jelenség.

⁵² Azaz van egy ingatlana a városban, de egyébként se nem *incola*, se nem *municipis*, ugyanígy *Cod.* 10.40.3; 10.40.4.

50.1.17.6. A „hátsó küszöb jogán” (*postliminium*)⁵³ visszatérőket is kötelezni kell hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munus*) ellátására, még akkor is, ha más város (*civitas*) területén élnek.

50.1.17.7. Az adószedés (*tributum*) közfeladata (*munus*) nem tartozik az alantas közfeladatok (*sordida munera*) közé, ezért a *decuri*ókat is meg lehet vele bízni.⁵⁴

50.1.17.8. A hitbizomány (*fideicommissum*) révén felszabadított (*manumittere*) személy a polgári közfeladatok (*munus civile*) ellátásában a (tényleges) felszabadító (*manumissor*) származási helyét (*origo*) követi, nem pedig azét, aki e felszabadítást (*libertas*) (végrendeletében) meghagyta.⁵⁵

50.1.17.9. Isteni (*Divus*) Pius úgy látta jónak, hogy akit egy örökbe fogadó család gyermekeként ismertek el,⁵⁶ az – az örökbeadottakhoz hasonlóan – vér szerinti nagyapja származási helyén (*origo*) is ellássa a polgári közfeladatokat (*munus civile*), még akkor is, ha család gyanúja⁵⁷ nem merül fel.

50.1.17.10. Annak a tévedése, aki magát (tévesen) *municeps*nek vagy *colonus*nak tartva ígéretet tett, hogy polgári közfeladatokat (*munus civile*) fog ellátni, a (város) jogának védelmét⁵⁸ (*defensio iuris*) nem zárja ki.

50.1.17.11. Az apa lakóhelye (*domicilium*) nem kötelezi a máshol *incolaként* élő fiát, hogy (a számára) idegen városban (*civitas*) polgári

⁵³ Ha egy római polgár hadifogságba került, elvesztette jogait, de ha visszatért, úgy tekintették, mintha nem is lett volna fogságban.

⁵⁴ A társadalom előkelő csoportjai, valamint általában a tisztviselők mentesítve voltak az alantasnak tekintett közfeladatok alól, vö. *Cod.* 10.48.12 és *Cod.* 10.48.16.

⁵⁵ Ugyanígy *Cod.* 10.39.2.

⁵⁶ Valószínűleg itt arról az esetről van szó, amikor az örökbe fogadandó fiú apja már halott, ezért szerepel később a nagyapa.

⁵⁷ Ti. hogy csak azért fogadták volna örökbe, hogy eredeti származási helyén mentesüljön a közfeladatok alól; vagy pedig az örökbefogadó a több gyermekkel járó előjogokkal kívánt volna élni, lásd *Dig.* 50.5.2.2 és Tacitus *Annales* 15.19.

⁵⁸ A szövegből nem derül ki egyértelműen, hogy az ígérettől visszalépve ő hivatkozhat védelemként a tévedésére, vagy pedig a tévedés nem teszi semmissé a városnak az ígéret behajtására vonatkozó jogát, talán ez utóbbi a helyesebb.

közfeladatokat (*civile munus*) lásson el, mivel az apa esetében is csak ideiglenesen veszik figyelembe a lakóhelyet (*domicilium*).⁵⁹

50.1.17.12. Ha valakit a bíróságon (*quaestio*)⁶⁰ főbenjáró bűnnel vádolnak meg, akkor ő az ügy lezárulta előtt nem viselhet új tisztséget (*honor*);⁶¹ de a közbeeső időben is megtartja régi méltóságát (*dignitas*).

50.1.17.13. Egy másik városban (*civitas*) lévő ház pusztá birtoklása (*possessio*) még nem számít lakóhelynek (*domicilium*).

50.1.17.14. Az utód (*successor*) jelölésének (*nominatio*) felelőssége (*periculum*) nem kötelezi a jelölő (*nominare*) kezeseit (*fideiussor*).⁶²

50.1.17.15. A kezesek (*fideiussor*) ellen, akik kezességet vállaltak arra nézve, hogy a város nem fog kárt szenvedni, és azok ellen, akik saját felelősségükre (*periculum*) jelöltek (*nominare*) tisztségviselőket (*magistratus*), nem indítanak olyan büntetőkereseteket,⁶³ amilyeneket azok ellen indítanak, akikért ezek kezességet vállaltak;⁶⁴ ugyanis számukra elég (büntetés), hogy helytállnak a városi közösséget (*res publica*) ért kárért, amit nyilvánvalóan megígérték.

50.1.18. *Paul. quaest. I.* Isteni (*Divus*) Severus egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy a nem önként vállalt terhek (*onus*) folytatólagos

⁵⁹ Azaz ha apa és fia két különböző településen él *incolaként*, akkor a fiúnak nem kell az apja lakóhelyén is ellátnia a közfeladatokat (apja származási helyén természetesen igen [*Cod. 10.39.3*], hiszen ez többnyire saját származási helye is [*Dig. 50.1.6.1; 50.1.1.2*]).

⁶⁰ Bizonyos súlyosabb ügyeket kivettek a helyi igazságszolgáltatás hatálya alól (vö. *Irn. 84*), és ezeket felsőbb fórumokon bírálták el.

⁶¹ Ugyanígy *Cod. 10.60.1*, de már Sallustiusnál, a *De coniuratione Catilinae* 18-ban is Catilina azért nem pályázhat *consulatusra*, mert vesztegetési ügyben állt vád alatt.

⁶² Azaz ha a jelöltről tisztségviselése alatt kiderül, hogy alkalmatlan, akkor a jelölő kezeseit ezért nem lehet felelősségre vonni. Maga a tisztségviselő is csak az általa jelölt hivatali utódért felel (*Cod. 11.34.2*).

⁶³ Azaz nem a szóban forgó összeg kétszeresét (*duplum*) perlik tőlük, csak magát az összeget (*simpulum*).

⁶⁴ Ugyanígy *Cod. 11.35.1*: a kezesek csak a városi ügyintézővel kapcsolatos dolgokért állnak helyt, de ha valami egyéb bűn miatt büntetik a *magistratus*t, akkor azért már nem.

viselésére vonatkozó időhatárok nem érvényesek az önként vállaltakra, azzal a kitételrel, hogy (*magistratusi*) tisztségét (*honor*) senki sem hosszabíthatja meg.⁶⁵

50.1.19. *Scaev. quaest. I.* Amit a *curia* nagyobb része elvégzett, azt úgy kell tekinteni, mintha az egész tanács tette volna.⁶⁶

50.1.20. *Paul. quaest. XXIV.* A lakóhelyet (*domicilium*) maga a tény és a tett változtatja meg, a csak szóban történő kijelentés nem; ahogyan azokkal kapcsolatban is történik, akik azt állítják, hogy őket nem lehet közfeladatokra (*munus*) kötelezni úgy, mint a betelepült lakosokat (*incola*).⁶⁷

50.1.21. *Ugyanő resp. I.* Lucius Titius, mikor még apja hatalma (*potestas*) alatt volt, a tisztségviselők (*magistratus*) apja akarata ellenére a gabonafelvásárlás egyik *curator*ává tették, de ebbe Lucius Titius nem egyezett bele, pénzt nem vett át, nem vállalt ebben az ügyben kezességet, és egyáltalán nem vett részt a többiekkel a felvásárlásban; majd apja halála után hivatalársai (*collega*) adósságának kifizetésére szólították fel. Az a kérdés, hogy (Titius) felelősséggel tartozik-e ebből az ügyből kifolyólag. Paulus azt válaszolta, hogy az, aki a tisztségviselők (*magistratus*) által (rá) kiszabott közfeladatot (*munus*) nem vállalta el, ezen a címen perelhető a városi közösség (*res publica*) kára miatt, még akkor is, ha kinevezésekor (*creare*) más hatalma (*potestas*) alatt állt.

⁶⁵ Egy Paulusszal nagyjából egyidős rendelkezés (*Cod.* 10.41.2) szerint az azonos tisztségek között öt, a különböző tisztségek között három, míg a követi feladatok között két évnek (vö. 50.7.9.1) kellett elteltie, azaz ennyi időre biztosítottak mentességet. A pontos időtartamok változhattak, de pl. a *Mal.* 54-ben szintén öt éves időtartam szerepel a *duumviri* tisztség esetében.

⁶⁶ Hasonló szellemben *Dig.* 50.17.160.1.

⁶⁷ Mindenkinek el kellett látnia a közfeladatokat a lakóhelyén (*Cod.* 10.40.5), de nem mindenkinek volt lakóhelye – és ezáltal nem mindenki volt *incola* – ott, ahol éppen tartózkodott (*Dig.* 50.1.175; *Cod.* 10.40.2). Ennek megfelelően a fenti probléma lényege az, hogy valakinek valóban van-e lakóhelye az adott városban, és így *incola*-ként kötelezhető-e a közfeladatok ellátására, vagy sem.

50.I.21.1. Paulus azt válaszolta, hogy akiket mások helyett nem szerződés, hanem az általuk ellátott (*administrare*) hivatal (*officium*) miatt perelnek, azokat csak a tőkét ért kár értékéig szokták helytállásra kötelezni, a kamat miatt nem.⁶⁸

50.I.21.2. Ugyanő azt válaszolta, hogy az apa örököseit (*heres*) nem lehet jogszerűen perelni a fiú olyan közfeladatai (*munus*) miatt, amelyeket az apa halála után vállalt el. Ez a válasz (*responsum*) arra is vonatkozik, akit ugyan az apa tett (*facere*) *decuri*óvá, de közfeladatokat (*munus*) csak az apja halála után vállalt el.

50.I.21.3. Ugyanő azt válaszolta (*respondere*), hogy aki *decuri*ót fogad örökbe, azt úgy tekintik, hogy az ő *decuri*ói terheit (*onus*) is vállalja ahhoz az apához hasonlóan, aki azt akarta, hogy fia *decurio* legyen (*facere*).

50.I.21.4. Ugyanő azt válaszolta (*respondere*), hogy fennálló házasság esetén a hozomány is beleszámít a férj vagyonába; de ha a városi közfeladatok (*munus municipale*) ellátására csak egy bizonyos vagyontól felfelé hívják az embereket, akkor abba a vagyonba nem kell beleszámítani a hozományt.

50.I.21.5. Ugyanő azt válaszolta (*respondere*), hogy ha főbenjáró bűnügy (*crimen capitale*) esetén nem a vádló akadályozza azt, hogy az ügyet a meghatározott idő alatt kivizsgálják, akkor a vádlott a közbeeső időben nem pályázhat tisztségre (*honor*).

50.I.21.6. „Imperator Severus Augustus és Imperator Antoninus Augustus Septimius Zenónak.⁶⁹ Jóllehet a jövőre nézve szavadat adtad, mégsem kötelezhetnek arra, hogy csecsemő fiad helyett, akiből azt akartad, hogy *decurio* legyen, időközben elvállald a terheket (*onus*), mivel úgy tekintjük, hogy csak azokra vonatkozóan nyilvánítottad ki az akaratod, amelyeket rábízhatnak.”⁷⁰

⁶⁸ Vö. *Dig.* 50.I.24.

⁶⁹ *Cod.* 10.41.1.

⁷⁰ Azaz ha a fiúnak saját jogán még nem kell terheket viselnie, akkor az apja sem kötelezhető erre, csak ha majd a fiú már felnőtt.

50.1.21.7. Ugyanő azt válaszolta (*respondere*),⁷¹ hogy ha a városnak (*civitas*) nincs saját törvénye (*lex*) az (árverési) felüllicitálások (*adiectio*) elfogadásáról, akkor nem lehet visszalépni a közingatlanok (*praedium publicum*) már teljesített bérbe- vagy eladásától,⁷² mivel a felüllicitálásoknál (általánosan) megállapított időhatárok a kincstár (*fiscus*) ügyeire vonatkoznak.⁷³

50.1.22. *Ugyanő sent. I.* A mindkét nembeli felszabadítottak (*libertus, liberta*) fiai és felszabadítottai (*libertus*) az apai *patronus*, illetve a felszabadító lakó- (*domicilium*) vagy származási helyét (*origo*) követik.⁷⁴

50.1.22.1. A megözvegyült asszony megtartja megboldogult férje lakóhelyét (*domicilium*), annak mintájára, ahogyan *clarissimá*vá⁷⁵ is férje révén vált (és e méltóságát is megtartja); de mindkettőt (ti. a *clarissimus* méltóságot és a lakóhelyet) megváltoztatja egy új házasság.⁷⁶

50.1.22.2. A felszabadítottak (*libertus*) ott is *municipes*, ahol saját akaratukból letelepedtek (*domicilium ferre*), de emiatt nem csökkennek *patronus*uk származási helyének (*origo*) jogai, és mindkét helyen el kell látniuk a közfeladatokat (*munus*).⁷⁷

⁷¹ Egyesek szerint az *idem respondit* kifejezést *rescripseruntra* kellene javítani, ami azt jelentené, hogy ez nem Paulus egy válasza, hanem a fenti uralkodók leirata. A javítást az indokolná, hogy a *Cod. 11.32.1* jelentős hasonlóságokat mutat a következőkkel.

⁷² Azaz egy későbbi, jobb ajánlat esetén sem (vö. *Cod. 11.32.2*), de ha adott esetben ezt a város külön szabályozta, akkor erre bizonyos keretek között lehetőség volt. A későbbi jobb ajánlatok elfogadását az egyes ügyeleteknel egyedileg is lehetett szabályozni: „Ezt a telket 100-ért eladom neked, kivéve, ha valaki január 1-jéig jobb ajánlatot tesz.” (*Dig. 18.2.1*)

⁷³ Ha a kincstár volt az el- vagy bérbeadó, akkor egy meghatározott időhatáron belül tett jobb ajánlat esetén a kincstár elállhatott a korábbi szerződéstől, és a nagyobb összeget ígérőnek adta el vagy bérbe a telket (*Cod. 10.3.4*).

⁷⁴ Más értelmezés szerint: „mindkét nembeli felszabadítottak fiai a *patronus* és a felszabadító származási és lakóhelyét követik, akár maguk a felszabadítottak.” A leszármazásánál ugyanazokat az elveket követik, mint a szabadok esetében, vö. *Dig. 50.1.22.5*.

⁷⁵ Azaz *senatori* rangúvá.

⁷⁶ Ugyanebben az értelemben: *Cod. 10.40.9*.

⁷⁷ Sőt a *patronus*uk származási helyének is *municipes*i lesznek, vö. *Dig. 50.1.27pr.*

50.1.22.3. Akit száműznek (*relegatus*), annak száműzetésének ideje alatt szükségszerűen ott [is]⁷⁸ lesz lakóhelye (*domicilium*), ahova száműzték.

50.1.22.4. A tanácsából (*ordo*) kizárt *senator*nak nem állítják vissza eredeti származási helye szerinti hazáját (*originalis patria*),⁷⁹ kivéve, ha ezt külön kérte.

50.1.22.5. A *senator*ok és bármikor⁸⁰ született fiaik és lányaik, [fiuktól származó] fiúunokáik [és lányunokáik], fiuk [fiától] származó fiúdedunokáik és lánydedunokáik⁸¹ (eredeti) származási helyüket (*origo*) elvesztik, noha városi méltóságukat (*municipalis dignitas*) megtartják.⁸²

50.1.22.6. Továbbra is a városban (*urbs*)⁸³ lesz a lakóhelye (*domicilium*) azoknak a *senator*oknak, akik szabad költözési jogot (*liber commeatus*) nyertek⁸⁴ – azaz, hogy ott tartózkodhatnak, ahol akarnak.⁸⁵

50.1.22.7. Az uzsorakölcsönzéssel foglalkozóknak minden vagyona kiszabott adót (*patrimonii intributio*)⁸⁶ el kell vállalniuk, még ha nem is rendelkeznek ingatlannal (*possessio*).

⁷⁸ A kiegészítés a *Dig.* 50.1.27.3 alapján indokolt, azaz mind száműzetési helyén, mind eredeti lakóhelyén lesz lakóhelye.

⁷⁹ Azáltal, hogy *senator* lett, eredeti származási helyét elvesztette, új származási helye pedig Róma lett, és úgy tekintik, hogy itt van a lakóhelye is (*Cod.* 10.40.8), bár a *Dig.* 1.9.11 szerint eredeti származási helyén is megmarad a lakóhelye, azaz ott *municeps*ből *incolá*vá válik.

⁸⁰ Azaz *senator*rá válásuk előtt és után is.

⁸¹ A fordítás során MOMMSEN 1887: III. 473. 4. jegyz. szövegét követem. A szövegjavítás azért indokolt, mert a leszármazásnál csak a fiúk gyermekei maradnak a családban, a lányok és gyermekeik – férjük, illetve apjuk révén – kikerülnek az eredeti családból, és átkerülnek az új családfe hatalma alá, vö. *Inst.* 1.9.3 és *Irn.* 21.

⁸² Azaz a közfeladatokat nem kötelesek ellátni, de tisztséget viselhetnek, vö. *Dig.* 50.1.23^{pr.}

⁸³ Ti. Rómában.

⁸⁴ A *senator*ok Rómából csak Italiába, Siciliába és Gallia Narbonensisbe mehettek engedély nélkül (Cassius Dio 52.42.6), amelyet Claudiusig a *senatus*tól kellett kérni, utána pedig magától a császártól (Suet. *Claud.* 23.2).

⁸⁵ MOMMSEN szerint a helyes sorrend: 3, 5, 4, 6.

⁸⁶ Az ilyen adókat többnyire a földbirtokosokra szabták ki, olykor ezek státuszától függetlenül, csupán az adott városban való földbirtoklás ténye alapján (*Dig.* 50.4.6.5).

50.1.23. *Herm. iuris epit. I.* A *senatori* méltóságot (*dignitas*) nyert személy megszűnik *municipes* lenni, már ami a közfeladatokat (*munus*) illeti,⁸⁷ a tisztségek (*honor*) szempontjából azonban úgy tartják, hogy származási helyét (*origo*) megtartja.⁸⁸ Akiket ő bocsátott szabadon (*manumittere*), azok annak a *municipium*nak a *municipes*i lesznek, ahonnan ő származik (*origo*).

50.1.23.1. Úgy tekintjük, hogy a katonának (*miles*) ott van a lakóhelye (*domicilium*), ahol szolgál, amennyiben hazájában (*patria*) nincs semmije.

50.1.24. *Scaev. dig. II.* Az uralkodók rendeletei (*constitutio*) tartalmazák, hogy a kártérítésként fizetett pénzre nem számítanak fel kamatot. Imperator Antoninus Augustus és Imperator Verus Augustus is így rendelkezett egy leiratban (*rescribere*) a következő szavakkal: „Méltányos, ha nem kamatostul hajtják be a tartozásokat attól, aki tisztségviselése (*administratio honoris*) közben adósodott el, vagy aki az ő kezese (*fideiussor*) volt, vagy különösen azoktól a tisztségviselőktől (*magistratus*), akik a kezességvállalást (*cautio*) elfogadták.”⁸⁹ Ebből következik, hogy a jövőben sem lehet eltérni ettől a gyakorlattól.

50.1.25. *Ulp. ad ed. praet. I.* A városi (*municipalis*) tisztségviselők (*magistratus*), mivel egy tisztséget (*magistratus*) látnak el, azt egy emberként

⁸⁷ *Cod.* 1.3.21 alapján az *illustris* (tehát *senator*) személyek is láthatnak el közfeladatot helyettes által, de saját vagyonukkal. A *senatorok* általában mentesek voltak minden alantas közfeladat (a tartományokban minden közfeladat) és soron kívüli adó alól (*Cod.* 12.1.4; *Cod.* 12.1.14), de egyéb közfeladatot is csak uralkodói beleegyezéssel lehetett kiróni rájuk (*Cod.* 12.1.5).

⁸⁸ Azaz viselhet ott tisztségeket, vö. Cicero *pro Milone* 10.27 alapján a *consuls*ágra pályázó Milo is *dictator* volt Lanuviumban.

⁸⁹ A kamatfelszámítással kapcsolatban lásd még *Dig.* 50.1.17.15; 50.1.21.1 és 50.8.11*pr.* Ez utóbbi hely és a *Cod.* 11.39.1 alapján úgy tűnik, azt az elvet követték, hogy aki önhibáján kívül vagy jóhiszeműen került hátralékba a várossal szemben, annak nem kellett kamatot fizetnie. De a középítkezésekkel és az állami bérletek kamataival kapcsolatban lásd *Dig.* 50.8.3.

vállalják magukra.⁹⁰ Ezt többnyire⁹¹ a városi törvény (*lex municipalis*) is biztosítja számukra; ha pedig a törvény nem biztosítja, akkor a szokások (*mos*) alapján kapják meg – feltéve, hogy nincs kifejezetten tiltva.

50.1.26. *Paul. ad ed. I.* A városi (*municipalis*) tisztségviselők (*magistratus*) semmi olyat nem tehetnek, ami nem az igazságszolgáltatáshoz (*iurisdictio*), hanem inkább a hatalomhoz (*imperium*) tartozik.⁹²

50.1.26.1. A városi (*municipalis*) tisztségviselőknek (*magistratus*) nincs joguk az *in integrum restitutio*, sem a vagyon, a hozomány vagy a hagyaték megőrzése érdekében a *bonorum possessio* elrendelésére.

50.1.27. *Ulp. ad ed. II.* A felszabadítónak a felszabadított (*manumissus*) *municeps*(társa) lesz, de nem a (felszabadító) lakóhelyét (*domicilium*), hanem hazáját (*patria*) követi. Ha pedig olyan *patronusa* van, aki két városnak (*civitas*) is *municeps*e, akkor a felszabadítás (*manumissio*) révén ő is mindkét városnak (*civitas*) a *municeps*e lesz.

50.1.27.1. Ha valaki ügyeit nem a *coloniában*, hanem mindig a *municipiumban* intézi; ha ott ad el, vásárol és köt szerződést, ha ott használja a *forumot*, a fürdőket és a színházat; ha ott ünnepli meg az ünnepnapokat,

⁹⁰ Valószínűleg itt a szöveg a közös felelősségvállalásra utal (*Dig.* 50.1.11 és 50.1.13), valamint a *par potestas* alapján álló azonos hatalomra és jogkörökre.

⁹¹ A római városi közigazgatást tárgyaló szakirodalomban régóta vita tárgyát képezi, hogy létezett-e általános *lex municipalis*, amely a birodalom egészének vagy nagyrésze-nek városi közigazgatását szabályozta volna. Előfordul, hogy az Ulpianus által több helyen idézett *lex municipalis*ra hivatkoznak, azonban pl. az itt szereplő „*plerumque ~ többnyire, általában*” kifejezés is arra utal, hogy Ulpianus nem egy konkrét törvényről, hanem általában a városi törvény(ek)ről mint olyanról beszél, mivel ha egy konkrét törvényről lenne szó, akkor felesleges lenne a „többnyire” kitétel, hiszen egy adott törvény vagy szabályoz valamit, vagy nem. Ugyanígy az 50.3.1pr.-ből is világos, hogy nem egy konkrét törvényről van szó. (Bár a *plerumque* szó gyakran *interpolatióra* utal.)

⁹² *Dig.* 2.1.4: „Inkább a hatalom, mint az igazságszolgáltatás körébe tartozik a parancsolás, valaminek *praetori stipulatio*val történő biztosítása és a birtokba utalás.” Ezzel szemben ez utóbbit az igazságszolgáltatónak is lehetővé teszi a *Dig.* 2.1.1, de Paulus szerint ez nem illeti meg a *magistratus*okat.

és egyáltalán a *municipium*ok minden, de a *coloniák* semelyik előnyével sem él, akkor inkább ott (a *municipiumban*) van a lakóhelye, mint itt (a *coloniában*), ahol csak földművelés miatt (*colendi causa*) időzik.

50.1.27.2. Celsus a *Digesta* első könyvében azt mondja, hogy ha valaki két helyen egyformán berendezkedett, és sem itt, sem ott nem időzik kevesebbet, akkor az a lakóhelye (*domicilium*), amelyiket ő annak tekint. Én azon tűnődöm, hogy ha valaki mindkét helyet választja, akkor lehet-e két helyen lakóhelye (*domicilium*). Pedig lehet, jöllehet ritkán. Ahogyan ritka az is, hogy valaki lakóhely (*domicilium*) nélkül legyen. Bár véleményem szerint ez is megeshet, ti. úgy gondolom, hogy lakóhely (*domicilium*) nélküli az, aki lakóhelyét (*domicilium*) elhagyva hajózik vagy utazik, keresve, hogy hova menjen, vagy hogy hol telepedjen le.

50.1.27.3. Lakóhelye (*domicilium*) annak is lehet ott, ahonnan száműzték, akit száműzetéssel sújtottak (*relegatus*)⁹³ – ahogy Marcellus írja.

50.1.28. *Paul. ad ed. I.* Ha a felek egyetértenek ebben, akkor a városi (*municipalis*) tisztségviselő (*magistratus*) előtt (a törvényben előírtnál) nagyobb összegű perben is perelhetnek.⁹⁴

50.1.29. *Gai. ad ed. provinc. I.* Az *incola* egyrészt engedelmességgel tartozik azon város tisztségviselőinek (*magistratus*), ahol *incola*, másrészt azon város tisztségviselőinek (*magistratus*), ahol polgár (*civis*); és nemcsak a városi igazságszolgáltatásnak (*municipalis iurisdictio*) van mindkét *municipium*-ban alávetve, hanem mindkét helyen az összes közösségi közfeladatot (*publicum munus*) is el kell látnia.⁹⁵

⁹³ Vö. *Dig.* 50.1.22.3.

⁹⁴ A helyi igazságszolgáltatás alól bizonyos ügýtípusokat és – feltehetően az adott város nagyságának megfelelően megállapított – összeghatárnál magasabb értékű ügyeket kivettek, és e kivétele esetekben a helytartóhoz vagy Rómához kellett fordulni. Ha viszont mindkét peres fél helyben akarta lefolytatni a pert, akkor e kivételezett ügyek jelentős része is a helyi igazságszolgáltatás hatálya alá került, ennek részletes szabályozását lásd *Irn.* 84, továbbá *Dig.* 5.1.1.

⁹⁵ Ugyanígy *Cod.* 10.39.1, vö. még *Irn.* 94.

50.1.30. *Ulp. ad ed. LXI.* Aki egy *vicus*ból származik (*ori*), annak azt (a várost) tekintjük hazájának (*patria*), amely városi közösséghez (*res publica*) az adott *vicus* tartozik.

50.1.31. *Marc. dig. I.* Nincs semmi akadályja annak, hogy valakinek ott legyen a lakóhelye (*domicilium*), ahol akarja, ha az nincs (kifejezetten) megtiltva neki.

50.1.32. *Mod. diff. IV.* Az a nő, akit eljegyeztek, a házasságkötés előtt még nem változtatja meg lakóhelyét (*domicilium*).⁹⁶

50.1.33. *Ugvanō de manumiss.* Róma a mi közös hazánk (*patria*).⁹⁷

50.1.34. *Ugvanō reg. III.* Az az *incola*, akire már rábíztak egy közösségi közfeladatot (*munus publicum*), csak e közfeladat (*munus*) elvégzése után mondhat le *incola* státuszáról (*incolatus*).⁹⁸

50.1.35. *Ugvanō excus. 1.*⁹⁹ Tudni kell, hogy nem nevezzük *incolának* (*inkolas*) azt, aki csak a város területén (*agros*) tartózkodik,¹⁰⁰ ugyanis aki nem részesül az adott város nyújtotta előnyökben (*exaireta*),¹⁰¹ azt nem tartjuk *incolának*.¹⁰²

⁹⁶ Azaz az eljegyzés ideje alatt megmarad eredeti lakóhelye, a leendő férjét még nem tekintik az övének, vö. *Dig. 50.1.38.3.*

⁹⁷ Ti. a teljes jogú római polgároké, azaz a 212-es *Constitutio Antoniniana* után már szinte a birodalom teljes szabad lakosságáé, ha viszont *patria* alatt az *origót* értjük, akkor a *senatoroké*.

⁹⁸ De ha még azelőtt elköltözött, hogy rábízták volna a közfeladatot, akkor nem kell ellátnia (*Cod. 10.40.1*).

⁹⁹ Görög nyelvű.

¹⁰⁰ Pl. nem lesz lakóhelye, azaz nem számít *incolának*, ha tanulmányai miatt 10 évnél rövidebb ideig tartózkodik egy városban, és apja se válik *incolává* pusztán azon az alapon, hogy gyakran meglátogatja (*Cod. 10.40.2pr.*).

¹⁰¹ Ehhez lásd *Dig. 50.1.27.1.*

¹⁰² Görög nyelvű.

50.1.36. *Ugyanő resp. I.* Titiusnak, mikor tanulmányai miatt Rómában volt, hazájának (*patria*) a tisztségviselői (*magistratus*) küldtek egy levelet, hogy a császárnak adja át a város (*civitas*) határozatát (*decretum*), amelyet a levélhez mellékeltek. Az pedig, aki a levél átadását vállalta, összejátszott Lucius Titiuszal,¹⁰³ aki saját ügyei miatt éppen Rómában tartózkodott, és neki adta át a levelet. Lucius Titius kitörölte Titius nevét, akinek a határozatot (*decretum*) küldték, hogy átadja, a saját nevét írta be, és így adta át a császárnak a határozatot (*decretum*) városi közössége (*res publica*) megbízása szerint. Kérdezem, hogy kinek jár a követi útiköltség (*viaticum*);¹⁰⁴ és mit követett el az, aki nem adta át a levelet annak, akinek vállalta, hogy átadja, és (mit követett el az) aki más nevét kitörölve és sajátját beírva úgy adta át a császárnak a határozatot (*decretum*), mintha hazája (*patria*) őt bízta volna meg ezzel. Herennius Modestinus azt válaszolta (*respondere*), hogy Titius nem kérhet ezért útiköltséget, csak az (ti. Lucius Titius), aki a nevét beírta.

50.1.36.1. Titius a közpénzért, amelyet kölcsönadott, zálogot fogadott el,¹⁰⁵ miután megállapodott a kölcsönt kérővel (*debitor*), hogy ha az adósságot nem egyenlíti ki, akkor a zálog (a város) kezességvállalása nélkül (*repromissio*)¹⁰⁶ lesz eladva. A Titius helyébe lépők is – egészen Maeviusig – jóváhagyták az adósságot és a zálogot; de a zálog eladásából nem lehetett fedezni a kölcsön összegét, mivel az eladó tisztségviselők (*magistratus*) kezességet vállaltak (*repromissionem facere*), hogy a telek akkora, amekkora-nak mondták.¹⁰⁷ Kérdés, hogy ki tartozik anyagi felelősséggel a városi

¹⁰³ Lucius Titius értelemszerűen nem azonos a fenti Titiuszal.

¹⁰⁴ Vö. *Dig.* 50.4.18.12.

¹⁰⁵ Közpénzt csak megfelelő zálog fejében lehetett kölcsönözni (*Dig.* 22.1.33.1).

¹⁰⁶ Az eladás során az eladót jog- és kellékszavatosság is terhelte. A fenti esetben Titius a város képviselőiben éppen azt köti ki, hogy e szavatosság nem az eladót, azaz a várost fogja terhelni, hanem azt, aki a zálogot adta.

¹⁰⁷ Azaz eredetileg városi kezességvállalás nélkül lehetett és kellett volna eladni a zálogot, ezért miután kiderült, hogy nem akkora területű, azaz értékű a telek, mint amennyiért a városi *magistratus*ok eladták, a zálogot állítót kellett volna perelnie a vevőnek, így a város pénzénél lett volna, és az ügy már csak két magánszemélyre tartozott volna – a városnak zálogot adó és azt elvesztő, valamint a zálogot a várostól

közösséggel (*res publica*) szemben. Herennius Modestinus: azt válaszoltam (*respondere*), hogy Titiust ezen a címen nem lehet felelősségre vonni, mivel a helyébe lépő tisztségviselők (*successores*) ezt a kölcsönt saját felelősségüként (*periculum*) elismerték. De a későbbi tisztségviselőket (*magistratus*) sem, akikről azt mondják, hogy eladták, mivel drágábban adták el a föld nagyságának (hibás) kimutatása miatt, és mivel drágábban adták el, megparancsolták nekik, hogy fizessék vissza a különbözetet,¹⁰⁸ miután kiderült, hogy a telek valójában kisebb. Annak kell tehát kártalanítani a városi közösséget (*res publica*), aki legutoljára hagyta jóvá a kölcsönt,¹⁰⁹ kivéve, ha bebizonyosodik, hogy alkalmas utódnak (*successor idoneus*) adta át a kölcsönt.¹¹⁰

50.1.37. *Call. de cogn. I.* Az összes *incola* jogaival kapcsolatban, akiket az egyes városok (*civitas*) maguknak igényelnek, a tartományok (*provincia*) helytartói (*praeses*) folytatnak vizsgálatot. Amikor valaki tagadja, hogy ő *incola*, akkor az előtt a tartományi (*provincia*) helytartó (*praeses*) előtt kell perelni, akinek a felügyelete alatt van az a város (*civitas*), amely azt a személyt közfeladatokra (*munus*) hívja, nem pedig annak a városnak megfelelő (helytartó előtt), amely városból (a kérdéses *incola*) származtatja magát (*ori*); így rendelkezett egy leiratában (*rescribere*) Isteni (*Divus*) Hadrianus is.

50.1.37.1. Az olyan asszony felszabadítottainak (*libertus*), aki máshonnan származik (*ori*), és máshova házasodott, ott kell a közfeladatokat (*munus*) ellátniuk, ahonnan *patronájuk* származik, és (ott is) ahol ők maguk lakóhellyel (*domicilium*) rendelkeznek.

megvásárló személyre. Mivel azonban a későbbi *magistratus*ok kezességet vállaltak a föld területéről, a vevő a várost perelhette a különbözetért, így a város az ügynök pénzt veszített (a zálog vélt és valós értéke közti különbözetet).

¹⁰⁸ A vevőnek.

¹⁰⁹ Ti. ezáltal sajátjának ismerte el a vele járó felelősséget.

¹¹⁰ Azaz az utóda jóváhagyta és fizetőképessé is.

50.1.37.2. Tudnivaló, hogy azoknak az asszonyoknak, akik nem törvényes házasságban élnek, nem ott kell ellátniuk a közfeladatokat (*munus*), ahonnan férjük származik, hanem ott, ahonnan ők maguk származnak (*ori*);¹¹¹ így rendelkeztek az Isteni (*Divus*) Testvérek is egy leiratukban (*rescribere*).

50.1.38. *Papir. de const. II.* Imperator Antoninus Augustus és Imperator Verus Augustus úgy rendelkezett egy leiratban (*rescribere*), hogy feloldja az esküje alól azt, aki megesküdött, hogy nem lesz tagja a tanácsnak (*ordo*), majd később mégis *duumvir*nek nevezték ki (*creare*).¹¹²

50.1.38.1. Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy a kincstári (*fiscus*) telkek (*praedium*) *colonus*ainak úgy kell ellátniuk közfadataikat (*munus*), hogy emiatt ne károsodjon a kincstár (*fiscus*), és ezt – *procurator* bevonásával¹¹³ – a helytartónak (*praeses*) kell felügyelnie.¹¹⁴

50.1.38.2. Imperator Antoninus Augustus és Imperator Verus Augustus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy a tisztségviselők (*magistratus*) feladatkörébe (*officium*) tartozik a hagyatéki pénzek behajtása is,¹¹⁵ és ha ők ezt elmulasztanák, akkor őket vagy örököseiket (*heres*), vagy ha ők fizetéseképtelenek, akkor az ő kezeseiket (*fideiussor*), akik értük kezesskedtek, kell perelni.

50.1.38.3. Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), hogy a házasszonyt¹¹⁶ annak a városnak (*civitas*) az *incolájának* kell tekinteni,

¹¹¹ Törvényes házasság esetére lásd *Dig.* 50.1.38.3.

¹¹² A *Dig.* 50.2.7.2 alapján a *decurio*i tiszt előfeltétele volt a *duumviri* tisztnak, bővebben lásd ott.

¹¹³ Talán a császári kincstár *procuratora* (*procurator fisci*).

¹¹⁴ Azaz ha egy városi közfeladat ellátása akadályozná a *colonus*t a kincstár felé irányuló kötelezettségei teljesítésében, akkor a kincstár érdekeit kell szem előtt tartani, és nem lehet ezt a közfeladatot a *colonus*ra róni, ezzel szemben a *Dig.* 50.6.6.11 általános mentességet ad a kincstár *colonus*ainak a városi terhek alól. A *colonus*ok és *curialis*ok közti határvonal időnkénti elmosódásához lásd *Dig.* 50.5.2.2 jegyzetét!

¹¹⁵ Ti. ha valaki végrendeletében a városra hagy valamit.

¹¹⁶ Csak a törvényes házasságban élő, vö. *Dig.* 50.1.37.2.

amelyhez a férje tartozik,¹¹⁷ és saját származási helyén (*origo*) nem köteles ellátni a közfeladatokat (*munus*).¹¹⁸

50.1.38.4. Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), hogy az az apa, aki fiát azzal a szándékkal bocsátotta el hatalma alól (*emancipare*), hogy ne kelljen kezekeskednie a tisztségéért (*magistratus*),¹¹⁹ vagyonával éppen úgy anyagi kötelezettséget visel, mintha kezességet vállalt (*fideiussor*) volna fiáért.

50.1.38.5. Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), hogy amikor azt vizsgálják, hogy valaki *municipes*-e, akkor magukból a tényekből kell bizonyítékot szerezni; ugyanis csak a név hasonlósága nem elegendő ahhoz, hogy valaki származási helyét (*origo*) igazolja.¹²⁰

50.1.38.6. Imperator Antoninus és Imperator Verus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy ugyanúgy kell kezekeskedni azoknak, akik kényszerből látják el a tisztségeket (*magistratus*), mint azoknak, akik önként vállalták a hivatalt (*officium*).

50.2. A decuriókról és fiaikról

50.2.1. *Ulp. op. II.* A tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) gondoskodik arról, hogy azok a *decuriók*, akikről bebizonyosodik, hogy elhagyva annak a városnak (*civitas*) a területét, ahová tartoznak, máshova költöztek át, szülőföldjükre (*patrium solum*) visszahívassanak, és megfelelő közfeladataikat (*munus*) ellássák!¹²¹

¹¹⁷ A szövegből nem derül ki, hogy arról a városról van-e szó, ahol férje *municipes*, vagy arról, ahol *incola*, *Cod.* 10.64 alapján az utóbbi.

¹¹⁸ Azaz *incolaként* férje lakóhelyén kell ellátnia a közfeladatokat, de csak azokat, amelyeket nőként elláthat, vö. *Dig.* 50.4.3.3; 50.17.2 és *Cod.* 10.64.1.

¹¹⁹ A *magistratus* jelentette mind a hivatalt, mind pedig a betöltőjét.

¹²⁰ Ez különösen igaz a rómaiakra, akiknél kb. másfél tucat „keresztnév” (*praenomen*) volt használatban, és adott esetben – különösen tömeges polgárjog-adományozás esetében – a „vezetéknév” is egyeztek, hiszen a jogot adományozó uralkodót vették fel.

¹²¹ A *Digesta* összeállításának korához képest meglepően kevés *fragmentum* érinti a *decuriók* „röghöz kötését”, e tiszttörökletessé tételét, a *decuriók/curialisok* anyagi erejének fenntartását a városi közigazgatás működtetése számára. Ez azzal magyarázható,

50.2.2. *Ugyanő disp. I.* Akit egy időre száműztek (*relegatus*), ha *decurio* volt, szűnjön meg *decurio* lenni! Visszatérve saját (régebbi) helyét (a rendben) nem kapja (automatikusan) vissza, de nem mindig tiltják el attól, hogy *decurio* legyen.¹²² Végére is nem fogják saját (régi) helyére visszaállítani, mivel az ő (megüresedett) helyére választhattak (*sublegere*) valakit, ha pedig a tanács (*ordo*) létszáma teljes, akkor meg kell várnia, hogy üresedés legyen. Más a helyzet azzal, akit csak a tanácsból (*ordo*) zárnak ki egy időre:¹²³ ő ugyanis a kizárás (tartamának) elteltével ismét *decurio* lesz.¹²⁴ De az ő helyére is választhattak (*sublegere*) valakit, és ha teljes a létszám, akkor várjon, amíg üresedés lesz!

50.2.2.1. Ha pedig a véleménynyilvánítás sorrendjéről van szó, akkor kérdéses lehet, hogy az, akit visszahelyeztek a tanácsba (*ordo*), abban a sorrendben következik-e, amelyikben eredetileg következett, vagy pedig abban, amelyet most nyert el.¹²⁵ Úgy vélem, ugyanabban a sorrendben következik, amelyikben eredetileg következett. De nem ez a helyzet azzal, akit meghatározott időre száműztek (*relegatus*); ő ugyanis olyan, mintha újonnan került volna be a tanácsba (*ordo*).

50.2.2.2. A *decuriók* fiai esetében kérdéses lehet, hogy csak az számít-e *decurio* fiának,¹²⁶ aki akkor fogant, és született, amikor apja már *decurio*

hogy az idézett jogtudósok idején többnyire még csak megindult az ehhez vezető folyamat, de a *decuriói* tiszt még nem egyértelműen negatív teher, bár már erre utaló jelek is vannak.

¹²² A *Dig.* 50.2.13*pr.* ezt császári engedélyhez köti, a *Dig.* 50.2.5 alapján pedig nem lehet a rend tagja, ha becstelenséget okozó bűn miatt ítélték el.

¹²³ Ti. száműzetés nélkül.

¹²⁴ A különbség talán még abban is áll, hogy akit egy időre zártak ki, az a kizárás időtartamának leteltével automatikusan *decurio* lesz, ha van hely a tanácsban. Akit viszont száműztek, azt újra be kell majd választani a rendbe.

¹²⁵ Vö. *Dig.* 50.3.1*pr.*

¹²⁶ A *decurio* általi örökbefogadás is „*decurio fiává*” tesz (*Cod.* 10.32.4). A *decuriók* fiai, bár nem vagy nem teljes értékű *decuriók* (a *Digesta* összeállításának idején a *decuriói* [*curialis*] tisztség már örökletes, a *principatus* idején még *de iure* nem az, bár *de facto* többnyire igen), mégis apjuk *decuriói* tisztére való tekintettel rendelkeznek bizonyos kiváltságokkal.

volt, vagy az is, aki még azelőtt született, hogy apja *decurio* lett.¹²⁷ Ami a botozást vagy a bányában¹²⁸ végzendő kényszermunkát illeti, e tekintetben nincs hátrányára a fiúnak,¹²⁹ hogy akkor született, amikor apja még *plebeius* volt, ha később apja *decurioi* tisztet (*honor*) nyert. A nagyapával kapcsolatban is így válaszolt (*respondere*) Papinianus, hogy a fiút ne bélyegezze meg az apa szégyene.¹³⁰

50.2.2.3. De ha apját kizárták a tanácsból (*ordo*), mégpedig azelőtt, hogy ő megfogant volna, akkor úgy vélem, hogy őt a tisztségviseléssel (*honor*) kapcsolatban úgy kell tekinteni, mintha *plebeius* fia lenne;¹³¹ ha pedig apja a fogantatás után veszítette el méltóságát (*dignitas*), akkor méltányosságból *decurio* fiának kell őt tekinteni.

50.2.2.4. Éppen így az is, aki az után született, hogy apját száműzték (*relegatio*), de még előtte fogant, hasonló helyzetben van, mintha *senator*¹³² fia lenne; de ha utána fogant, akkor hátrányos számára a száműzetés (*relegatio*).

50.2.2.5. Ha pedig valaki olyan apától származik, akit meghatározott időre zártak ki a tanácsból (*ordo*), és ő ez idő alatt fogant, és született, akkor – annak ellenére, hogy apja meghalt, még mielőtt visszatért volna a tanácsba (*ordo*) – vajon *decurio* fiaként születik? Ezt méltányosságból meg kell engedni.

¹²⁷ A szövegből világosan kitűnik, hogy általában az apának a fiú fogantatásakor és/vagy születésekor fennálló státuszát vették figyelembe, hasonlóan az uralkodói bíborban születéshez.

¹²⁸ Bár a *decurio*k – a társadalom többi előkelő rétegéhez hasonlóan – általában mentesültek a testi fenytetés, kényszermunka alól (*Dig.* 48.19.9.11 skk.), bizonyos esetekben mégis megkorbácsolhatták őket, vö. *Cod.* 10.32.40.

¹²⁹ Ti. ugyanúgy mentesül ezek alól, mintha *decurio* fia lenne (vö. *Dig.* 50.2.14), de a fogalmazásból úgy tűnik, hogy egyéb tekintetben nem számított annak.

¹³⁰ MOMMSEN két külön mondatnak tekinti. Talán inkább arról lehet szó, hogy ha a nagyapa *decurio*, akkor, bár az apát kizárják a rendből, a fiú a nagyapa miatt mégis *decurio* fiának számít, ha a nagyapa a fogantatásakor/születésekor *decurio* volt. Ez esetben a következő mondat is csak arra vonatkozik, amikor a nagyapa nem *decurio*.

¹³¹ Azaz nem viselhetnek tisztséget (*Dig.* 50.2.7.2).

¹³² Itt a *senator decurio* (illetve *curialis*) értelemben szerepel.

50.2.2.6. (Mi van akkor,) ha valaki *plebeius* apától fogant, majd apja még születése előtt *decurio* lett, de még a születés előtt elveszítette *decuriói* státuszát? Ez esetben is méltányosan fogja azt válaszolni bárki, hogy a közbeeső időt¹³³ úgy kell tekinteni, mintha már megszületett volna.

50.2.2.7. Az apa bűne nincs ártalmára az ártatlan fiúnak, ezért a fiút ilyen okból nem lehet a *decuriók* tanácsától (*ordo*) vagy más tisztségektől (*honor*) eltiltani.

50.2.2.8. Az uralkodói rendelkezések (*constitutio*) tiltják, hogy az 55 évesnél idősebbeket akaratur ellenére *decuriói* tisztre (*decurionatus*) hívják. De ha beleegyeznek, akkor még a 70 évesnél idősebbeknek is be kell tölteniük a tisztségeket (*honor*), jóllehet a polgári közfeladatok ellátására (*munus civile*)¹³⁴ nem kötelezhetők.¹³⁵

50.2.3. *Ugvanō de off. procons. III.* Általánosságban azt kell betartani, hogy aki enyhébb ítéletet kapott, mivel egy időre száműzték (*relegare*), elégedjen meg ezzel az emberséges ítélettel, és *decuriói* tiszttét (*decurionatus*) nem kapja vissza.

50.2.3.1. De ha valakit hamisítás vagy valami más, súlyosabb bűn miatt nem száműznek (*relegatus*), hanem csak a tanácsból (*ordo*) zárnak ki egy időre, akkor ő abban a helyzetben van, hogy visszatérhet a tanácsba

¹³³ Ti. a tényleges megszületés és az apa *decurio* státuszának elvesztése közötti időt, azaz úgy kell tekinteni, mintha még apja *decuriósága* alatt született volna. A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy ha az apa a fogantatás és a születés között bármilyen rövid ideig is *decurio* volt, akkor fia *decurio* fiának számít. Hasonló elv jelenik meg a rabszolganő gyermekének szabadságával kapcsolatban is (*Dig.* 1.5.5.2–3).

¹³⁴ A tisztség (*honor*) és közfeladat (*munus*) közötti különbségtételre lásd *Dig.* 50.4.14.

¹³⁵ Az életkor biztosította mentességek tehát: 55 év felett nem válhat *decuriódá* (*Dig.* 50.2.11), de el kell látnia a tisztségeket és közfeladatokat. 70 év felett már általában nem kell ellátnia a személyes közfeladatokat, csak a tisztségeket és az ehhez kapcsolódó közfeladatokat (*Dig.* 50.6.4; 50.4.3.6; 50.5.2.1; 50.5.8*pr.*). Ez alapján valóban javítandónak tűnik a *Cod.* 10.50.3 („Az 55 évnél idősebbeket akaratur ellenére nem lehet a személyes közfeladatok ellátására hívni.”) 55 éve 70-re.

(*ordo*).¹³⁶ Imperator Antoninus¹³⁷ ugyanis egy rendelete (*edictum*) kibocsátásával¹³⁸ megparancsolta, hogy akit valamilyen ok miatt a tanácstagságtól (*ordo*) vagy az ügyvédi tevékenységtől (*advocatio*) vagy valamilyen más hivattaltól (*officium*) egy időre eltiltottak, az a megszabott idő letelte után ismét betöltheti azt a tisztséget (*honor*) vagy hivattalt (*officium*). És ez helyesen van így, hiszen nem kell súlyosbítani a büntetést, amely meghatározta az eltiltás időtartamát.

50.2.3.2. Kétségtelen, hogy a törvénytelen gyermekeket (*spurius*) is be lehet választani (*allegere*) a tanácsba (*ordo*); de ha törvényes származású vetélytársuk van, akkor őt kell előnyben részesíteni, így rendelkeztek az Isteni (*Divus*) Testvérek is Lollianus Avitushoz, Bithynia helytartójához (*praeses*) intézett leiratukban (*rescribere*). De ha ilyenek (ti. törvényes származásúak) nincsenek, akkor a törvénytelen gyermekeket (*spurius*) is be lehet fogadni a *decuri*ók közé (*ad decurionatum*), ha megfelelő vagyonuk és tisztes életvitelük van; ez nem lesz a tanács (*ordo*) szégyenére, mivel a tanácsnak (*ordo*) az az érdeke, hogy mindig teljes létszámú legyen.

50.2.3.3. Isteni (*Divus*) Severus és Isteni (*Divus*) Antoninus¹³⁹ engedélyezi a zsidó vallást követőknek, hogy tisztségeket (*honor*) viseljenek, de csak azokat a kötelezettségeket (*necessitas*) szabják ki rájuk, amelyek nem sértik babonájukat.¹⁴⁰

¹³⁶ Vö. *Dig.* 50.2.2*pr.*

¹³⁷ Caracalla.

¹³⁸ Vö. *Cod.* 10.61.1.

¹³⁹ Septimius Severus és Caracalla.

¹⁴⁰ *Nov.* 45*pr.* (537) már sokkal kevésbé toleráns: a *curialisi* terheket viselniük kell, de az ezzel járó előnyökből nem részesülnek (hasonló rendelkezés az eretnekekről: *Cod.* 1.5.1), a vallási hovatartozástól független közfeladat-ellátást mondja ki a *Cod.* 10.32.49 is, a *CTh.* 1.12.158 szövege alapján ez is a zsidókkal kapcsolatban, de negatív felhang nélkül. A *CTh.* 12.1.99 eltöröl egy közelebbiről nem ismert rendelkezést, amely alapján a zsidók – valószínűleg csak papjaik – korábban mentesültek a közfeladatok alól.

50.2.4. *Marci. de iudic. publ. I.* Az a *decurio*, akinek tilos bizonyos dolgokat bérbe vennie,¹⁴¹ ha jogos örökösként jut ahhoz a bérlethez,¹⁴² akkor megtart(hat)ja. Ezt kell az összes hasonló esetben is szem előtt tartani.

50.2.5. *Pap. quaest. II.* Úgy látszott helyesnek, hogy akiket a tanácsból (*ordo*) csak meghatározott időre távolítottak el, de becstelenséget (*ignominia*) okozó bűn miatt, azok örök időkre távolíttassanak el;¹⁴³ akiket viszont enyhébb bűn miatt zártak ki (*exulare*) (ti. a rendből),¹⁴⁴ azokat az ügy (ti. a száműzetés) végeztével nem kell a becstelének (*infamis*) közé sorolni.

50.2.6. *Ugvanō resp. I.* A törvénytelen származásúak (*spurius*) *decuri*ókká válhatnak, ezért *decuri*ók lehetnek azok is, akik vérfertőző kapcsolatból születtek; nem kell ugyanis akadályozni annak a méltósághoz (*dignitas*) jutását, aki semmit sem követett el.

50.2.6.1. A 25 évesnél fiatalabbak is, ha *decuri*ók lettek,¹⁴⁵ megkapják a *decuri*óknak járó ajándékokat (*sportula*);¹⁴⁶ mindemellett nem szavazhatnak a többi *decuri*óval.

50.2.6.2. A *decurio* el van tiltva saját városa (*civitas*) állami bevételeinek (*vectigal*) kezelésétől.

50.2.6.3. Aki büntetőper vizsgálatától anélkül áll el,¹⁴⁷ hogy engedélyezték volna a per megszüntetését, az nem ékesíthető a *decuri*ói tiszttel

¹⁴¹ Vö. *Dig.* 50.2.6.2; *Irn.* J a tisztségviselőket tiltja el városi tulajdon bérbevételétől és megvásárlásától. Lásd még *Cod.* 4.65.30, bővebben *Nov. Theod.* 9.

¹⁴² Pl. adóbérlő-társaság elhunyt tagjának örököseként (*Dig.* 17.2.59pr.).

¹⁴³ Pl. *Dig.* 47.10.40 (*atrox iniuria* ~ durva jogsértés miatt).

¹⁴⁴ Azaz olyan bűn miatt, amelyért egyébként nem járna száműzetés (vö. *Dig.* 50.1.15pr.).

¹⁴⁵ Ilyen fiatalon csak rendkívüli esetben lehettek *decuri*ók, de így sem voltak teljes értékű tagjai a tanácsnak, vö. *Dig.* 50.2.11.

¹⁴⁶ A *sportula* eredetileg ajándékos kosár többnyire élelmiszerrel, amelyet a *patronus* adott *cliense*inek vagy a császár a népnek. Itt az újonnan megválasztott tisztviselő, *decurio* *decuri*óknak juttatott élelmiszer-, de inkább már pénzadományáról van szó, amelyben tehát a 25 évesnél fiatalabbak is részesültek.

¹⁴⁷ Ti. vádlóként.

(*decurionum honor*), mivel a *senatus consultum Turpillianum*¹⁴⁸ alapján becs-telenné válik (*ignominia notentur*), mintha büntetőperben rágalmazás miatt lett volna elítélve.

50.2.6.4. Amennyiben az apa fia *decurio*vá válásakor (*creare*) fellebbe-zett (*provocare*) ez ellen, és bár a (fellebbezést) az előírt idő¹⁴⁹ túllépése miatt elutasították, mégis, ha nem hagyta jóvá, amit a fia intézett, akkor a polgári közfeladatokkal (*munus civile*) kapcsolatban nem tartozik fele-lősséggel fia helyett.

50.2.6.5. Ha nincs egyéb kiváltság (*privilegium*),¹⁵⁰ akkor azok nyil-vánítanak előbb véleményt, akik ugyanabban az időben több szavazattal (*suffragium*) kaptak *decurio*i jogot. De ha valakinek (másoknál) több gye-reke van,¹⁵¹ akkor a testületben (*collegium*) először az ő véleményét kéri k, és a többieket rangban (*honoris ordine*) felülmúlja.

50.2.7. *Paul. sent. I.* A tisztségeket (*honor*) és a közfeladatokat (*munus*) nem sorrendben,¹⁵² hanem mindig a vagyonosabbaknak (*potior*) kell ellátni.

50.2.7.1. A süket és a néma, ha egyáltalán nem hall vagy egyáltalán nem tud beszélni, akkor a polgári tisztségek (*honor civilis*) alól mentesül (*excusare*), de a közfeladatok (*munus*) alól¹⁵³ nem.¹⁵⁴

¹⁴⁸ E Kr. u. 61-es *senatus consultum* büntette a büntetőperben tett feljelentés jogos indok nélküli visszavonását (vö. *Dig.* 48.16.1.7).

¹⁴⁹ *Cod.* 7.63.1 alapján a fellebbezési idő két hónap volt, amelyet jelenlévő esetében a jelöléstől számítottak, távollévő esetében pedig attól az időponttól, amikor az illető megtudta, hogy jelölték.

¹⁵⁰ Azaz ha kettő vagy több *decurio* van ugyanabban a helyzetben, és a szokásos kritériumok alapján nem lehet dönteni. A véleménynyilvánításnál a *decurio*i névsor (*album decurionum*) sorrendjét követték, vö. *Dig.* 50.3., illetve *Irn.* B és *Mal.* 66.

¹⁵¹ Hasonló elv a választásoknál: *Irn.* 56.

¹⁵² Azaz nem a tanácsban betöltött rangsor szerint, vö. *Dig.* 50.3.

¹⁵³ Ti. a vagyoniak alól, hiszen ehhez csak pénz kellett, személyes felügyelet nem, a *Cod.* 10.51.1 is csak a személyes közfeladatok alóli felmentésről („enyhítésről”) beszél.

¹⁵⁴ Vö. *Dig.* 50.5.2.6.

50.2.7.2. Aki nem *decurio*, az nem töltheti be a *duumviri* (*duumviratus*) vagy egyéb tisztségeket (*honor*), mivel a *plebeiusok* el vannak tiltva a *decuriók* tisztségeinek (*honor*) ellátásától.¹⁵⁵

50.2.7.3. (Úgy tekintik, hogy) fia *decuriói* tiszttével (*decurionatus*) az apa csak akkor nem ért egyet, ha ellentétes szándékát a helytartónál (*apud acta praesidis*),¹⁵⁶ magában a tanácsban (*ordo*) vagy valamilyen más módon kinyilvánítja.

50.2.8. *Herm. iuris epit. I.* Megengedett, hogy a *decuriók*nak, ha anyagi lehetőségeik kimerültek, ellátmányt (*alimenta*) szavazzanak meg, különösen, ha vagyonukat (*patrimonium*) hazájuk (*patria*) iránti bőkezűségükkel (*munificentia*) merítették ki.

50.2.9. *Paul. decr. I.* Severus Augustus azt mondta: „Jóllehet bebizonyosodott, hogy Titius apja rabszolgaságának (*servitus*) ideje alatt született, mégisincs eltiltva attól, hogy városában (*civitas*) *decurio* legyen, mivel szabad anya szülte.”¹⁵⁷

50.2.9.1. Nem kétséges, hogy a hajósokat (*navicularius*)¹⁵⁸ nem lehet kinevezni (*creare*) *decurió*vá.

¹⁵⁵ Ezzel szemben a Paulusszal közel egykorú Marcianus (*Dig.* 50.4.7*pr.*) alapján a *plebeiusok* is pályázhatnak tisztségre. A két elv (azaz eredetileg a volt tisztségviselők közül kerültek ki a *decuriók*, később fordítva, többnyire a *decuriók* közül választották a tisztségviselőket) közötti váltás valószínűleg az 1–2. század fordulóján zajlott.

¹⁵⁶ Az *acta* a helytartói hivatal által vezetett feljegyzések gyűjteménye, amelyek nemcsak a saját hivatali tevékenységről tartalmaztak adatokat, hanem a helytartó előtt (*apud acta*) magánemberek által tett adományokról, végrendeletekről, és ez esetben az apa fia *decuriói* tiszttével szembeni állásfoglalásáról is.

¹⁵⁷ *A favor libertatis* (a szabadság érdekében történő kedvezőbb elbírálás) elvének megfelelően szabadnak (*ingenuus*) számít, mivel szabad (*libera*) anya szülte (*Dig.* 1.5.5.2), és bár törvényes apja nincs, ettől még lehet *decurio* (*Dig.* 50.2.6*pr.*).

¹⁵⁸ Róluk bővebben lásd *Dig.* 50.6.6.3 skk. A rendelkezés célja, hogy a hajósok anyagi erejét Róma élelmiszer-ellátásának őrizzék meg.

50.2.10. *Mod. resp. I.* Herennius Modestinus azt válaszolta (*respondere*), hogy pusztán a *decuriók* névsorába (*album*) való felvétel senki olyat nem tesz *decuriónvá*, akit egyébként a törvény (*lex*) szerint nem lehetne kinevezni (*creare*) *decuriónvá*.

50.2.11. *Call. cogn. I.* Nemcsak a zsenge korúak, hanem az öregek is el vannak tiltva attól, hogy *decuriók* legyenek. Előbbiek, amíg alkalmatlannak a város ügyeinek (*res publica*) ellátására, csak egy ideig mentesülnek (*excusare*), utóbbiak azonban örökké.¹⁵⁹ De nem mentesülnek a középkorúak (*senior*),¹⁶⁰ nehogy a középkorúak mentesülésével (*excusatio*) minden a fiatalabbakat (*iunior*) terhelje (*onerare*), mivel egyedül ők maradnának a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) ellátására. Nem lehet a *decuriók* közé választani (*allegere*) a 25 évnél fiatalabbakat – legfeljebb valamilyen (különleges) ok miatt –, sem pedig azokat, akik már elmúltak 55 évesek. Olykor figyelembe kell venni az e téren megnyilvánuló régóta fennálló szokásjogot (*consuetudo*) is. Amikor uralkodóinktól (*princeps*)¹⁶¹ tanácsot kértek az ilyen életkorú férfiaknak a nicomediaiak tanácsába (*ordo*) történő beválasztásáról (*allegere*), akkor ők úgy rendelkeztek leiratukban (*rescribere*), hogy az előbb mondottakat¹⁶² kell szem előtt tartani.

50.2.12. *Ugyanő cogn. VI.* Azokat, akik mindennapi szükségleti cikkekkkel (*utensilia*) kereskednek, és ezeket árulják, nem kell mint hitvány személyeket mellőzni, annak ellenére sem, hogy az *aedilisek* megvesszőztet(het)ik

¹⁵⁹ Vö. *Dig.* 50.2.2.8.

¹⁶⁰ Itt négy életkorról van szó: a *zsenge korúak* a serdületlenek, ők mentesülnek, a *fiatalok* a serdültek, a *középkorúak* az 55 évesnél fiatalabbak, az *öregek* pedig az 55 évesnél idősebbek.

¹⁶¹ Septimius Severus és Caracalla.

¹⁶² Azaz ha nincs erre vonatkozó helyi szokásjog, akkor be kell tartani a fenti életkori határokat, de egy későbbi rendelet alapján a helyi szokásjog is csak akkor érvényes, ha nem ellentétes a törvényekkel (*Cod.* 8.52.2).

őket.¹⁶³ Az ilyen emberek nincsenek eltiltva attól, hogy saját hazájukban (*patria*) *decuriōi* tisztre (*decurionatus*) vagy valamilyen tisztségre (*honor*) pályázzanak, mivel nem számítanak becstelennek (*infamis*).¹⁶⁴ Még azt sem lehet eltiltani a tisztségektől (*honor*), akit az *aedilisek* (valóban) megkorbácsoltattak, jóllehet így saját jogán *aedilisként* ő is betöltheti ezt a hivatalt (*officium*).¹⁶⁵ Mégis méltatlannak tartom, hogy ilyenfajta, megkorbácsolt személyeket befogadjanak a tanácsba (*ordo*), különösen azokban a városokban (*civitas*), amelyek bővelkednek derék (*honestus*) férfiakban. Ugyanis (azokban a városokban,) ahol kevesen vannak, akik a közösségi közfeladatokat (*munus publicum*) ellássák, ott a szükség ezeket (ti. a megkorbácsoltakat) is a városi méltóságokra (*dignitas municipalis*) hívja, amennyiben rendelkeznek (megfelelő) vagyonnal (*facultas*).

50.2.13. *Papir. de const. II.* Imperator Antoninus Augustus és Imperator Verus Augustus úgy rendelkezett egy leiratban (*rescribere*), hogy akiket meghatározott időre száműztek (*relegatus*), azokat visszatérésük után nem lehet az uralkodó engedélye nélkül beválasztani (*allegere*) a tanácsba (*ordo*).

50.2.13.1. Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy a száműzötteket (*relegatus*), miután a száműzetés ideje letelt, nem lehet a *decuriōk* tanácsába (*ordo*) választani (*allegere*), kivéve, ha olyan életkorban voltak,¹⁶⁶ hogy még nem lehetett őket kinevezni (*creare*) *decuriōvá*, és méltóságuk (*dignitas*) e tisztség (*honor*) biztos reményével¹⁶⁷ módot ad arra, hogy az uralkodó elnéző legyen.

¹⁶³ Bár a latinban „megvesszőztetik” áll, a továbbiak miatt a „megvesszőztethetik” fordítás indokoltnak tűnik.

¹⁶⁴ A becstelen személyek nem tölthettek be tisztségeket, de a közfeladatokat el kellett látniuk, vö. *Cod.* 10.59.1. és *Cod.* 10.32.12, utóbbi azzal az indoklással, hogy a mentesség kiváltság, nem pedig büntetés (*nota*).

¹⁶⁵ Más értelmezés szerint: „jóllehet az *aedilisek* jogosan jártak el így.”

¹⁶⁶ Ti. a száműzetéskor.

¹⁶⁷ Más értelmezés szerint: „méltóságuk, amely e tisztség biztos reménye.”

50.2.13.2. Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy azt, aki (szülei) száműzetése alatt (*relegatio*) született, nem lehet eltiltani attól, hogy *decuriōi* tisztet (*honor*) töltsön be.

50.2.13.3. Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy nem lehet utólag ellenvetést tenni, ti. hogy valakit nem jogszerűen neveztek ki (*creare*) *decuriō*vá, hiszen már az elején kellett volna ellenkezni.¹⁶⁸

50.2.14. *Paul. quaest. I.* Isteni (*Divus*) Pius úgy rendelkezett egy leiratában (*rescribere*), hogy az elítélt *decuriō*t nem lehet vallatásnak (*quaestio*) alávetni. Ezért van az, hogy ha valaki megszűnik *decurio* lenni, és azután elítélik, korábbi méltóságának (*dignitas*) emléke nem engedi, hogy kínvallatásnak (*torquere*) vessék alá.

50.3. *A decuriók névsorának (album) összeállításáról*

50.3.1. *Ulp. de off. procons. III.* A *decuriō*kat úgy kell a *decuriō*k névsorába (*album*) beírni, ahogyan azt a városi törvény (*lex municipalis*) elrendeli. De ha a törvény (*lex*) erről nem rendelkezik, akkor a méltóságot (*dignitas*) kell figyelembe venni, hogy a *decuriō*k olyan sorrendben legyenek beírva, ahogyan közülük ki-ki a városban a legtekintélyesebb tisztséget (*honor*) viselte. Először pl. azok (jönnek), akik *duumviri* tisztséget viseltek, ha ez a tisztség (*honor*) a legrangosabb,¹⁶⁹ a *duumviri* tisztséget viseltek

¹⁶⁸ Itt talán már az a szándék érvényesül, hogy ha valaki *decurio*, az maradjon is az, hogy legyenek elegenden, akik a terheket viseljék. Ezzel szemben a *Dig.* 50.2.10, továbbá a *Dig.* 47.10.40 alapján, ha valakit *atrox iniuria* (durva jogsértés) miatt ítélnék el, az akkor sem lehet *decurio*, ha a helytartó stb. tévedésből azzá teszi. Lásd még *Urs.* 105 és 124, bár itt nem egyértelmű, hogy a méltatlanság (*indignitas*, *indignus*) már eleve is fennállt, vagy az illető már *decuriō*ként vált méltatlanná e tiszthez.

¹⁶⁹ Itt nem arról van szó, hogy lenne a *duumvire*knél magasabb tisztség, hanem arról, hogy ha a főtisztviselőket *duumvire*eknek nevezik, ti. egyes településeken a főtisztviselő *dictator*, *aedilis*, *quattuorvir*, *magister* stb. is lehetett.

(*duumviralis*) közül pedig az az első, aki e tisztelet legrégebben viselte.¹⁷⁰ Ezután azok jönnek, akik a városi közösségben (*res publica*) a *duumviri* tisztség (*duumviratus*) utáni második tisztséget (*honor*)¹⁷¹ látták el. Ezek után azok, akik a harmadikat,¹⁷² és így tovább; majd azok, akik nem viseltek tisztséget (*honor*) – abban a sorrendben, ahogy ki-ki a tanácsba (*ordo*) jutott.¹⁷³

50.3.1.1. A véleménynyilvánításnál is ugyanazt a sorrendet kell figyelembe venni, amelyet a *decurio*ók névsorának (*album*) összeállításáról mondtunk.

50.3.2. *Ugyanő op. II.* A *municipium*ban a *decurio*ók névsorába (*album*) azoknak a nevet kell előre írni, akik az uralkodó akaratából nyertek méltóságot (*dignitas*),¹⁷⁴ azután azokét, akik csupán városi (*municipalis*) tisztségeket (*honor*) viseltek.¹⁷⁵

¹⁷⁰ WATSON és TREITSCHKE szerint az *antiquus* itt az életkorra vonatkozik, vagyis a korelnök lenne az első, de a következőkben is az a szempont a rangsorolásnál, hogy ki mikor került be a rendbe. Továbbá a *Dig.* 50.2.2.1–2-ben arról van szó, hogy akit kizártak, milyen sorrendben következzen, ha pedig az életkor számítana, akkor ez nem lenne kérdés, mert ez adott, azaz a sorrend csak abban az esetben változhat, ha a rendbe való felvétel idejét veszik számításba. Bár kétségtelen, hogy gyakran az életkor is fontos szempont volt.

¹⁷¹ Ez általában az *aedilis*i tisztség.

¹⁷² Ez általában a *quaestor*i tisztség.

¹⁷³ Ez a született *decurio*óknál akkor történik, amikor betöltötték a 25. életévüket, vö. *Dig.* 50.2.6.1.

¹⁷⁴ Valamilyen városon kívüli magasabb, „birodalmi” tisztség, itt egyrészt a birodalmi karriert befutott helyiekre, másrészt a tiszteletbeli, külső tagokra, a város *patronus*aíra stb. gondolhatunk.

¹⁷⁵ Ugyanolyan helyzetűek esetében számít még a gyermekek száma is, vö. *Irn.* B és *Cod.* 10.32.9.

50.4. A közfeladatokról (*munus*) és a tisztségekről (*honor*)

50.4.1. *Herm. epit. I.* A polgári közfeladatok (*munus civile*) egy része a vagyonhoz (*patrimonium*), más része pedig a személyekhez (*persona*) kapcsolódik.

50.4.1.1. Vagyoni közfeladat (*munus patrimonii*) a szárazon és vízen való szállítás; a tízes testület tagsága (*decemprimatus*), ugyanis ők a saját felelősségükre (*periculum*) gyűjtik be a szokásos adót (*exactio*).

50.4.1.2. Személyes polgári közfeladat (*personale civile munus*) a város védelme (*defensio civitatis*), azaz hogy valaki *syndicus* (ti. *defensor civitatis*) lesz; a megbízatás (*legatio*) a *census* összeírására vagy (magán)vagyon (*patrimonium*) nyilvántartásba vételére;¹⁷⁶ az írnokság (*scribatus*); a teveállítást (*kamélasia*); az élelmiszer-ellátásról (*annona*) és a hasonlókról – pl. közingatlanok (*praedium publicum*), gabonafelvásárlás, vízvezetékek – való gondoskodás (*cura*); a *circusi* lovasversenyek (rendezése);¹⁷⁷ a közutak karbantartása; a gabonátárolók (felügyelete); a fürdők fűtése; az élelmiszer-ellátmány (*annona*) kiosztása és minden más ezekhez hasonló feladat (*cura*). Ezekén kívül, amelyeket előadtunk, többet is ide lehetne érteni (ti. a személyes közfeladatok közé) az egyes városok (*civitas*) törvényeinek (*lex*) és régóta fennálló szokásának (*consuetudo longa*) megfelelően.

50.4.1.3. Általában azt kell személyes közfeladatnak (*personale munus*) tekinteni, amelyet testünk munkájával, elménk megfeszítésével és odafigyeléssel rendszeresen végzünk, vagyoninak (*patrimonii*) pedig azt, amely leginkább anyagi kiadást (*sumptus*) kíván.

50.4.1.4. Ennek megfelelően személyes közfeladat (*personale munus*) a gyámság, a (fiatalkorú vagy távollévő)¹⁷⁸ serdültek vagy az örültek gondnoksága (*cura*), valamint a tékozlóé, a némáé és a magzaté is, egészen az étel, az ital, a fedél és hasonlók biztosításáig. De az is személyes közfeladatot (*personale munus*) lát el, akinek az a feladata, hogy a (város)¹⁷⁹ vagyonával

¹⁷⁶ Esetleg „az adók és a városi bevételek beszedése”.

¹⁷⁷ Vagy „lovak beszerzése a versenyekre”.

¹⁷⁸ RIHMÉR Z. kiegészítése.

¹⁷⁹ Más értelmezés szerint: „a távollévő vagyonával” (*in bonis absentis*).

kapcsolatban az elbirtoklást (*usucapio*)¹⁸⁰ megszakítsa, és hogy a (város) adósai ne mentesüljenek (a tartozásuk alól); valamint az, akit a vagyon felügyeletére *curator*nak neveznek ki, mikor az *edictum Carbonianum* alapján kérnek *bonorum possessori*t, amennyiben nem adnak biztosítékot.¹⁸¹ Ehhez hasonlók az olyan ember vagyonához kirendelt *curator*ok, aki az ellenség fogságába esett, de remélhető, hogy visszatér; valamint az olyan vagyon kezelésére kinevezett *curator*ok, amelyet olyan ember hagyott hátra, aki után még senki sem örökölhet a civil vagy *praetori* jog (*ius civile vel honorarium*)¹⁸² alapján.

50.4.2. *Ulp. ad Sab. XXI.* Úgy tartják, hogy a tisztségek (*honor*) szempontjából az is hatalma (*potestas*) alatt tartja fiát, aki maga is apja hatalma (*potestas*) alatt van.¹⁸³

50.4.3. *Uganyō op. II.* Akik Róma városából származnak (*origo*), azoknak, ha más helyen lakóhelyet (*domicilium*) létesítenek, ott is el kell látniuk a közfeladatokat (*munus*).

50.4.3.1. Azokra, akik a katonai táborokban szolgálnak, semmiféle városi közfeladatot (*municipale munus*) nem lehet kiróni. De a többi

¹⁸⁰ Ha valaki valamit meghatározott ideig birtokol, akkor bizonyos feltételek teljesülése mellett tulajdonossá válik.

¹⁸¹ Az *edictum Carbonianum* alapján az a serdületlen örökös, akinek törvényes származása vagy szabad jogállása vitatott, *bonorum possessori*t kérhetett az örökségre, és ezt meg is kapta, ha biztosítékot adott annak, aki szintén igényt tartott volna az örökségre, ha azonban nem adott biztosítékot, akkor a másik igénylő is birtokjogot kapott. A származásával és jogállásával kapcsolatos döntést többnyire elhalasztották, míg serdült nem lett, vö. *Dig.* 37.10.1 és *Cod.* 6.17.1.

¹⁸² A *ius civile* („civil jog”), más néven *ius Quiritium* eredetileg a római polgárok saját joga, amely azonban túlzott merevsége miatt nem alkalmas arra, hogy a polgárok és nem polgárok közötti ügyleteket megfelelően szabályozza, így Róma területi növekedésével fokozatosan kialakult mellette a *praetori* jog (*ius honorarium*), amelyet a mindennapi élet követelményeit figyelembe véve (pl. *peregrinus*ok és polgárok közötti kereskedés) fejlesztették ki a mindenkor *praetor*ok.

¹⁸³ Ennek a fiú tisztségviselésével kapcsolatos anyagi felelősségvállalásnál van jelentősége, vö. *Dig.* 50.1.2; 50.1.17.2; 50.4.3.5.

magánembernek, még ha katonák (*miles*) rokonai is, alá kell vetniük magukat hazájuk (*patria*) és tartományuk (*provincia*) törvényeinek (*lex*).

50.4.3.2. Ha egy bányában végzendő kényszermunkára ítéltet korábbi jogaiba visszahelyeztek (*in integrum restitutio*), akkor ő ezt követően, mintha nem is lett volna elítélve, a közfeladatok (*munus*) és a tisztségek (*honor*) viselésére hívható: balszerencséjére és e gyászos eseményekre hivatkozva nem mondhatja, hogy polgárként (*civis*) nem alkalmas (*idoneus*) hazája (*patria*) szolgálatára.

50.4.3.3. A fizikai munkával járó közfeladatoktól (*corporale munus*) a nőket már pusztán nemük is eltiltja.¹⁸⁴

50.4.3.4. Az apának nincs joga ahhoz, hogy meggátolja, hogy hatalma (*potestas*) alatt álló fiára tisztséget (*honor*) vagy közfeladatot (*munus*) szabjanak ki, ha egyébként nincs mentessége (*excusatio*).

50.4.3.5. Amennyiben az apa csak azért nem támogatta fia tisztség(-viselés)ét (*honor*) és közfeladat(-ellátás)át (*munus*), hogy ez az ő vagyontát (*patrimonium*) ne terhelje, akkor ez védelmet biztosít számára (*praestat defensionem*),¹⁸⁵ de nem vonja el a polgárt (*civis*) (azaz a fiút) attól, hogy amennyire tőle telik, hasznos legyen hazája (*patria*) számára.¹⁸⁶

50.4.3.6. Annak ellenére, hogy az apa 70 évesnél idősebb és/vagy¹⁸⁷ öt egészséges fia van,¹⁸⁸ és ezért a polgári közfeladatok (*munus civile*)

¹⁸⁴ Lásd még *Dig.* 50.17.2*pr.*, valamint *Cod.* 10.64, de a vagyoniakat és az egyéb személyes közfeladatokat el kell látniuk (*Cod.* 10.42.9), a férfiakhoz hasonlóan mentességet is kaphattak ezek alól pl. a gyerekek száma alapján (*Cod.* 10.52.5).

¹⁸⁵ Más értelmezés szerint: „Ha az apa nem támogatja fia tisztségviselését vagy közfeladat-ellátását, akkor ez védelmet biztosít az alól, hogy az ő vagyontát terhelje, de [...]”

¹⁸⁶ Azaz az apa anyagilag nem lesz felelős a fiáért, de a fiúnak el kell látnia a feladatokat, ez esetben a kezesei vagy a jelölője viseli az anyagi felelősséget, vö. *Dig.* 50.4.14.4.

¹⁸⁷ Az olvasat egyértelműen *et* (és), de WATSON *vel*-nek (vagy) fordítja. A „vagy” azért is problémás, mert elképzelhető, hogy valaki elmúlt 70 éves, és nincs fia, ez esetben a továbbiaknak nem lenne értelme. De a 12-ben, a *Dig.* 50.5.2.1-ben és a *Dig.* 50.6.6.7-ben már *vel* (vagy) (50.5.8*pr* alapján is választó kötőszó) szerepel a 70 év és az 5 gyermek között, ugyanakkor a *Dig.* 50.6.4-ben nem szerepelnek a gyerekek, csak az életkor. A gyermekek biztosította mentességhez lásd még *Dig.* 50.6.6.2. A fentiek alapján az adott helyen „és”-t kell olvasnunk, de általában „vagy”-gyal érvényes.

¹⁸⁸ A különböző mentességeknél az egészséges, azaz az életben lévő gyermekeket szokták beszámítani, kivétel az alól a harcban elesett gyermek (de aki éppen hadifogoly, az nem

alól mentesül (*excusare*), fainak az ő nevében a megfelelő közfeladatokat (*munus*) el kell vállalniuk, ugyanis a mentesség (*immunitas*) jutalmát éppen fiaik miatt kapják az apák, mivel a fiúk magukra vállalják (helyettük) a közfeladatokat.

50.4.3.7. Semmilyen jogi megfontolás alapján nem lehet arra kényszeríteni a mostohaapát, hogy mostohafia polgári közfeladatainak (*munus civile*) terhét (*onus*) magára vállalja.

50.4.3.8. A felszabadítottaknak (*libertus*) a *patronus*uk származási helye (*origo*) szerinti közfeladatokat (*munus*) kell ellátniuk, de csak ha saját vagyonukból (*patrimonium*) tudják teljesíteni a terheket (*onus*), ugyanis a *patronus*ok vagyona nincs alávetve felszabadítottjaik (*libertinus*) közfeladatainak (*munus*).

50.4.3.9. Nem gátolja a fiú tisztségviselését (*honor*) az, ha apja valamilyen bűncselekmény miatt vád alatt áll.

50.4.3.10. Régóta elfogadott, hogy a tízes testület tagjai (*decaprotus*) 25 éven aluliak is lehetnek, amennyiben nem szolgálnak (*militare*), mivel ez a teher inkább vagyoni (*onus patrimonii*) jellegű.¹⁸⁹

50.4.3.11. Köztudott, hogy az adóbehajtás (*exactio tributorum*) vagyoni teher (*onus patrimonii*).¹⁹⁰

50.4.3.12. A gabonafelvásárlás intézése közfeladat (*munus*), amely alól a 70. életév vagy öt egészséges gyermek mentesít (*excusare*).¹⁹¹

50.4.3.13. Azokat a katonákat (*miles*), akiknek városba (*civitas*) érkezésükkor szállást kell biztosítani, mindenki, akit ez a közfeladat (*munus*) érint, felváltva köteles elszállásolni.

50.4.3.14. A vendégek (*hospes*) elszállásolása nem személyes (*personae*), hanem vagyoni közfeladat (*patrimonii onus*).

számít [*Cod.* 10.52.2]), esetenként azonban egy serdültként vagy két kisgyermekként elhunytat is beszámítanak egy egészségesként, vö. *Irn.* 56, Gell. 2.15.4–6. Az elhunyt apa helyébe lépő unoka is mentességet biztosíthat a nagyapának, ha vele együtt lesz meg a szükséges számú gyerek (*Cod.* 10.52.3).

¹⁸⁹ Azaz nem kell hozzá tapasztalatot igénylő felügyelet (vö. *Dig.* 50.4.1.1; 50.4.6.4).

¹⁹⁰ Mivel az adószedőnek kellett az esetleges hiányt kipótolni (vö. *Dig.* 50.4.18.26).

¹⁹¹ Vö. *Dig.* 50.4.12; 50.5.2.1.

50.4.3.15. A tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) gondoskodik arról, hogy a közfeladatokat (*munus*) és a tisztségeket (*honor*) a városokban (*civitas*) méltányosan, felváltva viseljék kornak és méltóságnak megfelelően, ahogyan a közfeladatok (*munus*) és a tisztségek (*honor*) fokozatai (*gradus*) már régóta megállapítottak, nehogy ugyanazon (polgárok) válogatás nélküli és gyakori megterhelése a városi közösségeket (*res publica*) férfiakban és erőben meggyengítse!¹⁹²

50.4.3.16. Ha két fiú áll apja hatalma (*potestas*) alatt, akkor az apa nem kényszeríthető arra, hogy egyidejűleg mindkettejük közfeladatát (*munus*) elvállalja.

50.4.3.17. Ha az, aki két fiút hagyott maga után, végrendeletében nem gondoskodott arról, hogy valamelyik fiú a közös hagyatékból teljesítse a közfeladatokat (*munus*), akkor ő saját költségére köteles elvállalni a rá kiszabott közfeladatokat (*munus*) és a tisztségeket (*honor*), még akkor is, ha az apa, amíg élt, a másik fiú nevében teljesített ilyen terheket (*onus*).¹⁹³

50.4.4. *Ugvanō op. III.* Az építkezés vagy az (épület)helyreállítás felügyelete (*cura*) a városban (*civitas*) olyan közösségi közfeladat (*munus publicum*), amely alól mentesülnek (*excusare*) azok a férfiak, akiknek öt egészséges gyermekük van; az egyéb közfeladatokra (*munus*) vonatkozó mentességet (*munus*) az sem szünteti meg, ha valakire erővel kényszerítik rá¹⁹⁴ az adott közfeladatot (*munus*).

50.4.4.1. Akiknek nincs elég vagyonuk a rájuk kiszabott közfeladatok (*munus*) és tisztségek (*honor*) ellátására, azoknak a mentessége (*excusatio*) nem örökös, csak ideiglenes; ha ugyanis valaki reményeinek megfelelően becsületes úton meggazdagodott, akkor a megfelelő időben meg fogják

¹⁹² Ugyanilyen értelemben *Cod.* 10.32.52.

¹⁹³ A fiúk apjuk halála előtt elvállalt közfeladatai az összes örököst kötelezik, de amit apjuk halála után vállaltak el, az csak saját vagyonukat, vö. *Dig.* 50.1.2*pr.*

¹⁹⁴ Itt valószínűleg arról van szó, hogy ha az illető a rá jogosan kirótt közfeladatot nem akarta ellátni, elmenekült, de a közfeladatot mégis rákényszerítették, és esetleg egyéb büntetést is elszenvedett, akkor mindezekről függetlenül a közfeladat ellátása miatti későbbi mentessége megmaradt, vö. *Dig.* 50.4.9.

vizsgálni, hogy alkalmas-e (*idoneus*) azoknak (a közfeladatoknak az elvégzésére), amelyekre kinevezték (*creare*).

50.4.4.2. A szegényeknek, mivel vagyonuk nincs, vagyoni terheket (*onus patrimonii*) nem kell ellátniuk, de amit fizikai munkával (*corpus*) kell végezni, azokat ellátják.

50.4.4.3. Aki városa (*civitas*) közfeladatainak (*munus*) (ellátására) kötelezett, és a városi teher (*onus municipale*) elkerülése végett szolgálatba (*militia*) jelentkezett, az városi közössége (*res publica*) érdekét nem ronthatja.¹⁹⁵

50.4.5. *Scaev. reg. I.* Azok a hajósok (*navicularius*) és olajkereskedők, akik vagyonuk (*patrimonium*) nagy részét ebbe fektették, öt évig mentesülnek (*vacatio*) a közfeladatok (*munus*) alól.¹⁹⁶

50.4.6. *Ulp. de off. procons. IV.* Az Isteni (*Divus*) Testvérek Rutilius Rufushoz intézett leiratában (*rescriptum*) ez áll: „Azt az uralkodói rendelkezést (*constitutio*), amely gondoskodott arról, hogy ahogyan valaki *decurio* lett (*creare*), ugyanígy tisztséget (*magistratus*) is nyerhessen,¹⁹⁷ mindig be kell tartani, ha az érintettek mind alkalmasak (*idoneus*) és megfelelők. Egyébként ha egyesek annyira alacsony származásúak (*tenuis*) és szegények (*exhaustus*), hogy nemcsak a köztisztségek (*honor publicus*) nem alkalmasak, hanem még élelemre is alig futja nekik, akkor egyrészt nem hasznos, másrészt teljesen méltánytalan rájuk tisztséget (*magistratus*) bízni, különösen abban az esetben, ha vannak olyanok, akiket erre saját vagyonuknak és a város méltóságának megfelelően lehet kinevezni (*creare*). Tudják meg tehát a vagyonosabbak, hogy nem a törvény (*lex*) ezen előírása szerint kell eljárniuk,¹⁹⁸ hanem csak azt az időpontot kell vizsgálni, hogy

¹⁹⁵ Azaz el kell látnia a közfeladatokat, ugyanígy később is tiltották, hogy mentességet biztosító állami szolgálatot vállaljanak a *curialisok*, vö. *CTh.* 7.2.1.

¹⁹⁶ Vö. *Dig.* 50.4.18.5; 50.6.6.3 skk. Később a császári udvar szükségleteit (pl. bíborruha) ellátó kereskedők is mentesültek a közfeladatok alól (*Cod.* 10.48.7).

¹⁹⁷ Amilyen sorrendben *decuriok* lettek, abban a sorrendben legyenek *magistratusok* is!

¹⁹⁸ Ti. hogy olyan sorrendben töltsék be a *magistratusok*at, ahogy *decuriok* lettek.

közülük, akik saját vagyonuk alapján részesülhetnek a tisztségek (*honor*) méltóságában (*dignitas*), kit mikor választottak (*adlectus*) be a *curiába*!”¹⁹⁹

50.4.6.1. Bizonyos, hogy a közpénzzel tartozókat nem lehet tisztségre (*honor*) hívni, csak ha előtte kifizetik (*satisfacere*) adósságukat a városi közösségnek (*res publica*).²⁰⁰ Viszont csak azokat kell közpénzzel tartozóknak tekinteni, akik a városi közösség (*res publica*) igazgatási feladatainak (*administratio*) ellátása következtében adósodtak el;²⁰¹ akik nem igazgatási feladatok (*administratio*) miatt adósok, hanem csak a városi közösségtől (*res publica*) vettek fel kölcsönt, azokat nem kell távol tartani a tisztségektől (*honor*). Megfizetett tartozásnak számít az is, ha valaki zálogot vagy megfelelő kezeseket (*fideiussor*) állít, így rendelkeztek az Isteni (*Divus*) Testvérek Aufidius Herennianushoz intézett leiratukban (*rescribere*). De távol kell tartani a tisztségektől (*honor*) azokat, akik (a városnak tett) olyan ígéretük (*pollicitatio*) miatt tartoznak, amely ígéretet nem lehet visszavonni.²⁰²

50.4.6.2. Ha valakinek (már) nincs vádlója,²⁰³ akkor nem kell a tisztségektől (*honor*) távol tartani, ahogyan azt sem kell (távol tartani), akinek a vádlója elállt a vádtól. Így rendelkezett ugyanis leiratában (*rescribere*) uralkodónk isteni (*divus*) atyjával együtt.²⁰⁴

50.4.6.3. Tudnivaló, hogy egyes közfeladatok (*munus*) vagy személyesek (*personae*), vagy vagyoniak (*patrimoniorum*), éppen így van néhány tisztség (*honor*) esetében is.

50.4.6.4. A vagyonra (*patrimonium*) kiszabott közfeladatok (*munus*)²⁰⁵ vagy adók (*intributio*) olyanok, hogy azok alól nem mentesít (*excusare*)

¹⁹⁹ Itt arról lehet szó, hogy szegényebb *decuri*ók kerülnének sorra, mivel ők a szóban forgó gazdagabbaknál hamarabb lettek *decuri*ók, de a gazdagabbak szeretnének *magistratus*ok lenni. Lehet, hogy szavazategyenlőségről is szó van.

²⁰⁰ Ugyanígy *Cod.* 11.33.1.

²⁰¹ Azaz nem számoltak el a rájuk bízott közpénzzel, vagy hiány maradt.

²⁰² *Vö. Dig.* 50.12.1.1–2.

²⁰³ Pl. meghalt.

²⁰⁴ Septimius Severus és Caracalla.

²⁰⁵ Nem tévesztendő össze a vagyoni közfeladatokkal, *vö. Dig.* 50.4.18.10 jegyzete.

sem az életkor, sem a gyermekek száma,²⁰⁶ sem semmi más olyan előjog (*praerogativa*), amely a személyes közfeladatok (*personale munus*) alól mentesíteni szokott.²⁰⁷

50.4.6.5. De ezek a vagyona (*patrimonium*) kiszabott közfeladatok (*munus*) is kettősek: ugyanis egy részüket a (föld)birtokosokra (*possessor*) szabják ki, akár *municep*sek, akár nem, más részüket viszont csak a *municep*sekre vagy az *incolák*ra. A földekkel vagy épületekkel kapcsolatos adókat (*intributio*) birtokosaikra (*possessor*) szabják ki, a vagyoni (*patrimoniorum*) jellegű közfeladatokat (*munus*) viszont másokra nem, csak *municep*sekre és *incolák*ra.²⁰⁸

50.4.7. *Marci. publ. II.* Az uralkodói rendelkezések (*constitutio*) tiltják, hogy a feljelentés alapján megvádolt személy az ítélelhozatal előtt tisztségekre (*honor*) pályázzon, függetlenül attól, hogy *decurio* vagy *plebeius*.²⁰⁹ De nem tiltják, hogy egy évvel a feljelentését követően pályázzon, kivéve, ha ő tehet arról, hogy a per nem fejeződött be egy éven belül.²¹⁰

50.4.7.1. Isteni (*Divus*) Severus úgy rendelkezett egy leiratában (*rescribere*), hogy meg kell büntetni azt, akivel szemben tisztségviselés (*honor*) miatt fellebbeztek,²¹¹ amennyiben a még függőben lévő fellebbezés ideje alatt bitorolta a tisztséget (*honor*). Tehát ha az, akit egy ítélettel eltiltottak a tisztségviseléstől (*honor*), fellebbez, akkor (a fellebbezés) ideje alatt tartózkodnia kell a tisztségre (*honor*) való pályázástól.

50.4.8. *Ulp. ad ed. XI.* A 25 évesnél fiatalabbakat nem lehet sem a városi közösség (*res publica*) ügyeinek igazgatásához (*administrare*), sem a nem

²⁰⁶ Lásd *Dig.* 50.4.3.6.

²⁰⁷ Ugyanígy *Cod.* 10.42.2 és *Cod.* 10.42.3, valamint *Dig.* 50.4.18.29.

²⁰⁸ *Dig.* 50.4.18.21–22.

²⁰⁹ *Dig.* 50.2.7.2 szerint csak *decuri*ók pályázhatnak tisztségekre, *plebeius*ok nem, lásd ott!

²¹⁰ A *CTh.* 9.36.1 és a *CTh.* 9.36.2 alapján eredetileg egy év volt az ügy kivizsgálásának határideje, de a *Codex Iustinianus* párhuzamos helyein (9.44.1–2) az „egy évet” kicserélték „meghatározott időre” (*certum tempus*), azaz ekkor már nem egy év volt az általános határidő.

²¹¹ Ti. hogy valamilyen oknál nem lehet ellátnia a tisztséget.

vagyoni jellegű közfeladatokhoz (*munus patrimonii*),²¹² sem pedig a tisztségekhez (*honor*) engedni. Sőt még *decuri*ók sem lehetnek (*creare*), vagy ha azzá lettek, nem szavazhatnak a *curi*ában. A már megkezdett 25. életév betöltöttnek számít, ugyanis a tisztségek (*honor*) esetében a kedvezőbb elbírálás érdekében az a szabály, hogy a megkezdett (évet) is teljesnek fogadjuk el, de csak azon tisztségek (*honor*) esetében, amelyeknél nem bíznak ezekre (ti. a fiatalokra) közügyet.²¹³ Továbbá nem lehet senkire tisztséget (*honor*) bízni, ha az a köz kárával vagy magának a fiatalkorúnak a károsodásával járna.

50.4.9. *Ugvanō de off. cons. III.* Ha valakit egy *municipium*ban tisztségviselőnek (*magistratus*) neveznek ki (*creare*), de megtagadja, hogy ellássa a rá kirótt közfeladatot (*munus*), akkor a helytartó (*praeses*) által kell kötelezni, hogy elvállalja a közfeladatot (*munus*), mégpedig olyan eszközökkel, amelyekkel a gyámokat szokták kötelezni a rájuk kirótt közfeladat (*munus*) elvállalására.²¹⁴

50.4.10. *Mod. diff. V.* A tisztséget (*honor*) vállalóra nem lehet közfeladatot (*munus*) kiróni, de a közfeladatot (*munus*) vállalóra lehet tisztséget (*honor*) ruházni.

50.4.11. *Ugvanō pand. XI.* Isteni (*Divus*) Pius egy rendeletében (*edictum*) kifejti, hogy a tisztségeket (*honor*) fokozatosan kell viselni, Titianushoz írt levelében pedig, hogy az alacsonyabbaktól a magasabb felé haladva.

50.4.11.1. Jóllehet a városi törvény (*lex municipalis*) gondoskodik arról, hogy bizonyos státuszú személyeket előnyben kell részesíteni

²¹² A vagyoni jellegű közfeladatokat viszont el kell látniuk (vö. *Cod.* 10.42.7).

²¹³ Esetleg városi tulajdont.

²¹⁴ Később, ha egy *magistratus* elmenekült a feladata elől, akkor a vagyonát le kellett foglalni azok számára, akik helyette látták el ezt a feladatot, ha pedig újra előkerült, a szokásos egy év helyett kétéves tisztségviseléssel büntették, ugyanígy jártak el az egyéb közfeladatokkal kapcsolatban is, lásd *Cod.* 10.32.18.

a tisztségviselésnél (*honor*),²¹⁵ de tudnivaló, hogy ezt csak akkor kell figyelembe venni, ha valamennyien alkalmasak (*idoneus*) – ezt tartalmazza Isteni (*Divus*) Marcus egy leirata (*rescriptum*) is.

50.4.11.2. Az Isteni (*Divus*) Testvérek úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy amennyiben kevesen vannak azok, akik tisztséget (*magistratus*) viselhetnek, a mentességeket (*immunitas*) egy időre fel kell függeszteni.

50.4.11.3. Isteni (*Divus*) Magnus Antoninus atyjával közösen kiadott leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy egy orvost el lehet távolítani a városi közösségből (*res publica*), még ha előtte jóvá is hagyták.²¹⁶

50.4.11.4. Isteni (*Divus*) Magnus Antoninus egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy nincs mentességük (*vacatio*) azoknak, akik a gyermekeknek az írást-olvasást tanítják.²¹⁷

50.4.12. *Iav. ex Cass. VI.* Akinek a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól mentességet (*vacatio*) adnak, annak nem engedik el azt, hogy tisztséget (*magistratus*) viseljen, mivel ez inkább a tisztségek (*honor*), mint a közfeladatok (*munus*) közé tartozik. Az összes többi (közfeladatot), amelyet időnként soron kívül kell végezni, mint pl. az utak karbantartását, az ilyen (mentességgel rendelkező) személytől nem lehet megkövetelni.

50.4.13. *Ugyanő ex Cass. XV.* A mentesség (*vacatio*) és a felmentés (*immunitas*), amelyet egy személy gyerekeinek és utódainak adtak, csak azokra érvényes, akik a (kedvezményezett) családjához (*familia*) tartoznak.²¹⁸

²¹⁵ Számított pl. a gyermekszám, a házasság, vö. *Irn.* 56.

²¹⁶ Vö. *Dig.* 50.9.1; *Dig.* 27.1.6.6. A *Cod.* 10.53.2 a *grammaticus*okkal és a szónokokkal kapcsolatban is ugyanígy rendelkezik, ha haszontalannak bizonyultak, még ha előtte a rend jóvá is hagyta őket (a jóváhagyásról lásd *Cod.* 12.15.1).

²¹⁷ Vö. *Dig.* 50.5.2.8.

²¹⁸ Azaz ha pl. örökbefogadás révén másik családba kerülnek át, akkor már nem érvényes, és értelemszerűen nem érvényes a törvénytelen gyermekekre sem.

50.4.14. *Call. de cogn. I.* A városi tisztség (*honor municipalis*) a városi közösség (*res publica*) ügyeinek igazgatása (*administratio*) valamely méltóság birtokában (*cum dignitatis gradu*), akár költséggel jár, akár nem.

50.4.14.1. A közfeladat (*munus*) vagy közösségi (*publicus*), vagy magán- (*privatus*) jellegű.²¹⁹ Községi közfeladatnak (*publicum munus*) nevezzük, amit a városi közösség (*res publica*) igazgatásában (*administrare*) végzünk (saját) költségünkre, de a méltóság címe nélkül (*sine titulo dignitatis*).

50.4.14.2. Az utak karbantartása, a telekadó beszedése (*praediorum collatio*) nem a személyhez (*personae*), hanem a helyhez kötődő közfeladat (*locorum munus*).²²⁰

50.4.14.3. Amikor a tisztségek (*honor*) viseléséről vagy a közfeladatok (*munus*) ellátásáról van szó, elsősorban annak a személyét kell nézni, akire a tisztséget (*honor*) vagy a közfeladat (*munus*) ellátását (*administratio*) bízzák; valamint származási helyét (*origo*); anyagi lehetőségeit, hogy megfelelőek-e a kirótt közfeladat (*munus*) ellátására; valamint a (városi) törvényt (*lex*), amely alapján a közfeladatokat (*munus*) kinek-kinek el kell látni.

50.4.14.4. A *plebeius* származású atyai hatalom alatt álló fiúk (*filius familias*) felelősségéért (*periculum*) annak kell helytállnia, aki jelölte őket (*nominare*), így rendelkezett Imperator Severus Augustusunk egy leiratában (*rescribere*) a következő szavakkal: „Ha fiad a *plebeiusok* közé tartozik, akkor – jóllehet akarod ellenére nem lehet téged arra kényszeríteni, hogy fiad helyett tisztséget (*honor*) viselj – nem akadályozhatod meg atyai hatalmadra hivatkozva²²¹ azt, hogy ő hazájának (*patria*) szolgáljon annak a felelősségére (*periculum*), aki őt jelölte (*nominare*).”²²²

²¹⁹ Magánjellegű közfeladat lehet pl. a gyámság.

²²⁰ Lásd *Dig.* 50.4.6.5, ahol egyes közfeladatokat a földbirtokosokra rónak, másokat csak a *municipe*kre és az *incolák*ra. Az utak karbantartásáról bővebben lásd *TH* 20 skk.

²²¹ Nem csak a *plebeiusok* esetében, hanem általában igaz, hogy az atyai hatalom alatt álló fiú apja beleegyezése nélkül is viselhet tisztséget, közfeladatot, de ebben az esetben nem az apa felel érte, vö. *Cod.* 10.32.5 és 10.62.4.

²²² A *plebeiusok* tisztségviselésével szemben lásd *Dig.* 50.2.7.2.

50.4.14.5. A tisztségeket (*honor*) nem lehet tetszőleges sorrendben viselni, hanem ennek a dolognak meghatározott rendje van. Senki sem viselhet ugyanis magasabb tisztséget (*magistratus*) korábban, mint hogy az alacsonyabbat elvállalta volna, sem pedig tetszőleges életkortól fogva, és nem viselheti közvetlenül egymás után ugyanazt a hivatalt (*honor*).

50.4.14.6. Több uralkodói rendelkezés (*constitutio*) is biztosítja, hogy ha nincsenek mások, akik tisztséget (*honor*) viseljenek, akkor azokat kell erre kötelezni, akik már viseltek tisztséget (*honor*). Isteni (*Divus*) Hadrianus is így rendelkezett egy, a közfeladatok (*munus*) ismételt viselésére vonatkozó leiratában (*rescribere*) a következő szavakkal: „Egyetértünk azzal, hogy ha mások nem alkalmasak (*idoneus*) arra, hogy ezt a közfeladatot (*munus*) ellássák, akkor azok közül kell választani, akik már ellátták.”

50.4.15. *Pap. resp. V.* Jóllehet az apa akarta, hogy fia *decurio* legyen, mégis halála után a tisztségek (*honor*), amelyek a *decuri*óvá vált fiúnak apja halála után jutottak osztályrészül, a társörökös fiút nem terhelik, ha az apa eleendő vagyont hagyott *decurio* fiára.

50.4.16. *Paul. sent. I.* Nem kell meghallgatni azokat, akik a tisztség (*honor*) vagy a közfeladat (*munus*) tényleges ellátását (*administratio*) pénzzel akarják kiváltani.²²³

50.4.16.1. Aki egy tisztségért (*honor*) pénzt ígért, azt a megkezdett munka mintájára az egész összeg kifizetésére kell kényszeríteni, amennyiben már elkezdte kifizetni az összeget.²²⁴

50.4.16.2. Akarata ellenére nem lehet a fiút arra kötelezni, hogy apja helyett helytálljon a városi közösség (*res publica*) vagyonáért.

²²³ Vö. *Cod.* 10.48.9.

²²⁴ E rendelkezés nincs teljes összhangban a *Dig.* 50.12.1.1–2-vel, amely alapján a tisztségért tett ígéret egyébként is kötelez, a kifizetés megkezdése pedig az egyéb ígéreteknél számít. Egy esetleges szövegmódosítás („aki [nem] tisztségért ígért pénzt”) azonban nem indokolt, mivel hasonló megfogalmazást találunk a *Dig.* 50.12.6.1 és 50.12.14-ben is.

50.4.16.3. Senkit sem lehet arra kötelezni, hogy a város (jogi) védelmét (*defensio rei publicae*)²²⁵ egyenél többször ellássa, csak akkor, ha a szükség erre kényszerít.

50.4.17. *Herm. iuris epit. I.* Senkinek sincs megtiltva, hogy ha akarja, megismételje tartományi főpapi tisztségét (*sacerdotium provinciae*).²²⁶

50.4.17.1. Ha az, aki egyébként mentes (*immunis*) a tisztségek (*honor*) és a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, beleegyezik abba, hogy hatalma alatt álló fia *decurio* legyen (*creare*), akkor kötelezhető arra, hogy fának a közfeladat (*munus*) és a tisztség (*honor*) ellátásához pénzt biztosítson.

50.4.18. *Arc. Char. de mun. civ.* A polgári közfeladatoknak (*munus civile*) hármas felosztása van: ugyanis egyesek személyes közfeladatok (*munus personale*), egyeseket vagyoni jellegűnek (*patrimoniorum*) mondanak, mások vegyesek (*mixtus*).

50.4.18.1. Személyesek (*personalis*) azok, amelyek szellemi figyelemmel és fizikai munkával, viselője bármiféle vagyoni kiadása nélkül teljesíthetők, mint pl. a gyámság vagy a gondnokság (*cura*) és a város számadáskönyvének vezetése (*kalendarii curatio*).²²⁷

50.4.18.2. Egyes városokban (*civitas*) a *quaestura* sem tartozik a tisztségek (*honor*) közé, hanem személyes közfeladat (*personale munus*).

50.4.18.3. Személyes közfeladat (*personale munus*) az újonctoborzás, a lovak beszerzésének lebonyolítása (*productio*)²²⁸ vagy az, ha bármilyen más állatot kell beszerezni, vagy egyéb dolgok szállítása vagy beszerzésének lebonyolítása, mint a kincstári pénz (*pecunia fiscalis*), az élelmiszerek (*annona*)²²⁹ vagy a ruha.

²²⁵ Vö. *Dig.* 50.4.1.2; 50.4.18.13.

²²⁶ Vö. *Dig.* 50.5.8*pr.*

²²⁷ Vö. *Dig.* 50.8.12.4.

²²⁸ Nem fizetik, csak intézik a beszerzést, míg a *Dig.* 50.4.18.21-ben csak fizetik.

²²⁹ Lehet az adónem is.

50.4.18.4. Személyes közfeladat (*personale munus*) az állami postaszolgálat gondja, valamint a szállításhoz (*angaria*) az igásállatok biztosítása.

50.4.18.5. Egyes városokban (*civitas*) a személyes közfeladatok (*personale munus*) közé sorolják a gabona és az olaj vásárlásának intézését – szokás ugyanis kinevezni (*creare*) olyan személyeket, akik ezekről gondoskodnak, és akiket gabona- (*sitónés*) vagy olajfelvásárlónak (*elaiónés*) neveznek –; és a közfürdő fűtését is, feltéve, hogy e célra a város (*civitas*) jövedelmeiből szolgáltatnak pénzt a *curator* számára.²³⁰

50.4.18.6. De a vízvezetékek felügyelete (*cura*) is a személyes közfeladatok (*personale munus*) közé tartozik.

50.4.18.7. Személyes közfeladatot (*personale munus*) látnak el a következő személyek is: a békebírók (*irenarcha*), akik a közrendet és az erkölcsöket felügyelik;²³¹ de azok is, akiket az utak karbantartására szoktak választani (*eligere*), amennyiben nem saját vagyonukból (*patrimonium*) áldoznak erre a közfeladatra (*munus*); valamint azok a felügyelők is (*episcopus*), akik a kenyér és a többi olyan dolog (biztosítását) felügyelik, amelyet a városok (*civitas*) lakossága mindennapi életéhez használ.

50.4.18.8. Akik az *annona* biztosítását, begyűjtését és kiosztását intézik, valamint akik a fejadót beszedik (*exactores pecuniae pro capitibus*), azok is személyes közfeladatot (*personale munus*) vállalnak magukra.

50.4.18.9. De azok a *curatorok* is személyes közfeladatot (*personale munus*) látnak el, akiket a városok (*civitas*) közbevételeinek beszedésére szoktak választani.

50.4.18.10. Személyes közfeladatot (*munus personale*) látnak el azok is, akiket a szentélyek őreivé, irattárossá (*archeota*), könyvelővé (*logographus*), jegyzővé (*tabularius*),²³² a vendégek ellátójává (*xenoparochus*)²³³ – már ha

²³⁰ Azaz nem saját vagyonából fizeti, mivel ebben az esetben már vegyes közfeladat lenne, lásd *Dig.* 50.4.18.27.

²³¹ *Cod.* 10.77.

²³² Szűkebb értelemben ők is az adóbevételek könyvelésével foglalkoztak.

²³³ Ti. a beszállásolások során.

egy-egy városokban (*civitas*) (vannak ilyenek) –, ²³⁴ kikötőfelügyelővé vagy a köz-, a császári, illetve a kikötői épületek, valamint a postaállomások felépítésével vagy helyreállításával megbízott *curator*ra neveznek ki, feltéve, hogy a munkálatok elvégzését közpénzzel fizetik ki; továbbá azok is, akiket hajók készítésével és helyreállításával bíztak meg ott, ahol erre szükség van.

50.4.18.11. Ezekhez hasonlóan a tevéállítás (*camelasia*)²³⁵ is személyes közfeladat (*personale munus*), de miután a takarmányról és a tevékről számot adtak, meghatározott összeget kell adni a tevehajcsárok számára (*camelarius*), hogy csak testük szolgálatára legyenek kötelezve. Kifejezetten elő van írva, hogy ezeket a *decuri*ók névsorának (*album*) sorrendje szerint kell kijelölni, és semmi mentesség (*excusatio*) sem mentesíti (*liberare*) őket, csak beteg és alkalmatlan testük gyengesége.

50.4.18.12. Személyes közfeladatot (*personale munus*) látnak el a követek (*legatus*) is, akiket a császári udvarba (*sacrarium principis*) küldenek, mivel a követség ideje alatt követi költségnek (*legativum*) nevezett útiköltséget (*viaticum*) kapnak, de a tűzoltók vezetői (*nycostrategi*)²³⁶ és a pékek *curator*ai is.

50.4.18.13. A (város) védői (*defensor*) is, akiket a görögök *syndicus*nak neveznek, és azok, akiket egy meghatározott ügy ellátására (*agere*) vagy védelmére (*defendere*)²³⁷ szoktak választani (*eligere*), személyes közfeladat (*personale munus*) munkáját látják el.

50.4.18.14. A bíraskodási kötelezettség is a személyes közfeladatok (*munus personale*) közé tartozik.²³⁸

²³⁴ A *Dig.* 50.5.11-ben szerepel, hogy pl. a vendégek elszállásolása is a vagyonhoz kapcsolódik, és a *Dig.* 50.4.18.21–22 alapján ez azt jelenti, hogy vagyoni közfeladatnak számít. De a vagyonhoz kapcsolódó és a vagyoni közfeladatok közé nem lehet egyenlőségjelet tenni (bár a különbségtétel nem mindig egyértelmű), mivel a vagyoni közfeladat a feladat ellátásának módját jelenti, a vagyonhoz kapcsolódó pedig azt, hogy mi alapján szabják ki, vö. *Dig.* 50.4.6.4–5, valamint 50.4.18.25 (*possessio*is *munus*).

²³⁵ Vö. *Dig.* 50.4.1.2.

²³⁶ Rómában *praefectus vigilum*. A *vigiles* nagyjából a mai tűzoltóknak, rendőröknek feleltek meg.

²³⁷ Azaz fel- és alperesként is.

²³⁸ A bírók kiválasztásáról lásd *Irn.* 86–89.

50.4.18.15. Az is személyes közfeladat (*personale munus*), ha valakit azért választottak (*eligere*), hogy rábírja az utak karbantartására azokat,²³⁹ akiknek a közutak mentén van (ingatlanuk).

50.4.18.16. Hasonlóképpen személyes közfeladat (*personale munus*) gondját tartják szemük előtt azok is, akiket arra jelöltek ki, hogy a *census* során átvegyék vagy felvegyék a nyilatkozatokat.²⁴⁰

50.4.18.17. A korbácsolók (*mastigophorus*), akik a versenyeken a versenybírók (*agonotheta*) mellett vannak, valamint a tisztségviselők (*magistratus*) írnokai (*scriba*) is személyes közfeladatot (*personale munus*) látnak el.

50.4.18.18. A vagyoni közfeladatok (*munera patrimoniorum*) azok, amelyek költségeit a feladatot teljesítő viseli.

50.4.18.19. Az alexandriaiaknál vagyoni közfeladatnak (*patrimoniorum munus*) tartják az olajjal (*el[ae]mporia*) és a hüvelyes terményekkel való kereskedést (*[os]pratura*).²⁴¹

50.4.18.20. Africa tartományban (*provincia*) a boradó beszédői is vagyoni közfeladatot (*patrimonii munus*) viselnek.

50.4.18.21. A vagyoni közfeladatok (*patrimoniorum munus*) pedig kettős természetűek: ugyanis ezek közül a közfeladatok (*munus*) közül egyesek csak a vagyont (*possessio*) vagy az ingatlant (*patrimonium*) érintik, mint pl. a poggyászlóvak, szamarak, fogatok és futárlovak (biztosítása).

50.4.18.22. Az ilyenfajta kötelezettségeket (*obsequium*) azoknak is el kell látniuk, akik nem *municep*sek és nem *incolák*.²⁴²

50.4.18.23. Egy leiratban (*rescribere*) az áll, hogy azoknak, akik uzsorakölcsönrel foglalkoznak, még ha *veteranus*ok is, teljesíteniük kell ezeket a hozzájárulásokat (*tributio*).²⁴³

²³⁹ Vö. *TH* 32 skk.

²⁴⁰ Vö. *Dig.* 50.15.4, a helyi *census*ról lásd még *TH* 142 skk.

²⁴¹ Itt és az előzőnél is olvasati problémák, vö. *Dig.* 50.4.18.5.

²⁴² Vö. *Dig.* 50.4.6.5, feltéve, hogy a városban ingatlanuk van.

²⁴³ Vö. *Dig.* 50.1.22.7.

50.4.18.24. Az ilyen közfeladatok (*munus*) alól nem mentesül (*excusare*) sem a *primipilaris*, sem a *veteranus*, sem a katona (*miles*), sem senki más, akinek valamilyen kiváltsága (*privilegium*) van, még a *pontifex* sem.

50.4.18.25. Ezen felül néhány városnak (*civitas*) megvan az az előjoga, hogy azok, akik a területükön (*territorium*) földet birtokolnak, minden évben a földterületükkel arányosan meghatározott mennyiségű gabonát szolgáltatassanak be:²⁴⁴ ez a fajta hozzájárulás (*collatio*) földbirtokokhoz kötődő közfeladat (*possessionis munus*).

50.4.18.26. Vegyes közfeladat (*mixtum munus*)²⁴⁵ a tízes- és a húszas-tanács-tagság (*decaprotia*, *icosaprotia*),²⁴⁶ ahogy igen jól és helyes érvek alapján határozott Herennius Modestinus írásban és szóban (*notando et disputando*):²⁴⁷ ugyanis a tízes- és a húszastanács tagjai (*decaprotus*, *icosaprotus*) az adókat (*tributum*) begyűjtve egyrészt testi szolgálatot végeznek, másrészt az elhunytak helyett²⁴⁸ a hiányt kiegyenlítik, így ezt a közfeladatot (*munus*) méltán sorolják a vegyes (közfeladatok) közé.

50.4.18.27. De azok is a vegyesek (*mixtus*) közé tartoznak, amelyeket fentebb személyes (*personale*) (közfeladatnak) neveztünk, amennyiben az ezeket ellátók saját városuk (*civitas*) törvénye (*lex*) vagy szokása (*mos*) alapján saját vagyonukból fedezi a kiadásokat, vagy ha az *annonát* behajtók (*exigens*) fizetnek a gazdátlan telkek után.

50.4.18.28. Mindezeket a közfeladatokat (*munus*), amelyeket háromfelé osztottunk, egyféleképpen is jelölhetjük: ugyanis a személyes (*personale*), a vagyoni jellegű (*patrimoniorum*) és a vegyes közfeladatokat (*mixtum munus*) egyaránt polgári vagy közösségi közfeladatnak (*munus civile seu publicum*) nevezzük.

²⁴⁴ Ti. a város élelmiszer-ellátása számára.

²⁴⁵ A *Dig.* 50.4.1.1. és a *Cod.* 10.42.8 szerint vagyoni.

²⁴⁶ A helyi szokásoknak megfelelően *decem-* vagy *viginitivirek*, vö. még *Dig.* 50.4.1.1.

²⁴⁷ Esetleg: „más munkájához írt magyarázatában és saját művében.”

²⁴⁸ A szöveg hagyomány ellenére a helyes olvasat *pro omnibus defunctorum* helyett valószínűleg inkább *pro nominibus defectorum*, azaz nemcsak az elhunytak, hanem mindenki helyett, aki valami miatt nem fizet (meghalt, beteg, elköltözött, elmenekült stb.).

50.4.18.29. Ha pedig valaki csupán a személyes közfeladatok (*personale*) alól vagy általában a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól kapott felmentést (*immunitas*), akkor ez esetben sem mentesül (*excusare*) a gabonabeszolgáltatás (*annona*), a fogat- (*angaria*) vagy futárlóállítás, a vendégbeszállásolás, a hajó(állítás) és a fejadó (*capitatio*) alól, csak ha katona (*miles*) vagy veteránus.

50.4.18.30. Isteni (*Divus*) Vespasianus és Isteni (*Divus*) Hadrianus is megerősítette egy leiratban (*rescribere*) a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól mentesülő tanárok (*magister*),²⁴⁹ valamint²⁵⁰ az irodalomtanárok (*grammaticus*), a szónokok, az orvosok²⁵¹ és a filozófusok korábbi császároktól (*princeps*) kapott azon jogát, hogy vendéget nem kell elszállásolniuk.

50.5. *A közfeladatok (munus) alól való
felmentésről (vacatio) és mentességről (excusatio)*

50.5.1. *Ulp. op. II.* Minden felmentés (*excusatio*) alapja saját méltányossága. Ugyanis ha mindenkinek, aki bármilyen ürügyet előad, érdemi mérlegelés (*sine iudice*)²⁵² nélkül hitelt adnak, vagy lépten-nyomon időbeli megkötések nélkül, ahogy kinek-kinek tetszik, engedélyezik, hogy mentesüljön (*excusare*), akkor nem marad, aki a városi közösségekben (*res publica*) a szükséges közfeladatokat (*munus*) ellássa. Ezért azoknak is fellebbezniük kell ez ügyben, akik az egészséges gyermekek joga alapján kívánnak maguknak mentességet (*excusatio*) a polgári közfeladatok (*munus civile*)

²⁴⁹ Valószínűleg magasabb tudományokat tanítókról van szó, hiszen az elemi tanítóknak nem volt mentességük, vö. *Dig.* 50.5.2.8 és 50.4.11.4.

²⁵⁰ Más értelmezés szerint „azaz”.

²⁵¹ Később az orvosok, a *grammaticus*ok és a tanárok bizonyos csoportja teljes körű mentességet kaptak családjukkal együtt minden közfeladat vagy birtokukat terhelő kötelezettség alól, sőt fizetést is kellett számukra biztosítani, *Cod.* 10.53.6.

²⁵² Szó szerint: „bíró, bíráló nélkül.”

alól,²⁵³ akik pedig nem tartják be az ilyen fellebbezésekkel kapcsolatban előírt határidőket, azokat méltán utasítják el a határidő elmulasztása miatt.

50.5.1.1. Akinek valamilyen mentessége (*excusatio*) van, valahányszor csak kinevezik (*creare*) (valamilyen feladat ellátására), minden alkalommal kénytelen fellebbezni (ez ellen), még akkor is, ha korábban már (mentessége) alapján felmentették (egy ilyen feladat alól). De ha bebizonyosodik, hogy valamely rosszakarója ármánykodással azért teszi ezt,²⁵⁴ hogy őt rendszeresen zaklassa, jöllehet tudja róla, hogy örökös mentességgel (*vacatio*) rendelkezik, akkor az uralkodói határozatok (*decretum principale*) alapján a perköltséget meg kell fizetnie annak a részére, akit így gyakran ok nélkül háborgatott (*inquietare*).

50.5.1.2. Ha valaki, aki azok közé tartozik,²⁵⁵ akiket a városban (*civitas*) a legfőbb tisztségekre (*honor*) lehet kinevezni (*creare*), a tanács (*ordo*) tisztségviselésben (*honor*) bekövetkező sérelmére a birtokok (*praedium colonus*)-ává minősített magát, annak érdekében, hogy a nagyobb terheket (*onus*) elkerülje,²⁵⁶ az ezzel nem szerez magának olyan mentességet (*excusatio*), hogy csak a kisebb terheket kelljen viselnie.

50.5.1.3. Hiába töltötte be valaki 65. életévét, és van három egészséges gyermeke, ezek miatt mégsem mentesül a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól.²⁵⁷

²⁵³ Azaz ha kirónak rájuk valamilyen közfeladatot, az ellen fellebbeznek, és ezt vizsgálják majd meg, vö. a következőket!

²⁵⁴ Azaz jelöli valamilyen tisztségre, közfeladatra.

²⁵⁵ MOMMSEN *munerabantur* helyetti *numerabantur* olvasatát követem.

²⁵⁶ Ugyanezt a problémát tárgyalja a *CTh.* 12.1.33 is: ha egy *colonus*-nak 25 *iugerum*-nyi vagy ennél nagyobb saját birtoka van, és még többet bérel, akkor *curialis* lesz, de ha kisebb saját birtoka van, és kevesebbet is bérel, akkor is *curialis* lesz. Mentességet tehát csak akkor kaphat, ha kevés saját birtok mellett sokat bérel, hiszen ha sok saját birtok mellett keveset bérelt, akkor nyilván már korábban *curialis*-nak számított. Ugyanez a törvény bünteti még a birtok kibővítése céljából történő eladást is, azaz ha így próbálnának kibújni a terhek alól, vö. *Dig.* 50.1.15.2.

²⁵⁷ Vö. *Dig.* 50.2.2.8; 50.5.2.1; 50.6.4; a 70. életév vagy az öt gyermek tűnik általánosnak (vö. a *Dig.* 0.4.3.6 jegyzetét), de mind idő-, mind térbeli eltérések vannak. A követi közfeladatok alól már három gyermek mentesít, *Cod.* 10.65.1.

50.5.2. *Ugyanő op. III.* A 16 éveseket nem lehet a gabonavásárlás közfeladatára (*munus sitoniae*) hívni; ha hazájukban (*patria*) nincs külön szabály a 25 évesnél fiatalabbak közfeladatára (*munus*) vagy tisztségre (*honor*) való kinevezéséről (*creare*),²⁵⁸ akkor esetükben is a törvényes (*iustus*) életkort kell betartani.²⁵⁹

50.5.2.1. A gyermekek száma vagy a 70. életév²⁶⁰ nem mentesít a tisztségek (*honor*) és az ezekkel járó közfeladatok (*munus*) alól, csak a(z egyéb) polgári közfeladatok (*munus civile*) alól.²⁶¹

50.5.2.2. Az örökbe fogadott gyermekek nem számítanak azok közé, akik szüleiknek mentességet (*excusare*) biztosítanak.

50.5.2.3. Akiket közfeladatokra (*munus*) hívnak, azoknak akkor kell igazolniuk, hogy megfelelő számú életben levő gyermekük van, amikor miattuk mentességet (*excusare*) szeretnének; ugyanis a gyermekek később kitelt száma²⁶² a korábban elvállalt közfeladatok (*munus*) alól nem mentesít (*liberare*).

50.5.2.4. A gyermekek száma nem mentesít a vagyoni terhek (*patrimonii onus*) alól.²⁶³

50.5.2.5. Az egészséges gyermekek még akkor is mentesítenek (*excusatio*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, ha már nincsenek atyjuk hatalmában.

50.5.2.6. A nagyothallónak nincs mentessége (*immunitas*) a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól.

50.5.2.7. Ha a helytartó (*praeses*) megtudja, hogy valaki az öregség és a testi gyengeség miatt olyan rossz állapotban van, hogy nem képes ellátni a pénzszállítás közfeladatát (*munus*), akkor őt bocsássa el, és állítson helyette mást!

²⁵⁸ Vö. *Dig.* 50.4.3.10.

²⁵⁹ Vö. *Dig.* 50.6.3.

²⁶⁰ Vö. *Dig.* 50.4.3.6 jegyzetét.

²⁶¹ Vö. *Dig.* 50.4.12.

²⁶² Azaz ha az időközben születő gyermek(ek) révén már mentesség járna.

²⁶³ Vö. *Dig.* 50.4.6.4; 50.5.10pr.

50.5.2.7a. A testi gyengeség csak azok alól a közfeladatok (*munus*) alól ad mentességet (*excusatio*), amelyeket csak fizikai munkával (*corpus*) kell ellátni.²⁶⁴ Egyébként amely (közfeladatokat) egy józan ember megfontolása vagy egy megfelelő ember vagyona (*patrimonium*) el tud látni, azokat nem engedik el (a betegek számára sem), csak bizonyos elfogadott és helyeslésre méltó okok alapján.

50.5.2.8. Nincs mentességük (*immunitas*) a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól azoknak, akik a gyermekeket írni-olvasni tanítják;²⁶⁵ de akár a városokban (*civitas*), akár a *vici*sokban tanítják e tanárok (*magister*) az írást-olvasást, a helytartó (*praeses*) hatáskörébe tartozik, hogy közülük senki se legyen erején felül megterhelve.

50.5.3. *Scaev. reg. III.* A hajók miatt a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól mentességet (*vacatio*) kapnak azok, akik olyan tengeri (teher)hajót építtetnek, amely nem kevesebb, mint 50 ezer *modius* rakterű, vagy (négynél) több olyat, amely egyenként legalább 10 ezer *modius* rakterű, és ezekkel a római nép gabonaellátását intézik, mindaddig, amíg ezek vagy a helyettük épített hajók hajóznak. A *senátorok* nem rendelkezhetnek ilyen mentességgel (*vacatio*), mert a *lex Iulia repetundarum* alapján nem lehet (ilyen) hajójuk.²⁶⁶

50.5.4. *Ner. membr. I.* Annak a mentességnek (*vacatio*) az idejét, amely azoknak adatik, akik a város ügyében (*res publica*) lesznek távol, nem attól

²⁶⁴ *Cod.* 10.51.2 tágabb értelemben a személyes közfeladatok alól való mentességről beszél, ezzel szemben a *Cod.* 10.51.3 a köszvény miatt nem általában ad mentességet a személyes közfeladatok alól, csak azok alól, amelyeket fizikai munkával kell végezni.

²⁶⁵ *Vö. Dig.* 50.4.11.4; 50.4.18.30, a számtantanároknak (*calculator*) sem volt mentességük, lásd *Cod.* 10.53.4.

²⁶⁶ A Kr. e. 218-as *lex Claudia de nave senatorum* megtiltotta, hogy a *senátorok* és fiaik 300 *amphoránál* (900 *modius*) nagyobb rakterű hajókat birtokoljanak, és ezzel lényegében kizárta őket a kereskedelemből (Liv. 21.63.2–4). A Kr. e. 59-es *lex Iulia repetundarum*, amelyet a hivatali visszaélések ellen hoztak, sem a *Dig.* 48.11, sem a *Cod.* 9.27 alapján nem érintette ezt a témát, de olyan összefüggésben mégis szerepelhetett benne ez a tiltás, mint pl. a *Dig.* 49.14.46.2-ben, ahol a helytartókat tiltják el attól, hogy saját tartományukban hajót építsenek.

a naptól kell számítani, amely naptól már nem (abban az ügyben) van távol (*abesse desinit*),²⁶⁷ hanem figyelembe kell venni az utazás időtartamát is; nem kevésbé kell ugyanis a város ügyében (*res publica*) távol levőnek tekinteni azt, aki arra a feladatra éppen megy, vagy abból a feladatból éppen visszatér. Ha valaki mégis a jogos időtartamnál többet időzött az úton vagy valahol máshol, akkor ebben az esetben úgy kell tekinteni, hogy számára attól az időponttól kezdődik a mentesség (*vacatio*), amely időpontig az utat kényelmesen meg lehetett volna tenni.²⁶⁸

50.5.5. *Mac. de off. praes. II.* Ulpianus azt válaszolta, hogy a *decurioi* tiszt (*decursionatus*) alapján, jöllehet ez is tisztség (*honor*), nem jár mentesség (*vacatio*) semmilyen más tisztség (*honor*) alól.²⁶⁹

50.5.6. *Pap. quaest. II.* Nem szokás a soron kívül elrendelt feladatokra kötelezni azokat, akik a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól mentességet (*vacatio*) élveznek.

50.5.7. *Ugvanō quaest. XXXVI.* A mi kiváló Severus Augustusunk levele (*littera*) alapján a *veteranusok* örök mentességet élveznek (*excusare*) a nem vagyoni közfeladatok (*munus*) alól.²⁷⁰

²⁶⁷ A folytatás miatt ez nem azt jelenti, hogy „amikor visszatért”, inkább azt, hogy „amikor már azt az ügyet elintézte”, azaz már nem abban az ügyben van távol – mivel már elintézte –, de még távol van, mivel még haza kell utaznia (már ebben az értelemben fordítja TREITSCHKE). WATSON értelmezése nem illik az „ugyanis” (*enim*) kezdetű tagmondatához.

²⁶⁸ A város ügyének elintézése után bizonyos ideig mentesség járt, amelynek időtartamát a feladat elvégzésének időpontjától számították, a követek általában kétéves mentességet kaptak, vö. *Dig.* 50.7.9.1.

²⁶⁹ Itt jól látszik a *honor* kettős jelentése, illetve hogy a *honor decursionatus* alacsonyabb rangú, mint a *magistratus*.

²⁷⁰ Vö. *Dig.* 49.18.2 és 50.5.10.2. A *Cod.* 10.55.3 alapján is a tisztsége és a személyes (azaz nem vagyoni) közfeladatok alól mentességük volt, de csak 20 év *legióban* vagy *vexillatióban* eltöltött szolgálat és tisztes leszerelés után. A *Cod.* 10.55.2 általában a polgári közfeladatok alóli mentességről beszél, míg a *CTh.* 8.4.1 már a *cobortalisok*nak is általános mentességet

50.5.8. *Ugyanő resp. I.* Tisztségviselés (*honor*) alól sem a 70 évesnél idősebb, sem az öt gyermek apja nem mentesül (*excusare*).²⁷¹ De Asia (*provincia*)ban nem lehet a tartományi főpapi tisztre (*sacerdotium provinciae*) kötelezni azokat, akiknek öt gyermekük van; ezt a mi legjobb és legnagyobb uralkodónk, Severus Augustus határozta meg, majd később elrendelte, hogy ezt a többi tartományban (*provincia*) is be kell tartani.

50.5.8.1. Helyesnek látszott, hogy a kincstár adóbérleteinek (*vectigal*) bérlői ne mentesüljenek a polgári közfeladatok (*munus civile*) és a gyámság alól, csak akkor, ha személyesen (*praesens*) végzik feladatukat.

50.5.8.2. A mentességek (*vacatio*) kiváltsága (*privilegium*) nem terjed ki a *veteranusok* gyermekeire.

50.5.8.3. Akinek mentessége (*vacatio*) van a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól, az jogosan utasítja vissza a tisztségviselő (*magistratus*) által alkalmanként kiszabott adók (*collatio*) megfizetését, de nem utasíthatja vissza azokat, amelyeket a (városi) törvény (*lex*) alapján szednek.²⁷²

50.5.8.4. Helyesnek látszott, hogy a filozófusok, akik gyakran és haszonnal állnak az ugyanolyan tanulmányokra törekvők²⁷³ szolgálatára, a gyámság, valamint az alantas, fizikai munkával járó közfeladatok (*munera sordida corporalia*) alól mentesüljenek, de azok alól ne, amelyeket vagyoni kiadással szoktak teljesíteni. Hiszen az igaz filozófusok megvetik a vagyont, ha viszont ragaszkodnak hozzá, azzal leleplezik, hogy szigorúságuk csak álca.²⁷⁴

ad a polgári közfeladatok és a *decurioi* terhek alól. Ha valaki nem töltötte ki a 20 évet, hanem időse kora miatt szerelték le, ettől még megkaphatta a mentességet, bár nem olyan mértékűt, mint akik kitöltötték az idejüket, akit pedig valamilyen bűn miatt szereltek le, annak el kellett látnia a közfeladatokat, de a tisztségtől el volt tiltva, *Cod.* 10.55.1.

²⁷¹ *Vö. Dig.* 50.5.2.1.

²⁷² Ugyanígy *Cod.* 10.46.1, de ez nem vonatkozik minden soron kívüli adóra, közfeladatra, kivétel pl. a császár utazásához szükséges fogatállítás stb. (*vö. Cod.* 10.49.1).

²⁷³ 25 éves korukig a tanulókat is mentesíteni szokták a személyes közfeladatok alól, hogy tanulmányaiknak szentelhessék magukat, kivéve akkor, ha nem volt más, aki a közfeladatokat el tudta volna látni (*Cod.* 10.50.1–2), bár úgy tűnik, a személyes közfeladatok alól egyébként is mentesültek (a vagyoniak alól nem), *vö. Dig.* 50.4.3.10 és 50.4.8.

²⁷⁴ Hasonló értelemben *Cod.* 10.53.8 is, csak az igazi filozófusok kapnak mentességet, aki érdemtelenül nevezi magát annak, az nem.

50.5.8.5. Aki a legnagyobb uralkodókhoz fellebbezett,²⁷⁵ és Rómába ment ügyeit intézni, mentesüljön (*excusare*) saját városa tisztségeitől (*honor*) és polgári kötelezettségei (*civile munus*) alól, amíg a vizsgálat le nem zárul.

50.5.9. *Paul. resp. I.* Akik Rómában tanítanak, azoknak ezért saját hazájukban (*patria*) is mentesség jár (*excusare*) a közfeladatok (*munus*) alól, éppen úgy, mintha saját hazájukban (*patria*) tanítanának.

50.5.9.1. Paulus azt válaszolta, hogy a gabonakereskedőknek biztosított kiváltság (*privilegium*) a tisztségek (*honor*) alóli mentességre (*excusare*) is vonatkozik.

50.5.10. *Ugyanő sent. I.* Semmiféle kiváltság (*privilegium*) nem biztosít mentességet (*vacatio*) azok alól a terhek (*onus*) alól, amelyeket a (föld)birtokra (*possessio*) vagy a vagyonra (*patrimonium*) szabnak ki.²⁷⁶

50.5.10.1. A (Róma) város gabonaellátásáért (*frumentum*) felelős testület (*corpus*) mentességgel (*vacatio*) rendelkezik, de a tartományokban (*provincia*) (lévő hasonló testületek) nem.

50.5.10.2. Egyebek mellett a fogatállítást (*angaria*) és a vendégelszállásolás kötelezettségét is elengedik mind a katonáknak (*miles*), mind a szabad művészetek (*artes liberales*)²⁷⁷ tanítóinak.²⁷⁸

50.5.10.3. Ha (a szegénység miatti) fellebbezést²⁷⁹ követő közbeeső időben²⁸⁰ az érintett vagyona megnövekszik, akkor a szegénység ürügyén már nem élvez mentességet (*excusare*).

²⁷⁵ Valószínűleg tisztség vagy közfeladat alól való mentesség miatt.

²⁷⁶ Lásd *Dig.* 50.4.6.4.

²⁷⁷ Ezek a szabad emberhez méltó magasabb tudományok, pl. grammatika, retorika, dialektika, geometria.

²⁷⁸ *Vö. Dig.* 50.4.18.30.

²⁷⁹ *Vö. Dig.* 50.5.1.1.

²⁸⁰ Mivel minden egyes alkalommal külön kellett fellebbezni (*Dig.* 50.5.1.1), itt valószínűleg a közbeeső idő még ugyanarra a közfeladatra vonatkozik – tehát a fellebbezés és a fellebbezés eredményének megérkezése közötti idő –, nem pedig egy későbbire.

50.5.10.4. A *defensor rei publicae* tisztsége ideje alatt mentesül (*vacare*) a tisztségek (*honor*) és a közfeladatok (*munus*) alól.

50.5.11. *Herm. iuris epit. I.* Vannak közfeladatok (*munus*), amelyek kifejezetten a vagyonhoz (*res*)²⁸¹ kötődnek, és ezek alól sem a gyermekek (száma), sem az életkor, sem a katonai (*militia*)²⁸² érdemek, sem semmilyen más (általános) kiváltság (*privilegium*) nem biztosíthat jogszerűen felmentést (*excusatio*). Ilyen az ingatlanok adója (*collatio*), az utak karbantartása,²⁸³ a fogatállítás, a vendégek elszállásolásának közfeladata (*munus*) és mindenféle ezekhez hasonló dolog – ezek alól ugyanis senkinek sincs mentessége (*excusatio*), csak azoknak, akiknek ezt uralkodói jótétemény (*beneficium*) adta meg.²⁸⁴

50.5.12. *Paul. sent. I.* A követre, aki közérdekű ügyet intézett, a mentesség (*vacatio*) meghatározott ideje alatt²⁸⁵ nem lehet ismét rábízni ugyanannak az ügynek a képviselését.

50.5.12.1. A helytartóknak (*praeses*), a *proconsul*oknak és az uralkodó *procurator*ainak a *comes*ei mentességet élveznek (*vacare*) a közfeladatok (*munus*), a tisztségek (*honor*) és a gyámság alól.²⁸⁶

50.5.13. *Ulp. ad ed. XXIII.* A *praetor* megígéri,²⁸⁷ hogy mentesíteni fogja (*excusare*) azokat, akikről megtudja, hogy nem képesek ítélezéssel foglalkozni. Pl. valaki sohasem lesz már képes ellátni a feladatát, ha olyan

²⁸¹ Ti. az ingatlanhoz.

²⁸² Esetleg általános szolgálati érdemek.

²⁸³ Vö. *TH* 20 skk.

²⁸⁴ Ez a császári jótétemény konkrét esetre utal, pl. valaki kaphatott mentességet *konkrétan* a fogatállítás alól, ez érvényes volt, de ha valaki *általában* kapott kiváltságot a közfeladatok alól, attól még a fenti, vagyonhoz kapcsolódókat el kellett látnia.

²⁸⁵ Vö. *Dig.* 50.7.7–8.

²⁸⁶ Az állami szolgálatban állók általában hivataluk letétele után is mentességet élveztek (*Cod.* 1.51.11; *Cod.* 10.48.11), azonban egyes esetekben hivataluk letelte után is el kellett látniuk a tisztükhöz méltó közfeladatokat (*Cod.* 10.48.1).

²⁸⁷ Ti. a *praetori edictum*ban.

állapotba került, hogy bizonyossá válik, hogy nem képes polgári kötelességeket (*officium*) ellátni, vagy ha más (olyan) betegségben szenved, hogy még saját ügyeit sem tudja ellátni, vagy ha olyan papi tisztet (*sacerdotium*) nyert el, amelyet nem lehet a vallás megsértése nélkül elhagyni. Mert ezek a személyek is örökös mentességet élveznek (*excusare*).

50.5.13.1. A közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól kétféle mentesség (*vacatio*) adható: az egyik teljesebb, mert a szolgálat (*militia*) alól is, a másik szűkebb, mert pusztán a közfeladatok (*munus*) alól ment fel (*vacatio*).²⁸⁸

50.5.13.2. Akinek pedig nincs mentessége (*excusatio*), az akarata ellenére is kötelezhető a bíráskodásra.

50.5.13.3. Amennyiben a bíró már egy per megkezdése után kezdi mentességét igazolni (*excusare*),²⁸⁹ ezt még akkor sem kell figyelembe venni, ha olyan kiváltság (*privilegium*) alapján akar mentesülni (*excusare*), amellyel már a bírói tisztség elvállalása előtt is rendelkezett; ugyanis azzal, hogy elvállalta a pert, lemondott mentességéről (*excusatio*). Ha pedig (a per megkezdése után) jogos indok mutatkozik arra, hogy a bírót egy ideig mentesítsék (*excusare*), akkor nem kell az ügyet másra bízni, ha az bármely félnek hátrányára volna. Elfogadhatóbb ugyanis megvárni a bírót,²⁹⁰ aki egyszer már kivizsgálta az ügyet, mint új bíróra bízni, hogy ismét kivizsgálja.

50.5.14. *Mod. reg. VII.* A halott fiú nem számít a közfeladatok alóli (*munus*) mentesség (*excusatio*) esetén, kivéve, ha háborúban esett el.²⁹¹ 1. Ugyanaz az ember egyszerre nem láthatja el két építkezés felügyeletét.

²⁸⁸ Azaz a polgári közfeladatok alól (*munus civile*), de nem mentesít az összes közfeladat alól, lásd *Dig.* 50.4.6.4.

²⁸⁹ Ti. az ő bírói ideje alatti későbbi perekre vonatkozóan.

²⁹⁰ Más értelmezés szerint: „hogy a bíró várjon kicsit.”

²⁹¹ Lásd *Dig.* 50.4.1.6 jegyzetét!

50.6. *A mentesség (immunitas) jogáról*

50.6.1. *Ulp. op. III.* Akik csak azért vannak hajókon, hogy azokon dolgozzanak,²⁹² azoknak semmiféle uralkodói rendelkezés (*constitutio*) nem biztosít mentességet (*immunitas*) a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól.

50.6.1.1. A személyeknek adott mentességet (*immunitas*) az örökösök nem kapják meg.

50.6.1.2. A családnak (*genus*) és az utódoknak adott és megőrzött (mentesség) nem illeti meg a leányági leszármazottakat.²⁹³

50.6.2. *Ugyanő de off. procons. IV.* Akik csak bizonyos feltétel teljesülése mellett kötelezték magukat közfeladatokra (*munus*) vagy tisztségekre (*honor*), a nekik tett ígéretet állni és a feltételt, amelyhez a közfeladatok (*munus*) vagy a tisztségek (*honor*) ellátását kötötték, teljesíteni kell, mivel másképpen nem lehet őket akaratuk ellenére e tisztség (*honor*) ellátására kényszeríteni.

50.6.3. (2.1.)²⁹⁴ *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Egy Venidius Rufushoz, Cilicia *legatus*ához intézett leiratban (*rescriptum*) az áll, hogy a serdületleneket nem lehet a tisztségekhez (*honor*) engedni, még akkor sem, ha a felnőtt férfiakban való hiány erre kényszerít.²⁹⁵

50.6.4. (3.) *Ugyanő [de off. procons.] V.* A 70 évnél idősebbek a gyámság és a személyes közfeladatok (*munus personale*) alól mentesülnek (*vacare*). Aki viszont a 70. életévét már megkezdte, de még nem töltötte be, az ezzel

²⁹² Azaz nem ők a tulajdonosok, vagyonukat nem ebbe fektetik.

²⁹³ A lányok férjük révén általában átkerültek a másik családba.

²⁹⁴ A szöveghagyomány nem egyöntetű, van, ahol ez a bekezdés külön *fragmentum*, van, ahol csak az előző *fragmentum* egy szakasza, innen a továbbiakban tapasztalható kettős számozás.

²⁹⁵ Ugyanebben az értelemben *Dig.* 50.17.2.1.

a mentességgel (*vacatio*) nem élhet, mivel nyilvánvalóan nem idősebb 70 évesnél az, aki éppen a 70. életévét tölti.²⁹⁶

50.6.5. (4.) *Mod. reg. VI.* Azok a mentességek (*immunitas*), amelyeket általánosan azzal a joggal adnak, hogy az utódokra is átszállnak, az összes jövőendő utód számára örökké érvényesek.

50.6.6. (5.) *Call. de cogn. I.* Államunkban (*civitas*) az öregkor mindig is tiszteletben állt, őseink ugyanis az öregeknek csaknem ugyanazt a tiszteletet (*honor*) adták meg, mint a tisztségviselőknek (*magistratus*). A városi közfeladatok (*munus municipale*) ellátásával kapcsolatban is ugyanez a tisztelet (*honor*)²⁹⁷ járt az öregkornak. De azt mondhatjuk, hogy aki öregkorában vált vagyonossá, és előtte még semmiféle közösségi közfeladatot (*publicum munus*) nem látott el, azt az öregkor kiváltsága (*privilegium*) nem szabadítja meg ettől a tehertől (*onus*), különösen abban az esetben nem, ha a kiszabott közfeladat (*munus*) ellátása nem annyira testi fáradsággal, mint inkább anyagi kiadással jár, és ha olyan városban (*civitas*) (kell ezt a közfeladatot teljesíteni), ahol nehezen találunk a közösségi közfeladatoknak (*publicum munus*) megfelelő (vagyonú) férfiakat.²⁹⁸

50.6.6.1. Az egyes helyek törvényét (*lex*) is figyelembe kell venni, hogy amikor némely mentességeket (*immunitas*) tételesen felsorol, akkor megemlékezik-e az életkorról. És ezt lehet megállapítani Isteni (*Divus*) Pius Ennius Proculushoz, Africa tartomány (*provincia*) helytartójához (*proconsul*) intézett levele alapján is.

50.6.6.2. Isteni (*Divus*) Helvius Pertinax leiratai (*rescriptum*) is bőségesen és világosan mutatják, hogy számít a gyermekek száma a városi közfeladatok (*municipale munus*) alóli mentesség (*excusatio*) esetében.

²⁹⁶ A *Dig.* 50.4.8-ban az alsó korhatárnál éppen ellenkezőleg, a megkezdett évet is betöltöttnek tekintik.

²⁹⁷ Azaz ugyanaz a tisztelet, mint a *magistratus*oknak, hogy ti. nem kell egyéb közfeladatokat ellátniuk hivatalviselésük alatt, vö. *Dig.* 50.4.10.

²⁹⁸ A *CTh.* 12.1.33 alapján a „megfelelő vagyon” minimuma 25 *iugerum* lehetett.

(Pertinax) ugyanis Silvius Candidushoz intézett leiratában a következő szavakkal így rendelkezett (*rescribere*):²⁹⁹ „Jóllehet a gyermekek száma nem az összes közfeladat (*leiturgia*) alól mentesíti az apákat, de minekutána leveleddel nyilvánvalóvá tetted, hogy 16 gyermeked van, észszerű megengedni azt, hogy gyermekeid nevelésével foglalkozz, és mentesülj a közfeladatok (*leiturgia*) alól.”³⁰⁰

50.6.6.3. A kereskedők, akik Róma gabonaellátását (*annona*) segítik, ugyanígy a hajósok (*navicularius*), akik Róma gabonaellátását (*annona*) szolgálják, mentességet (*immunitas*) kapnak a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól mindaddig, míg ezt a foglalkozást űzik. Méltányosnak látszott ugyanis, hogy kockázatukat valamivel ellensúlyozzuk, sőt jutalmakkal ösztönözzük, hogy akik hazájuktól távol kockázat és fáradság közepette látják el a közfeladatokat (*munus*), méghozzá a közösségeket (*publicum*), mentesüljenek (*liberare*) az otthoni fátadalmaktól (*vexatio*) és költségektől; hiszen rájuk is illik, hogy azt mondjuk, közügyben (*res publica*) vannak távol,³⁰¹ míg (Róma) város (*urbs*) gabonaellátását (*annona*) szolgálják.

50.6.6.4. A hajósoknak járó mentességnek (*immunitas*) meghatározott szabályai vannak: a mentesség (*immunitas*) csak nekik maguknak jár, gyermekeiknek és felszabadítottaiknak nem; ezt uralkodói rendelkezések (*constitutio*) is kinyilvánítják.

50.6.6.5. Isteni (*Divus*) Hadrianus egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy csak azok rendelkeznek a tengeri hajók alapján járó mentességgel (*immunitas*), akik (Róma) város (*urbs*) gabonaellátását (*annona*) szolgálják.

50.6.6.6. Tartozhat valaki a hajósok testületébe, de ha nincs hajója vagy hajói, és ha nem teljesül az összes olyan feltétel, amelyet az uralkodói

²⁹⁹ Görög nyelvű.

³⁰⁰ A *Cod.* 10.32.24 13 gyermektől ad mentességet, a *CTh.* 12.1.55-ben ugyanez a rendelet bővebben maradt fenn, ez alapján itt nem pusztán bizonyos közfeladatok alól való mentességről van szó (amelyre már 5 gyerek is elegendő, vö. *Dig.* 50.4.1.6 jegyzetét), hanem általában a *curialis* státusz alól.

³⁰¹ Vö. *Dig.* 50.5.4.

rendelkezések (*principalis constitutio*) előírnak, akkor nem élhet a hajósoknak biztosított előjoggal (*privilegium*). Ezzel kapcsolatban az Isteni (*Divus*) Testvérek így rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*) a következő szavakkal:³⁰² „Lehetnek mások is, akik arra hivatkozva akarnak mentesülni a közfeladatok (*leiturgia*) alól, hogy a hajósok, és akik a római nép piacára gabonát és olajat szállítanak, mentességet élveznek, ezektől meg kell tagadni a mentességet, amennyiben ők nem hajóznak, és nem fektetik vagyonuk (*usia*) nagyobb részét hajózásba vagy kereskedelembe.”

50.6.6.7. Azt kell mondani a mentességekről (*vacatio*), hogy a tiszttség (*honor*) betöltésére kell kötelezni azt az embert, akit az előtt hívtak városi közfeladatokra (*munus municipale*),³⁰³ mielőtt elkezdett volna kereskedni,³⁰⁴ vagy mielőtt olyan testületbe (*collegium*) vették volna fel, amely mentességgel (*immunitas*) jár, vagy mielőtt betöltötte volna 70. életévét, vagy mielőtt elkezdett volna tanítani, vagy mielőtt gyerekei lettek volna.³⁰⁵

50.6.6.8. A kereskedelmet³⁰⁶ a vagyoni gyarapodással arányosan kell űzni. Máskülönb, ha valaki vagyona nagyobb részét (befektetve) kereskedik, majd meggazdagodva (csak) az eredeti összeggel kereskedik tovább, az köteles ellátni a közfeladatokat (*munus*), ugyanígy azok a gazdagok is, akik (anyagi lehetőségeikhez képest) csak jelentéktelen összegből szereznek be hajókat, és így próbálják magukat kivonni a közösségi közfeladatok (*munus publicum*) alól. Isteni (*Divus*) Hadrianus levele is úgy rendelkezik, hogy ezt figyelembe kell venni.

50.6.6.9. Isteni (*Divus*) Pius is úgy rendelkezett egy leiratában (*rescribere*), hogy valahányszor egy hajóról (*navicularius*) folyik vizsgálat, azt

³⁰² Görög nyelvű.

³⁰³ Nem világos, hogy kifejezetten tisztségekről (*honor*) vagy általában közfeladatokról (*munus*) van-e szó, mivel a 70. életév a közfeladatok többsége alól mentességet ad, de a tisztségek alól nem, vö. *Dig.* 50.5.2.1, lásd még a *Dig.* 50.2.2.7 jegyzetét!

³⁰⁴ Ti. gabonával vagy olajjal.

³⁰⁵ Ti. a mentességhez elegendő számú gyermek.

³⁰⁶ Ti. a mentességet biztosító dolgokkal (pl. gabona Rómának) való kereskedelmet.

kell kideríteni, hogy a hajós (*navicularius*) álcáját csak a közfeladatok (*munus*) elkerülése végett öltötte-e fel.

50.6.6.10. A kincstári adóbevételek bérlőit (*conductor vectigalium fisci*) nem terheli a városi közfeladatok (*municipale munus*) ellátásának kötelezettsége; az Isteni (*Divus*) Testvérek is úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy ezt be kell tartani. Ebből az uralkodói leiratról (*principale rescriptum*) következik, hogy az adóbérlői tisztnek (*honor*) nem az adatik meg, hogy nem kényszeríthető a városi közfeladatokra (*munus municipale*), hanem csak az, hogy nem lehet csökkenteni vagyona azon részét, amely a kincstárnak (*fiscus*) jár.³⁰⁷ Ebből következik még az a kérdés, hogy a helytartónak (*praeses*) vagy az uralkodó (*Caesar*) *procurator*ának el kell-e tiltania őt a városi közfeladatoktól (*municipale munus*), ha önként vállalkozik rá; valóban ezt kell tenni, kivéve, ha azt mondják róla, hogy a kincstár (*fiscus*) irányában fennálló kötelezettségének már eleget tett.

50.6.6.11. Az uralkodó (*Caesar*) *colonusai* is mentesülnek a [városi] közfeladatok (*munus*) alól, hogy alkalmasabbak maradjanak a kincstári birtokok számára.³⁰⁸

50.6.6.12. Azok a testületek (*collegium, corpus*), amelyeknek alapítását törvény (*lex*) teszi lehetővé,³⁰⁹ mentességet (*immunitas*) kapnak; ti. azok a testületek, amelyekbe mindenkit saját mestersége (*artificium*) miatt vesznek fel, ilyen pl. a kézművesek testülete (*fabrorum corpus*)³¹⁰ és minden más hasonló okból létező testület, azaz amelyeket azért hoztak létre, hogy a köz hasznára szükséges munkákat elvégezzék. De nem kap válogatás

³⁰⁷ Más értelmezés szerint: „az adóbérlőknek nem megtsiszteltetésül adatott meg az, hogy ne lehessen őket a városi közfeladatok ellátására kényszeríteni, hanem azért, hogy ne csökkentsék ezeknek a vagyonát, amely a kincstárnak van fenntartva.”

³⁰⁸ Vö. *Dig.* 50.5.1.2; 50.1.38.1. Nemcsak az uralkodó *colonusai* voltak védettek a városi terhektől, de a *decuriók* (*curialisok*) is a *colonusi* terhektől, vö. *Cod.* 10.32.21.

³⁰⁹ Vö. *Suet. Aug.* 32.1; *Irn.* 74; *Plin. Ep.* 10.33–34, 92–93; a *Dig.* 3.4.1 alapján ilyenek az adóbérlők, az arany-, ezüst- és sóbányászok, a pékek, a hajósok testületei, azaz azok, amelyek közvetlenül a közellátást, a közigazgatást, az államot szolgálják.

³¹⁰ Eltérr értelmezések, WATSONnál építészek, TREITSCHKE szerint féművesek, a *faber* lehet kifejezetten fegyverkovács is.

nélkül mindenki mentességet (*immunitas*), akit felvesznek ezekbe a testületekbe, csak a mesteremberek (*artifex*).³¹¹ Nem is lehet akármilyen életkorú embereket felvenni, ahogy Isteni (*Divus*) Pius is jónak látta, aki alkalmatlannak ítélte erre a hajlott és az erőtlén korban levőket. De több alkalommal az is elrendeltetett, hogy azok se élhessenek a testületekbe tömörült szegényeknek járó kiváltságokkal (*privilegium*), akik vagyonuk megnövekedésével már képesek városuk (*civitas*) közfeladatait (*munus*) ellátni.³¹²

50.6.6.13. Úgy vélem, hogy azokat, akiket a hajósok (*navicularius*) mentességét (*immunitas*) biztosító testületekbe (*corpus*) vettek fel,³¹³ ha elvállalják a *decuri*ói tisztelet (*decurionatus*), a közösségi közfeladatok (*publicum munus*) ellátására kell kényszeríteni;³¹⁴ és úgy látszik, ezt erősíti meg Isteni (*Divus*) Pertinax egy leirata (*rescriptum*) is.

50.6.7. (6.) *Tarr. milit. I.* Egyeseknek a súlyosabb közfeladatok (*munus*) alól bizonyos mentességet (*vacatio*) biztosít az a helyzetük,³¹⁵ hogy a gabonaellátásért felelős testület tagjai (*ensor*), kórházi segédtsztek (*optio valetudinarii*), orvosok (*medicus*),³¹⁶ gyógyszerészek (*capsarius*), mesteremberek (*artifex*), árokásók, állatorvosok, építészek, kormányosok (*gubernator*), hajóácsok, *ballistakészítők*, tükörkészítők (*specularius*),

³¹¹ Azaz pusztán a tagsággal még nem jár mentesség, ahogy a hajósoknál sem, vö. *Dig.* 50.6.6.6.

³¹² Többnyire nem állandó kiváltságokat adnak, pl. a vagyon alapján adott mentességnél gyakran figyelembe veszik, hogy utólag meggazdagodhatnak, vö. *Dig.* 50.4.4.1.

³¹³ Olvasattól függő másik értelmezés: „mentességet biztosító testületekbe, mint amilyen pl. a hajósoké.”

³¹⁴ De ha a *decuri*ói tisztelet kivételével önként egyéb tisztséget vállalnak el, akkor ez nem szünteti meg a mentességüket, vö. *Cod.* 10.44.2, a hasonlóképpen *decuri*ókká váló *veteranus*okról lásd *Cod.* 10.44.1.

³¹⁵ A lentiek főleg állami szolgálatban állnak vagy közérdekű tevékenységet folytatnak, az egyes feladatok pontos azonosítása olykor bizonytalan, az értelmezések között jelentős eltérések vannak.

³¹⁶ A katonaságnál szolgáló orvos hazájában mentességet élvez, mert úgy tekintik, hogy közügyben van távol, (*Cod.* 10.53.1), hasonló alapon mentesülhet a többi itt felsorolt is.

kézművesek (*faber*), nyílkészítők (*sagittarius*), bronzművesek (*aerarius*), sisakkészítők (*bucularum structor*), bognárok (*carpentarius*), tetőfedők (*scandularius*), fegyverkovácsok (*gladiator*), kútásók (*aquilex*), trombita- (*tubarius*), kürt- (*cornuarius*) és íjkészítők (*arcuarius*), ólomművesek (*plumbarius*), vasművesek (*ferrarius*), kőművesek (*lapidarius*), mészégetők, favágók, szénégetők. Ugyanebbe a csoportba tartoznak rendszerint a mészárosok (*lanius*), a vadászok (*venatores*), az áldozati állattal kereskedők (*victimarius*), a műhelyek altisztjei (*optio fabricae*), a betegápolók (*qui aegris praesto sunt*), a számadásra jogosult számtartók (*librarii*), a gabonaraktárak számtartói (*horreorum librarii*), a raktárak számtartói (*librarii depositorum*), a gazdátlan birtokok számtartói (*librarii caducorum*), a *cornicularius*ok beosztottai (*adiutor corniculariorum*), a raktárosok (*strator*), a ványolók (*polliones*), a fegyverraktár őrei (*custodes armorum*), a kikiáltók (*praeco*) és a trombitások (*bucinator*). Tehát őket mind a mentességet élvezők (*immunis*) között tartják számon.³¹⁷

50.7. A követségekről (*legatio*)

50.7.1. *Ulp. ad Mas. Sab. VIII.* Ha a város követe (*legatus municipalis*) elhanyagolja a rábízott követi feladatot, akkor rendkívüli büntetéssel sújtják, s többnyire a tanácsból (*ordo*) is kizárják.

50.7.2. *Ugyanő op. II.* A követ azzal a városi közösséggel (*res publica*) szemben, amelynek követe, csak valaki más közvetítésével kérhet valamit az uralkodótól (*princeps*).

50.7.2.1. Saját hazája (*patria*) tanácsának (*ordo*) kell megítélnie, hogy valaki elhanyagolta-e követi feladatát, vagy kényszerítő okból szenvedett késedelmet.

³¹⁷ Bizonyos foglalkozások minden közfeladatra vonatkozó mentességeiről később Constantinus rendelkezett bővebben (*Cod.* 10.66).

50.7.2.2. Egy követ késlekedése nem róható fel azon követtársának, aki közfeladatát (*munus*), ahogyan kellett, elvégezte.

50.7.3. (2.3.)³¹⁸ *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Akik nem térítésmentes követséget (*gratuita legatio*) vállaltak, azoknak meg kell téríteni az előírás szerinti követi költségeket (*legativum*).³¹⁹

50.7.4. (3.) *Afr. quaest. III.* Amikor azt vizsgálják, hogy az ellen, aki követségben van, lehet-e pert indítani, akkor nem annyira az számít, hogy hol adott hitelt, vagy hol ígérte meg, hogy ad, hanem hogy a követség (*legatio*) idejére vonatkozik-e az ígéret.

50.7.5. (4.) *Marci. inst. XII.* Tudnivaló, hogy a város adósa (*debitor rei publicae*) nem láthat el követi feladatot (*legatio*); így rendelkezett Claudius Saturninushoz és Faustinushoz intézett leiratában (*rescribere*) Isteni (*Divus*) Pius.³²⁰

50.7.5.1. Isteni (*Divus*) Severus és Antoninus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy azok sem láthatnak el követi feladatot (*legatio*), akiknek nincs perlési joga (*ius postulandi*),³²¹ és ezért, ha gladiátort küldtek (*harena missus*)³²² követként (*legatus*), akkor azt jogellenesen küldték.

50.7.5.2. A kincstár (*fiscus*) adósai viszont nincsenek eltiltva a követi feladat (*legatio*) ellátásától.

³¹⁸ A szöveg hagyomány nem egyöntetű, van, ahol ez a bekezdés külön *fragmentum*, van, ahol csak az előző *fragmentum* egy újabb mondata, innen a továbbiakban tapasztalható kettős számozás.

³¹⁹ Vö. *Irn. H.*

³²⁰ A rendelkezés célja, hogy a város kintlévőségeit a lehető leghamarabb behajtsák, ti. ha egy adóst küldenek követségbe, akkor tőle, míg távol van, nem tudnák behajtani a pénzt.

³²¹ Egyes személyeknek a *praetor* megtiltotta, hogy keresetet indítsanak, ilyenek pl. a gyerekek és a süketek (*Dig. 3.1.1.3*).

³²² Esetleg „olyan embert, akit erre ítélték”, a *harena* itt az „aréna” homokja.

50.7.5.3. Ha valakit közügyben (*publice*)³²³ megvádoltak, akkor a vádlót nem lehet olyan követi feladat (*legatio*) elvállalására kötelezni, amely ahhoz irányul, aki a vádlott barátjának vagy családtagjának vallja magát, így rendelkeztek az Isteni (*Divus*) Testvérek Aemilius Rufushoz intézett leiratukban (*rescribere*).

50.7.5.4. A követek (*legatus*) nem állíthatnak más helyettest (*vicarius*), csak saját fiaikat.³²⁴

50.7.5.5. Mindenkinek a (megfelelő) sorrendben kell a követi közfeladatot (*munus legationis*) ellátni; és senkit sem lehet a követi közfeladat (*munus legationis*) ellátására kényszeríteni, csak ha azok, akiket (nála) korábban³²⁵ vettek fel a *curiába*, már ellátták ezt a feladatukat. Isteni (*Divus*) Hadrianus azonban a clazomenaeiakhoz intézett leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy ha a követség előkelő férfiakat (*vir primor*) kívánna, akikre viszont éppen sor kerülne, azok alacsonyabb rangúak (*inferior*), akkor nem kell figyelembe venni a sorrendet (*ordo*).

50.7.5.6. Isteni (*Divus*) Vespasianus *edictuma* pedig minden városnak (*civitas*) előírja, hogy egy-egy feladatra legfeljebb három követet (*legatus*) küldjön.³²⁶

50.7.6. (5.) *Scaev. reg. I.* A követ (*legatus*) (követi) idejét nem onnan számítjuk, hogy megérkezett Rómába, hanem onnan, hogy követnek (*legatus*) nevezték ki (*creare*).³²⁷ 1. Ha azonban nem világos, hogy valaki követ-e (*legatus*), vagy sem,³²⁸ azt Rómában a *praetor* vizsgálja ki.

50.7.7. (6.) *Ulp. de off. procons. IV.* Hogy a fiúnak ne adjanak apjára tekintettel mentességet (*vacatio*) a követi feladat (*legatio*) alól, arról uralkodónk

³²³ Esetleg „nyilvánosan” vagy „büntetőperben” (vö. *iudicium publicum*).

³²⁴ Vö. *Irn. G.*

³²⁵ Esetleg „magasabb rangban”.

³²⁶ A követi költségekkel való spóroláshoz lásd még Plin. *Ep.* 10.43–44.

³²⁷ Ez a kétéves mentesség miatt fontos, lásd *Dig.* 50.7.9.1.

³²⁸ Egy ilyen bizonytalan esetet találunk a *Dig.* 50.1.36-ban.

atyjával együtt³²⁹ Claudius Callistushoz intézett leiratában a következő szavakkal rendelkezett (*rescribere*): „Amit kérsz, azaz, hogy apád követi feladata (*legatio*) miatt te mentesülj (*vacare*) a követi feladat (*legatio*) alól, az csak az olyan tisztségek (*honor*) időhatárai esetében jogszerű, amelyek vagyoni kiadással járnak, a követi feladatok (*legatio*) esetében azonban, amelyeket csak szolgálattal (*ministerium*) látnak el,³³⁰ más a helyzet.”

50.7.8. (7.) *Pap. resp. I.* Amennyiben a *decurio* fiú apja helyett látja el a követi feladatot (*legatio*), ez nem mentesíti (*excusare*) a fiút az alól, hogy követként (*legatus*) eljárjon, mikor saját jogán kerül rá a sor; az apa azonban kétéves mentességet (*vacatio*) kérhet, mivel úgy kell tekinteni, hogy fia révén a követi feladatot (*legatio*) ellátta.³³¹

50.7.9. (8.) *Paul. resp. I.* (Paulus) úgy válaszolt (*respondere*), hogy azt, aki egy követi feladatot (*legatio*) ellátott, nem lehet a mentesség (*vacatio*) meghatározott idején belül ismét a város ügyének (*publicum negotium*) képviselőjére kötelezni, még akkor sem, ha ugyanabban az ügyben perelnek, (amelyet ő intézett).

50.7.9.1. „Imperator Antoninus Augustus és Imperator Severus Augustus³³² Germanus Silvanusnak. A követi feladatot (*legatio*) ellátó személyeknek kétévi mentesség (*vacatio*) jár; nem számít, hogy a követiséget (*legatio*) akkor küldték-e hozzánk, amikor Rómában, vagy amikor egy tartományban (*provincia*) tartózkodtunk.”³³³

³²⁹ Septimius Severus és Caracalla.

³³⁰ Vö. *Dig.* 50.4.18.12.

³³¹ Vö. *Dig.* 50.7.14.

³³² A sorrend miatt inkább Antoninus és Verus vagy Severus és Antoninus.

³³³ Azaz nem számít, hogy valakit pl. Savariából Rómába, Jeruzsálembe vagy Aquincumba, az éppen ott tartózkodó uralkodóhoz küldtek, mindkét esetben két év mentesség jár, függetlenül az út hosszától és időtartamától. A *Cod.* 10.41.2 alapján úgy tűnik, ez két követi tisztség közötti időtartamra vonatkozik, míg a *Cod.* 10.65.3 tengeren túli követtség esetén minden közfeladat és tisztség alól mentességet ad.

50.7.9.2. Paulus úgy válaszolt (*respondere*), hogy aki követi feladatát (*legatio*) lát el, az sem mások, sem saját ügyeivel nem foglalkozhat. Ez nem vonatkozik arra, aki *praetor* barátjával szívességből vesz részt a tanácskozásban.

50.7.10. (9.) *Ugyanő resp. III.* Paulus úgy válaszolt (*respondere*), hogy a követ (*legatus*) azzal a kárral kapcsolatban, amelyet követi feladatának (*legatio*) idején szenvedett el, követi feladatának (*legatio*) ideje alatt is perelhet.

50.7.11. (10.) *Ugyanő sent. I.* A követ (*legatus*), mielőtt követi feladatát (*officium legationis*) ellátta volna, semmit sem tehet saját ügyében, kivéve az olyan ügyeket, amelyek jogsérelmet (*iniuria*) vagy kárt (*damnum*) okoznának neki.

50.7.11.1. Ha valaki a követi közfeladat (*munus legationis*) ellátása során meghal, mielőtt még hazatérne (*patria*), az összeget, amelyet a (követségbe) indulónak adtak, nem kell visszafizetni.

50.7.12. (11.) *Ugyanő de iure lib.* Ha valakire távollétében (*absens*) szabják ki a követi feladatot (*legatio*), és azt térítésmentesen (*gratuita*) vállalja el, akkor küldhet más követet is (maga helyett).

50.7.12.1. Jóllehet, aki követi feladatot (*legationis officium*) lát el, az nem intézheti saját ügyeit, mégis Antoninus Magnus³³⁴ megengedte, hogy (az ilyen személy) gyámleánya érdekében pert indítson, vagy az ügy védelmét ellássa, még akkor is, ha a követi feladatot (*legatio*), amelyet elvállalt, még nem teljesítette, különösen, ha azt mondja, hogy hivataltársa (*particeps officii*) távol van.³³⁵

³³⁴ Caracalla.

³³⁵ Többféle értelmezés lehetséges, vagy azt jelenti, hogy követtársa már távol van abban az ügyben, azaz már intézi a feladatot, tehát ha ő marad még a gyámolt miatt, akkor ez nem hátráltatja az ügy elintézését; vagy azt, hogy gyámoltársa van távol, azaz ha ő nem lép fel a gyámolt védelmében, akkor senki más sem fog.

50.7.13. (12.) *Scaev. dig. I.* Egy férfit hazája (*patria*) követnek (*legatus*) nevezett ki (*creare*), és ő a követi feladatot (*legatio*) elvállalván Róma városába (*urbs*) ment, majd még mielőtt befejezte volna követi feladatát (*legatio*), saját városában (*civitas*), Nicopolisban lévő házat vásárolt. Kérdés, hogy vajon ez az ügy azon *senatusi* határozat (*senatus consultum*) hatálya alá esik-e, amely megtiltja, hogy a követek (*legatus*) a követi tisztség (*legatio*) befejezése előtt ügyleteikkel vagy magánügyeikkel foglalkozzanak. (A megkérdezett jogtudós) azt válaszolta (*respondere*), hogy szerinte nem.

50.7.14. (13.) *Pap. resp. I.* Aki saját jószántából másvalaki (követi) közfeladatát (*munus*) végzi helyettesként (*vicarius*), annak akkor is el kell látnia a követi feladatot (*legatio*), amikor saját jogán kerül rá a sor, mivel esetében nem érvényes az előírt kétéves időtartam.³³⁶

50.7.15. (14.) *Ulp. ad ed. praet. LXXIV.* Aki hivatalos támogatással, de magánügyben (*legatio libera*)³³⁷ van távol, azt nem tekintik úgy, mint aki közügyben (*res publica*) van távol, hiszen nem a köz, hanem a saját érdekében van távol.

50.7.16. (15.) *Mod. reg. VII.* Aki követi feladatot (*legatio*) lát el, az az uralkodó (*princeps*) engedélye nélkül nem adhat át kérvényt (*libellus*) saját egyéb ügyeivel kapcsolatban.

50.7.17. (16.) *Ugyanő reg. VIII.* Nincs megtiltva, hogy ugyanaz a személy több követi feladatot (*legatio*) is ellásson, ha ezáltal a kiadások és az útvonal is csökken.

³³⁶ Azaz ha a saját közfeladatát látta volna el, akkor két évig nem kellene ugyanazt a feladatot elvégeznie, mivel azonban másvalakiét látta el, ez nem mentesíti saját feladatának ellátása alól, vö. *Dig.* 50.7.7–8.

³³⁷ Azaz élvezzi a követi előnyöket (pl. az állami postaszolgálat, a *cursus publicus* használata), de nincs hivatalos megbízása, lásd pl. Plin. *Ep.* 10.120–121.

50.7.17.1. Ha valakire egy ügyet (*negotium*) a követi feladat (*legatio*) elvállalása előtt bíznak rá, akkor azt távollétében is el kell látnia; de ha már elvállalta a követi feladatot (*legatio*), akkor semmi mást nem kell ellátnia, csak a rá kiszabott (követi) közfeladatot (*munus*).³³⁸

50.7.18. (17.) *Pomp. ad Q. Mucium XXXVII*. Ha valaki az ellenség követét (*legatus*) bántalmazza, azt úgy tekintik, hogy ezt a népek jogával (*ius gentium*) ellentétesen követte el, mivel a követeket (*legatus*) szentnek (*sanctus*)³³⁹ tartják. És ezért ha egy másik nép követei (*legatus*) nálunk tartózkodnának, amikor hadat üzenünk nekik, akkor az a válasz (*respondere*), hogy szabadok maradnak, ugyanis ez felel meg a népek jogának. Ennek megfelelően Quintus Mucius azt szokta válaszolni (*respondere*), hogy azt, aki bántalmazott egy követet (*legatus*), ki kell adni annak az ellenségnek, akinek a követéről (*legatus*) szó van. Kérdéses, hogy ha valakit az ellenség nem vesz át, az római polgár (*civis Romanus*) marad-e. Egyesek úgy vélik, igen, mások, hogy nem, mivel akiről a nép egyszer azt parancsolta, hogy ki kell adni (az ellenségnek), azt úgy kell tekinteni, mintha száműzték volna (*expellere*) a városból (*civitas*), mint ahogy eljár a nép, ha valakit eltilt a tűztől és a víztől (*aqua et igni interdicere*).³⁴⁰ Úgy tűnik, ez utóbbi véleményen volt Publius Mucius³⁴¹ is. Igen kérdéses volt a dolog Hostilius Mancinus esetében is, akit a numantiaiak – jóllehet átadták őt nekik – nem vettek át;³⁴² később törvényt (*lex*) is hoztak arról, hogy ő római polgár, és állítólag *praetori* tisztséget (*praetura*) is viselt.

³³⁸ Más értelmezés szerint: „semmi mást nem kell ellátnia, csak ha már befejezte a követi feladatot.”

³³⁹ Azaz *sacrosanctus*: sérthetetlen, így bántalmazása közérdek elleni bűnnek számít.

³⁴⁰ Azaz kiteszi az emberi közösségből.

³⁴¹ Bár olvasati problémák nincsenek, TREITSCHKE mégis Quintus Muciusnak fordítja, ez esetben a fenti Quintusszal egyezik a szerző.

³⁴² Lásd Appianos *Ibériké* 80–83. A történet lényege, hogy Mancinus (*cos.* 137) a numantiaiakkal Rómára nézve kedvezőtlen szerződést kötött, ezért a rómaiak nem ismerték el a szerződést, helyette inkább kiadták Mancinust a numantiaiaknak. Ők azonban nem vették át, hiszen ezzel elismerték volna, hogy a szerződés valóban semmis. Hasonlóan jártak el a rómaiak pl. Caudiumnál is, vö. Liv. 9.2–11.

50.8. *A városokhoz (civitas) tartozó dolgok
igazgatásáról (administratio)*

50.8.1. *Ulp. disp. X.* Amit meghatározott célból hagynak a városra (*civitas*), azt nem lehet másra használni.³⁴³

50.8.2. *Ugyanő op. III.* Nem lehet a későbbi bérlet (*locatio*) alapján elszámolni a külön szerződéssel (*lex*) létesített korábbi bérletekről (*conductio*).

50.8.2.1. Amit valaki saját nevében nem tehet meg, azt alávetett³⁴⁴ személy által sem teheti meg. Ezért ha egy *decurio* alávetett személyek által műveltet olyan közföldet (*praedium publicum*), amelyet *decuri*óknak a törvény (*lex*) értelmében nem szabad bérbe venni,³⁴⁵ a bitorolt földet visszaveszik.

50.8.2.2. Amit a gabonabeszerzésre fordítandó összegből más célra fordítottak, azt kamatostul kell eredeti céljára visszafizetni; és még ha ezt az érintett távollétében hirdetik is ki, akkor sincs helye panasznak (*querella*).³⁴⁶ Az igazgatási elszámolások (*ratio administrationis*) viszont a bevételek és a kiadások hitelességén alapulnak.

50.8.2.3. Az, aki saját nevében gabonabeszerzésre fordítandó pénzzel tartozik, ezt az összeget a lehető leghamarabb fizesse vissza! Ugyanis a minden városi közösség (*res publica*) számára szükséges gabonabeszerzésre fordítandó összeg kifizetése nem szenvedhet késedelmet; hanem az adósokat, akik ilyen pénzzel tartoznak, a tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) kötelezze az összeg kifizetésére!

50.8.2.4. A gabonabeszerzésre adott pénzt ki kell fizetni a városnak (*civitas*), és nem lehet más (közcélnak) költött pénzzel kiegyenlíteni. Ha pedig a gabonabeszerzésre fordítandó pénzt más célra – pl. közfürdők

³⁴³ Kivéve uralkodói engedéllyel: a *Dig.* 50.8.6 és a *Suet. Tib.* 31.1 alapján ebbe a *senatus*-nak is beleszólása lehetett.

³⁴⁴ Esetleg közvetítő.

³⁴⁵ Ehhez lásd *Irn.* 63.

³⁴⁶ Általában ha az egyik fél jogos indokkal – pl. súlyos betegség miatt – nem jelenik meg az ítélethirdetésnél, akkor nem lehet ítéletet hirdetni (*Dig.* 42.1.60).

építésére – fordították, mint amire kijelölték, még ha bizonyítják is, hogy jóhiszeműen jártak el, ezeket a kiadásokat nem lehet gabonabeszerzésre fordított összegnek tekinteni, hanem a város *curator*ának (*curator rei publicae*) parancsára meg kell téríteni.

50.8.2.5. Ha az, aki a gabonabeszerzésre fordítandó összeggel adós,³⁴⁷ kamatostul kártalanít, akkor mértéken felüli és meg nem engedett számításokat nem alkalmaznak, azaz nem növelik (a visszafizetendő összeget) kamatos kamattal.

50.8.2.6. A város *curatora* (*curator rei publicae*) fizettesse vissza a tulajdonosnak annak a gabonának a becsült árát, amelyet a város számadásaiba felvett vásárlás után jogszerűtlenül vettek el!

50.8.2.7. Ha valaki, aki jelölése (*nominare*) időpontjában még alkalmas (*idoneus*) volt, de később tönkrement, és a városi közösségnek (*res publica*) az adósságokkal kárt okozott, akkor az ilyen személyt kinevezőnek (*creator*) ezen a címen nem kell helytállnia, hiszen semmiféle emberi megfontolás nem láthatja előre a véletlen eseményeket.

50.8.2.8. A városi közösség (*res publica*) jogát nem lehet megállapodással megváltoztatni (olyan célból), hogy azáltal ne lehessen a tisztségviselőket (*magistratus*) hivataltársuk (*collega*) helyett is perelni olyan ügyekben, amelyekben ezt a jog megengedi.³⁴⁸

50.8.2.9. Az olyan ügyben folyó per (megindításának joga), amelyet a fentiek miatt a hivataltárs (*collega*) ellen is meg szoktak indítani, a méltányosság alapján azt is megilleti, aki más helyett fizetett.

50.8.2.10. Ha bebizonyosodik, hogy hivatali idejük alatt az egyik tisztségviselő (*magistratus*) hivataltársa (*collega*) helyet fizetett, akkor a tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) az összeg visszafizetését még az (utóbbi) örököseinek is előírja.³⁴⁹

³⁴⁷ Ti. ha hiány maradt, a közfeladatokat ellátók tartozásairól lásd *Dig.* 50.4.6.1.

³⁴⁸ Vö. *Dig.* 50.1.11pr.

³⁴⁹ Általában igaz a közfeladatok esetében, hogy ha csak egy ember látta el azt a közfeladatot, tisztséget, amelyre pedig többeket is kineveztek, akkor a költségeket meg kell osztani közöttük (*Cod.* 11.38.1).

50.8.3. (2, 11.) *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Ha a munka (*opus*) elvégzésének bérlőjét (*conductor*) megbüntették,³⁵⁰ és a kezes (*fideiussor*), aki az ő érdekében eljár, ugyanannak a munkának az elvégzését másnak adta bérbe, és e második vállalkozó sem végezte el a munkát, akkor a kezes (*fideiussor*) örököse (*heres*) nem utasíthatja el a kamat kifizetését,³⁵¹ mivel egyrészt a korábbi ügy jóhiszemű szerződéssel (*bonae fidei contractus*) a teljes összegre kötelezi a kezest (*fideiussor*), másrészt a későbbi bérbeadás (*locatio*), mivel saját felelősségét (*periculum*) elismerte, szintén kötelezi a kezest (*fideiussor*), hogy megfizesse a teljes összeget a városi közösségnek (*res publica*).

50.8.3.1. (12.) Akik az állami bevételek (*vectigal*) bérlőjéért a teljes bérletre (*conductio*) kezességet vállaltak, azokat joggal lehet perelni a kamatokra is, kivéve, ha erre vonatkozóan külön megfogalmaztak valamit valamelyikükkel kapcsolatban a kezességvállaláskor.

50.8.3.2. (13.) De ha a földbérleti szerződésben (*locatio fundorum*) ki van kötve, hogy mostoha időjárás esetén egy derék férfi becslése alapján kell kifizetni az éves bérletet, akkor a bérleti szerződés (*lex conductionis*) átvizsgálása után jóhiszeműen kell eljárni.

50.8.4. (3.) *Pap. resp. 1.* A közösségi feladatot (*officium*) ellátó *curatorok* azért a pénzért, amelynek teljes összegét a város mindannyiuknak adta, még akkor sem mentesülnek az egymásért való felelősségvállalás (*periculum*) alól, ha ezt egymás között felosztották.³⁵² De Ulpianus (azt mondta, hogy) a gyámok mintájára mégis azt kell először perelni, aki az ügyet ténylegesen intézte.

50.8.5. (3.1.) *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Egy közföldet (*praedium publicum*) a város *curatora* (*curator rei publicae*) megfelelő kezességvállalás

³⁵⁰ Más értelmezés szerint „perelték”.

³⁵¹ Ti. a munkáért előre felvett összeg után.

³⁵² Azaz ha az egyikük az összeg felét, a másik a másik felét kezelte, ettől még a teljes összegig felelősek mindketten.

nélkül adott bérbe öt évre. Ha a következő években a *colonus* hátralékba kerül, és a föld terményeiből a földbérleti díjat nem tudja megfizetni, akkor a (hivatali) utód (*successor*), aki bérbe adta a földet,³⁵³ viseli a felelősséget.³⁵⁴ Nem is olyan régen ugyanezt rendelték el az állami bevételek (*vectigal*) bérbeadása esetében is, ti. hogy mindenki a saját hivatali ideje alatt (intézett ügyekért) viseli a felelősséget (*periculum*).

50.8.5.1. (2.) Nem lehet megtagadni a pert hivatala (*officium*) letétele után az ellen, aki hivatali ideje alatt a városi közösség (*res publica*) hitelezői (*creditor*) felé a fennálló kötelezettséget megváltoztatva vállalt kezességet. Más helyzetben van az, aki elrendelte, hogy fizessék meg a tartozást, ő ugyanis ahhoz hasonló, aki közvagyonot adott el vagy bérbe.

50.8.5.2. (3.) A fiút nem lehet arra kötelezni, hogy apjáért, akit a városi közösség (*res publica*) *curator*ává neveztek ki (*creare*), kezesskedjen. Ezen nem változtat az sem, ha az apa, mielőtt *curator* lett, javainak egy részét ajándékképpen fiának adta, miután hatalma alól elbocsátotta.

50.8.5.3. (4.) A tisztségviselő (*magistratus*) kezese (*fideiussor*), miután erre felkérték, még külön zálogot is adott. Úgy tekintjük, hogy arra az esetre adta a zálogot, ha jogosan perlik, ti. miután nem tudta az adósságot kifizetni az, akiért kezesskedett.

50.8.6. (4.) *Val. fideicom. II. A municipiumra* hagyott pénz csak az uralkodó (*princeps*) hozzájárulásával használható fel más célra, mint amire az elhunyt akarta. Ha valaki végrendeletében olyan épület építését rendelte, amely a *lex Falcidia*³⁵⁵ miatt nem valósulhat meg, akkor megengedett,

³⁵³ Azaz aki ismételten jóváhagyta a bérletet.

³⁵⁴ Részben olvasattól függő egyéb értelmezések: „annak az utóda, aki bérbe adta a földet, viseli a felelősséget” vagy „az utód, és nem a *curator*, aki bérbe adta a földet, viseli a felelősséget”, ezekkel szemben lásd *Dig.* 50.8.12.6 és 12.1.35, amely alapján úgy tűnik, hogy a *curator* nem felel azért, ami már az ő hivatali ideje előtt sem volt rendben, kivéve, ha jóváhagyta a kölcsönt, bérletet, szerződést, zálogot stb., vö. *Dig.* 50.1.36.1.

³⁵⁵ A Kr. e. 40-es *lex Falcidia* rendelkezett arról, hogy a vagyon legalább ¼ részét az örökösöknek kell fenntartani (Gai. *Inst.* 2.227), ha tehát valaki teljes vagyonát erre az épületre szánta, az ¼ részt ebből akkor is le kellett vonni az örökös számára,

hogy az ezen a címen (még járó) összeget arra fordítsák, ami a leginkább szükségesnek tűnik a városi közösség (*res publica*) számára. Ha pedig több összeget hagy több épület építésére, de ez az összeg a *lex Falcidia* miatt nem elegendő valamennyi épület megépítésére, akkor megengedett, hogy arra az egy épületre fordítsák, amelyre a város (*civitas*) akarja. Ha valaki azért hagyott pénzt a *municipium*ra, hogy annak kamataiból állatviadaloikat vagy színelőadásokat tartsanak, de a *senatus*³⁵⁶ megtiltotta, hogy ilyen célra fizessék ki a pénzt, akkor megengedett, hogy az e célra hagyományozott pénzt arra fordítsák, ami a leginkább szükségesnek tűnik a *municipe*sok számára, úgy, hogy az építési feliraton tüntessék fel a hagyományozó bőkezűségét.

50.8.7. (5.) *Paul. sent. I.* Nem lehet arra kényszeríteni a *decuri*ókat, hogy hazájuk (*patria*) számára alacsonyabb áron biztosítsák a gabonát, mint amennyibe éppen kerül.³⁵⁷

50.8.7.1. Ha a pénzt nem konkrétan egy új épület építésére hagyományozták, akkor abból a régieket is helyre lehet állítani.

50.8.8. (6.) *Ulp. ad ed. praet. I.* A városi közösség (*res publica*) tisztségviselői (*magistratus*) nemcsak a rosszhiszeműségért, hanem a nagy fokú gondatlanságért is felelnek, sőt még ennél is nagyobb körültekintéssel tartoznak.³⁵⁸

50.8.9. (7.) *Paul. ad ed praet. I.* Iulianus úgy vélte, hogy ha egy atyai hatalom alatt álló fiú (*filius familias*) apja beleegyezésével viselt tisztséget

és ha a maradék $\frac{3}{4}$ rész már nem volt elég ennek az épületnek a költségeire, akkor más célra is fel lehetett használni.

³⁵⁶ TREITSCHKE szerint a római *senatus*, de lehet, hogy inkább a helyi tanács.

³⁵⁷ Vö. *Dig.* 50.1.8.

³⁵⁸ A rosszhiszeműség (*dolus*) szándékosságot tételez fel, míg a nagy fokú gondatlanság (*lata negligentia*) nem utal szándékosságra, csak olyan fokú hanyagságra, hogy a *magistratus* még arra sem ügyelt, amire pedig mindenki szokott, míg a körültekintés (*diligentia*) a derék és alapos családapától elvárható gondosságot jelöli.

(*magistratus*), akkor az apa a városi közösségnek (*res publica*) a fiú hivatalviselése következtében keletkezett káráért a teljes összeg erejéig felel.

50.8.10. (8.) *Mod. reg. VIII.* A (városi elszámolások) számolási hibáit 10 vagy 20 év múlva³⁵⁹ is felül lehet vizsgálni, és ki lehet javítani. 1. De ha azt mondják, hogy ezeket szándékosan követték el, akkor nem.³⁶⁰

50.8.11. (9.) *Papir. de const. II.* Imperator Antoninus és Imperator Verus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy a *curatorok*nál maradt pénzt kamatostul kell behajtani. De a *curatorok* azért az összegért, amelyet az építési vállalkozóktól nem lehet behajtani, csak a tőke erejéig felelősek.

50.8.11.1. Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), hogy az építési munkákért a *curatorok* örökösei is felelősek.

50.8.11.2. Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban (*rescribere*), hogy a város (*civitas*) *curator*ának vissza kell szereznie a városi közösség (*res publica*) földjeit,³⁶¹ még akkor is, ha azokat jóhiszeműen birtokolják, mivel (e jóhiszemű birtokosok) az eladókhoz fordulhatnak (kártalanításért).

50.8.12. (9.3.) *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Imperator Antoninus és Imperator Verus úgy rendelkezett egy leiratban (*rescribere*), hogy a középítmények fenntartását csak kezességvállalás mellett lehet elvégeztetni.

50.8.12.1. (4.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy ha a *curatorok* a (városi) vagyon³⁶² eladásakor hanyagságból (okoztak kárt

³⁵⁹ *A Dig. 44.3.13.1* alapján viszont nem lehet már eljárni emiatt az ügyet ténylegesen intézővel szemben 20 éven, az ő örököseivel szemben 10 éven túl. A számolási hibák az igazságnak megfelelő adatokat nem változtatják meg, de bizonyos esetekben nem lehet már módosítani rajtuk, pl. ha már ítélet vagy szerződés született ezek alapján (*Cod. 2.5.1*).

³⁶⁰ Azaz az elszámolások véletlenül elkövetett számolási hibáit utólag következmények nélkül lehet javítani, de ha rosszhiszeműen jártak el, akkor nem.

³⁶¹ Örökbérlet esetén ehhez uralkodói engedély szükséges (*Dig. 39.4.11.1*).

³⁶² Esetleg „az adósok javainak eladásakor”.

a városnak), akkor azt meg kell téríteniük, ha rosszhiszeműen, akkor kétszeresen kell megtéríteniük, de ez a büntetés nem száll át örököseikre.

50.8.12.2. (5.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy az *annonára* szánt pénzt a *curator*oknak kell behajtaniuk az (adós) javainak eladásával.

50.8.12.3. (6.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy – Hadrianus levelének (*litterae*) megfelelően – azok a gabonafelvásárlók, akik serényen látták el feladatukat (*officium*), saját káruk nélkül láthassák el azt.

50.8.12.4. (7.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a város számadáskönyvének *curator*ától (*kalendarii curator*) nem kérhetnek biztosítékot, mivel őt a helytartó (*praeses*) vizsgálatot követően választja ki.

50.8.12.5. (8.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a *curator* hivaltársa (*collega*) miatt is felelősséggel tartozik, ha képes lett volna közbelépni vagy visszatartani őt (a hibás cselekedettől).³⁶³

50.8.12.6. (9.) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a *curator* viseli a hivatali ideje alatt rosszabb feltételek közé került adósságok után a felelősséget (*periculum*); de ha ezek az adósságok már az ő hivatali ideje előtt sem voltak rendben, akkor méltányosnak látszik, hogy a felelősség (*periculum*) ne a *curator*t terhelje.³⁶⁴

50.8.13. (9.10.) *Ugyanő ugyanabban a könyvben.* Imperator Antoninus és Imperator Verus úgy rendelkezett egy leiratban, hogy annak, aki tisztsége (*magistratus*) alatt és majd még jóval ez után is közpénzt tartott magánál,³⁶⁵ a kamatokat is ki kell fizetnie, kivéve, ha meg tudja magyarázni, hogy miért késve fizette vissza a pénzt.

³⁶³ De ha ugyanazt a feladatot és osztatlanul látják el, akkor mindketten a teljes összegig felelnek (*Cod.* 11.36.1 és *Cod.* 11.36.2).

³⁶⁴ Ugyanis az viseli a felelősséget, aki gondatlan volt (*Dig.* 12.1.35).

³⁶⁵ A közpénzről való elszámolásokról lásd *Irn.* 67–69.

50.9. *A tanács (ordo) által hozott
határozatokról (decretum)*

50.9.1. *Ulp. op. III.* Nem a tartomány (*provincia*) helytartójáé (*praeses*) a döntés joga az orvosok meghatározott létszámon belüli kinevezésével kapcsolatban,³⁶⁶ hanem az egyes városok (*civitas*) tanácsáé (*ordo*)³⁶⁷ és földbirtokosaié (*possessor*), hogy – miután megbizonyosodtak erkölcsi feddhetetlenségükről és szakmai hozzáértésükről – ők maguk választhassák ki (*eligere*) azokat, akikre testük betegsége esetén saját magukat és gyermekeiket bízzák.

50.9.2. *Marci. publ. I.* Azok a határozatok (*decretum*), amelyeket nem a törvényben meghatározott számú (*legitimus numerus*) *decurio* összehívásával hoznak, érvénytelenek.

50.9.3. *Ulp. de appel. III.* A városi törvény (*lex municipalis*) pedig úgy rendelkezik, hogy a tanács (*ordo*) ülését legalább kétharmados jelenléttel tartsák meg.³⁶⁸

50.9.4. *Ulp. de off. cur.* A *decuri*ók részrehajló (*ambitiosus*) határozatait hatályon kívül kell helyezni,³⁶⁹ akár egy adósnak engedik el az adósságát, akár túl bőkezűen adományoznak valamit.

³⁶⁶ Az orvosok általában mentességet élveztek (vö. *Dig.* 50.4.18.30), de nem az összes orvos (*Cod.* 10.53.1), hanem csak azok, akik a város lakossága által jóváhagyva praktizáltak (vö. *Dig.* 50.4.11.3 és a köv. jegyzetet), ezek száma pedig valószínűleg szabályozva volt, nehogy ezzel az ürüggyel túl sokan mentesüljenek.

³⁶⁷ A *Cod.* 10.53.5 alapján a rend akarata ellenére senkit nem lehet a mentességgel rendelkező orvosok közé sorolni, mivel a rend határozata biztosítja a mentességet.

³⁶⁸ Ugyanez az arány a *Dig.* 3.4.3-ban és a *Dig.* 3.4.4-ben. Az egyes ügyek jelentőségének megfelelően eltérések voltak mind abban, hogy milyen arányú részvételt, mind abban, hogy milyen arányú többséget kívántak meg a döntéshez, pl. a *decuri*ók határozatának hatálytalanításához 2/3-os jelenlét és 3/4-es többség kellett (*Ir.* D), de egy épület lebontásának engedélyezéséhez elég volt az 50%-os jelenlét egyszerű többsége (*Ir.* 62). A leggyakoribb arány az 1/2, a 2/3 és a 3/4, de esetenként konkrét számot adtak meg (pl. *Urs.* 75-ben 50 főt).

³⁶⁹ Ugyanilyen értelemben *Cod.* 10.47.2.

50.9.4.1. Ennélfogva általában nem érvényes az olyan határozat (*decretum*), amely a közvagyonból biztosít telket, épületet vagy bizonyos összeget valakinek.

50.9.4.2. De ha a *decuriók* úgy határoznak, hogy valakinek fizetést (*salarium*) adnak,³⁷⁰ akkor ez a határozat (*decretum*) nem egy esetben érvényes lesz, ilyen pl. a tudományok (oktatása) (*liberalis ars*) vagy a gyógyítás miatt megállapított (fizetés), ilyen célból ugyanis lehet fizetést (*salarium*) adni.³⁷¹

50.9.5. *Call. de cogn. II.* Isteni (*Divus*) Hadrianus egy, a nicomediaiakhoz intézett leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy amit egyszer a tanács (*ordo*) elhatározott (*decernere*), azt csak jó okkal lehet érvényteleníteni,³⁷² azaz ha a korábbi határozat (*decretum*) érvénytelenítése a köz hasznát célozza.

50.9.6. *Scaev. dig. I. A municipium* törvénye (*lex municipii*) így rendelkezik: „ha valaki a tanácsstermen (*synedrion*)³⁷³ kívül ítélkezik, a tanácsból (*synedrion*) ki kell zárni, és fizessen 1000 drachma büntetést!”³⁷⁴ Kérdés, hogy annak is el kell-e szenvednie a büntetést, aki azért cselekedett e határozat (*decretum*) ellen, mert nem ismerte. Azt válaszolta, hogy az ilyenfajta büntetések is csak a szándékosan vétkezők ellen vannak.

50.10. *A középítményekről*^{B75} (*opera publica*)

50.10.1. *Ulp. op. II.* Ha valakit a középítmények *curatorává* (*curator operum*) neveznek ki (*creare*), de a (fellebbezésekhez) előírt idő túllépése

³⁷⁰ A *Cod.* 10.37 alapján csak uralkodói beleegyezéssel lehetett közpénzből fizetést adni.

³⁷¹ Sőt, a tanároknak és az orvosoknak a *decuriók* mentességet is adhattak, de másnak nem, *Cod.* 10.47.1.

³⁷² A folyamathoz lásd *Irn. D.*

³⁷³ A görög *synedrion* a latin *curiának* felel meg.

³⁷⁴ Görög nyelvű.

³⁷⁵ Az *opus publicum* szó szerint közmunkát jelent, *terminus technicus*ként jelentése középítmény, amelybe nemcsak középületek, pl. a fürdők, a házak, hanem az utak, a szobrok stb. is beletartoznak, építkezéssel, karbantartással, bérbeadással együtt.

megakadályozza mentessége (*excusatio*) érvényesítését, akkor az ő örökösei felelősek azért a késlekedésért, amelyet még életében okozott, de semmi felelősségük (*onus*) nincs a halála után bekövetkező késedelemért.³⁷⁶

50.10.1.1. A vízvezeték építésének felügyeletét (*cura*) egy másik közfeladat (*munus*) elvállalása után vállalta el valaki. Visszás dolog az, ha ő, aki két (közfeladatot) lát el, arra törekszik, hogy felmentsék a korábbi (közfeladat) alól, mivel ha csak az egyiket kellett volna elvállalni, helyesebb lett volna a korábbi közfeladat (*munus*) alapján mentességet (*excusatio*) kérnie a későbbi alól.

50.10.2. *Ugvanō op. III.* Aki bőkezűségből, nem pedig valamilyen kötelességtől kényszerítve jövedelmei egy részét középítmények (*opus*) befejezésére fordította, annak nem lehet irigységből megtiltani, hogy nagylelkűsége jutalmaképpen az általa építtetett középítményekre (*opus*) felírassa a nevét.

50.10.2.1. A(z építési) vállalkozókkal a középítmények *curatorai* (*curator operum*)³⁷⁷ állnak szerződéses kapcsolatban, a városi közösség (*res publica*) pedig ezekkel (ti. a *curatorokkal*), akiket a munka elvégzésének az irányítására rendelt. A tartomány (*provincia*) helytartójának (*praeses*) belátása szabja meg, hogy mennyi ideig, ki és kinek van kötelezve.

50.10.2.2. A tartomány (*provincia*) helytartójának (*praeses*) kell tekintélyével megakadályoznia, hogy annak a nevét, aki bőkezűen épített valamit, kitöröljék, és más nevét írják a helyére, nehogy ez visszatartsa a polgárokat (*civis*) a hazájuk (*patria*) iránti hasonló bőkezűségtől.

50.10.3. *Mac. de off. praes. II.* Magánember (*privatus*) uralkodói (*princeps*) beleegyezés nélkül is építtethet új épületet, kivéve, ha ezzel egy másik

³⁷⁶ Azaz fellebbezett, de nem tartotta be az előírt határidőt (2 hónap), emiatt mentességét nem tudta érvényesíteni (vö. *Dig. 50.5.1pr.*), ugyanakkor a fellebbezés ideje alatt nem is látta el feladatát.

³⁷⁷ A középítmények építésével, karbantartásával, bérbeadásával stb. foglalkozó tisztviselő.

várossal (*civitas*) akar vetélkedni, vagy ha ezzel viszálykodásra adna okot, vagy ha *circust*, színházat (*theatrum*) vagy *amphitheatrumot* építene.³⁷⁸

50.10.3.1. Ellenben az uralkodói rendelkezések (*constitutio*) kinyilvánítják, hogy közkölségen csak uralkodói (*princeps*) beleegyezéssel lehet új épületet építeni.

50.10.3.2. A középítményre (*opus publicum*) senki más nevét nem lehet felírni, csak az uralkodóét (*princeps*) vagy azét, aki az épület megépítését finanszírozta.

50.10.4. *Mod. pand. XI.* Még a helytartó (*praeses*) nevét sem lehet felírni.

50.10.5. *Ulp. de off. cur.* Ha hagyományt (*legatum*) vagy hitbizományt (*fideicommissum*) hagynak egy épület megépítésére, hogy mennyi kamatot, és mikor kell felszámítani, arról Isteni (*Divus*) Pius egy leirata (*rescriptum*) a következőket tartalmazza: „Ha azok, akik végrendeletükben szobrok vagy képmások felállításáról rendelkeztek, ennek nem szabtak határidőt, akkor ezt a tartomány (*provincia*) helytartójának (*praeses*) kell meghatároznia: és ha az örökösök nem végezték el addig, akkor hat hónapig kevesebb kamatot kell fizetniük a városi közösségnek (*res publica*), ha később sem, akkor évi 6%-os kamatot. De ha a végrendelező meghatározta a határidőt, akkor addig a határidőig ki kell fizetniük a pénzt, ha pedig azt mondják, hogy nem találnak megfelelő szobrot, vagy nem tudnak megállapodni a helyében, akkor azonnal 6%-os kamatot kell fizetniük.”³⁷⁹

50.10.5.1. Magánemberek (*privatus*) nem rendelkezhetnek a város birtokaival (*finis publicus*). Tehát a tartomány (*provincia*) helytartója (*praeses*) fog gondoskodni arról, hogy a magánbirtoktól elkülönítsék a közbirtokokat, hogy ezek inkább a köz bevételeit növeljék. Ha pedig (a helytartó) úgy

³⁷⁸ Az uralkodói jóváhagyásra – helytartói közvetítéssel – lásd pl. Plin. *Ep.* 10.23–24, 37–42, 49–50, 61–62, 70–71, 90–91, 98–99. Az uralkodói/helytartói kontroll többnyire azért volt szükséges, hogy a városok ne vállalják túl magukat.

³⁷⁹ Más értelmezés szerint: „ha a határidőig nem végeznek, és nem hozzák fel mentségül, hogy nincs szobor, vagy pereskednek a helyért, akkor [...]”

találja, hogy közbirtokokat (*locus publicus*) vagy középítményeket (*aedificium*) magánemberek használnak, akkor döntse el, hogy közhasználatra visszakövetelje-e ezeket, vagy kedvezőbb, ha bért (*vectigal*) kér érte, és azt tegye, amit a városi közösség (*res publica*) számára hasznosabbnak ítél!

50.10.6. *Mod. pand. XI.* Isteni (*Divus*) Marcus egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy az érintett helytartónak (*praeses*) az uralkodóval (*princeps*) kell egyeztetnie azokkal az épületekkel kapcsolatban, amelyek a (város)falaknál, a kapuknál vagy közterületen vannak,³⁸⁰ vagy ha (város) falat építenek.³⁸¹

50.10.7. *Call. de cogn. II.* Isteni (*Divus*) Pius egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy azt a pénzt, amelyet (végrendeletileg) új épületek (*opus*) megépítésére hagytak, inkább a már meglévők karbantartására kell fordítani, mintsem új építkezés megkezdésére, különösen abban az esetben, ha a városnak (*civitas*) már megvannak a szükséges középítményei (*opus*), de nincs elég pénz ezek karbantartására.

50.10.7.1. A *senatus* úgy határozott, hogy ha valaki megígéri, hogy egy más által építtetett épületet (*opus*) márványdíszekkel felékesít, vagy valamilyen más módon a nép akaratának megfelelően tesz (valami hasonlót),³⁸² akkor saját nevét is felírathatja az építési feliratra, de csak úgy, ha az épület eredeti építtetőinek az építési felirata is megmarad. Ugyanezek az utasítások (*mandatum*) gondoskodnak arról is, hogy ha magánemberek (*privatus*) saját vagyonukkal hozzájárulnak egy közpénzből finanszírozott építkezéshez, akkor az építési feliraton fel kell tüntetni az ő nevüket is, és azt, hogy mekkora összeggel járultak hozzá az építkezéshez.

³⁸⁰ MOMMSEN szerint kiegészítendő még a kikötőkkel.

³⁸¹ Vö. a *Dig.* 50.10.3*pr.* jegyzetét!

³⁸² MOMMSEN szerint *facturum* helyett *aucturum*, azaz kibővíti, nagyobbítja.

50.11. *A vásárokról*
(Nundinae)

50.11.1. *Mod. reg. III.* Ha valaki az uralkodótól (*princeps*) kieszközölt vásártartási jogával 10 évig nem él, akkor ettől elesik.

50.11.2. *Call. de cogn. III.* Ha valaki megparancsolná, hogy maguk a földművesek vagy a halászok vigyék termékeiket (*utensilia*) a városba (*civitas*), hogy ott ők maguk adják el, akkor az élelmiszer-ellátás (*annonae praebitio*) veszélybe kerülne, mivel földműveseket (*rusticus*) vonna el a feladatuktól: hiszen (a földműveseknek), mihelyt elszállították az árut, át kell azt adniuk (a városi kereskedőknek), és vissza kell térniük saját munkájukhoz. Végtere is Platón, ez az igen bölcs és a görögök közt nagy tekintélyű férfi, mikor azt fektette le, hogy hogyan lehet egy városban (*civitas*) jól és boldogan élni, a kereskedőket (*negotiator*) az elsősorban szükséges dolgok közé sorolta. Azt mondja ugyanis az *Állam* második könyvében: „Tehát (államunknak) több földművesre, és egyéb mesteremberekre lesz szüksége [...] és olyanokra, akik árutak szállítanak ki és be. [...] Ezek pedig a kereskedők (*emporos*). [...] És ha a földműves vagy más mesterember valamely termékét a piacra viszi, és véletlenül nem akkor ér oda, mint az ő áruát átvenni kívánók, vajon dolgait elmulasztva ott gubbaszt majd a piacon? Semmiképp! Hanem akadnak, akik – ezt látva – vállalkoznak a csere lebonyolítására.”³⁸³

50.12. *Az ígéretekről*
(pollicitatio)

50.12.1. *Ulp. de off. cur.* Ha valaki megígérte, hogy a városi közösség (*res publica*) számára épít valamit, vagy pénzt ad, akkor a kamatokra nem lehet perelni. De ha elkezdzi húzni az időt, akkor már a kamat is számít, ahogyan

³⁸³ Platón *Politeia* 2.11–12 (371a–c) kihagyásokkal, JÁNOSY I. fordítása. Görög nyelvű.

uralkodónk (*imperator*) isteni (*divus*) atyjával együtt³⁸⁴ egy leiratában is rendelkezett (*rescribere*).

50.12.1.1. Tudnivaló, hogy nem mindig kötelezhető (ígérete betartására) az, aki megígért valamit. Ha ugyanis valaki a neki megadott vagy megadandó tisztség (*honor*) miatt vagy valami más jogos ok³⁸⁵ miatt tett ígéretet, akkor ígérete kötelezi. Ha azonban minden ok nélkül tett ígéretet, akkor ez nem kötelezi. Ez áll sok – régi és új – uralkodói rendelkezésben (*constitutio*) is.

50.12.1.2. Ha pedig (jogos) ok nélkül ígért, de elkezdte ígéretét beváltani, akkor már kötelezve van, mivel már elkezdte.

50.12.1.3. „Elkezdés” alatt azt értjük, ha megvetette az alapokat, vagy megtisztította a helyet. De akkor is úgy tekintjük, hogy elkezdte, ha kérésére azt a helyet már kijelölték neki (*locus destinatus*).³⁸⁶ Ugyanígy, ha köztulajdonba³⁸⁷ adta a felszerelést vagy a pénzt.

50.12.1.4. Ha ő maga nem is kezdte el a munkát, de meghatározott összeget ígért a városi közösségnek (*res publica*) az épületre (*opus*), és (a város) erre az összegre számítva elkezdte a munkát, így ő kötelezve lesz, mintha elkezdte volna a munkát.

50.12.1.5. Ahogyan uralkodónk (*imperator*) is így rendelkezett isteni (*divus*) atyjával együtt egy leiratában (*rescribere*), azzal kapcsolatban, aki oszlopok (állítását) ígérte: „Akik ok nélkül ígértek pénzt a városi közösségnek (*res publica*), azokat nem kötelezik arra, hogy bőkezű ígéretüket be is váltsák. Ha azonban oszlopokat ígértél a citiumiaknak, és erre számítva a város (*civitas*) vagy magánemberek (*privatus*) költségén már elkezdtek a munkát, akkor nem lehet abbahagyni azt, amit elkezdtek.”

³⁸⁴ Septimius Severus és Caracalla.

³⁸⁵ Vö. *Dig.* 50.12.4 és 7. Ennek részletes szabályozására azért volt szükség, mert „egyszerű ígéret alapján nem lehet perelni” (Paul. *sent.* 5.12.9).

³⁸⁶ Pl. megígérte, hogy épít egy templomot, és a *decuri*ók megszavaztak neki e célra egy közterületet. A feliratokon ezt általában a *loco dato (ex) decreto decurionum*, azaz „a *decuri*ók határozata által adott helyen” kifejezés jelzi.

³⁸⁷ Esetleg: „közterületre vitte.”

50.12.1.6. Uralkodónk (*imperator*) egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy ha valaki befejezve egy épületet (*opus*) azt (a városnak) adja, akkor ha ezután valami véletlen kár éri az épületet, már nem az viseli a felelősséget (*periculum*), aki építtette.

50.12.2. *Ugyanő disp. I.* Ha valaki fogadalmat tett valamiről, akkor a fogadalma (*votum*) kötelezi. De ez magát a fogadalmat tevő személyét kötelezi, nem a felajánlott dolgot.³⁸⁸ Ha ugyanis a felajánlott dologra vonatkozó fogadalmát beváltotta, akkor ez a fogadalomtevőt mentesíti, de maga a dolog nem válik szentté (*sanctus*).³⁸⁹

50.12.2.1. A fogadalom csak a családapákat (*pater familias*) és az önjogú serdülteket kötelezi; az atyai hatalom alatt álló fiút (*filius familias*) és a rab-szolgát ugyanis apja vagy ura beleegyezése nélkül tett fogadalma nem kötelezi.

50.12.2.2. Ha valaki vagyonának tizedét ajánlja fel, ez a tized addig a vagyon részét képezi, míg el nem különítik.³⁹⁰ Ha pedig valaki vagyona tizedét felajánlotta, de még ennek elkülönítése előtt meghalt, akkor az ő örököse köteles kifizetni e tizedet az örökségéből, köztudott ugyanis, hogy a fogadalomból fakadó kötelezettség átszáll az örökösökre is.

50.12.3. *Ugyanő disp. IV.* A megállapodás (*pactum*) két fél egyetértése és megegyezése, az ígéret (*pollicitatio*) ellenben egyetlen felajánló ígérete (*promissum*). Ezért úgy rendelték (*constituere*), hogy ha valaki tisztség (*honor*) miatt tett ígéretet, akkor ezt mint tartozást be lehet hajtani. És azt is elrendelték, hogy ha már elkezdte építkezést, akkor – jóllehet nem tisztség (*honor*) miatt tett ígéretet – az ígérettevőt kötelezni lehet, hogy befejezze azt.

³⁸⁸ Azaz e felajánlás személyes, kötelmi jellegű volt.

³⁸⁹ Közérdekű, szigorú állami védelem alatt álló (*Sz. Á.*).

³⁹⁰ Ennek a szabályozása azért fontos, mert pl. bizonyos közfeladatokat a vagyon nagyságához mérnek, és előfordulhat, hogy a tizedrész levonásával már nem éri el a vagyon a határértéket, vö. *Dig.* 50.1.21.4.

50.12.3.1. Ha valaki ígéretének megfelelően átadott valamit a *municipes*eknek, majd később ezt vissza akarja követelni, akkor nem lehet neki ezért keresetet adni,³⁹¹ ugyanis az a legméltányosabb, hogy az ilyenfajta, a városoknak (*civitas*) kedvező elhatározásokat ne lehessen megbánásból visszavonni. De ha már nem a *municipes*ek birtokolják azt a dolgot, akkor azt kell mondanunk, hogy meg kell engedni, hogy perelhessen.

50.12.4. *Marci. inst. III.* Ha valaki a városi közösség (*res publica*) kárára bekövetkező tűzvész, földrengés vagy egyéb kár miatt tesz ígéretet, akkor ez kötelezi.³⁹²

50.12.5. *Ulp. resp. I.* (Ulpianus) Charidemusnak azt válaszolta, hogy egy levél alapján,³⁹³ amelyet valaki távollétében játékok (*munus*) rendezése érdekében írt,³⁹⁴ nem lehet őt arra kényszeríteni, hogy azokat meg is rendezze.

50.12.6. *Uganyō de off. procons. V.* Az örökös esetében akkor van helye az (örökhagyó által tett) ígéret (értékének) csökkentésének,³⁹⁵ ha az ígéretet nem tisztség (*honor*) miatt tették. Egyébként, ha tisztség (*honor*) miatt tették (az ígéretet), akkor úgy tekintik, mintha adósság lenne (*aes alienum*), és ennek megfelelően nem csökkentik az örökös esetében.

50.12.6.1. Ha valaki tisztség (*honor*) miatt ígért pénzüsszeget, és azt el is kezdte fizetni, akkor ő Antoninus uralkodónk (*imperator*)³⁹⁶ egy leiratának értelmében (*rescribere*) mintegy a megkezdett munka mintájára tartozik.³⁹⁷

³⁹¹ Uganyīg *Dig. 44.1.23.*

³⁹² Ti. ez a *Dig. 50.12.1.1*-ben említett jogos indoknak számít.

³⁹³ Valószínűleg azért, mert ilyen jellegű ígéretet csak a *magistratus*ok előtt személyesen lehetett tenni (*offerentis*). Az írás (szerződés stb.) jogkeletkeztető hatása csak a görög jog hatására jelenik meg a római jogban, eredetileg a kötelezettséget a megfelelő keretek között tett szóbeli nyilatkozat hozza létre, az erről szóló írás csak ezt az aktust bizonyítja, de nem ez alapján keletkezik kötelem.

³⁹⁴ Ti. hogy ilyen játékokat fog rendezni.

³⁹⁵ Vö. *Dig. 50.12.9* és *14.*

³⁹⁶ Caracalla.

³⁹⁷ A fentiek alapján a tisztség miatt tett ígéret egyébként is kötelez!

50.12.6.2. Tudnivaló, hogy nemcsak a férfiaknak, hanem a nőknek³⁹⁸ is teljesíteniük kell, ha valamit a tisztségek (*honor*) miatt ígértek, és ezt tartalmazza uralkodónknak (*imperator*) isteni (*divus*) atyjával együtt kiadott leirata (*rescriptum*) is.

50.12.6.3. Ha valakinek városa (*civitas*) azt a feladatot (*necessitas*) adja, hogy emeljen szobrokat az uralkodónak (*princeps*), akkor uralkodónk (*imperator*) és isteni (*divus*) atya leiratai (*rescriptum*) alapján nem köteles ezt teljesíteni, amennyiben nem tett ilyen értelmű ígéretet.

50.12.7. *Paul. de off. procons. I.* Isteni (*Divus*) Severus egy Dióhoz intézett leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy ha valaki a várost (*civitas*) sújtó szerencsétlenség miatt ígérte meg, hogy épít valamit, akkor ezt abban az esetben is köteles megtenni, ha még nem kezdett hozzá.³⁹⁹

50.12.8. *Ulp. de off. cons. III.* Hogy a város (*civitas*) számára tett ígéretek kivizsgálása a helytartók (*iudex*) hatásköre, arról az Isteni (*Divus*) Testvérek Flavius Celsushoz intézett leiratukban a következő szavakkal rendelkeztek (*rescribere*): „Helyesen fog eljárni Statius Rufus, ha azt a színpadot, amelynek megépítéséről ígéretet tett a gabiiaknak, és amelybe bele is kezdett, be is fejezi. Mert, még ha balszerencséjére a *praefectus urbis* három évre száműzte (*relegare*) is, ez sem csökkenti önként vállalt kötelezettségét (*munus*), hiszen ezt távollétében barátai révén is meg tudja építtetni. Ha pedig ezt megtagadná, akkor a (város) kijelölt képviselői (*actor*), akik a város (*civitas*) érdekében törvényesen perelhetnek, a köz nevében perelhetik őt a helytartók (*iudex*) előtt. Ők pedig, mihelyt lehet, de még mielőtt száműzetésbe (*exilium*) vonulna, vizsgálják ki az ügyet, és ha megállapítják, hogy neki meg kell építtetnie azt az épületet, akkor parancsolják meg neki, hogy ez ügyben engedelmeskedjen a városi közösségnek

³⁹⁸ A *Cod.* 10.64 alapján a nők is végezhettek bizonyos közfeladatokat és vállalhattak tisztségeket. Közfeladatok közül főleg a vagyoniak, a tisztségek közül leginkább papnői tisztek jöhetnek szóba.

³⁹⁹ Ti. ez a *Dig.* 50.12.1.1-ben említett jogos indoknak számít.

(*res publica*), vagy tiltsák el annak a teleknek (*fundus*) az eladásától, amelyet a gabiai területén (*territorium*) birtokol!”

50.12.9. *Mod. diff. IV.* Isteni (*Divus*) Severus és Isteni (*Divus*) Antoninus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy az az ígéret, amelyet valaki a tisztsége (*honor*) miatt tett a városi közösségnek (*res publica*), őt a teljes összegig kötelezi; örökösét pedig (az ő) tisztség (*honor*) miatt tett ígérete szintén a teljes összegig kötelezi;⁴⁰⁰ de ha a nagylelkűen megígért és megkezdett épületet az örökösök az örökségből nem tudják kifizetni, akkor a családon kívüli örökös (*heres extraneus*) az elhunyt vagyonának (*patrimonium*) 1/5 részéig, a gyermekek pedig 1/10 részéig kötelezhetők.⁴⁰¹ Isteni (*Divus*) Pius pedig úgy rendelkezett, hogy ha maga az adományozó szegényedik el, akkor az ígéretből kifolyólag vagyona (*patrimonium*) 1/5 részéig kötelezhető a megkezdett munkára.

50.12.10. *Ugyanő resp. I.* Septicia versenyjátékokat ígért hazájának (*patria*) azzal a feltétellel, hogy a tőke nála marad, és az évi 6%-os kamatot fordítja a versenyzők díjazására, (az ígéretet) a következő szavakkal (tette): „Büszkén felajánlok négyévente rendezendő játékokat 30 ezer (*denarius*ből), a tőkét magamnál tartom, és biztosítom a tízes bizottságnak (*dekaprótos*)⁴⁰² halálom után ezen összeg szokásos kamatát, azzal a feltétellel, hogy férjem rendezze a játékokat, és ő is elnökölje, majd az ő halála után a gyermekeim. A kamat pedig a versenydíjakra szolgál, minden versenyszámban úgy, ahogy a tanács (*bulé*) elrendeli.”⁴⁰³ Kérdezem, hogy Septicia fiai elszenvedhetik-e azt a jogtalanságot, hogy nem ők vezetik a versenyeket az ígéret szavainak és feltételének megfelelően. Herennius Modestinus azt válaszolta, hogy ha a verseny szervezése megfelelő, akkor be kell tartani az ígéretben szabott feltételeket.

⁴⁰⁰ Már Traianus is így (*Dig.* 50.12.14).

⁴⁰¹ Már Marcus Aurelius így (*Dig.* 50.12.14).

⁴⁰² Lat. *decaprotus*.

⁴⁰³ Görög nyelvű.

50.12.11. *Ugyanő pand. IX.* Az uralkodói rendelkezések (*constitutio*) biztosítják, hogy ha valaki tisztsége (*honor*) vagy papi tisztsége (*sacerdotium*) miatt pénzt ígért, és mielőtt azt a tisztséget (*honor*) vagy tisztséget (*magistratus*) betöltötte volna, meghal, akkor nem lehet a tisztségért (*honor*) vagy tisztségért (*magistratus*) ígért összeget az örökösöktől perelni, kivéve akkor, ha ő vagy a városi közösség (*res publica*)⁴⁰⁴ még életében belekezdett az építkezésbe (ti. az ígért pénzre számítva).

50.12.12. *Ugyanő pand. XI.* Isteni (*Divus*) Severus egy leirata (*rescriptum*) tartalmazza, hogy magánépületeken (*privatum opus*) az épület építtetőinek akarata ellenére nem lehet másoknak szobrot állítani.

50.12.12.1. Isteni (*Divus*) Antoninus egy leiratában úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy ha valaki azért ígért épületet, hogy ne kelljen tisztséget (*honor*) viselnie, akkor inkább a tisztségek (*honor*) ellátására kell kényszeríteni, mint az épület megépítésére.

50.12.13. *Papir. de const. II.* Imperator Antoninus Augustus és Imperator Verus Augustus egy leiratban úgy rendelkezett (*rescribere*), hogy az épület (*opus*) megépíttetésére kell kötelezni azokat, akik ezt tisztségért (*honor*) ígérték, nem pedig arra, hogy ezt kifizessék.

50.12.13.1. Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek (*rescribere*), hogy a városi közösségnek (*res publica*) adott adományok feltételeit akkor kell érvényesnek tekinteni, ha ez a város érdekét (*utilitas publica*) szolgálja, mert ha károsak, akkor nem kell őket figyelembe venni. Ezért nem kell figyelembe venni, ha az elhunyt bizonyos összeg örökül hagyásával megtiltja, hogy állami bevételeket (*vectigal*) szedjenek. Azokat lehet ugyanis engedélyezni, amelyeket a régi szokásjog (*consuetudo*) megerősített.

50.12.14. *Pomp. epist. et var. lect. VI.* Isteni (*Divus*) Traianus egy rendelkezése (*constitutio*) alapján, ha valaki saját vagy más tisztsége (*honor*) miatt

⁴⁰⁴ Vö. Dig. 50.12.1.4.

ígéretet tett arra, hogy egy városban (*civitas*) valamit felépíttet, akkor ő és az ő örököse is kötelezhető erre. Ha pedig valaki tisztsége (*honor*) miatt ígéretet tett valamely városban (*civitas*) egy épület megépíttetésére, és ezt elkezdte, de mielőtt befejezte volna, meghalt, akkor családon kívüli örököse (*heres extraneus*) is köteles vagy befejezni, vagy – ha inkább ezt akarja, akkor – az épület eredeti építtetője által rá hagyott vagyon (*patri-monium*) $\frac{1}{5}$ részét annak a városnak (*civitas*) adni, amelyben az építkezést elkezdték. Ha az örökös az elhunyt gyermeke,⁴⁰⁵ akkor a vagyonnak nem az ötöd-, csak a tizedrészét kell átadnia. Így rendelkezett Isteni (*Divus*) Antoninus is.⁴⁰⁶

50.12.15. *Ulp. de off. cur.* Isteni (*Divus*) Pius pedig úgy rendelkezett egy leiratában (*rescribere*), hogy a gyerekek közé számítanak a leányági unokák is.⁴⁰⁷

50.15. *A censusról*

50.15.1. *Ulp. de cens. I.* Tudnivaló, hogy bizonyos *coloniák ius Italicum*-mal rendelkeznek, ahogyan Syria Phoenicében a tyrusiak igen ragyogó *coloniája* – ahonnan származom (*origo*) –, amely híres fekvéséről,⁴⁰⁸ több évszázados múltra tekint vissza, harcias, és igen hűséges a rómaiakkal kötött szövetséghez: ennek a városnak ugyanis Isteni (*Divus*) Severus és az uralkodónk (*imperator*)⁴⁰⁹ a Római Állam és Birodalom (*res publica imperiumque Romanum*) iránt mutatott kiemelkedő hűsége miatt *ius Italicum*-ot adományozott.

⁴⁰⁵ A *liberi* itt tágabb jelentésben szerepel, inkább vér szerinti utódot jelent, vö. a következő *fragmentum*-ot, ahol a kiterjesztés nem az unókákra, hanem a *leányági* unókákra vonatkozik, a leányági leszármazáshoz lásd a *Dig. 50.1.22.5* jegyzetét!

⁴⁰⁶ Marcus Aurelius.

⁴⁰⁷ A 13. és a 14. *titulus* tartalma nem tartozik szorosan a témához.

⁴⁰⁸ Más értelmezés szerint: „híre mindenhova eljutott.”

⁴⁰⁹ Septimius Severus és Caracalla.

50.15.1.1. De ugyanebben a tartományban (*provincia*) a berytusiak *coloniája* is, amelyik Augustus jótéteményeit (*beneficium*) élvezi, és – ahogy Isteni (*Divus*) Hadrianus is említi egy beszédében⁴¹⁰ – *colonia Augustanának* (is nevezik), rendelkezik *ius Italicummal*.⁴¹¹

50.15.1.2. Itt van Heliupolis is, amely Isteni (*Divus*) Severustól a polgárháború alkalmával⁴¹² olyan státuszt kapott, mintha itáliai *colonia* lenne.

50.15.1.3. A Syria Coelében található Laodicea *colonia* is *ius Italicumot* kapott Isteni (*Divus*) Severustól a polgárháborúban tanúsított érdemeiért. A ptolemaisziak *coloniája*, amely Phoenice és Palaestina között helyezkedik el, a *colonia* néven kívül semmi mással nem rendelkezik.⁴¹³

50.15.1.4. Phoenice Emesa városának (*civitas*) is *coloniai* jogot adott a mi uralkodónk (*imperator*), és *ius Italicummal* rendelkező *coloniává* tette.

50.15.1.5. Phoenice tartományban (*provincia*) Palmyra városa (*civitas*) barbár törzsek és népek között fekszik.

50.15.1.6. Palaestinában két *colonia* volt, Caesarea és Aelia Capitolina, de egyik sem rendelkezik *ius Italicummal*.

50.15.1.7. Isteni (*Divus*) Severus is *coloniát* alapított Sebaste városában.

50.15.1.8. Daciában Zerna, Isteni (*Divus*) Traianus által alapított⁴¹⁴ *colonia* is *ius Italicummal* rendelkezik.

50.15.1.9. Zarmizegetusa is ugyanilyen jogú, valamint Napoca és Apulum *colonia* is, továbbá a patavissensisek *vicusa*,⁴¹⁵ amely Isteni (*Divus*) Severustól eszközölt ki *coloniai* jogot.

⁴¹⁰ A beszéd (*oratio*) itt *oratio principis* értelemben is szerepelhet, amely az uralkodói rendeletek egy fajtája.

⁴¹¹ A szokott értelmezés két külön városnak tekinti Berytust és azt a bizonyos *colonia* Augustanát, mivel azonban Berytus *colonia* Augusta volt – CIL III 165: *col(onia) Iul(ia) Aug(usta) Fel(ix) Be[rytus]* –, az értelmezésem talán helyesebb.

⁴¹² Septimius Severus és Pescennius Niger között (193–194).

⁴¹³ A látszólag nem idetartozó mondat reflexió egy, a település *ius Italicummal* kapcsolatos kérdésére, amint alább a Palmyra (5.), a Caesarea, az Aelia Capitolina (= Jeruzsálem, Hadrianusról elnevezve) (6.) és az Antiochia (8.5) várossal kapcsolatos megállapítás is (Sz. Á.).

⁴¹⁴ A traianusi alapítás az erőd (*castrum*) építtetésére vonatkoztatható (Sz. Á.).

⁴¹⁵ Septimius Severustól kapott *municipiumi*, majd *coloniai* rangot is (Sz. Á.).

50.15.1.10. Bithyniában Apamea, Pontusban Sinope ilyen.

50.15.1.11. Ciliciában Selinus, amelyet Traianopolisnak is (neveznek).⁴¹⁶

50.15.2. *Ugyanő ad Sab. XXVIII.* A korábbi *census*ok hiányosságai az új (vagyon)nyilatkozatok (*professio*) megtételével megszűnnek.

50.15.3. *Ugyanő de cens. II.* A *census* során jelezni kell az életkort is, mivel egyesek az életkoruk miatt nem fizetnek adót. Pl. a syriai tartományokban (*provincia*) a férfiak 14, a nők 12 éves koruktól 65 éves korukig kötelesek fejadót (*tributum capitis*) fizetni; a *census* idején betöltött életkort kell figyelembe venni.

50.15.3.1. Uralkodónk (*imperator*) Pelignianushoz intézett leiratában (*rescriptum*) helyesen fejtette ki, hogy nem szabad a dolgoknak⁴¹⁷ adott mentességet (*immunitas*) megszüntetni, mivel a személynek adott mentesség (*immunitas*) a személlyel együtt megszűnik, de a dolgoké nem.

50.15.4. *Ugyanő de cens. III.* A *census* előírása rendelkezik arról, hogy a földeket (*ager*) a következőképpen kell a *census*ba felvenni: a telek (*fundus*) neve; melyik városban és *pagus*ban van, és melyik két telek a közvetlen szomszédja; hány *iugerum* területű az a föld, amelyre a megelőző 10 évben vetettek; hány tőke van a szőlőföldön; hány *iugerum* területű az olajfaültetvény, és mennyi fa van rajta; hány *iugerum* területű a rét, amelyet a megelőző 10 évben kaszálónak különítettek el; hány *iugerum* területű a legelő, ugyanígy a vágni való erdő.⁴¹⁸ Mindezt az becsülje fel, aki a (vagyon)bevallást teszi!

50.15.4.1. A *censust* végzőnek (*censitor*) méltányosságot kell gyakorolnia, mivel méltó a hivatalához (*officium*), hogy könnyítsen annak terhein, aki

⁴¹⁶ A latin szövegben csak *Selinus et Traianopolis* szerepel, mivel azonban Selinust Traianopolisnak is nevezték, egyes vélemények szerint a „Selinus, amelyet Traianopolisnak is neveznek” a helyes fordítás. Ciliciában a Traianopolis nevet viselte még pl. Epiphaneia városa is.

⁴¹⁷ *Res* alatt itt leginkább ingatlan értendő.

⁴¹⁸ A másik elterjedt erdőtípus (*silva glandaria*, Cato *de agricultura* 1) faanyag helyett takarmányt nyújtott.

bizonyos okok miatt már nem rendelkezik a (korábbi) feljegyzésekbe felvett vagyonnal. Ezért a *censust* végzőnek enyhítenie kell annak a terhein, aki földjei egy részét földrengés következtében elveszítette. Ha a szőlőtőkék elpusztultak, vagy a fák kiszáradtak, akkor méltánytalan ezeket beleszámítani a *census*ba. De ha a fákat és a szőlőtökéket (a tulajdonos) vágta ki, akkor ezeket bele kell számítani a *census*ba – ti. amennyi akkor volt –, kivéve, ha a *censust* végző előtt igazolja kivágásuk okát.⁴¹⁹

50.15.4.2. Akinek más város (*civitas*) (területén) van földje, annak ott kell ezt felvetetnie (*profiteri*) a *census*ba, ahol az a föld van. A föld után járó adót ugyanis abban a városban (*civitas*) kell megfizetni, amely város területén (*territorium*) van az a föld.

50.15.4.3. Jóllehet az egyes személyeknek adott mentesség (*immunitas*) jótéteményei (*beneficium*) e személyekkel együtt elenyésznek, mégis úgy tekintjük, hogy a helyekkel vagy városokkal (*civitas*) együtt általánosan kapott kiváltság (*immunitas*) az utódokra is érvényes.

50.15.4.4. Ha van egy telkem (*fundus*), és arról (vagyon)nyilatkozatot tettem, az pedig, aki ezt a földet el akarja perelni, nem tett róla nyilatkozatot, akkor ettől még perelheti.⁴²⁰

50.15.4.5. A rabszolgák bevallásakor figyelni kell arra, hogy pontosan fel legyen tüntetve a származásuk (*natio*),⁴²¹ az életkoruk, a feladatuk és a szakértelmük.

50.15.4.6. A tulajdonosnak a halastavakról és a kikötőkről is nyilatkoznia kell.

⁴¹⁹ Ha azért tette ezt, hogy kevesebb adót kelljen fizetnie, akkor főbenjáró büntetéssel sújtották, és vagyonát elkobozta a kincstár (*CTh.* 13.11.1, ugyanez a rendelkezés már enyhébb formában szerepel a *Cod.* 11.58.2-ben).

⁴²⁰ Azaz a *census*ba való felvétel még nem erősíti meg a birtok-, illetve a tulajdonjogot.

⁴²¹ Erre azért lehetett szükség, mert már az ókorban is éltek bizonyos sztereotípiák az egyes népekről, amelyek befolyásolhatták a rabszolga értékét (vö. *Dig.* 21.1.31.21), alkalmazási körét. Ezenfelül Varro szerint arra kell törekedni, hogy ne legyen túl sok azonos nemzetiségű a rabszolgák között (Varro *de re rustica* 1.17.5), bár ezzel szemben bizonyos munkáknál nem árthatott, ha a rabszolgák szót értettek egymással. A *Digesta* összeállításának idejére mindenesetre a rabszolgáknak már közel sem volt olyan jelentősége, mint korábban.

50.15.4.7. Ha valakinek sóbánya van a birtokán, azt is be kell vallania.

50.15.4.8. Ha valaki nem vallja be *inquilinusát*⁴²² vagy a *colonusát*, akkor *censori* büntetéssel (*vinculum censuale*) sújtják.⁴²³

50.15.4.9. Amit (a nyilatkozattevők) a *census*nyilatkozat után szereztek vagy kaptak, azt még a *census* végleges lezárása előtt a vagyonynyilatkozatban (*professio*) pótolni lehet.

50.15.4.10. Az uralkodói leiratok gyakran rendelkeztek arról (*rescribere*), hogy ha valaki azt a kegyet kéri, hogy helyesbítse vagyonynyilatkozatát (*census*), és miután ezt elérte, megtudta, hogy nem is kellett volna kérnie, mivel nincs mit javítani, annak semmiféle kára ne származzon abból, hogy azt kérte, hogy vagyonynyilatkozatát kijavíthassa.

50.15.5. *Pap. resp. XIX.* Ha csak egy (föld)birtokost perelnek az adókkal kapcsolatban egy ügy elintézése miatt, akkor az, akit perelnek, a többiekkel szemben, akiknek a telke szintén jogosan viselhetné e terhet,⁴²⁴ a kincstártól (*fiscus*) perlési jogot kap, ti. azért, hogy mindenki a birtokával arányosan fizesse be az adót. És ezek a perek érvényesek, még akkor is, ha a kincstár (*fiscus*) a neki járó összeget már megkapta, mivel ezt úgy tekintjük, mintha az eladott dolgok értékét vette volna át.

50.15.5.1. Isteni (*Divus*) Pius Antoninus egy levele (*litterae*) alapján azok, akik hitbizomány (*fideicommissum*) következtében egy ingatlant az adókkal való elszámolás nélkül visszaadnak, perelhetnek,⁴²⁵ még akkor is, ha a hagyaték (*legatum*) már meg lett fizetve.

⁴²² Ekkor az *inquilinus* már a *colonus* színönimája, azaz röghöz kötött földműves, bérlő.

⁴²³ Azaz ha kiderült, hogy nem vallotta be őket, akkor a továbbiakban még abban az esetben is meg kellett fizetnie utánuk az adót, ha már nem tartoztak hozzá.

⁴²⁴ Itt olyan birtokról lehet szó, amelyet többen birtokolnak, de az aktuális *census*listában még egységes birtokként szerepel. Emiatt a kincstár csak egy birtokostól szedi be a teljes telekért járó adót, de ez a birtokos a többieket perelheti, hogy kifizessék neki a rájuk eső összeget.

⁴²⁵ Valószínűleg arról van szó, hogy a már nem náluk levő birtokok után ne fizessék az adót, vagy a már befizetett adó egy részét visszaperelhessék az új tulajdonosoktól.

50.15.5.2. Nem lehet késedelmes kezességvállalást elfogadni annak érdekében, hogy a határidőre meg nem fizetett adó fejében el ne vegyék zálog gyanánt az ingatlant; és nem kell meghallgatni azt a hagyományost (*legatarius*)⁴²⁶ sem, aki azzal utasítja vissza a korábbi szarmazó adóhátralék (befizetését), hogy az örökös és az adók beszedésével megbízott személy fizetőképese.

50.15.6. *Cels. dig. XXV.* Philippi *colonia ius Italicum*mal rendelkezik.

50.15.7. *Gai. ad leg Iul. et Pap. VI.* *Ius Italicum*mal rendelkezik Troas, Berytus, Dyrrachium.

50.15.8. *Paul. de cens. II.* Lusitaniában Pax Iulia és Emerita Augusta rendelkezik *ius Italicum*mal. Ugyanezt a jogot birtokolja (Tarraconensisben) Valentia és Ilici: ugyanott Barcino is adómentes.

50.15.8.1. A gall Lugdunum és (Gallia) Narbonensisben Vienna rendelkezik *ius Italicum*mal.

50.15.8.2. Germania Inferiorban Colonia Agrippinensis rendelkezik *ius Italicum*mal.

50.15.8.3. Szíriában Laodicia, Phoenicében Berytos – valamint az ő területük – rendelkezik *ius Italicum*mal.

50.15.8.4. Ugyanilyen jogúvá tette a tyrusiak városát (*civitas*) Isteni (*Divus*) Severus és Antoninus.⁴²⁷

50.15.8.5. Isteni (*Divus*) Antoninus⁴²⁸ Antiochiát tette *coloniává*, de az adót (*tributum*) fizetik.

⁴²⁶ Nem azonos az örökösrel, mivel „a hagyomány a hagyaték megcsonkítása, amely által a végrendelkező abból, ami a maga egészében az örökösé lenne, valamit valakinek juttatni kíván” (*Dig. 30.116pr.*, FÖLDI A. – HAMZA G. fordítása). Azaz itt arról van szó, hogy a hagyományosnak is vállalnia kell az örökség rá eső részére jutó terheket.

⁴²⁷ Septimius Severus és Caracalla.

⁴²⁸ Marcus Aurelius.

50.15.8.6. Uralkodónk (*imperator*), Antoninus Emesa városát tette *coloniává* és a *ius Italicum* birtokosává.

50.15.8.7. Isteni (*Divus*) Vespasianus Caesareát tette *coloniává*, és bár lakosainak a *ius Italicum*ot nem adta meg, fejadót (*tributum capitis*) nem fizetnek. Isteni (*Divus*) Titus azonban ezt úgy értelmezte, hogy földjük is adómentes (*immunis*). Ezekhez hasonlóak Aelia Capitolina lakói.⁴²⁹

50.15.8.8. Macedonia tartományban (*provincia*) Dyrrachium, Cassandrea, Philippi, Dium és Stobi rendelkezik *ius Italicummal*.

50.15.8.9. Asia tartományban (*provincia*) két város rendelkezik *ius Italicummal*: Troas és Parium.

50.15.8.10. Pisidiában ugyanilyen jogú Antiochia *colonia*.

50.15.8.11. Africában Karthágónak, Uticának és Leptis Magnának adott Isteni (*Divus*) Severus és Isteni (*Divus*) Antoninus *ius Italicum*ot.

⁴²⁹ Capitoliensisként is ismert.

UTÓSZÓ

Jelen kötet a késő római kodifikáció (*Codex Theodosianus*, *Codex Iustinianus*, *Digesta*) városigazgatással és a városi vezető rétegekkel foglalkozó összefüggő részeit tartalmazza, minimális jegyzetanyaggal és a megértést segítő glosszáriummal. A jegyzetanyag tekintetében azért szorítkoztam a minimumra, mert a tervezett második kötet fogja tartalmazni a téma szintézisszerű feldolgozását, a tudományos problémák bemutatásával, egyes szöveghelyek részletes kommentárjával. Ennek megfelelően felesleges lett volna ebben a kötetben is aprólékos kommentárt közölni: így a jegyzetek során arra szorítkoztam, hogy a fontosabb párhuzamos helyeket megadjam – főleg a szövegkiadások, valamint Pharr és Blume segítségével –, illetve értelmi magyarázatokat fűzzek oda, ahol a glosszáriumon túl ennek szükségét éreztem. Kivételt képez ez alól a *Digesta*, amely már korábban is megjelent, így ennek bővebb jegyzetanyagát – némi átdolgozással – átvettem.¹ A *Codex Theodosianus*ba és *Iustinianus*ba is felvett *constitututió*khoz a korábbi és általában jóval bővebb *Codex Theodosianus*nál fűztem jegyzeteket. Így a legbővebb jegyzetanyaggal a *Digesta*-szemelvények rendelkeznek, míg a legkevesebbel a *Codex Iustinianus* szemelvényei. A cél tehát egy önmagában is érthető fordításkötet volt, amelynek részletproblémáit majd a második kötet tárgyalja. A latin *terminus technicus*ok egy részét lefordítottam, más részét meghagytam eredetiben, a glosszárium segíti az eligazodást. Olykor csak nagyon erőltetett és mesterkélt módon lehetett volna különböző magyar fordításokat alkalmazni a különböző – olykor szinonim vagy közel szinonim – latin szavakhoz (lásd pl. a helytartó latin megfelelőit vagy a *munust* és társait),

¹ Lásd SZÉKELY–ILLÉS 2013: 127–211.

ezekben az esetekben a zárójeles latin kifejezés segíti a pontosabb azonosítást. Ez a fordítás során alkalmazott következetesség ugyanakkor esetenként kevésbé elegáns megoldásokat eredményezett, pl. *CTh.* 12.1.155: a *munus* és a *functio* egymás után, vagy a *Dig.* 50.12.11: a *honor* és a *magistratus* esetében.

A szövegek értékeléséhez mégis már ebben a kötetben pár szót kell ejtenünk e források jellegéről. A posztklasszikus jog legjelentősebb alkotásaként a római jog rendszeres összefoglalását, azaz kodifikálását tartják számon, amely II. Theodosius (illetve III. Valentinianus, a nyugati birodalomrész uralkodója) és Iustinianus császár nevéhez köthető. Forrásaink alapján már a köztársaság végén történtek kísérletek a jog bizonyos területeinek rendszerezésére, de ezek nem valósultak meg.² A 3. század végén létrejött két magángyűjtemény, amely tartalmazta a császári rendeleteket Hadrianustól Diocletianusig (a *Codex Gregorianus* és a *Hermogenianus*, ez utóbbi főleg Diocletianus rendeleteit foglalta össze), sajnos nem maradt ránk. Csupán kisebb hiányokkal olvashatjuk viszont a *Codex Theodosianus*t, amelynek összeállítását 429-ben rendelték el, és érdemi változtatás nélkül, idő- és tematikus rendben tartalmazta volna a korábbi császári *constitutio*kat Constantinustól kezdve. Emellett egy újabb *Codex* kiadását is tervbe vették, amely az ellentmondásokat kiküszöbölve és ennek megfelelően részben átfogalmazva tartalmazta volna nemcsak a császári rendeleteket, hanem a jogtudósok munkáit is.³ Ez a mű nem készült el, de egy 435-ös újabb rendelet végül az eredeti *Codex*ben is engedélyezte a császári *constitutio*k rövidítését, bővítését, a kétértelmű és ellentmondó szövegek átfogalmazását,⁴ így a második *Codex* célkitűzései részben megvalósulhattak az eredeti *Codex*ben.

A fentieknek megfelelően a iustinianusi kodifikáció két eleme jelentős előzményekre támaszkodhatott: a *Codex Iustinianus*, amely a császári rendelkezéseket foglalta össze, a *Codex Gregorianus*ra, *Hermogenianus*ra

² Pl. Pompeius és Caesar személyében (Isidorus *Etymologiae* 5.1.5; Suet. *Iul.* 44.2).

³ *CTh.* 1.1.5.

⁴ *CTh.* 1.1.6.1.

és *Theodosianus*ra,⁵ az *Institutiones* pedig, amelyet jogi tankönyvnek szántak, Gaius *Institutiones*ére.⁶ A *Digesta* ellenben egyedülálló vállalkozás volt, hiszen a Theodosius által tervezett hasonló jellegű munka nem valósult meg, a *Digesta* címet viselő korábbi munkák pedig más jellegűek voltak,⁷ és az egyéb címeket viselő kivonatos gyűjtemények sem voltak ilyen széleskörűek.⁸ A *Digesta* összeállításának elveiről a *c. Deo auctore* a következőképpen rendelkezik:⁹ az összes korábbi jogtudós munkáját át kell olvasni, és kivonatolni kell – egy szerzőt sem kell eleve a többiek elé helyezni, Paulus és Ulpianus korábban tiltott *Notae*ját is fel kell használni¹⁰ –, és minden átfedés (*similitudo*) és ellentmondás (*discordantia*) kiküszöbölésével egy, a *Codex*, illetve az *edictum* felépítését követő, 50 könyvből álló műbe kell rendezni, amely munka az összes többi művet helyettesíti majd. A régi szövegeket, ahol szükséges, javítani, rövidíteni, bővíteni kell, de oly módon, hogy a javítás az eredeti szövegének tűnjön. Ez utóbbi metódus, azaz a korábbi szövegek átdolgozása, az ellentmondások kiküszöbölése megengedett volt a két *Codex*ben is,¹¹ így a szövegeinkkel kapcsolatos egyik nehézséget ez okozza: nem lehetünk biztosak abban, hogy az eredeti szöveget vagy egy interpolált verziót látunk magunk előtt. A másik probléma, hogy bár a szövegek megszerkesztése az 5., illetve a 6. század első felében ment végbe, valójában jóval korábbi anyagból: a *Digesta* jellemzően 2., de inkább 3. század eleji jogtudósok munkáiból, a *Codex*ek viszont későbbi, főleg 4. és 5. századi császárok

⁵ Lásd *c. Haec, quae necessario pr.*, valamint a *Codex Theodosianus* és *Iustinianus* közötti nagy fokú átfedéseket!

⁶ Lásd *c. Imperatoriam* 6 és a két szöveg közötti átfedéseket! Mindkét *Institutiones* olvasható magyarul Mészöly Gedeon, illetve Brósz Róbert fordításában.

⁷ Lásd Celsus, Iulianus, Marcellus, Scaevola, ehhez még Mommsen 1905. Maga a *Digesta* név a *digerere* feloszt, (kategóriák szerint) elrendez jelentésű igéből származik, a iustinianusi *Digesta* görög neve pedig *Pandektai* (mindent magába foglaló).

⁸ Pl. Hermogenianus *iuris epitomae*, Paulus *sententiae*.

⁹ Lásd különösen: 4–7, 10.

¹⁰ Korábban ezzel szemben vö. *C.Th.* 1.4.1 és *C.Th.* 1.4.3 (*lex citationis*).

¹¹ A vonatkozó részek egy részét magyarul lásd Diódsi 1973: 23–24; Székely–Illés 2013: 57–62; vö. Földi–Hamza 1999: 93–99; Stein 2005: 48–52.

*constitutio*iból állnak. E két időszak között pedig jelentős változások következtek be (legyen elég csak Diocletianus és Constantinus reformjaira utalnunk, azt, hogy a városok esetében milyen változások álltak be, majd a második kötet fogja bemutatni). Azaz hiába kortárs pl. a *Digesta* és a *Codex Iustinianus*, a bennük tükröződő társadalmi berendezkedés, a város- és az államigazgatás gyakran távol áll egymástól, ráadásul három réteget is tartalmaz: a *Digesta* 2–3. századi jogtudósait, a *Codex Iustinianus* 4–5. századi császárait s mindazt, amit ezekből a 6. század elején érvényesnek, fontosnak tartottak. Hogy e különböző időbeli rétegek az olvasó számára is világosak legyenek, a kötet végén rövid lista található az idézett jogtudósokról és munkáikról, amely talán megkönnyíti a tájékozódást. Ezt a célt szolgálja a következő rövid bibliográfiai esszé is.

Mivel a szövegekhez fűzött részletes kommentárok és tanulmányok a második kötetben kapnak majd helyet, itt csak a legalapvetőbb nemzetközi és magyar szakirodalomra térek ki, utóbbira kicsit bővebben ugyan, de még így is a teljesség igénye nélkül.

A fordításhoz használt szövegkiadások (KRÜGER–MOMMSEN 1889; MOMMSEN–KRÜGER 1905; KRÜGER 1963) mellett a fordítás során figyelembe vettem FRIER 2016, PHARR 1953, WATSON 1998, BLUME 2008 angol, valamint TREITSCHKE német fordításait (in OTTO 1984), ezek közül Pharr és különösen Blume a jegyzetek összeállítása során is rendkívül hasznos volt.¹²

Általában a jogi kérdésekhez magyarul elsősorban FÖLDI–HAMZA 1999 (több kiadás) ajánlható, az egyes fogalmakhoz, intézményekhez – a kötet glosszáriumán túl – általában pl. RE, OCD⁴, magyarul NÉMETH 2001 szócikkei, kifejezetten a római jogi fogalmakhoz BERGER 1953, a késő római korhoz általában pedig KAZHDAN 1991 és NICHOLSON 2018. A fordításirodalomból fontos DIÓSDI 1973, MÉSZÖLY 1997, valamint a korábbi városi törvények: ILLÉS 2007, JANZSÓ–SZABÓ 2009 és ILLÉS 2019. Iustinianus kodifikációjához – különösen a *Codexet* tekintve – FRIER 2016

¹² FRIER 2016, bár címében „annotated”, alig tartalmaz érdemi jegyzeteket.

tartalmaz kiváló és részletes bevezetőt, az újabb szakirodalom és a fontosabb felmerülő problémák összegzésével együtt. A *Codex Theodosianus*hoz mint történeti forráshoz összefoglalóan lásd HARRIES–WOOD 1993 és HARRIES 1999. Későbbi hatásukhoz és röviden a keletkezésükhöz is magyarul lásd STEIN 2005.

Általában a késő római korhoz magyarul lásd HAVAS–HEGYI–SZABÓ 2007, illetve a Bizáncról szóló összefoglaló munkák vonatkozó fejezeit (BRÉHIER 1999, 2003; OSTROGORSKY 2001; SCHREINER 2002), továbbá különösen a társadalmi változásokhoz ALFÖLDY 2000. A nemzetközi szakirodalomból továbbra is alapvető JONES 1964, újabb összefoglalások az alapvető tájékozódáshoz pl. ROUSSEAU 2009; CAMERON 2012; LEE 2013.

Általában a római városokhoz és a városigazgatásához – régiségük ellenére – alapvető MOMMSEN 1887 vonatkozó fejezetei; LIEBENAM 1900; ABBOTT–JOHNSON 1926 és a RE szócikkei;¹³ valamint LANGHAMMER 1973. Kifejezetten a késő római városokhoz – a fent is idézett munkákon túl – kiemelendő összefoglalások: RICH 1992, LIEBESCHUETZ 2001, KRAUSE–WITSCHEL 2006 (ebben különösen LIEBESCHUETZ összefoglalója). A témához, illetve egyes aspektusaihoz magyar nyelven lásd pl. BRÓSZ 1964; PÓLAY 1980; KELEMEN 2007, 2017, 2018, 2019a, 2019b, 2021, 2022; SÁRY 2013; ILLÉS 2017, 2022a, 2022b; valamint ÚJVÁRI 2019, 2021.

Végül szeretném kifejezni hálás köszönetemet Nagyernyei Szabó Ádámnak és Kelemen Miklósnak, akik értékes javaslataikkal sokat javítottak a fordításon, az esetlegesen megmaradt hibákért természetesen engem terhel a felelősség. Hála illeti a már korábban megjelent *Digesta*-fordítás eredeti lektorait, Székely Melindát és Könczöl Miklóst is.

¹³ Pl. *decurio*.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ABBOTT, Frank Frost – JOHNSON, Allan Chester (1926): *Municipal Administration in the Roman Empire*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- ALFÖLDY Géza (2000): *Római társadalomtörténet*. Ford. Borhy László. Budapest: Osiris.
- BERGER, Adolf (1953): Encyclopedic Dictionary of Roman Law. *Transactions of the American Philosophical Society*, 43(2), 333–809. Online: <https://doi.org/10.2307/1005773>
- BLUME, Fred H. (2008): *Annotated Justinian Code*. Weboldal. Laramie, WY: College of Law George William Hopper Law Library. Online: www.uwyo.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-2/books
- BREHIER, Louis (1999): *Bizánc tündöklése és hanyatlása*. Ford. Kapitánffy István. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány.
- BREHIER, Louis (2003): *A bizánci birodalom intézményei*. Ford. Baán István. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány.
- BRÓSZ Róbert (1964): *Nem teljes jogú polgárok a római jogforrásokban*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- CAMERON, Averil (2012): *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395–700*. Második kiadás. London – New York: Routledge.
- DIÓSDI György szerk. (1973): *A római jog világa*. Budapest: Gondolat.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor (1999): *A római jog története és intézményei*. Negyedik, átdolgozott, bővített kiadás. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- FRIER, Bruce W. szerk. (2016): *The Codex of Justinian I–III*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- HARRIES, Jill (1999): *Law and Empire in Late Antiquity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482809>
- HARRIES, Jill – WOOD, Ian szerk. (1993): *The Theodosian Code. Studies in the Imperial Law of Late Antiquity*. London: Bloomsbury.
- HAVAS László – HEGYI W. György – SZABÓ Edit (2007): *Római történelem*. Budapest: Osiris.

- HONORÉ, Tony (1981): *Emperors and Lawyers*. London: Duckworth.
- HORNBLOWER, Simon – SPAWFORTH, Antony (1996): *The Oxford Classical Dictionary*. Harmadik kiadás. Oxford: Oxford University Press.
- ILLÉS Imre Áron ford. (2007): *A lex Irnitana (egy Flavius-kori municipium törvénye)*. Szeged: JATEPress.
- ILLÉS Imre Áron (2017): A származás (origo) és a lakóhely (domicilium) jelentősége a római városok közigazgatásában. In TAKÁCS Levente (szerk.): *Városok és területük az antikvitásban* (AGATHA XXIX). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 59–68.
- ILLÉS Imre Áron ford. (2019): Troesmis város törvénye a Kr. u. 2. század végéről. *Belvedere Meridionale*, 31(1), 89–99. Online: <https://doi.org/10.14232/belv.2019.1.6>
- ILLÉS Imre Áron (2022a): A helyi tisztviselők nominációja a késő római kodifikációban. *Acta Historica Universitatis Szegediensis*, 147(2), 29–37.
- ILLÉS Imre Áron (2022b): Női szerepek a római városok közéletében különös tekintettel a késő római kodifikációra. *Acta Antiqua et Archaeologica*, Supplementum XVI, 37–50.
- JANZSÓ Miklós – SZABÓ Ádám Ágoston ford. (2009): *Városi törvények a római köztársaság utolsó századából*. Szeged: JATEPress.
- JONES, A. H. M. (1964): *The Later Roman Empire 284–602. A Social, Economic and Administrative Survey I–II*. Oxford: Blackwell.
- KASER, Max – HACKL, Karl (1996): *Das römische Zivilprozessrecht*. Második kiadás. München: C.H. Beck.
- KAZHDAN, Alexander. P. szerk. (1991): *The Oxford Dictionary of Byzantium I–III*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- KELEMEN Miklós (2007): *A birodalom kormányzása. A Késő-római Birodalom közszolgálata*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- KELEMEN Miklós (2017): Korruptciós lehetőségek a bizánci közszolgálat kiválasztási rendszerében. In KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára*. Budapest: Dialóg Campus, 195–202.
- KELEMEN Miklós (2018): Hivatalvásárlás vagy korrupció? A suffragium helye a késő-római közszolgálat kiválasztási rendszerében. In MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara*. Budapest: ELTE Eötvös, 76–87.
- KELEMEN Miklós (2019a): Hivatalviselésben korlátozott tisztviselők a késő-római birodalomban – gondolatok a curialisok kormányzati szerepvállalásáról.

- In Boóc Ádám – SÁNDOR István (szerk.) *Studia in honorem Gábor Hamza. Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Közjegyzői Akadémia, 183–191.
- KELEMEN Miklós (2019b): *Légiók és bürokraták. Adalékok a késő római igazgatásszervezés és igazgatásfinanszírozás változásaihoz*. Budapest: NKE Közigazgatási Továbbképzési Intézet.
- KELEMEN Miklós (2021): *A megmentett válság. Adalékok a késő római kormányzás és igazgatásfinanszírozás történetéhez*. Budapest: Menedzser Praxis.
- KELEMEN Miklós (2022): *Az igazgatás szolgálata. Hivatalviselésben korlátozott tisztviselők a Római Birodalomban*. Budapest: Menedzser Praxis.
- KRAUSE, Jens-Uwe – WITSCHER, Christian szerk. (2006): *Die Stadt in der Spätantike – Niedergang oder Wandel?* Stuttgart: Franz Steiner.
- KRÜGER, Paul – MOMMSEN, Theodor szerk. (1889): *Corpus Iuris Civilis. Vol. I. Institutiones. Digesta*. Berolini: Weidmannos.
- KRÜGER, Paul szerk. (1963): *Corpus Iuris Civilis. Vol. II. Codex Iustinianus*. Berolini: Weidmannos.
- KUNKEL, Wolfgang (1967): *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*. Második kiadás. Graz–Wien–Köln: Böhlau.
- LANGHAMMER, Walter (1973): *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus Municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des spätantiken Zwangsstaates (2–4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit)*. Wiesbaden: Steiner.
- LEE, A. DOUG (2013): *From Rome to Byzantium AD 363 to 565. The Transformation of Ancient Rome*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9780748631759>
- LIEBENAM, Wilhelm (1900): *Städteverwaltung im römischen Kaiserreich*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- LIEBESCHUETZ, John Hugo Wolfgang Gideon (2001): *Decline and Fall of the Roman City*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198152477.001.0001>
- MÉSZÖLY Gedeon, ifj. ford. (1997): *Justinianus császár intézkedései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- MOMMSEN, Theodor (1887): *Römisches Staatsrecht I–III*. Leipzig: Hirzel.
- MOMMSEN, Theodor (1905a): Die Bedeutung des Wortes digesta. In *Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen. Vol. II. Juristische Schriften*. Berlin: Weidmann, 90–96.
- MOMMSEN, Theodor – KRÜGER, Paul (1905): *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis et Leges Novellae ad Theodosianum Pertinentes*. Berolini: Weidmannos.
- NÉMETH György szerk. (2001): *Római történeti kézikönyv*. Budapest: Korona.
- NICHOLSON, Oliver szerk. (2018): *The Oxford Dictionary of Late Antiquity I–II*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acref/9780198662778.001.0001>
- OSTROGORSKY, Georg (2001): *A bizánci állam története*. Ford. Magyar István Lénárd, Németh Ferdinánd, Prohászka Péter. Budapest: Osiris.
- OTTO, Carl E. et al. szerk., ford. (1984): *Das Corpus Juris Civilis. Vol. 4. Pandekten Buch 39–50*. Aalen: Scientia.
- PHARR, Clyde szerk. (1952): *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- PÓLAY Elemér (1980): A római polgárokat terhelő közszolgáltatások rendje Arcadius Charisiusnak, a digeszták posztklasszikus jogászának művében. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 27(1–20), 295–306.
- POTHIER, Robert Joseph (1819): *Pandectae Justinianae, in novum ordinem digestae, cum legibus codicis et novellis, quae jus Pandectarum confirmant, explicant aut abrogant IV*. Parisiis: Fournier.
- RICH, John szerk. (1992): *The City in Late Antiquity*. London – New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203130162>
- ROUSSEAU, Philip szerk. (2009): *A Companion to Late Antiquity*. Malden, MA – Oxford: Blackwell. Online: <https://doi.org/10.1002/9781444306101>
- SÁRY Pál (2013): A közérdekű kötelezettségvállalás szabályai a klasszikus római jogban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Juridica et Politica*, 31, 129–139.
- SCHREINER, Peter (2002): *Bizánc. Bevezetés a bizantinológiába*. Ford. Bódogh Judit. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány.
- SCHULZ, Fritz (1961): *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar: Böhlau.
- SHERWIN-WHITE, A. N. (1966): *The Letters of Pliny. A Historical and Social Commentary*. Oxford: Clarendon.

- STEIN, Peter (2005): *Arómai jog Európa történetében*. Ford. Földi Éva. Budapest: Osiris.
- SZÉKELY Melinda – ILLÉS Imre Áron szerk. (2013): *Késő római szöveggyűjtemény*. Szeged: JATEPress.
- ÚJVÁRI Emese (2019): Több municipális magistratus perlése – az actio subsidiaria megindításának lehetőségei. In Boóc Ádám – SÁNDOR István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza. Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapjának tiszteletére*. Budapest: Közjegyzői Akadémia, 297–304.
- ÚJVÁRI Emese (2021): Obstrictus est pater quasi fudeiussor pro filio. Az apa felelőssége hivatalnok fiának tevékenységéért a császárkori Róma municipiumaiban és coloniáiban. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest: Ludovika, 1073–1086.
- WATSON, Alan szerk. (1998): *The Digest of Justinian I–IV*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- WENGER, Leopold (1953): *Die Quellen des römischen Rechts*. Wien: Holzhausen.

mellékletek

A RÓMAI URALKODÓK LISTÁJA

Augustus Kr. e. 27 – Kr. u. 14

Tiberius 14–37

Caligula 37–41

Claudius 41–54

Nero 54–68

Galba 68–69

Otho 69

Vitellius 69

Vespasianus 69–79

Titus 79–81

Domitianus 81–96

Nerva 96–98

Traianus 98–117

Hadrianus 117–138

Antoninus Pius 138–161

Marcus Aurelius 161–180

Lucius Verus 161–169

Commodus 177–192

Pertinax 193

Didius Iulianus 193

Septimius Severus 193–211

Caracalla 211–217

Geta 209–212

Macrinus 217–218

Elagabalus 218–222

Severus Alexander 222–235

Maximinus Thrax 235–238

I. Gordianus 238

II. Gordianus 238

Balbinus 238

Pupienus 238

III. Gordianus 238–244

Philippus Arabs 243–249

Philippus 247–249

Decius 249–251

Gallus 251–253

Volusianus 251–253

Aemilianus 253

Valerianus 253–260

Gallienus 253–268

Claudius Gothicus 268–270

Quintillus 270

Aurelianus 270–275

Tacitus 275–276

Florianus 276

Probus 276–282

Carus 282–283

Carinus 283–285

Diocletianus 284–305

Maximianus 286–305

Galerius 305–311

Constantius Chlorus 305–306

Severus 307

Maximinus Daia 307–308

Licinius 307–324
Maxentius 307–312
Constantinus 306–337
II. Constantinus 337–340
Constans 337–350
II. Constantius 337–361
Iulianus 361–363
Iovianus 363–364
I. Valentinianus 364–375
Valens 364–378
Gratianus 367–383
II. Valentinianus 375–392
I. Theodosius 378–395

Nyugat

Honorius 394–423
III. Valentinianus 423–455
Maximus 455

Avitus 455–456
Maiorianus 457–461
Severus 461–465
Anthemius 467–472
Olybrius 472
Glycerius 473–474
Nepos 474–475
Romulus Augustulus 475–476

Kelet

Arcadius 383–408
II. Theodosius 408–450
Marcianus 450–457
I. Leo 457–474
Zeno 474–491
Anastasius 491–518
I. Iustinus 518–527
I. Iustinianus 527–565

A DIGESTA-SZEMELVÉNYEK BEN IDÉZETT JOGTUDÓSOK ÉS MŰVEK¹

Afr. = Sextus Caecilius Africanus Talán *Africa proconsularis*ből, lovagrendi családból származott, nem sokkal 175 előtt halhatott meg. Iulianus tanítványa. A *Digesta*ban 121 szemelvénnel szerepel.

quaest. = quaestiones Vitás kérdések 9 könyvben. Különféle válaszok (*responsa*) vegyes gyűjteménye, főleg Iulianusra támaszkodva. Hitelességét többen vitatják.

Arc. Char. = Aurelius Arcadius Charisius Posztklasszikus jogtudós,² Diocletianus alatt *magister libellorum*.³

de mun. civ. = de muneribus civilibus liber singularis A polgári közfeladatokról egy könyvben.

Call. = Callistratus Neve és latin nyelvi hibái alapján a birodalom keleti – görög – területéről származott. Septimius Severus alatt aktív, a *Digesta*-ban kb. 100-szor szerepel.

de cogn. = de cognitionibus A bírói vizsgálatokról 6 könyvben.

cogn. = cognitiones Lásd de cogn.⁴

¹ Ehhez lásd SCHULZ 1961; KUNKEL 1967 és a vonatkozó szócikkek HORNBLOWER–SPAWFORTH 1996-ban és BERGER 1953-ben.

² Arcadius Charisius és Hermogenianus kivételével a többi itt szereplő jogtudós a római jog aranykorát jelentő klasszikus periódushoz (1–3. század eleje) tartozott.

³ Eredeti néven (*magister*) a *libellis*, a császárhoz beérkező kérvényeket válaszolta meg, lásd a leíratot!

⁴ Az egyes műveket némileg eltérő címmel is idézik, ez érdemi eltérést nem jelent, de a pontosság kedvéért ezeket is külön jelöltem.

Cels. = Publius Iuventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus (Celsus filius) Eredeti származási helye ismeretlen, az észak-umbriai Hoenius Severusok adoptáltak. *Praetor* (106 v. 107), *legatus pro praetore*⁵ *Thraciae* (107–117), *consul ordinarius*⁶ II (129), Hadrianus *consilium*ának⁷ tagja. A *Digestában* 144 *fragmentuma* szerepel, de a többi *fragmentum* szerzői is gyakran idézik.

dig. = digesta Celsus „összes műve”⁸ 39 könyvben. A *Digestában* fennmaradt kettős címzések alapján⁹ Celsus *Comentarii*, *Epistolae* és *Quaestiones* c. műveiből saját maga vagy mások által összeállított gyűjtemény.

Gai. = Gaius Az egyetlen klasszikus jogtudós, akinek teljes műve (*Institutiones*) ránk maradt, amely mű ráadásul alapvetően befolyásolta a későbbi hasonló irodalmat. Rómából vagy talán Berytusból származott, 180 körül halhatott meg. Bár a klasszikus korban nem volt közzismert, a *lex citationis*¹⁰ egy sorba emelte a legtekintélyesebb klasszikus jogtudósokkal. A *Digestában* 521 szemelvénnel szerepel.

ad ed. provinc. = ad edictum provinciale Kommentár a tartományi *edictum*hoz¹¹ 32 könyvben. Az utolsó két könyv valójában az *aedilisek*

⁵ *Praetori* rangú helytartó.

⁶ A császárkorban bevett gyakorlattá vált, hogy évente több *consul*pár volt hivatalban. Az évnek nevet adó első két *consult* hívták *consul ordinarius*nak, akik tekintélyben megelőzték a később hivatalba lépő *consul suffectus*okat.

⁷ Az uralkodó tanácsadó testülete.

⁸ E rövid összefoglalóknál nem arra törekedtem, hogy az egyes címeket szó szerint fordítsam, hanem hogy lehetőleg a tartalmukat is visszaadjam, így esetenként ugyanaz a latin cím különféle magyar megfelelőekkel szerepel.

⁹ *Dig.* 4.4.3.1: „[...] Celsus az *epistolae* tizenegyedik és a *digesta* második könyvében tárgyalja [...]”; *Dig.* 28.5.9.2: „[...] Celsus a *quaestiones* tizenkettedik és a *digesta* tizenegyedik könyvében mondja [...]”; *Dig.* 34.2.19.6: „Celsus a *digesta* tizenkilencedik és a *commentarii* hetedik könyvében írja.”

¹⁰ A 426-os *lex citationis* (idézési törvény, *CTh.* 1.4.3) kötelező erejűvé tette az öt legtekintélyesebb jogtudós (Papinianus, Paulus, Gaius, Ulpianus és Modestinus) összes művét (kivéve Paulus és Ulpianus Papinianus kommentárjait [*Notae*]), valamint az ezek által hivatkozott jogtudósok műveit.

¹¹ A *praetori edictum* mintájára összeállított, azzal valószínűleg nagymértékben egyező, a helytartó által a tartományában követendő jogelveket tartalmazó *edictum*.

*edictum*ával foglalkozik, utólag csatolták az eredetileg 30 könyves munkához.

ad leg. Iul. et Pap. = ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam Kommentár a *lex Iulia et Papia Poppaea*hoz¹² 15 könyvben.

Herm. = Aurelius (?) Hermogenianus Keleti származású, Diocletianus *magister libellorum*a 293–294-ben, majd később Maximianusé. Annyira kései klasszikus, hogy már posztklasszikus (SCHULZ). Bár a *Codex Hermogenianus* szerkesztőjével való azonosítása vitatott, manapság többnyire elfogadják.¹³

iuris epit. = iuris epitomae Kivonatok a jogi irodalomból 6 könyvben. A régebbi jogi irodalomból tartalmaz szemelvényeket a források feltűntetése nélkül, az *edictum*¹⁴ felépítésének megfelelően. Egyesek szerint a *Digesta* szerkesztői csak Hermogenianus művének kivonatát használták.

epit. = epitomae Lásd iuris epit.

Iav. = Caius Octavius Tadius Tossianus Lucius Iavolenus Priscus Italiai, esetleg dalmát származású *homo novus*, többek között *legatus Augusti* Africában (83), *consul suffectus* (86), *pontifex* (106/107). Traianus *consilium*ának tagja. A *Digesta*ban 206 töredéke szerepel.

ex Cass. = ex Cassio Kivonat Cassius Longinus *A római polgárok joga* (*Ius civile*) c. művéből 15 könyvben, az egyes szemelvények után Iavolenus kommentárjaival.

Iulianus = Lucius Octavius Cornelius Publius Salvius Iulianus Aemilianus Az afrikai Hadrumentumból származott, Iavolenus

¹² Augustus egyik házasságkötésre ösztönző törvénye 9-ből, a *lex Iulia* itt valószínűleg a Kr. e. 18-as *lex Iulia de maritandis ordinibus*.

¹³ Pl. stilisztikai érvek alapján HONORÉ 1981: 119–132.

¹⁴ Eredetileg a *praetor* hivatali évének elején kifüggesztette azokat a jogelveket, amelyeket hivatali évében követni akart. Ennek szövege egy idő után többé-kevésbé állandóvá vált, míg nem 131-ben *senatusi* határozattal véglegesítették a Iulianus-féle változatot: *edictum perpetuum praetoris urbani*. Az *edictum* szerkezetét nemcsak a jogtudósok művei, hanem a későbbi *Codex*ek és a *Digesta* is figyelembe veszi.

tanítványa, Hadrianus *consilium*ának tagja, a 131-ben jóváhagyott *edictum perpetuum* összeállítója. *Homo novus*ként *consul ordinarius* (148), *legatus pro praetore Germania inferiorban* (150–161) és *Hispania citeriorban* (161 után), *proconsul Africae* (166–169). 90 könyvnyi terjedelmű *digestájában* különböző válaszokat foglalt össze és kommentált az *edictum* szerkezetét követve.

Labeo = Marcus Antistius Labeo *Samniumi senatori* rangú családból származott, valamikor 10 és 21 között halt meg, korának egyik legnagyobb hatású jogtudósa, több mint 400 könyvnyi művet írt.

Mac. = Aemilius Macer *Senatori* származású, Caracalla és Severus Alexander alatt alkotott.

de off. praes. = de officio praesidis A helytartói hivatalról két könyvben.¹⁵

Marc. = Ulpius Marcellus Feltehetőleg asiai származású családja Traianus alatt kap polgárjogot, ő maga lovagi rangban Antoninus Pius és Marcus Aurelius *consilium*ának tagja. A *Digestában* több mint 120 *fragmentuma* szerepel.

dig. = digesta Tematikus gyűjtemény 31 könyvben, a 160-as években keletkezett mű Iulianus művéhez hasonlóan tárgyal különböző forrásokból származó problémákat.

Marci. = Aelius Marcianus Elagabalus és Severus Alexander alatt alkot, talán Ulpianus tanítványa. A *Digestában* több mint 280 szemelvénye szerepel.

de iudic. publ. = de iudiciis publicis A büntetőperekéről két könyvben.

de delator. = liber singularis de delatoribus A vádlókról egy könyvben.

inst. = institutiones A római jog alapjai 16 könyvben. Egy *Institutiones*-hez és egy gyűjteményes kötethez készített előmunkálatoknak a szerző halála után publikált változata, számos császári leiratot tartalmazott.

publ. = publica Lásd de iudic. publ.

¹⁵ Az ilyen típusú, *de officio* kezdetű művek többnyire segédkönyvként is szolgáltak a „kezdő” helytartók, *consulok*, tisztségviselők számára. Azaz tartalmazták az adott hivatalra vonatkozó legfontosabb jogi ismereteket, vonatkozó rendeleteket stb.

Mod. = Herennius Modestinus Az utolsó jelentős klasszikus jogtudós, Ulpianus tanítványa, talán pontusi, esetleg dalmát származású. Valamikor 224 és 244 között *praefectus vigilum*,¹⁶ esetleg a *libellis*, 239-ből még tudunk egy válaszárol.¹⁷ Szerepel a *lex citationis*-ban, a *SHA* szerint (*Maximinorum* 27.5) Maximinus Thrax fiának tanítója. A *Digesta*-ban több mint 300 töredéke szerepel.

de manumiss. = de manumissionibus liber singularis A rabszolga-felszabadításról egy könyvben.

diff. = differentiae Vitás kérdések 9 könyvben, főleg a hasonló elnevezésű és tartalmú jogintézményekkel kapcsolatban.

excus. = excusationes A gyámság alóli mentességekről (*Paraitésis epitropés*) 6 könyvben (görögül).

pand. = pandectae Kivonatgyűjtemény 12 könyvben, főleg Ulpianusra támaszkodva.

reg. = regulae Jogi alapelvek 10 könyvben.

resp. = responsa Válaszok 19 könyvben az *edictum* szerkezetét követve, főleg gyakorlati problémákat tárgyalt, tényállás-kérdés-válasz formában.

Ner. = Lucius Neratius Priscus Előkelő *samnis* család sarja (Saepinum), *consul suffectus*, majd *legatus pro praetore* (Pannonia, 98 k.?). Traianus és Hadrianus *consilium*-ának tagja, az *SHA* erősen vitatott állítása szerint (*Hadrianus* 4.8) Traianus saját utódának szánta. A *Digesta*-ban 64 töredéke szerepel.

membr. = membranae Megjegyzések különféle jogi kérdésekről hét könyvben.

Pap. = Aemilius Papinianus Talán szír vagy africai származású, Septimius Severus alatt a *libellis*, 203-tól *praefectus praetorio*, 212-ben kivégzik. Tekintélyét jelzi, hogy a *lex citationis* az eltérő véleményen lévő jogtudósok

¹⁶ A Róma városi tűzoltóság-rendőrség parancsnoka.

¹⁷ *Cod.* 3.42.5.

szavazategyenlősége esetén a Papinianus által képviselt véleményt erősíti meg.

quaest. = quaestiones Vitás kérdések 37 könyvben, az *edictum* felépítését követve tartalmazott leveleket, válaszokat elméleti és gyakorlati problémákról.

resp. = responsa Válaszok 19 könyvben. Szintén az *edictum* szerkezetét követve tartalmazott válaszokat, de főleg gyakorlati kérdésekkel kapcsolatban.

Papir. = Papirius Iustus Ahhoz, hogy a műve összeállításához szükséges anyaghoz hozzáférjen, császári tisztviselőnek vagy levéltárosnak kellett lennie, semmi mást nem tudunk róla.

de const. = de constitutionibus Lucius Verus és Marcus Aurelius rendelkezései 20 könyvben. Kommentár nélkül tartalmazza e rendelkezések tartalmi összefoglalóját.

Paul. = Iulius Paulus Cervidius Scaevola tanítványa, az egyik legjelentősebb római jogtudós; Papinianus segéde, Septimius Severus alatt a *consilium principis* tagja, *magister a memoria*,¹⁸ 219-től *praefectus praetorio*,¹⁹ 220-ban kegyvesztett lesz, de Severus Alexander visszahívja. Több mint 300 könyvnyi munkát írt, szerepel a *lex citationis*ban, 2000-nél több idézete szerepel a *Digestában*, amelynek ezek a 17%-át teszik ki.

ad ed. = ad edictum Kommentár a *praetori edictum*hoz 80 könyvben (az utolsó kettő az *aedilis*ek *edictum*ával foglalkozik).

ad ed. praet. = ad edictum praetoris Lásd ad ed.

de cens. = de censibus A vagyonbecslésről két könyvben.

¹⁸ Eredetileg az uralkodó „határidőnaplóját” vezető rabszolga, később a császári archívum vezetője, a kinevezések intézője.

¹⁹ A császári testőrgárda, a *praetorianusok* parancsnoka. A 2. századtól a két *praefectus* közül az egyik többnyire jogász, a hivatal mindinkább a polgári közigazgatás felé tolódik el, és függetlenné válik a később felosztott gárdától.

de iure lib. = de iure libellorum liber singularis A kérvények jogáról egy könyvben.

de off. procons. = de officio proconsulis A helytartó (*proconsul*) hivataláról két könyvben.

decr. = decreta Uralkodói határozatok (Septimus Severus) három könyvben, feltehetően posztklasszikus kivonat.

quaest. = quaestiones Vitás kérdések 26 könyvben.

resp. = responsa Válaszok 23 könyvben.

sent. = (Pauli) sententiae (Paulus) nézetei, nem az ő műve, 3. század végi kompiláció.

Pomp. = Sextus Pomponius Jogtudós és tanár, a 2. század közepén aktív, több mint 300 könyvnyi munkát írt, hivatalt nem viselt. Ő az első – és hosszú ideig egyetlen – jogtörténeti mű szerzője.²⁰ A *Digestában* több mint 500 idézetét vették fel.

ad Q. Mucium = ad Quintum Mucium Kommentár Q. Mucius Scaevola *Ius civile* c. művéhez 39 könyvben.

epist. et var. lect. = epistulae et variae lectiones Pomponius *epistulae* és *variae lectiones* c. műveiből készített posztklasszikus kivonatgyűjtemény. A *variae lectiones* legalább 41 könyvből álló kommentált szemelvénygyűjtemény volt, az *epistulae* pedig 20 (?) könyves levélgyűjtemény.

Publius Mucius (Scaevola) *Praetor* (Kr. e. 136), *consul* (Kr. e. 133), Pomponius a jogtudomány megalapítói közé sorolja.

Quintus Mucius (Scaevola) *Pontifex*, szónok és jogtudós, *consul* Kr. e. 95-ben. A köztársaságkor egyik legnagyobb jogásza, *Ius civile* c. 18 könyvnyi munkájához később többen írtak kommentárt.

²⁰ Vö. *Dig.* 1.2.2.

Scaev. = Quintus Cervidius Scaevola Pomponius tanítványa, maga is nagy hatású tanár (pl. Paulus) és jogtudós, 175–177 között *praefectus vigilum*, Marcus Aurelius fő jogi tanácsadója. Később tekintélye csökkent, de így is több mint 300 szemelvénye szerepel a *Digesta*ban.

dig. = digesta Gyakorlati szempontú válaszgyűjtemény 40 könyvben, a 3. században adják ki, később tovább rövidítik.

quaest. = quaestiones Vitás kérdések 20 könyvben.

reg. = regulae Jogi alapelvek négy könyvben.

Tarr. = Publius Tarruntenus²¹ **Paternus** *Ab epistulis Latinis*,²² majd Marcus Aurelius és Commodus alatt *praefectus praetorio*, 182-ben eltávolítják hivatalából, és összeesküvés miatt kivégzik. A *Digesta*ban kétszer szerepel.

milit. = militaria/de re militari A hadügyről.

Ulp. = Domitius Ulpianus A phoinikiai Tyrosból származott,²³ 202-től már a császári adminisztrációban dolgozott, 205-től *magister a libellis*, később *praefectus annonae*,²⁴ majd 222-től *praefectus praetorio*, 223-ban e minőségében gyilkolták meg a *praetorianusok*. Az egyik legnagyobb hatású római jogtudós, több mint 200 könyvnyi művet írt, szerepel a 426-os *lex citationis*ban, a munkáiból vett idézetek a *Digesta* 40%-át teszik ki.

ad ed. = ad edictum Lásd ad ed. praet.

ad ed. praet. = ad edictum praetoris Kommentár a *praetori edictum*hoz 83 könyvben.

ad (Mas.) Sab. = ad (Massurium) Sabinum Kommentár Massurius Sabinus *Ius civile* c. művéhez 51 könyvben.

de appel. = de appellationibus A fellebbezésekről négy könyvben.

²¹ Dig. 49.16.7; 50.6.7: Tarruntenus; AE 1971, 534: Tarruttienus; *SHA Comm.* 4.1: Tarrutenus; Cassius Dio 71.33; 72.5: Tarruténios.

²² Az uralkodó latin nyelvű levelezését intéző tisztségviselő.

²³ Lásd Dig. 50.15.1, újabb külső érv erre nézve: AE 1988, 1051.

²⁴ A fővárosi élelmiszer-ellátás felügyelője.

de cens. = de censibus A vagyonbecslésről hat könyvben.

de off. cons. = de officio consulis A *consuli* hivatalról három könyvben.

de off. cur. = de officio curatoris rei publicae liber singularis A város *curator*ának hivataláról egy könyvben.

de off. procons. = de officio proconsulis A helytartó (*proconsul*) hivataláról 10 könyvben.

disp. = disputationes Tényleges bírósági vagy iskolai gyakorlatként előadott jogi viták 10 könyvben.

op. = opiniones Jogi szakvélemények 6 könyvben, Ulpianus *ad edictum* című művét átdolgozó posztklasszikus munka, eredetileg terjedelmesebb lehetett.

resp. = responsa Válaszok két könyvben. Ulpianus hasonló című, de jóval terjedelmesebb munkájából a 4. században készült kivonat.

Val. = Aburnius Valens Talán *consul suffectus* 109-ben, de inkább²⁵ *prae-fectus urbi feriarum Latinarum* 118-ban, és néptribunus. Valószínűleg itáliai származású.

fideic. = fideicommissa A hitbizományokról hét könyvben.

²⁵ A feliratos anyagban apa és fia szerepel, talán a fiú a jogász.

GLOSSZÁRIUM¹

actor „Felperes”, szövegeinkben a város ügyeiben eljáró személyek.

adlectio, adlectus 1. Egy testületbe történő beválasztás, illetve az ilyen személy; 2. olyan testületbe történő beválasztás/kinevezés – utóbbi jellemzően császári kegyből –, ahova az adott személy addigi hivatali előmenetele, származása stb. miatt nem kerülhetne be; 3. alacsonyabb rangú birodalmi tisztviselők.

adnotatio/annotatio Kérvényre adott uralkodói válasz („széljegyzet” a levélen), később a *rescriptum* szinonimája.

advocatus/advocatio Jogász, ügyvéd, illetve ezek tevékenysége. A késő római korban már külön testületeket képeznek megfelelő kiváltságokkal, előjogokkal.

aedilis A hagyományos városigazgatás második tisztségviselője, fő feladata az élelmiszer-ellátás, a piac és a középítmények felügyelete.

album (ti. *decurionum*) A városi tanács névsorát meghatározott (rang)sorrendben tartalmazó lista. A sorrendnek a szavazásnál, a választásnál és a különböző közfeladatok ellátásánál volt szerepe.

ambitio, ambitus Eredetileg a választások során a pályázó által folytatott választási kampány, sőt választási csalás, vesztegetés. A késő római korban inkább a meg nem engedett támogatást, a részrehajlást, a korrupciót jelentette.

¹ A lenti glosszáriumban rövid, lényegre törő jellemzésekre törekedtem, amelyek leginkább megvilágíthatják a kötetben szereplő szövegeknek megfelelő jelentést, fel kell azonban hívnunk a figyelmet arra, hogy az évszázadok során sok elnevezés, fogalom tartalma igen jelentős változásokon esett át (pl. *provincia*, *legio*, *praefectus praetorio*). Az egyszer előforduló fogalmakat előfordulási helyükön magyarázom, az önmagukban is érhetőeket viszont nem (pl. *scriba* ~ írnok).

angaria Az állami postaszolgálat (*cursus publicus*) működtetésének, illetve az ehhez szükséges igásállatok és járművek biztosításának a feladata; általában mindenféle szállítási kötelezettség.

annona Az alapvető élelmiszerek (főleg gabona, de olaj és bor is); ezek megfelelő áron, mennyiségben és minőségben történő biztosítása; továbbá jelentheti az e célra fizetett pénzt és természetben teljesített adót is.

Augustus A rangidős császár neve és címe.

Augustalis Helytartó. *Lásd még* provincia.

bonorum possessio/possessor Eredetileg az örökség birtokába való *praetori* beutalás abban az esetben, ha az örökös a civil jog alapján nem örökölhetne, illetve az ilyen személy.

Caesar A kijelölt utód vagy alcsászár neve és címe.

censualis A *censusszal* és egyéb számadásokkal kapcsolatos teendőket végző alacsonyabb rangú tisztviselők.

census, censura Népszámlálás/vagyonbecslés. A lakosság létszámának és vagyonának összeírása az adózás, sorozás stb. megállapítása céljából.

centena, centenarius *Lásd* címek és rangok.

címek és rangok A késő római korban az egyén társadalomban, illetve a birodalmi hierarchiában betöltött szerepét különböző címek és ezzel együtt megszólítások jelezték (ez később tovább fejlődött, és Bizáncban burjánzott el még jobban). E címek különböző kiváltságokkal jártak (pl. a *senatorok*, *perfectissimusok* mentesek a *munusok*, a *decurioi* tiszt alól), innen a jelentőségük a témánkat tekintve. Az eredetileg kifejezetten a társadalmi csoportokra (*senatorok*, lovagok) alkalmazott címek egyre nagyobb mértékben kötődtek birodalmi tisztségekhez, funkciókhoz (akár tiszteletbeliekhez is), és időben folyamatosan változtak, ahogy pl. inflálódott az egyes címek értéke. A szövegeinkben előfordulók a következők:

Senatori:

- *clarissimus* (legfényesebb, legragyogóbb): a *senatorok* általános rangja és megszólítása, örökölhető; a késő római korban a *senatorok* legalsó csoportja az *illustris* és a *spectabilis* alatt;

- *spectabilis, spectabilitas* (tekintetes, tekintélyes): a második *senatori* rang az *illustris* után (pl. *vicarius, proconsul*);
- *illustris* (fényesség): a legmagasabb *senatori* cím, a legmagasabb tisztségekhez kötődik (pl. *magister militum, comes sacrarum largitionum*).

*Lovagrendi:*²

- *egregius* (jeles, kiváló férfi, *sexagenarius*): a lovagrend általános címe, a hierarchia fejlődésével a legalacsonyabb;
- *centenarius*: eredetileg fizetési fokozat (100 ezer HS), később cím, rang;
- *ducenarius*: eredetileg fizetési fokozat (200 ezer HS), később cím, rang;
- *perfectissimus (tricenarius)*: eredetileg a magasabb rangú lovagrendi tisztségek címe; Diocletianus alatt a *perfectissimi* köre jelentősen bővül, később ez is további három fokozatra tagozódik (*primi, secundi, tertii ordinis*);
- *eminentissimus* (legkitűnőbb): a legmagasabb lovagrendi cím, eredetileg kifejezetten a *praefectus praetorióé*.

cingulum Öv, később a magasabb szolgálati beosztás szinonimája.

civis Jelentheti a teljes jogú római polgárt, de jelentheti adott település polgárát is, és így a *municeps* szinonimája.

civitas Polgárjog, polgárság, város.

clarissimus Lásd címek és rangok.

codicillus Rövid irat, általában kinevezést vagy valamilyen mentesség adományozását tartalmazta.

cohors, cohortalinus Eredetileg 500–1000 fős katonai egység, szövegeinkben inkább a magasabb tisztviselők (pl. *praefectus praetorio*, helytartó) hivatali stábjá.

² Idővel elválnak a lovagrendtől, amelynek már nem volt tényleges jelentősége a tisztségviselés során.

collega Hivataltárs, ugyanazt a tisztséget többnyire legalább ketten töltötték be, s kölcsönösen felelősek is voltak egymás tevékenységéért.

collegium Testület (akár tisztségviselőké, akár bizonyos szakmák művelőieié), a tagság az állam számára is fontos *collegium*ok esetében bizonyos kiváltságokkal is járt.

colonia Római, majd itáliai telepések letelepítésével újonnan létrehozott település. Eredetileg katonai funkciója volt, majd a nincstelenek és a veteránok letelepítésére, földhöz juttatására szolgált. Sokáig magasabb presztízsű volt, mint a *municipium*, a 2. századtól az alapítás közti különbség fokozatosan eltűnt, és megjelentek a tituláris *coloniák*, amelyeket az alapítástól függetlenül neveztek így. Végül mindkét elnevezés háttérbe szorult, és inkább a *civitas*, a *res publica*, az *oppidum* elnevezés került előtérbe.

colonus Szövegünkben a *colonus* kétféle értelemben is szerepel. Ritkábban egy *colonia* lakosát jelöli, de jelentése szövegeinkben többnyire saját földdel nem rendelkező (föld)bérlő, majd a 3. századtól egyre inkább röghöz kötött földbérlő, zsellér.

comes, comitiva „Kísérő”, a legmagasabb birodalmi tisztviselők elnevezése. Gyakran tiszteletbeli cím.

- *comes Augustae partis*: a császárné (*Augusta*) vagyonának kezelője;
- *comes domesticorum*: a testőrség vezetője;
- *comes largitionum (sacrarum)*: az államkincstár és az adózás élén álló tisztviselő;
- *comes Orientis*: *Oriens dioecesis* vezetője;
- *comes (rerum) privatarum (sacrarum)*: a császári magánvagyon élén álló tisztviselő.

comitatus „Kíséret”, a császári udvar szinonimája.

constitutio (principalis/principis) Uralkodói rendelkezés, különböző formákat ölthetett, pl. *decretum*, *edictum*, *rescriptum*, *mandatum*, *dispositio*, *forma*, *sanctio*, *oratio* etc. A *Codex*ek az uralkodói *constitutió*kat tartalmazzák.

consul Eredetileg a római állam és hadsereg vezetője, a császárkorban egyre jobban veszít jelentőségéből, míg végül szinte semmi gyakorlati jelentősége nem marad a *consuli* keltezéseken kívül.

consularis Helytartó. *Lásd még* provincia.

corrector Helytartó. *Lásd még* provincia.

creatio/creare *Lásd* nominatio/nominare.

curator Felügyelő, gondnok. Magán- vagy állami ügy, vagyon felügyeletével, kezelésével megbízott személy.

curator rei publicae Az uralkodó által a 2. századtól fogva a városok élére kinevezett tisztviselő, akinek a feladata elsősorban a város anyagi ügyeinek rendbehozatala, felügyelete volt.

curia *Lásd* ordo decurionum.

curialis *Lásd* decurio.

decaprotia, decaprotus, dekaprótos „A tíz első”, a helyi adószedéssel megbízott tízes testület, illetve ennek tagjai.

decurio A város vezető rétegét alkotó városi tanács (*senatus, ordo decurionum, curia*) élethossziglani tagja. A tényleges tanácstagokon kívül idetartoztak a tiszteletbeli *decuri*ók (pl. a város *patronus*ai) és a *decuri*ók szavazati joggal még nem rendelkező fiai is. A városigazgatásban a legtöbb kérdés eldöntésének joga az övék volt, idővel a népgyűlés helyett ők választották a *magistratus*okat is, viselték a városi közterhek jelentős részét, cserébe viszont tekintélyt, római polgárjogot stb. kaptak. Nagyjából a 3. századtól az előnyök már nem ellensúlyozták az anyagi hátrányokat, nem volt elég önként jelentkező, így a központi hatalom a városigazgatás életben tartása végett örökletessé tette a *decuri*ói tisztelet, amely már inkább kötelező terhet, mint megtiszteltetést jelentett. Ekkortól kezdték az *ord*ót inkább *curi*ának, ennek megfelelően a *decuri*ókat *curialis*oknak nevezni. Mivel a *Digesta* megtartotta a felhasznált *principatus* kori szerzők szóhasználatát, *Digesta*-szemelvényeinkben a *curialis* szó nem szerepel, a *Codex*ekben viszont mindkét változattal találkozunk.

decurionatus *Decuri*ói tisztt/pozíció.

defensor civitatis Eredetileg a szegényebb városi lakosság védelme volt a feladata a hatalmaskodó magánszemélyekkel vagy állami hivatalokkal szemben, később mind városi, mind tartományi szinten jelentős hatalomra tett szert. Sok helyen gyakorlatilag a hagyományos *magistratus*ok helyébe lépett.

defensor/defensio rei publicae A város jogi képviselője, ügyvéde, a várossal szemben vagy a város által indított perekben. Nem azonos a *defensor civitatissal*.

denarius 3,5–3,8 grammos római ezüstpénz.

deportatio Vagyonek kobzással, polgárjog elvesztéssel járó száműzetés konkrét helyre.

dioecesis Köztes közigazgatási egység a *provinciák* és a *praefectura*k között, Diocletianus 12 *dioecesis*be osztotta a tartományokat (számuk később még növekedett), élükön a *vicarius*ok álltak.

divinus, divinalis Isteni, a szövegeinkben általában a császári szinonimája.

Divus „Megistenült, Isteni.” A halála után istenné avatott uralkodók szokásos megnevezése, isteni nevük eleme, pl. Divus Hadrianus.

domesticus A késő római korban a császár testőrségének tagja.

domicilium Lakóhely, kb. a mi tartózkodási helyünknek felel meg, nem feltétlenül azonos a származási hellyel. Aki egy városban lakóhellyel rendelkezik, az a város *incolája* lesz.

domus Ház, család. A *domus divina* a császári család/ház a lehető legtagabb értelemben, azaz a császárhoz tartozó földbirtokokkal stb. együtt.

ducena, ducenarius *Lásd* címek és rangok.

duumvir A városi közigazgatással kapcsolatban többnyire (szemelvényeinkben mindig) a *duumvir iure dicundót* jelenti: az igazságszolgáltatás élén álló kétfős testület tagját. Ők voltak a város legfőbb vezetői, „a polgármesterek”. A késő római korban elveszítik jelentőségüket a többi hagyományos városi *magistraturával* együtt.

duumviratus *Lásd* duumvir.

dux A több (főleg határ menti) tartományt is magába foglaló területi egységek (*ducatús*) katonai főparancsnokai, teljes mértékben átveszik a helytartók korábbi katonai funkcióit.

edictum *Lásd* *constitutio*.

egregius *Lásd* címek és rangok.

eminentissimus *Lásd* címek és rangok.

exceptio *Lásd* *immunitas*.

excusatio, excusare *Lásd* *immunitas*.

exsors *Lásd* *immunitas*.

filius familias Apja vagy más férfi felmenője hatalma alatt álló fiú. Általában nem rendelkezett önálló vagyonnal, azért hivatalos ügyeihez a *pater familias* hozzájárulására volt szükség.

flagitatio *Lásd* *munus*.

flamen Eredetileg egy-egy adott isten papjai, a császárkorban a megistenült uralkodók tiszteletét és a császárkultusz feladatait látták el.

functio *Lásd* *munus*.

gravamen *Lásd* *munus*.

honor A szövegeinkben általában a *magistratus/magistratura* szinonimája, olyan közfeladat, amely méltósággal jár (Call., *dignitas*), eredeti jelentésében tisztelet, tisztség, megtiszteltetés. A szóhasználat nem mindig következetes, pl. olykor a *decurio*i státuszt is *honornak* nevezik, pedig ez önmagában nem tisztség, bár eredetileg valóban megtiszteltetésnek számított.

honoratus „Tiszteletbeli”, azaz az adott tisztségnek csak a tiszteletbeli címe, jelvényei, tényleges ellátása nélkül. Megtisztelő címként, bizonyos tevékenység jutalmaként vagy egyszerűen korrupcióval lehetett megszerezni.

hospes Szótári jelentésében idegen, illetve vendég, szövegeinkben általában a városi lakosság által kötelezően elszállásolandó tisztségviselőket, katonákat nevezik így.

icosaprotia, icosaprotus „A húsz első”, a helyi adószedéssel megbízott húszas testület, illetve ennek tagjai.

idoneus Alkalmas, ti. egy tisztségre, közfeladatra. Nem elsősorban rátermettségre vagy szakértelemre utal, hanem minimális szellemi/fizikai, de leginkább vagyoni alkalmasságra.

ignominia *Lásd* infamis.

illustris *Lásd* címek és rangok.

immunitas Mentesség. Forrásainkban a különböző közfeladatok alóli mentességet jelenti társadalmi státusz, katonai szolgálat, hivatali pozíció stb. alapján. A latin számos különböző módon fejezi ki, a két leggyakoribb *terminus technicus* az *immunitas/immunis* és a *vacatio*, ezeket a szakirodalom és a fordítások olykor határozottan megkülönböztetik, előbbi állandó(bb) jellegű lenne, utóbbi viszont csak ideiglenes. Valójában ezek sok helyen és különösen a korszak végére szinonimáknak tűnnek. Szerepel még a mentesség, mentesítés jelölésére az *excusatio/excusare* ~ felment, igazol; *liber* ~ szabad, *alienus* ~ idegen (ti. az adott feladattól); *exsors* ~ nem részes; *securus* ~ gondtalan; *exceptio* ~ kivétel(ezés); *levamentum/relaxatio* ~ enyhítés; *sublevare* ~ enyhít, könnyít; de még a *quies* ~ nyugalom; *otium*, *otiosus* ~ béke, békés is, amely az adott kontextusban nem nyugdíjat vagy általános értelemben vett nyugodt életet jelent, hanem a különböző terhektől való nyugalmat.

imperator Már a köztársaság korában is létező cím, eredetileg egy fontos győzelmet követően *imperator* felkiáltással és megszólítással köszöntötték a katonák a hadvezért. Később – a kötetben szereplő forrásokban mindig – császári cím (az Augustus mellett), ugyanakkor a katonai győzelemhez kötődő *imperator* titulus is megmarad, s ezt gyakran számozzák is, így egy-egy uralkodó teljes titulátúrájában kétszer is előfordulhat.

in integrum restitutio/restitutio in integrum Különleges *praetori* jogsegély az „előző (ti. a szerződést, megállapodást megelőző) állapot visszaállítására”, pl. abban az esetben, ha fiatakorút károsítottak meg, de maga a szerződés egyébként érvényes lenne.

incola Betelepült lakos. Egy – származási helyétől különböző – városban lakóhellyel rendelkező személy. Bár nem volt e város teljes jogú polgára (*municeps*), engedelmeskednie kellett a város törvényeinek

és előljáróinak, továbbá el kellett látnia a közfeladatokat, de tisztségeket – a 2. századig – nem viselhetett.

incolumis Egészséges, ti. gyermek. A gyermekek után járó előjogok esetében az egészséges, azaz az életben lévő gyermekeket szokták beszámítani. Bizonyos esetekben az elhunyt gyermekeket is figyelembe vették.

indulgentia *Lásd* immunitas.

infamis Becstelen. Bizonyos foglalkozási ágak, (bűn)cselekmények következtében az adott személy nemcsak morálisan, hanem jogilag is becstelenné vált, azaz különböző joghátrányokat szenvedett, pl. nem viselhetett hivatalt, nem lehetett gyám, maga a becstelenség az *infamia*, illetve az *ignominia*.

infamia Becstelenség. *Lásd még* infamis.

iniuria Általános értelemben jogsértés, személysértés, a szövegeinkben gyakran hivatalos eljárás során vagy büntetésként alkalmazott testi fenyegetés, kínzás, amely alól az előkelő rétegek mentesültek.

inquietudo *Lásd* munus.

irenarcha Békebíró, a közrendre felügyelő városi, illetve tartományi tisztviselő.

iudex 1. Bíró; 2. magasabb rangú állami hivatalnok (a bírói funkció miatt); 3. helytartó.

iugerum Római földmértékegység, kb. 2500 m².

ius Italicum A *ius Italicum*mal rendelkező, *provinciákban* lévő településeket úgy tekintették, mintha Italiában lennének, így adómentességet és egyéb kiváltságokat kaptak, pl. földjük a polgárok tulajdonába kerülhetett, egyéb esetben tartományi földön csak birtokjog állhatott fenn.

legatio Követség, jelenti magát a küldöttséget, de a követi feladatot, tisztet is.

legatus 1. Követ; 2. megbízott, helyettes (pl. hadsereg vagy tartomány élén a császár nevében).

legio A római hadsereg szervezeti egysége. A késő római korban a korábbi 5-6000 fős *legiók* létszáma, illetve harcértéke jelentősen lecsökkent.

leiturgia *Lásd* munus.

levamentum *Lásd* munus.

lex municipalis Városi törvény. Az egyes városok belső életét, igazgatását szabályozó törvény, amelyet többnyire bronztáblára vésve függesztettek ki egy középület falára.

libert[in]us Felszabadított rabszolga. A rabszolga felszabadításával nem szűnt meg minden jogi kötelék a volt rabszolga és ura között, így pl. a felszabadított származási helyét és közfeladatait tekintve felszabadítóját követi, ugyanakkor bizonyos kötelezettségekkel is tartozott felszabadítója felé.

logista, logistés *Lásd* curator.

magister 1. Tanár; 2. polgári vagy katonai vezető:

- *magister a libellis*: a császárhoz érkező kérvények megválaszolásával foglalkozó hivatal vezetője;
- *magister ab epistulis*: a császár és hivatalnokai (pl. helytartók stb.) közötti levelezés lebonyolításáért felelős hivatal vezetője;
- *magister memoriae*: a kinevezések adminisztrációját és a leiratok megfogalmazását intéző hivatal vezetője;
- *magister sacrarum cognitionum et dispositionum*: a nyomozásokkal és a bírói eljárásokkal foglalkozó hivatal vezetője;
- *magister studiorum*: a császári döntésekhez szükséges információkat begyűjtő hivatal vezetője;
- *magister officiorum*: a fenti császári irodák és a kancellária vezetője;
- *magister militum*: katonai főparancsnok;
- *magister utriusque militiae, magister equitum et peditum*: mindkét haderőnem (lovasság és gyalogság) főparancsnoka.

magistratus Jelenti mind a tisztségviselőt, mind a tisztséget magát (a tisztség előfordul még *magistraturaként* is). A birodalmi hivatal is *magistratus*, nemcsak a városi, de szövegeinkben a *magistratus* mindig a városi tisztséget jelöli.

mandatum *Lásd* constitutio.

mansio Az állami postához (*cursus publicus*) tartozó állomások, szállást és ellátást biztosítottak a hivatalos ügyben utazóknak és ígásállataiknak.

manus iniectio Hatalomba ejtés, elfogás akár fizikai erőszakkal is.

militia, militare, militaris Szolgálat, szolgálni. Tágabb értelemben vett birodalmi szolgálat, a császárkorban hangsúlyosan nemcsak katonai. A *militia armata* a fegyveres katonai szolgálat, a *militia officialis* a hivatali szolgálat, a *militia palatina* pedig a császári „palotában”, azaz az adminisztráció legmagasabb fokán végzett hivatali szolgálat. Ha a *militia* jelző nélkül áll, akkor legfeljebb csak a kontextusból lehet eldönteni, hogy melyiket jelöli.

missio „Elbocsátás”, a szolgálatból való leszerelés szakkifejezése. A *honesta* (ritkábban *honoraria*) *missio* a teljes szolgálati idő kitöltése után történt, s ezt követően a *veteranus* összes kiváltságát (azaz számos mentességet) megkapta. Az egészségügyi okokból történt leszerelés (*m. causaria*) csak korlátozott kiváltságokkal járt, míg a büntetésből történő leszerelés (*m. ignominiosa*) értelemszerűen nem biztosított kiváltságokat.

moderator Helytartó. *Lásd még* provincia.

modius Római mértékegység, kb. 8,75 liter, száraz termények (pl. gabona) mérésére is használták.

munia *Lásd* közfeladat.

municeps Eredetileg egy *municipium* polgára, később általános értelemben egy város (származási hely) teljes jogú polgára. *Lásd még* incola.

municipium Egy már létező, idegen jogállású település római mintára történő átszervezése révén létrejövő, viszonylag széles autonómiával rendelkező település. *Lásd még* colonia.

munus (többes szám: *munera*; gr. *leiturgia*) A *municep*sek és *incolák* által kötelezően ellátandó feladatok, kötelezettségek a város szolgálatában (a példákat lásd a *Dig.* 50.4-ben), bár e definíció kifejezetten a szövegeinkben leggyakrabban szereplő városi közfeladatokra (*munera municipalia*) érvényes, hasonló jelentésű a közösségi közfeladatok (*munera publica*). Ennél tágabb értelme van a polgári közfeladatoknak (*munera civilia*), amely minden közfeladatot jelöl – nemcsak városit,

hanem államit is –, a katonai feladatok kivételével. A közfeladat teljesítésének mikéntje alapján beszélhetünk a személyes részvétellel, felügyelettel, de vagyoni kiadás nélkül ellátott személyes közfeladatokról (*munera personalia/personae*), a csak vagyoni kiadással járó vagyoni közfeladatokról (*munera patrimonii*) és a vagyoni kiadást a személyes felügyelettel ötvöző vegyes közfeladatokról (*munera mixta*). A személyes közfeladatok egyik fajtája a fizikai munkával járó közfeladatoké (*munera corporalia*), amely a tényleges fizikai munkával, azaz nemcsak felügyelettel ellátott közfeladatokat takarja, amelyek részben egyeznek az alantas közfeladatokkal (*munera sordida*), amelyek alól – megvetett volta miatt – az előkelő rétegek mentesültek, ilyen volt pl. az útépitésben munkásként való részvétel, természetesen aki mindent finanszírozta, felügyelte, az nem alantas közfeladatot látott el. A közfeladatokat többnyire a *municipes*eknek és az *incolá*knak kellett ellátniuk, de a földbirtokhoz kötődő közfeladatokat (*munera possessionis*) az adott város területén lévő földbirtok alapján szabták ki, függetlenül attól, hogy a birtokos *municipes*, *incola* vagy idegen volt-e, ezek többnyire vagyoni jellegűek voltak. Többnyire a *munus* szinonimájaként szerepel az *onus/gravamen* ~ teher; a *munia* ~ a *munus* alternatív többesszáma; az *officium* ~ kötelesség; a *necessitas* ~ kényszer, szükség, szükséglet; az *utilitas* ~ haszon, előny; a *functio* ~ feladat; az *inquietudo/sollicitudo* ~ nyugtalanság, nyugtalanítás; a *vexatio/flagitatio* ~ sanyargatás; utóbbiak általában nem konkrét közfeladatra utalnak, hanem a közfeladatok ellátásának kötelezettségére, a mentesség hiányára.

navicularius Kereskedelmihajó-tulajdonos, különösen az élelmiszerellátásban betöltött szerepük miatt különféle kiváltságokkal rendelkeztek.

necessitas 1. *Lásd* *munus*; 2. kényszerhelyzet, szükség (olykor nem egyértelmű, hogy mikor melyik).

nominatio, nominare Eredetileg a választásokat vezető tisztségviselő joga arra, hogy túl kevés pályázó esetén további pályázókat nevezzen meg, akik szintén megnevezhettek egy-egy további pályázót, akik

közül a népgyűlés választott. Később már a leköszönő *magistratus* és/vagy a *curia*, esetleg a helytartó jelölte a hivatalra pályázót, de ebben az esetben már többnyire nem volt tényleges választás, hiszen csak annyit jelöltek, ahány tisztséget be kellett tölteni, így a jelölés lényegében kinevezés értelemben is áll. Ezt támasztja alá, hogy úgy tűnik, többnyire a *creare/creatio* szinonimájaként szerepel, amely a különböző tisztségekkel, pozíciókkal kapcsolatban a tényleges kinevezést, megválasztást jelenti.

officium 1. Valamely magasabb hivatal; 2. ennek személyzete; 3. kötelesség, kötelezettség.

onus *Lásd* munus.

ordo/ordo decurionum Szó szerint a *decuri*ók rendje, lényegében a városi tanács, bár nem minden tagja szavazhatott (pl. 25 éven aluliak), illetve szavazott (pl. távol élő *patronus*ok) a tanácsban. *Lásd még* decurio.

origo, originalis, originarius Eredetileg születési hely, valójában, mivel mindenki apja, felszabadítója vagy örökbefogadója származási helyét követte, ez idővel függetlenné válhatott a tényleges születési helytől. Alapesetben mindenki a származási helyének *municipse* lett, így a közfeladatok és a tisztségek ellátása miatt kiemelt fontossággal bírt, hogy kinek hol van a származási helye. Szövegeinkben a haza (*patria*) többnyire az *origo* szinonimájaként szerepel.

otium, otiosus Béke, békés. *Lásd még* immunitas.

pagus Kisebb közigazgatási egység egy város *territorium*án belül, magyarul kb. járás, falu, körzet.

palatium, palatinus Az uralkodói palota, illetve az uralkodói palotához tartozó, mivel az uralkodó az állam feje, szoros kapcsolatban áll a legfelsőbb államirányítással.

parangaria Rendkívüli, soron kívüli *angaria*.

pater familias A római családot jogilag a családapa, többnyire a legidősebb élő férfi felmenő képviselte, ő rendelkezett a család vagyonával, az ő beleegyezése kellett a hatalma alatt lévők bizonyos jogügyleteihez. Szövegeinkben jelentősége főleg abban áll, hogy mivel ő rendelkezett

a vagyonnal, a hatalma alatt állók vagyoni kötelezettségekkel járó közfeladat- és tisztségvállalásához szükség volt az ő hozzájárulására, ellenkező esetben a vagyoni felelősség nem a családi vagyont terhelte. Szövegeinkben az apa (*pater*) szó is többnyire ebben az értelemben szerepel, azaz nem feltétlenül a vér szerinti apát jelöli.

patria Lásd város.

patrimonium Eredetileg örökség, szövegeinkben általában „vagyon”, különösen ingatlanvagyon.

patricius A késő római korban a legmagasabb rangú és legelőkelőbb családok címe, sokkal szűkebb kör, mint a köztársaságkori vagy *principatus*kori *patricius*oké.

patrocinium Oltalom, védelem. Egy befolyásos, gazdag fölbirtokos által nyújtott védelem a szegény parasztok számára, akár az állami tisztviselőkkel, adószedőkkel szemben is, ennek megfelelően az állam határozottan fellépett ellene.

patronus, patrona Egyrészt jelenti a felszabadított volt urát, másrészt egy-egy település befolyásos támogatóját, akit gyakran tiszteletbeli tanácstagga is választottak.

perfectissimus Lásd címek és rangok.

periculum Szó szerint veszély, szövegeinkben általában a vagyoni felelősségvállalás (azaz valaki saját vagyona „veszélyére” kezeskedik stb.).

plebeius, plebs A városok azon lakosai, akik nem tartoztak a *decuri*ók közé.

praefectura 1. A *tetrarchia* idején a négy uralkodó 1-1 *praefectus praetori*ójának igazgatási területe, amely később is megmaradt, s a birodalom legnagyobb közigazgatási egysége lett (1 *praefectura* a birodalom negyedrésztét ölelte fel, 3-4 *dioecesis*); 2. alacsonyabb szinten az önálló joghatósággal nem rendelkező településeket magába foglaló területi egység.

praefectus praetorio Eredetileg a császári testőrgárda vezetője, majd egyre inkább közigazgatási és jogi feladatokat is kap (a 2-3. században a két *praefectus praetorio* közül az egyik mindig egy jogász, pl. Papinianus, Ulpianus). A *tetrarchia* idejére már csak polgári funkciói voltak (jogszolgáltatás, adószedés), s az immár négy *praefectus praetorio* a négy

praefectura élén állt. A birodalom egyik legmagasabb rangú tisztviselője volt.

praefectus Aegypti Egyiptom helytartója. *Lásd még* provincia.

praefectus urbi(s) A város (ti. Róma, majd Constantinopolis) és környékének előljárója az uralkodó távollétében. A késő római korban állandó tisztviselő, és egyenrangú a *praefectus praetorió*kkal.

praepositus Különböző hivatalok előljárója.

praeses Helytartó. *Lásd még* provincia.

praetor A római igazságszolgáltatás élén álló tisztségviselő.

primarius *Lásd* principalis.

primates *Lásd* principalis.

primipilus, primipilaris Egy legio rangelső *centuriója*.

princeps 1. Császár; 2. egy hivatal vezetője.

principalis 1. Adott hivatal vezetője; 2. a *curia* rangelső tagjai, a késő római korban gyakran az ő kezükben volt a város igazgatása.

proconsul Helytartó. *Lásd még* provincia.

procurator/procuratio Ügyintéző, ügyvivő, illetve hivatala, a magán-, de különösen az állami szférában, akár helytartói szintig is.

protector A késő római korban a császár testőrségének tagja.

protostasia A városokban az adók beszedésének feladata.

provincia A Római Birodalom meghódított tartományai, amelyek élén helytartó állt. Eredetileg e tartományok viszonylag nagy területűek voltak: Augustus uralkodása végén a birodalomnak 22 tartománya volt, s bár a birodalom területe Augustus uralkodása után is nőtt (pl. Dacia), a tartományok száma a területi növekedésnél sokkal nagyobb mértékben emelkedett, főleg a tartományok felosztása révén (pl. Pannonia), különösen Diocletianus uralkodásától kezdve – jelentősen csökkentve ezáltal a helytartók hatalmát és hatáskörét. Így a 4. században már több mint 120 *provinciát* találunk, és a provinciális szervezeten korábban kívül eső Italiát is tartományokra osztották. Ezt a számos *provinciát* 12 *dioecesis*-be s ezeket 4 nagy *praefectura*-ba szervezték. Ennek a folyamatnak a városi közigazgatást tekintve két jelentősége van: mivel egyre kisebbek

lettek a *provinciák*, a helytartóknak több lehetősége – és kötelessége is – volt a városok szorosabb ellenőrzésére, továbbá korábban a helytartó fölötti egyetlen magasabb fórum (pl. fellebbezés esetén) maga a császár volt, most már a *praefecturák* és a *dioecesis*ek irányítói is (*praefectus*, illetve *vicarius*), tőlük adott esetben már nem is lehetett tovább fellebbezni a császárhoz. A részben már korábban is meglévő katonai és polgári igazgatás is véglegesen elvált egymástól (I. Constantinus idején), a katonai feladatok élén a – szövegeinkben éppen ezért ritkán előforduló – *duxok* álltak, míg a civil adminisztráció élén a tulajdonképpeni helytartók, akiket szövegeink különbözőképpen neveznek:

- *augustalis* (nem keverendő a *seviri Augustalesszal*): teljes nevén *praefectus Augustalis* a *praefectus Aegypti*, azaz Egyiptom helytartójának címe (Egyiptomnak a Róma városi gabonaellátás miatt kezdettől fogva speciális szerepe volt, így sokkal szorosabb ellenőrzést gyakorolt felette a császár);
- *consularis*: eredetileg a volt *consulokat* jelentette, I. Constantinus óta a helytartók egyik kategóriája, *clarissimus* rangúak;
- *corrector*: eredetileg valamilyen speciális feladattal megbízott császári küldött, a 3. századtól alacsonyabb rangú helytartó; eredetileg lovagrendűek és *perfectissimusok*, később *senatori* rendűek és *clarissimusok*;
- a *iudex* (~ bíró) és a *cognitor* (~ ügyvivő) általában minden magas rangú civil tisztviselőt jelölhet a késő római korban, gyakran kifejezetten a helytartót jelöli (*iudex ordinarius*ként is), mivel a civil adminisztráció élén bírói funkciója rendkívül fontos volt, ennek megfelelően a *iudexet* általában helytartónak fordítom (szem előtt kell azonban tartani, hogy nem mindig derül ki egyértelműen a szövegből, hogy valóban csak a helytartóról van-e szó, vagy egyéb magas rangú tisztviselőről is);
- *moderator*: a helytartók általános megnevezése;
- *praeses*: bár eredetileg csak a császári *provinciák* helytartóit nevezték *praeses*nek, a késő római korban a legalacsonyabb rangú helytartók, eredetileg *perfectissimusok*, később *clarissimusok*;

- *proconsul*: eredetileg a *senatusi provinciák* volt *consulok* által betöltött helytartói címe, a késő római korban a korábban betöltött vagy be nem töltött *consuli* tiszttól függetlenül így nevezik a legmagasabb rangú helytartókat, kevesen vannak és a különösen jelentős *provinciák* irányítói; *senatori* rendűek és *spectabilisek*; a legmagasabb helytartói rang, közvetlenül a császárnak feleltek, nem a *vicarius*nak vagy a *praefectus praetorió*nak;
- *rector*: a helytartók általános megnevezése.

quaestor Különböző pénzügyi tisztviselők elnevezése.

quies *Lásd* immunitas.

rationalis A császári kincstár és magánvagyon számadói és vezetői.

rector Helytartó. *Lásd még* provincia.

relaxatio *Lásd* immunitas.

relegatio, relegatus Rómában a száműzetésnek több fajtája volt. A leg súlyosabb a *deportatio* (~ jogvesztő száműzetés) volt, többnyire egy szigetre, amely gyakran vagyonelkobzással, polgárjogvesztéssel járt, ennél enyhébb volt a *relegatio* (~ száműzetés), amely eredetileg kényszerlakhely kijelöléséből állt, de a tulajdonjog, a polgárjog többnyire megmaradt. Később a különbségek összemosódtak, és a *relegatio* is a *deportatio*hoz hasonló járulékos büntetésekkel járhatott.

res publica 1. Állam; 2. város; 3. közügy.

rescriptum, rescribere A császár által – adott esetben inkább a császár nevében – kibocsátott, hozzá intézett, többnyire jogi kérdést eldöntő válaszirat, vagy önálló levélként (*epistula*), vagy az eredeti kérvény aljára írva (*subscriptio*).

responsum, respondere Válasz, válaszolni. Erre felhatalmazott, azaz válaszadási joggal (*ius respondendi*) rendelkező jogtudós jogi szakvéleménye. Ezeket a szakvéleményeket később gyűjtötték, és kommentálták. A jogtudósok jelentőségét jelzi, hogy a császárkorban a jogot két részre oszthatjuk, az egyik a *lex*, amely az uralkodói rendeletekből, a másik a *ius*, amely a jogtudósok munkáiból és jogértelmezéséből (ehhez tartoznak a válaszok is) áll.

sacer Szent, a szövegeinkben általában a „császári” szinonimája.

sacerdos, sacerdotium Pap, papság. A különböző papi tisztségek összefoglaló neve, szövegeinkben gyakran a tartományi főpap.

scrinium A központi császári irodák elnevezése, fajtáihoz *lásd* magister.

securus *Lásd* immunitas.

senator 1. A római, illetve később constantinopolisi *senatus* tagja; 2. a helyi tanács tagja.

senatus 1. Rómában, majd Constantinopolisban is székelő „vének tanácsa”, a legtekintélyesebb római családok tagjai alkották, tényleges adminisztratív funkciója a késő római korban már nincs; 2. helyi tanács (*cura, ordo*).

senatus consultum *Senatusi* határozat.

sextarius A *modius* 1/16-od része.

solidus A 4. század elején bevezetett 4,55 g súlyú aranypénz, aranytartalma az idők folyamán változott.

sollicitudo *Lásd* munus.

spectabilis, spectabilitas *Lásd* címek és rangok.

stipendium 1. A katonák zsoldja; 2. szolgálati év.

sublevare *Lásd* immunitas.

suffragium Eredetileg szavazás/szavazat, később támogatás, protekció, forrásainkban elsősorban egy magasabb pozíció megszerzésére.

Az uralkodók olykor tiltották, olykor hivatalos eljárásban rögzítették.

summates *Lásd* principalis.

syndicus Jogi képviselő, gyakran a *defensor*.

tartomány *Lásd* provincia.

territorium Adott város közigazgatása alá tartozó terület.

urbs *Lásd* város.

utilitas *Lásd* munus.

vacatio, vacare, vacans Mentesség. *Lásd* még immunitas.

város (*civitas, res publica, patria, urbs, oppidum*) A *civitas* és a *res publica* a római városok összefoglaló neve, a 2–3. századtól terjednek el ebben a jelentésben, mikorra a korábbi várostípusok beleolvadtak a *municipium*

és a *colonia* kategóriájába, majd e két csoport közötti lényegi különbség is eltűnt. Az *urbs* olykor kifejezetten a fővárost jelöli, olykor a *civitas* szinonimája, míg az eredetileg „haza” jelentésű *patria* szövegeinkben inkább a szülőváros (annyi kiegészítéssel, hogy nem a tényleges születési hely határozza meg a *patriát*, hanem az *origo*), nem pedig általában a Római Birodalom vagy annak egy nagyobb része, pl. Hispania.

vectigal, vectigal publicum A városi/állami tulajdonban lévő közföldek, bányák stb. jövedelmei, vámok. Beszedésüket általában bérbe adták.

veteranus Kiszolgált katona, aki ténylegesen leszolgált idejét, és *honesta missio*-ban (tisztas leszerelésben) részesült, jelentős kiváltságokkal rendelkezett (pl. mentesség a *munera personalia* alól), amelyek egy része gyermekeit is megillette. Amennyiben idő előtt szerelt le, kiváltságai legfeljebb részben illették meg.

vexatio *Lásd* munus.

vexillatio Több seregrész különböző egységeiből összeállított expedíciós haderő.

vicarius Eredetileg különböző tisztségek (pl. *praefectus praetorio*) helyettese, a késő római korban a *dioecesis*ek élén állt, így legfőbb feladata a *dioecesis*ébe tartozó tartományok és helytartóik, illetve az adószedés felügyelete és az igazságszolgáltatás (főleg fellebbviteli bírósággént). Lényegében köztes, kiegészítő szerepet játszott az immár kis méretű *provinciák* (*dioecesis*enként 4–20) és az óriási kiterjedésű *praefecturák* között.

vicus Önálló önkormányzattal nem vagy csak korlátozottan rendelkező település (kb. falu), amely igazgatásilag egy városhoz vagy egy *praefecturához* tartozott.

A könyv, amelyet az olvasó kezében tart, egy kétrészesre tervezett mű első kötete, műfaját tekintve forráskiadás: a késő római kodifikáció (*Codex Theodosianus*, *Codex Iustinianus*, *Digesta*) városigazgatással és a városi vezető rétegekkel foglalkozó összefüggő részeit tartalmazza, minimális jegyzetanyaggal és a megértést segítő glosszáriummal. A téma szintézisszerű feldolgozása, a tudományos problémák bemutatása és az egyes szöveghelyek részletes kommentárja a tervezett második kötetben kap majd helyet.

A posztklasszikus jog legjelentősebb alkotásaként a római jog rendszeres összefoglalását, azaz kodifikálását tartjuk számon, amely II. Theodosius (illetve III. Valentinianus, a nyugati birodalomrészt uralkodója) és Iustinianus császár nevéhez köthető. Forrásaink alapján már a köztársaság végén történtek kísérletek a jog bizonyos területeinek rendszerezésére, de ezek nem valósultak meg. A legkorábbi gyűjtemények sajnos nem maradtak ránk, viszont a *Codex Theodosianus*, amelynek összeállítását 429-ben rendelték el, csupán kisebb hiányokkal ma is teljes terjedelmében elérhető. A 6. századi iustinianusi kodifikáció – amelynek eredményeit a *Codex Iustinianus*, az *Institutiones Iustiniani*, valamint a *Digesta* foglalja össze – már fontos előzményekre támaszkodhatott, sikere pedig nehezen túlbecsülhető: ez a gyűjtemény vált az idők során a modern polgári jog alapjává.

A forrásgyűjtemény a Római Birodalom sajátos közigazgatásában kiemelt szerepet betöltő városi vezető rétegekre (*decuriones*) vonatkozó szöveghelyeket gyűjti egy kötetbe. Hogy a fejlődéstörténetünkben megfigyelhető idő- és térbeli rétegek világosak legyenek, illetve a tájékozódást megkönnyítendő, a könyv végén glosszárium, továbbá egy rövid összefoglalás is szerepel az idézett jogtudósokról és munkáikról, az olvasó tájékozódását pedig egy rövid bibliográfiai esszé is segíti.

ISBN 978-963-653-039-6

9 789636 530396